

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA

JULKAISSUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

LXXI

HEIKKI YLIKANGAS

SUOMALAISEN
SVEN LEIJONMARCKIN OSUUS
VUODEN 1734 LAIN NAIMIS-
KAAREN LAADINNASSA

KAAREN TÄRKEIMPIEN
SÄÄNNÖSTÖJEN MUOKKAUTUMINEN

1689—1694

SUOMALAISEN
SVEN LEIJONMARCKIN OSUUS
VUODEN 1734 LAIN NAIMIS-
KAAREN LAADINNASSA

KAAREN TÄRKEIMPIEN
SÄÄNNÖSTÖJEN MUOKKAUTUMINEN
1689—1694

KIRJOITTANUT
HEIKKI YLIKANGAS

Mit deutschem Referat

HELSINKI

LAHTI 1967
LAHDEN KIRJAPAINO JA SANOMALEHTI OSAKEYHTIÖ

A L K U S A N A T

Pro gradu -työssäni jouduin perehtymään vuoden 1734 lakiin liittyviin oikeushistoriallisiin ongelmiin. Jo silloin ne tuntuivat minusta kiinnostavilta ja varsin tärkeiltä tutkimuskohteilta, koska juridinen ajattelu ja oikeudelliset periaatteet ovat luonteeltaan paitsi kehitystä ohjaavia myös varsin pysyviä ja siten historian kulkuun voimakkaasti vaikuttavia. Niinpä professori Pentti Renvallin kehotuksesta ryhdyin perehtymään aiheeseen, jota käsittelevän tutkimuksen nyt olen saanut päätökseen.

Kiitän erityisesti kunnioitettavaa akatemista opettajaani professori Pentti Renvallia kannustavasta ja asiantuntevasta ohjauksesta ja ongelmien ytimeen käyvästä kritiikistä. Kiitän myös väitöskirjatyöni toista virallista tarkastajaa, professori Yrjö Blomstedtia monista hyödyllisistä neuvoista. Suomen ja Skandinavian historian lisensiaattiseminaarille olen kiitollinen paitsi työihoni kohdistuneista neuvoista ja huomautuksista myös siitä opista ja kokemuksesta, joka on kertynyt käsiteltäessä toisten tutkimuksia tai historiantutkimusta koskettavia yleisiä kysymyksiä. Kandidaatti Anja-Inkeri Lehtinen on auttanut minua latinankielisten lähteiden tulkinnassa ja fil.maisteri Esko Kovusalo on tarkastanut työni kieliasun; molemmille heille lausun parhaat kiitokset.

Kiitän myös kaikkia niitä, joilta olen saanut tätä tutkimusta varten taloudellista tukea. Helsingin Yliopiston Kansleri on myöntänyt minulle nuorten tieteenharjoittajien apurahan, ja huomattavaa tukea olen saanut myös Emil Aaltosen Säätiöltä, Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Pohjanmaan Hoitokunnalta ja Suomen Historialliselta Seuralta.

Vielä haluan kiittää Suomen Historiallista Seuraa siitä, että se on suostunut ottamaan teokseni julkaisusarjaansa. Lahden Kirjapaino ja Sanomalehti Oy:tä kiitän huolellisesta painotyöstä.

Helsingissä toukokuussa 1967.

Heikki Ylikangas

SISÄLLYS

TUTKIMUSTEHTÄVÄ	9
I. LEIJONMARCKIN TULO LAKIKOMISSIOON	13
1. Lakikomission asettaminen, tehtävä ja kokoonpano	13
2. Sven Leijonmarckin vaiheet ennen vuotta 1689	20
3. Leijonmarckin nimittäminen lakikomission jäseneksi	25
II. TARKASTELTAVIEN LUONNOSKOHTIEN JA MEMORIAALIEN IDENTIFIOINTI JA AJOITUS	32
1. Memoriaalit	32
2. Naittamisinstituutio	37
3. Avioehto	46
4. Huomenlahja	49
III. NAITTAMISINSTITUUTION KÄSITTELY	53
1. Aikaisempi oikeus	53
2. Äidin naittamisvalta	61
3. Veljelle vai isoisälle etusija	69
4. Holhoojan naittamisoikeus	75
5. Naispalvelijan naittaminen	79
6. Pojan ja leskinaisen avioitumisoikeus	83
7. Naittajan valtuudet	96
8. Naittajan tehtävä	104
IV. AATELIN EPÄSÄÄTYISET AVIOLIITOT	116
1. Kehitys 1600-luvulla	116
2. Suunnitellut muutokset	121
3. Muuntuneet tavoitteet	128
4. Leijonmarck ja aatelin epäsäätyiset avioliitot	132
5. Lopputulos	139
V. AVIOEHDON KÄSITTELY	143
1. Käsityksiä avioehdon alkuperästä	143
2. Sopimuspuolet	145

3. Aviohtosäännösten mukaanoton perusteet	151
4. Aviohtosopimuksen kohde	155
5. Kolmannen suoja	162
6. Komission asenne aviohtoon 1680-luvun olojen valossa	169
7. Aviohdon luonne ja tausta	174
8. Leijonmarck ja avioehto	179
VI. HUOMENLAHJAN KÄSITTELY	183
1. Huomenlahja 1600-luvulla	183
2. Huomenlahja ja miehen velka	195
3. Huomenlahjalupauksen ajankohdan määrittäminen	199
4. Aatelin crillissäännösten poistaminen	202
5. Käyttöoikeus — leskiavustus	205
6. Huomenlahjan menettäminen	218
7. Huomenlahjan komissiokäsittelyn yleispiirteet	225
VII. HALLITSEVAT PYRKIMYKSET KOMISSION JA LEIJON-	
MARCKIN TYÖSKENTELYSSÄ	230
1. Komission toiminta	230
2. Leijonmarckin toiminta	239
VIII. LEIJONMARCKIN LAKIKOMISSIOTOIMINNAN AATTEEL-	
LINEN TAUSTA	245
1. Aatteelliset vaikutteet	245
2. Komissiokannanottojen aatteelliset yhteydet	253
3. Leijonmarckin toiminta luonnonoikeudellista taustaa vasten ..	260
LIITTEET	271
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	307
REFERAT	317

TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Vuoden 1734 laki on huolimatta yli kahden vuosisadan iästään yhä tuorein yhtenäinen lakiteoksemme. Monet sen periaatteista ja jopa eräät osat sellaisinaan ovat vieläkin voimassa. Tämä kuuluisa ja joskus liiaksikin ylistelty teos lasketaan tavallisesti sisäisesti melskeisen vapaudenajan pysyväksi saavutukseksi. Se ei siis vastaisi lainkaan sitä lennokkaasti esitettyä luonnehdintaa, jonka mukaan vapaudenajalla suunniteltiin ja kaavailtiin suuria, mutta saatiin aikaan tuskin mitään. Todellisuudessa ristiriita on varsin vähäinen, sillä pääosa laista muokattiin edellisen aikakauden, itsevaltiuden aikana; valmistelukuntahan asetettiin jo vuonna 1686. Itsevaltiuden aikaiseen, lainvalmistelun tärkeimpään työvaiheeseen myös tässä tutkimuksessa keskitytään.

Tutkimuksen pääotsikoksi on merkitty «*Suomalaisen Sven Leijonmarckin osuus vuoden 1734 lain naimiskaaren laadinnassa*». Paino on yhtälailla otsakkeen kummallakin laidalla. Kysymyksessä oleva lainvalmistelukunnan jäsen, tähän saakka nimenomaan poliittisilta ansioiltaan tunnettu Sven Leijonmarck, Uskelan kirkkoherran poika, oli paitsi poliitikko myös lakimies, joka myöhempinä elinvuosinaan toimi Turun hovioikeuden varapresidenttinä. Koska hänen päätehtäväkseen tuli *naimiskaaren* valmistelu, on tämän kaaren muotoutuminen tullut tutkimuksen keskeiseksi kohteeksi. Nimenomaan *naittamislaitosta, aatelisten epäsäätyisiä avioliittoja, avioehtoa ja huomenlahjaa* käsittelevien säännöstöjen hahmottumisen selvittelyyn on tutkimuksen suunnannut toisaalta se, että lähdeaineisto on näiltä osin runsain, toisaalta se, että erityisesti nämä lainosat ovat jääneet varsin niukasti tutkituiksi.

Kunkin käsiteltävän instituution tuolloisen luonteen ja tarkoituksen selvittämistä on pidetty keskeisenä tutkimustavoitteena. Samalla on kiinnitetty erityistä huomiota kyseistä lainlaadintatyötä yleensä ja nimenomaan Leijonmarckin toimintaa ohjanneisiin periaatteisiin ja katsomuksiin. Lain syntyprosessin ulkonaiset puitteet tunnetaan POSSEN ja ÖSTERGRENIN tutkimusten ansiosta jo varsin hyvin, kun taas valmistelun *aate- ja oikeushistoriallinen aspekti* on huolimatta WILHELM SJÖGRENIN laajoista asiaan liittyvistä lähdejulkaisuista jäänyt varsin vähälle huomiolle. Tutkimuksessa ei ole yritetty luoda aukotonta kuvaa lainsäätäjän tarkoituksesta jokaisen yksityisen säännöksen kannalta, vaan on keskitytty niihin kysymyksiin, jotka komissiojäseniä itseään valmistelun käsillä olevilla sektoreilla eniten askarruttivat. Tällä tavoin on katsottu ongelmien tulevan oikein suhteutetuksi. Kysymyksessä ei ole historiaan nojaavan laintulkitaopin mukainen selvittely, vaan historiallinen tutkimus, jossa kyllä valaistaan lainsäätäjän tarkoitusta myös 1734-vuoden laissa, mutta ei lakitekstistä vaan valmisteluvaiheesta nähtynä.

Tutkimusmetodi on pääpiirteittäin seuraava. Ensiksi pyritään selvittämään luonnoksissa tapahtuneet faktiset *muutokset*. Niiden selvittämiseksi on perehdyttävä vallitsevaan oikeuskäytäntöön ja yrittävä iän mukaan järjestää, ajoittaa ja identifioida säilyneet päiväämättömät ja anonyymit ehdotelmat, luonnoskatkelmat sekä muokkaukseen liittyvät memoriaalit. Muutosten tultua rekisteröidyiksi pyritään saamaan selko siitä *tarkoituksesta*, jota varten tuo uusi ratkaisu tehtiin; on siis seulottava esiin muutosta puoltaneiden ja myös sitä vastustaneiden jäsenten perustelut. Perustelujen kautta päästään käsiksi niihin yleisempiin *muutospyrkimyksiin* ja — jos niin voi sanoa — vanhaan pitäytyviin tendensseihin, jotka leimasivat komission toimintaa. Tämän jälkeen on etsitty niitä *aatteellisia yhteyksiä*, jotka selittävät kyseisiä tendenssejä. Viimeisena vaiheena on Leijonmarckin sijoittaminen näin kartoitettuun kenttään, hänen asenteittensa, katsomustensa ja aatteellisen taustansa luonnehdinta ja osuutensa arviointi.

Oikeuskäytännöstä on luotu kuva paitsi kirjallisuuden, ajan oikeusoppineiden ja komissionjäsenten lausuntojen erityisesti Becchius-Palmcrantzin kokoelman juridisen osan avulla. Kokoelma sisältää

jäljennöksiä useista sadoista etupäässä kuninkaan ja Svean hovioikeuden tuomioista, valtaosa 1670- ja 1680-luvulta, ja sen käyttöarvoa on omiaan lisäämään se, että kokoelman laatija, Magnus Becchius toimi alusta alkaen lakikomission sihteerinä.¹ Eräissä tapauksissa on perehdytty Svean hovioikeuden *libri causarum* ja *codex rationum* -sarjoihin. Eri viranomaisten komission ehdotuksista antamat tarkastuslausunnot valaisevat niin ikään vallinnutta käytäntöä.

Pääosa ehdotusluonnoksista on saatavissa lakikomission arkistossa Ruotsin valtionarkistossa, kun taas memoriaalit ja tarkastuslausunnot ovat hajallaan eri kokoelmissa Tukholmassa ja Upsalassa. Tärkeimmät löytyvät Palmschöldin² kokoelmasta ja yleisestä käsikirjoituskokoelmasta Upsalan yliopiston kirjastosta. Identifiointi ja ajoitus perustuvat luonnosten keskinäiseen vertailuun ja pöytäkirjaan. Pöytäkirja on säilynyt vain osittain. Tässä on luotettu Wilhelm Sjögrenin toimittamaan painettuun julkaisuun. Se sisältää kirjurin lyhyitä tiivistelmiä puheenvuoroista ja keskusteluista eli siis kirjurin saaman käsityksen näistä sekä — ilmeisesti tarkemmin

¹ Becchius (aateloituna Palmcrantz) oli 5. 2. 1684 saanut tehtäväkseen kerätä Svean HO:n tuomioita, kuninkaallisia resoluutioita ja astuksia aineistoksi juridisten ongelmien ratkaisemista varten. Hän sai työnsä siviiliosan valmiiksi vasta 1693 (kokoelmassa on kyllä tätä vuotta nuorempiakin tuomioita, jotka on lisätty myöhemmin), mutta on luultavaa, että hänellä oli aineistoa koottuna jo 1690 ja että komission jäsenet saivat sitä käyttää. Becchius nimittäin mainitsee, että työtä oli usein pyydetty lakikomissioon. Hänen työnsä tarkastajat kertoivat 1693, että B. ei ollut vain käynyt läpi Svean hovioikeuden tuomiokirjoja ja registratuuraa, vaan myös »remissiot ja archivum regni» sekä muiden hovioikeuksien asiakirjoja. C. G. *Edelstam*, *Förteckning öfver Becchius-Palmcrantz' samlingar* (SRA, B:c sekt. III A, koneella kirjoitettu esipuhe kokoelmaan).

² Elias Palmschiöld oli 5. 2. 1685 lähtien toiminut valtionarkiston kanslistina ja siten Leijonmarckin työtoverina. Hänet hyväksyttiin auskultantiksi lakikomissioon 7. 3. 1690. *Severin Bergh*, *Elias Palmskiöld och hans samlingar* (Särtryck ur *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*, årg. II, 1915); *Förrarbetena till Sveriges rikets lag I—VIII. Efter offentligt uppdrag utgifna av Wilhelm Sjögren. Jäljempänä käytetään teoksesta lyhennysmerkintää 'Förrarbetena I . . . VIII'. Förrarbetena I, s. 179.*

— tehdyt päätökset. Pöytäkirjaan nojautuvien päätelmien todistusvoima on punnittu kussakin tapauksessa erikseen tavallista lähdekriittistä menettelyä käyttäen.

Lopussa on julkaistu liitteenä tärkeimmät, aikaisemmin julkaisemattomat Leijonmarckin työhön liittyvät memoriaalit sekä kunkin käsittelylohkon luonnosryhmien muutokset.

I. LEIJONMARCKIN TULO LAKI-KOMISSIOON

1. Lakikomission asettaminen, tehtävä ja kokoonpano

Kysymys lain uudistamisesta oli toistuvasti esillä 1600-luvun alusta alkaen. Asiassa oli toisinaan aloitteentekijänä hallitus, kuten Kaarle IX:n aikana, toisinaan säädyt. Välittömiä tuloksia ei näistä pyrkimyksistä kovin paljoa ollut, huomattavimpiin saavutuksiin kuuluvat ns. Rosengrenin ja Kaarle IX:n lakiehdotukset, mietinnöt lain uudistamisesta vuosilta 1640, 1643 ja 1665 sekä Johan Stiernhöökin ehdotus ja sen selitykset vuodelta 1672. Välillisesti nämäkin aikaansaannokset palvelivat uudistusasiaa, sillä ne jouduttivat asetuslainsäädäntöä ja antoivat siihen aineksia sekä rekvisiittaa seuraavien uudistusmiesten käyttöön. Lain uudistamisen tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että vanhan lain sanasto oli monin kohdin vanhentunut ja käynyt merkitykseltään epäselväksi, että käytäntö oli vakiinnuttanut uusia oikeustapoja ja työntänyt toisia kokonaan pois käytöstä ja että asetukset saattoivat olla keskenään ja suhteessa lakiin ristiriitaisia. Vedottiin myös siihen, että vallitseva oikeus oli käynyt riittämättömäksi kehittyneen yhteiskunnan tarpeisiin.¹

¹ *Johan August Posse*, Bidrag till svenska lagstiftningens historia från slutet af sextonde århundradet till stadfästelsen af 1734 års lag (Stockholm 1850), s. 16—22, 63—85, 112—113, 115—122, 124—130, 132—144, 146—151; *P. A. Östergren*, Till historien om 1734 års lagreform I. Inledning och öfversigt (Lund 1902), s. 9—34; *Jaakko Forsman*, Suomen lainsäädännön historia. Sen pääpiirteet (Helsinki 1896), s. 402—411. Kts. myös SRA. Justitie-Lagstiftning. Lagkommissionen 1686—1736. Strödda handlingar, jossa jäljennöksinä useimmat lainparannushanketta 1600-luvulla valaisevat asiakirjat.

Kun revision puolesta oli esittää näin painavia syitä, herättää ihmetystä, ettei asiassa kuitenkaan päästy sen pitemmälle. Toisinaan, kuten 30-vuotisen sodan aikana vaikutti kysymyksen syrjäytymiseen, se, että hallitus ei muiden tähdellisempinä pitamiensä tehtävien vuoksi voinut paneutua asiaan. Kuitenkin myös toisenlaatuiset tekijät viivästyttivät hanketta. Ei oltu yksimielisiä siitä, oliko uudistus ja jos oli niin missä määrin tarpeen vai ei.² Etenkin talonpoikaisääty vastusti revisioajatusta, osaksi sen vuoksi, että se ei voinut kovinkaan syvällisesti tuntea asiaan liittyviä juridisia perusteluja, osaksi siitä syystä, että se pelkäsi aatelin saavan uudistuksen yhteydessä vahvistetuksi mahtiasemansa, jopa lisätyksi sitä talonpoikien kustannuksella. Säädyn mielestä, kuten se vuoden 1668 valtiopäivillä selitti, 'vanha laki oli kyllin hyvä, koska sitä oli niin kauan käytetty'. Tässä sääty jakoi silloisen drotsin Per Brahen mielipiteen, jonka mukaan vanha laki kaikessa lyhykäisyydessään oli kyllin selvä, laajempi lakiteos synnyttäisi vain sekaannusta. 'Vaikka laki olisi niin paksu, että se ulottuisi tämän salin lattiasta kattoon, ei siinä kuitenkaan voitaisi kaikkia tapauksia eritellä',³ oli hänen näkemyksensä. Brahella oli kantansa tukena lausunnot, jotka hän edellisillä valtiopäivillä oli hankkinut asiasta Svean hovioikeudelta ja läsnäoleilta muiden hovioikeuksien jäseniltä. Lausunnot olivat poikkeuksetta edustaneet käsitystä, jonka mukaan vanhan, kauan käytetyn lain muuttaminen olisi 'perin arveluttavaa', etenkin kun kuningas oli alaikäinen.

Niidenkin joukossa, jotka puolsivat revisiota, esiintyi huomattavia mielipide-eroja; kaikki eivät suinkaan halunneet lain perinpohjaista uudistamista, vaan osa kannatti itse lakitekstin pysyttämistä entisellään ja asetusten, valtiopäiväpäätösten ja resoluutioiden lisäämistä samaan teokseen. Osa olisi tyytynyt vain merkitykseltään hämärtyneiden sanojen selittämiseen tai korvaamiseen nykyaikaisilla ilmauksilla. Kun lainuudistuksen puolestapuhujatkin vetivät näin vahvasti eri suuntiin, ei ole ihme, että tulokset jäivät vähäisiksi. Lopuksi kuitenkin eri kannat lähentyivät sikäli, että 1670-luvulle tultaessa

² *Posse* 1850, s. 162; *Östergren* 1902, s. 26, 34.

³ *Östergren* 1902, s. 32.

kiteytyi yhteiseksi vaatimukseksi saada aikaan lakiteos, jossa tekstiin puuttumista pyrittäisiin välttämään, mutta jossa lukujen jälkeen tai erilliseen liitteeseen sisällytettäisiin lisäyksiä ja selityksiä.⁴ Todellisen lainuudistuksen tarpeellisuutta säädyt eivät siis tässä vaiheessa pitäneet välttämättömänä; ilmeisesti ne katsoivat tuomareiden selviytyvän puutteista analogiapäätelyn avulla ja lain aukkojen tulevan poistetuiksi asetuksilla, valtiopäiväpäätöksillä jms.

Kaarle XI:ta lainuudistus ei kiinnostanut aluksi lainkaan.⁵ Varsin yllättävältä näyttää tätä taustaa vasten asian loppuratkaisu 1686. Östergrenin mukaan maamarsaikka, kuninkaan ensimmäinen luotamusmies Erik Lindschöld teki asiassa aloitteen ilmoittamalla salaiselle valiokunnalle, että kuninkaan aikomuksena oli parantaa lakia ja että säätyjen tulisi anoa lakirevision toimeenpanoa kuninkaalta.⁶ Käsiteltäessä aatelissäädystä salaisen valiokunnan ehdotusta vastaukseksi kuninkaan esitykseen esitti Lindschöld siinä yhteydessä, kun oli puhetta vastaukseen sisältyvästä, hallitsijalle osoitetusta kiitosmaininnasta uuden kirkkolain valmistumisesta, että säätyjen olisi nyt syytä anoa myös lainuudistusta. Tällöin aatelisedustaja Gustaf Grass muistutti niistä erimielisyyksistä, mitä asiassa oli aikaisemmin ollut, nimittäin olisiko vain teksti uudistettava vai olisiko sitten vanhat sanat, joilla oli oma erityinen arvonsa ja joita oli vaikea ilmaista nykyruotsilla, säilytettävä ja liitteinä otettava mukaan kaikki se, minkä laki uusien kuninkaallisten asetusten vuoksi oli muuttunut. Grass itse ilmoitti olevansa jälkimmäisen vaihtoehdon kannalla. Tämä ei ollut kuitenkaan se, mihin Lindschöld tähtäsi. Lindschöld tähdensi innokkaasti, että sekä oppineille ja oppimattomille olisi lakitekstin uudistamisesta suurta hyötyä ja että vanha lakikirja voitaisiin, vaikka se joutuisikin pois käytöstä, säilyttää jälkipolville. Maalla istuu lautamiehiä, jotka eivät ymmärrä lakia, eivätkä tiedä mitä tuomitsevat. 'Eikö se ole kyllin paha?', kysyi

⁴ *Östergren* 1902, s. 33—34.

⁵ *Forsman* (1896, s. 411) toteaa: »Kun Kaarle XI itse otti hallituksen ohjakset käsiinsä, joutui lainparannuspuuha vielä huonommalle tolalle. Kuningas ei näytä pitäneen asialla mitään väliä.» Vrt. *Posse* 1850, s. 263; *Östergren* 1902, s. 34.

⁶ *Östergren* 1902, s. 35.

Lindschöld. Lindschöld näytti pyrkivän lain todelliseen uudistamiseen, ei oikeuden kodifiointiin. Koska itsevaltias kuningas ilmeisesti oli asian takana, ei itse anomuksen aikaansaaminen tuottanut vaikeuksia. Päätettiin anoa lain revidointia ja kielellistä ajanmukaisamista.⁷ Säädyt päätyivät anomaan, että laki tarkistettaisiin, parannettaisiin ja tulkittaisiin hyvällä, selvällä ja ajanmukaisella ruotsilla, jotta jokainen voisi sitä ymmärtää eikä kukaan saisi tilaisuutta sitä vääristellä, että siitä poistettaisiin, mikä ei enää ollut käytössä ja sijaan pantaisiin, kuten sota-artikloissa, tietyn otsakkeen ja jaotuksen, se, minkä asetukset ja lailliset säädökset, valtiopäiväpäätökset ja kauan käytetty oikeustapa ovat ajan pitkään muuttuneet. — Anomuksen alussa kiitettiin hallitsijaa lukuisista hyödyllisistä asetuksista, jotka ovat riistäneet vallan tuomita epäyhtenäisesti. Lopussa pyydettiin revisiosäännökseen muutosta, joka pidentäisi ulosottotuomioiden toimeenpanoaikaa ja helpottaisi vetoamista korkeimpaan oikeusasteeseen. Alkuperäisessä anomuksessa aiottiin pyytää myös arviointimenettelyn käyttämistä takavarikoinneissa huutokaupan asemesta, mutta ajatuksesta luovuttiin.⁸ Kuningas armollisesti suostui lain uudistamiseen.⁹ Resoluutiossa on säätyjen käyttämää sanontaa hivenen jyrkennetty. Siinä todetaan, että kuninkaalliset asetukset ovat ehkäisseet vääriinkäytöksiä ja lain epäilyttäviä tulkintoja ja että jokaiselta tulisi estää tilaisuus vääristellä lakia 'oman mielensä ja mielihalunsa mukaan'. Huomautetaan myös, että 'paljon' on jäänyt pois käytöstä ja muuttunut. Revisioasetuksen muuttamiseen ei suostuta.

Komissio perustettiin 6. 12. 1686. Tältä päivämäärältä ovat myös komission saamat instruktiot.¹⁰ Näin kuningas oli päässyt toivomaansa päämäärään ainakin sikäli, että laki päätettiin kodifioida.

⁷ R.o.A:s riksdagsprotokoll XV, s. 54—55; *K. G. Westman*, *De svenska rättskällornas historia* (Uppsala 1912), s. 59; *Posse* 1850, s. 263—265; *Östergren* 1902, s. 35—36.

⁸ R.o.A:s riksdagsprotokoll XV, s. 241—244.

⁹ *Stiernman* III 1733, s. 1976—1977, Resolutio 29. 10. 1686.

¹⁰ SRA. Justitic, Lagstiftning. Lagkommissionen 1686—1736. *Ankomna skrivelser* (vol. 31), ff. 1—2.

Jos taas tavoitteena oli oikeuden todellinen uudistaminen, voimassa ja käytössä olevien säännösten muuttaminen, ei asia ole yhtä selvä. Säädyt puhuvat kyllä lain 'parantamisesta' ja 'revidoinnista', mutta anomuksesta kokonaisuudessaan saa sen kuvan, että ensisijaisena tarkoituksena oli lain *tulkinnanvaraisuuden poistaminen*. Tällöin tarvittiin korjausta sanontaan, ristiriitaisuuksiin ja aukkokohtiin. Ensiksi mainittuun auttoivat kielen nykyaikaistaminen ja sanonnan selkeyttäminen, toiseen uuden käytännön ja nuoremman lainsäädännön rehabilitointi ja aukkoihin uusi lainsäädäntö. Luultavasti säädyt tarkoittivat vain aukkokohtia puhuessaan lain parantamisesta eivätkä oikeutta voimassa ja käytössä olevien ristiriidattomien säännösten muuttamiseen.

Mistä sitten aiheutui Kaarle XI:n äkkinäinen kiinnostus laki-revisioon? Alkujaanhan hän ei ollut kiinnittänyt asiaan lainkaan huomiota. On huomautettu, että Kaarle XI halusi saattaa oikeusolot järjestykseen ja kiinteyttää lain kirjaimen tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset, reduktion ja itsevaltiuden.¹¹ Tällainen tulkinta herättää kuitenkin eräitä kysymyksiä. On viitteitä siitä, että lakikomis-siota perustettaessa ei olisi alunperin lainkaan suunniteltu uuden kuninkaankaaren, siis valtio-oikeuden, muokkaamista, vaan ensi sijassa ainoastaan *siviililain*, mahdollisesti myös rikos- ja prosessi-oikeuden uudistamista.¹² Näkyvänä motiivina oli joka tapauksessa vain oikeuden aukollisuus ja tulkinnanvaraisuus.

¹¹ *Gösta Hasselberg*, De karolinska konungabalksförslagen och konungens makt över beskattningen (Karolinska förbundets årsbok 1943), s. 54; *Forsman* 1896, s. 412, *Rudolf Fäbraeus*, Karl XI:s envælde 1680—1697 (Sveriges historia till våra dagar, XVIII delen, Stockholm 1921), s. 255. *Östergren* 1902, s. 36; *Posse* 1850, s. 280, 331.

¹² *Sven Grauers* (Den svenska riksdagen under den karolinska tiden. Sveriges riksdag. Förra avdelningen. Band IV, s. 119) huomauttaa: 'Kuninkaan lain uudistamista varten asettamaa lakikomisssiota ei liene alunalkaan — päätellen eräistä sen puheenjohtajan Erik Lindschöldin lausunnoista — tarkoitettu askaroimaan poliittisen oikeuden, vaan vain siviilioikeuden parissa.' *Posse* (1850, s. 33) ja *Westman* (1912, s. 61—63) esittelevät erään vähän ennen komission perustamista laaditun memoriaalin, jonka he otaksuvat Lindschöldin laatimaksi. Siinä puhutaan lain uudistamisen tarpeellisuudesta ja luonteesta ja mainitaan vain siviili-, rikos- ja prosessioikeus.

Lakikomission puheenjohtajaksi ja kokoonkutsujaksi tuli Erik Lindschöld,¹³ joka sai jakaa tehtävät 11 muulle jäsenelle. Kaaret jaettiin seuraavasti:

- kuninkaankaari, Erik Lindschöld
- maakaari, laamanni Nils Gripenhjelm
- valasakon kaari ja varkauden kaari, sihteeri (myöh. maaherra) Erik Lovisin
- naimiskaari sekä huoruus ja salavuoteus, asessori Johan Skyttehielm (Schüttehjelm)
- rakennuskaari, sihteeri Johan Hadorph
- perintökaari ja haavakaaret, asessori Lars Mörling
- törkeiden rikosten kaari, asessori Jacob Parmand
- taponkaaret, linnavouti Göran Stjernhoff
- kauppakaari ja laivakaari, pormestari Daniel Caméen
- raastuvankaari, pormestari Michel Törne
- kaupungin yleiset asiat, raatimies Christoffer Brunell
- oikeudenkäymiskaari, kihlakunnantuomari Samuel Furubom¹⁴

Tarkoituksena oli, että kukin toisi kaarensa sitä mukaa kuin saisi sen muokatuksi yhteisistunnossa käsiteltäväksi. Tämän menetelmän Lindschöld katsoi edullisimmaksi ja saattavan työn nopeimmin päätökseen, 'mitä hänen Kuninkaallinen Majesteettinsa haluaa ja ennen kaikkea (förmest) toivoo'.¹⁵ Työllä oli siis kiire, mutta kuninkaan alinomaisesta hoputtamisesta huolimatta se edistyi varsin hitaasti. Jäsenet syyttelivät muita tehtäviään, virka ei nimittäin ollut päätoiminen.¹⁶ Sitä paitsi hallitsija saattoi pyytää komissiolta lausuntoja erilaatuisista oikeudellisista kysymyksistä.¹⁷ Kuninkaalla näyttää alunperin olleen se käsitys, että työ joutuisi paljon nopeammin

¹³ Lindschöld hoiti virkaa kuolemaansa asti 11. 6. 1690, minkä jälkeen Nils Gyldenstolpesta tuli esimies. Gyldenstolpe nimitettiin puheenjohtajaksi 21. 6. 1690. *Posse* 1850, bilaga I; SRA. Riksregistratur 1690, f. 464.

¹⁴ UUB. Nordinska samlingen nr. 343, f. 300; Allmän handskriftsamling B. 101 ö:19. Luettelo jäsenistä ja kunkin saamat kaaret.

¹⁵ *Förrarbetena* I, s. 1.

¹⁶ *Förrarbetena* I, s. 3, 21–24.

¹⁷ Vrt. *Förrarbetena* I, s. 60, 67.

kuin sitten tapahtui.¹⁸ Kirjeessään komissiolle 16. 12. 1687 kuningas valittaa sitä, että jäsenet eivät ole saaneet mitään valmiiksi, ja käskää jokaisen joulunpyhien aikana paneutumaan työhön, jotta kaikilla olisi tammikuussa jotakin esitettävää. Hallitsija mainitsee alunperin otaksuneensa, että 'tähän aikaan jokainen olisi valmis kaarineen'. Valmistelukunnan oli tästä lähtien laaditteva kuukausittain selonteko aikaansaannoksistaan.¹⁹ Työn tärkeydestä ja kiireellisyydestä kuningas huomautti useissa muissakin yhteyksissä,²⁰ mutta kehotusten vaikutus jäi vähäiseksi. Kokouksessa 12. 11. 1689 puheenjohtaja kertoi kuninkaan käskeneen, että valmistelukunnan oli kokoonnuttava säännöllisesti viikottain työn jouduttamiseksi. Sovittiin, että istunnot pidettäisiin tiistaisin ja perjantaisin.²¹ Tämän jälkeen kuninkaan kiirehtimiskehotukset harvenivat; hallitsijan oli alistuttava siihen tosiasiiaan, että lain valmistuminen kestäisi vielä kauan.

Naimis- ja perintökaaren valmistelu pääsi ensiksi tehokkaaseen käyntiin. Näitä kaaria käsiteltiin yhtämittaisesti joulukuusta 1689 lähtien. Perintökaaren muokkaajana toimi asessori Mörlingin kuoleman jälkeen asessori Lars Lilliemarck; naimiskaaren valmistelu oli niin ikään jouduttu kuolemantapauksen vuoksi siirtämään uudelle henkilölle, silloiselle valtionarkiston sihteerille Sven Leijonmarckille. Hänet nimitettiin valmistelukunnan jäseneksi 11. 12. 1689.

Jotta voitaisiin saada selvyyttä siihen, miksi juuri hänestä tuli naimiskaaren valmistelija, on syytä luoda katsaus hänen aikaisempaan toimintaansa.

¹⁸ Vrt. Förarbetena I, s. 3. Kokouksessa 9. 5. 1687 vastasi Lindschöld Lovisinille, joka oli pyytänyt muutaman kuukauden lykkäystä: 'Minä en voi luvata, että saisi niin kauan viivytellä.' Istunnossa 16. 12. 1687 Lindschöld valitti sitä, että niin vähän oli saatu valmiiksi: '. . . erityisesti koska olen havainnut, että K. M. on ihmetellyt eikä milloinkaan ole voinut ajatella, että asian hyväksi voitaisiin niin vähän tehdä niin pitkän ajan kuluessa.' Förarbetena I, s. 23. Vrt. myös *Posse*, 1850, s. 361.

¹⁹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Ankomna skrivelser, ff. 12—12 v.

²⁰ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Ankomna skrivelser, ff. 5—6, 7—8, 14—14, v. Vrt. myös Riksregistratur 5. 12. 1689 ja 11. 12. 1689, ff. 406, 416, 509—510 v.

²¹ Förarbetena I, s. 68.

2. Sven Leijonmarckin vaiheet ennen vuotta 1689

Sven Leijonmarck oli syntynyt Suomessa 22. 2. 1649 Uskelan kirkkoherran Kristian Agricolan poikana. Hän tuli ylioppilaaksi Turussa 1664 ja suoritti siellä yliopistollisen loppututkinnon lainopissa yhdeksän vuotta myöhemmin. Hänen opiskeluaikansa venyi siten verraten pitkäksi, mutta luultavasti hänen opintonsa olivat myös perusteellisia. V. 1673 Leijonmarck puolusti Samuel Gyldenstolpen johdolla laadittua väitöskirjaa aiheesta «De jure naturae, gentium et civili».

Kuitenkaan Leijonmarck, joka silloin, ennen v. 1686 tapahtunutta aateloimistaan, käytti nimeä Åkermarck, ei vieläkään luopunut opiskelustaan, vaan kirjoittautui Uppsalan yliopistoon 14. 7. 1673 pysyen sen kirjoissa kuuden vuoden ajan. Hän ei kylläkään liene uhrannut paljonkaan aikaansa yksistään opintoihin, sillä hän aloitti virkauransa, aluksi tilapäisenä apulaisena, myöhemmin sihteeriksi nimitettynä Uplannin läänin lääninkansliassa; alueen maaherrana toimi silloin suomalainen Fabian Wrede. Juuri Wreden suosituksen avulla Leijonmarck pääsi 1683 sotaviskaaliksi sotakollegioon Tukholmaan. Seuraavana vuonna hänet nimitettiin syyttäjäksi suorituskomiteaan ja v. 1685 ylimääräiseksi asessoriksi kamarirevisioon sekä kanneviskaaliksi kamarikollegioon. Vuonna 1686, samana vuonna, jona hänet aateloitiin, hänet kutsuttiin valtionarkiston sihteeriksi, ts. arkistonhoitajaksi. Vihdoin vuonna 1701 hänet nimitettiin Turun hovioikeuden varapresidentiksi, mistä virasta hän erosi v. 1721 maaherran arvon saaneena. Leijonmarck kuoli 1728.¹

Siinä hänen virkauransa vähän sanovat ulkonaiset puitteet. Hänen yksityiselämästään, luonteestaan ja ominaisuuksistaan ei tiedetä kovin

¹ *J. E. R(oo)s*, Leijonmarck, Sven (Kansallinen elämäkerrasto III, Porvoo 1930), s. 403—405; *Ulla Kettunen*, Sven Leijonmarck, lakimies, poliitikko ja historioitsija. Pro gradu- tutkielma 1959. Helsingin yliopiston historialliskielitieteellinen laitos; *A. W. Westerlund*, Åbo hovrätts presidenter, ledamöter och tjänstemän 1623—1923. Biographiska och genealogiska anteckningar I (Åbo 1923), s. 115. *W. G. Lagus*, Åbo hovrätts historia I (Helsingfors 1834), s. 103—104.

paljon. Myöhemmin, ilmeisesti melkoisen vanhalla iällä Leijonmarck kuuluu muuttuneen syvästi uskonnolliseksi, pietismiin taipuvaksi. Hänen mainitaan olleen etevä lakimies ja erityisesti roomalaiseen oikeuteen perehtynyt. Leijonmarck harrasti myös historiaa, nimenomaan Pohjoismaiden ja Liivinmaan vanhaa historiaa, ja häntä käytettiin apuna valtion kustantaman valtakunnan historian julkaisemisessa. Leijonmarck omisti harvinaisen laajan yksityisen asiakirja-arkiston, jonka myöhemmästä kohtalosta on vain arvailuja. Hänen kirjastonsa käsitti tiettävästi yli 1400 nidosta. Hän laati myös eräitä sittemmin hävinneitä selvityksiä Ruotsin ja Suomen muinaisuudesta.²

Tärkeintä tässä yhteydessä on kiinnittää huomiota Leijonmarckin kantaan reduktiokysymyksissä ja hänen suhteeseensa itsevaltiuteen. Suomalaisistahan valtaosa suhtautui voi sanoa vakaumuksellisella myöntämielisyydellä reduktiopolitiikkaan³ ja heihin lukeutui myös Leijonmarck. Hän näyttää erilaatuisissa tehtävissään paneutuneen pontevasti virkamiesten laiminlyöntien ja rikkomusten selvittelyyn, osoittautuneen työteliääksi, nopeasti tuloksia aikaansaavaksi. 1683 Leijonmarck joutui toden teolla perehtymään lahjoitusmaakysymyksiin saatuaan kuninkaalta tehtäväksi selvittää valtionarkistosta löytyvien asiakirjojen avulla v. 1522—1650 tehdyt lahjoitukset sekä erityisesti niihin liittyvät ehdot ja sen, oliko ehtoja noudatettu. Leijonmarckin oli vielä arvioitava, minkä verran kruunulle olisi hyötyä niiden peruuttamisesta.⁴ Hänet valtuutettiin samalla toimimaan reduktiokomission syyttäjänä. Leijonmarckin toiminta tämän tehtävän parissa ilmeisesti tyydytti kuningasta, koskapa hänelle välittömästi annettiin useita uusia ja varsin tärkeitä tehtäviä, kuten edellä jo mainittiin.

Erityisesti kaksi tapahtumaa valaisee Leijonmarckin asennoitu-

² *Lagus* 1834, ss. 481—487; *Westerlund* 1923, s. 115; *J. Ramsay*, Var Mikael Agricola ätten Leijonmarcks stamfader (Personhistorisk tidskriff VII, 1905), s. 128—132; *Biographiskt lexicon*. Ny revirerad upplaga I, 1874, s. 345.

³ *Pentti Renvall*, Ruotsin vallan aika (Suomen kansanedustuslaitoksen historia I, Helsinki 1962), s. 194—195.

⁴ SRA. Biographica 12. K.M:n kirje 1. 4. 1684.

mista reduktioon. Molemmissa tapauksissa Leijonmarck joutui jyrkkään konfliktiin reduktiota mihin hintaan hyvänsä suosivan asenteen kanssa. Näistä varhaisempi liittyi erääseen väärennysjuttuun. Muuan Johan Schiller -niminen reduktioasain parissa työskennellyt henkilö oli havainnut niiden, jotka pystyivät osoittamaan sopivan peruutuskohteen, hyötyneen siitä itsekkin taloudellisesti. Etsiskellesään itselleen samanlaista aarretta hän löysi Kustaa Vaasan ajoilta periytyvän asiakirjan, jossa 4 000:n kirkolta kruunulle peruutetun tilan omistusoikeudet luovutettiin eräille yksityisille suvuille. Schiller väärensi asiakirjan poistamalla siitä kohdan, jossa mainittiin luovutuksesta, joten näytti siltä, että kyseisten tilain omistusoikeus oli yhä kruunulla. Kuningas tietenkin ihastui löydöstä, mutta juttu sai nolon lopun. Leijonmarckin onnistui paljastaa väärennys, saattaa asia julkiseksi ja pakottaa lopulta Schiller tunnustukseen. Kuningas antoi ankaran rangaistuksen: Schiller tuomittiin kuolemaan, tosin tuomio myöhemmin muutettiin vankeudeksi.⁵

Toinen tapaus, sekín väärennykseen liittyvä, johti syvempään konfliktiin ja valottaa siten paremmin Leijonmarckin asenteita. Vuoden 1686 valtiopäivillä oli tehty kuninkaan tahdon mukainen päätös ostaja panttiläänién peruuttamisesta. Ryhdyttäessä toteuttamaan tätä maalaisin säädöksiin nähden täysin kestävämmille juridisille perusteille nojautuvaa päätöstä — kysymyshän oli usein täysin laillisen saannon, toisiaan vastaavien suorituksen ja vastasuorituksen tietä syntyneen omistusoikeuden pakkosiirrosta — jouduttiin käsittelemään mm. kuparikomppaniain tarpeiksi myytyjä tiloja. Leijonmarck sai kuten tavallista tehtäväkseen etsiä käsiinsä juttua valaisevat asiakirjat. Olennaisilta osin väärennettyihin todistuksiin nojautuen reduktiodeputaatio tuomitsi mainitut tilat peruutettaviksi sen nojalla, että kuparikomppaniat olivat tuottaneet kruunulle tappiota. Yllätyksekseen deputaatio sai vastaanottaa 6. 5. 1689 päivätyñ kirjeen, jonka oli laatinut Leijonmarck ja jossa todisteltiin kuparikomppaniain tuottaneen kruunulle voittoa eikä suinkaan tappiota ja osoitettiin eräs ilmeinen väärennys deputaation todistelussa.

⁵ *A. Fryxell*, *Berättelser ur svenska historien* 17 (Stockholm 1852), s. 242—248; *Kettunen* 1959, s. 29—31.

(Se oli aikaansaatu siten, että Klaus Flemingin eräästä aivan muuta asiaa koskeneesta lausunnosta vuodelta 1634 oli lauseenosia erottelemalla ja niitä jälleen yhdistelemällä luotu virke, josta sai sen käsityksen, että Fleming kertoi komppanioiden tuottaneen kruunulle tappiota).

Teko tuntuu ylettömän rohkealta tuon ajan oloissa. On kuitenkin mahdollista, että Leijonmarckilla oli paljastuksen tehdessään tiedossaan tukea kannalleen myös deputaatiossa. Mutta deputaation puheenjohtajan Gyllenborgin reaktio olikin jyrkän kielteinen ja samalla tehokas; hän kääntyi asiassa kuninkaan puoleen. Kun hallitsijan puheille kutsuttu Leijonmarck ei suostunut luopumaan väitteistään, vaan pyrki niitä perustelemaan, kuningas määräsi jo jossakin määrin tiedoksi tulleen kannanoton vaikutusten vaimentamiseksi ja deputaation ja reduktioviranomaisten arvovallan palauttamiseksi uuden tutkimuksen. Deputaatio päättyi tälläkin kerralla täysin samaan tulokseen; Leijonmarckin mielipiteet leimattiin vääristelyiksi ja totuuden vastaisiksi. Tilanteen katsottiin vaativan jopa Leijonmarckin pidättämisen. Nähtävästi Leijonmarck vielä vankilassakin uskoi joutuneensa vain kavalan juonittelun uhriksi, koska hän kirjoitti sieltä kuninkaalle kirjeen, jossa pyysi hartaasti tätä vielä kerran perehtymään komppanioita koskeviin asiakirjoihin ja hänen esittämiinsä todistuksiin, jotta kuningas vakuuttuisi siitä, että Leijonmarck oli ollut oikeassa. Lopuksi Leijonmarckin oli taivuttava ja peruttava väitteensä. Hänet vapautettiin sitten, mutta hän sai kuninkaan määräyksestä vastaanottaa ankarat nuhteet menettelystään.⁶

Koska Leijonmarck aikaisemmin toimi innokkaasti reduktion hyväksi, mutta ryhtyi sitten, reduktion työnnyttyä mielivallan tielle, pontevasti vastustamaan väärinkäyttöksiä, täytyy katsoa hänen alunperin käsittäneen reduktion siten, että kysymys oli todella vain kruunulle laittomasti tai laiminlyöntien kautta aiheutettujen menetysten hyvittämisestä.⁷ Kun deputaation toinen tutkimustulos

⁶ *Fryxell* 1852, s. 239—240; *Ola Lindqvist*, *Jacob Gyllenborg och reduktionen* (Lund 1956), s. 177—187; *Severin Bergh*, *Svenska riksarkivet 1816—1834*, s. 161; *Kettunen* 1959, s. 32—43; *Stiernman V*, s. 8—64.

⁷ Vrt. *Renvall* 1962, s. 208.

tuli hänen tietoonsa, on hänen täytynyt käsittää, että deputaatio menetteli tahallisesti ja tieteen niin kuin menetteli. Leijonmarck näyttää kuitenkin uskoneen viimeiseen saakka, ehkä Schillerin jutun ansiosta, että kuninkaan tarkoitusperät ja perusteet ovat toiset kuin deputaation, ja kuvitelleen, että kuninkaalta vain salataan menetelmien todellinen laatu. Toisin sanoen Leijonmarckilla näyttää olleen idealistinen usko totuuden voittoon ja kuninkaan ehdottomaan oikeamielisyyteen.

Saattaa olla, että kuningas jossakin mielessä arvosti Leijonmarckin asennetta, mutta katsoi kuitenkin niin suurten asiain olevan nyt vaakalaudalla, että oli pakko käyttää kovia otteita. Tähän viittaa se, että Leijonmarck ei joutunut näkyvästi kuninkaan epäsuosioon. Niinpä hän sai edelleen hoitaa tärkeää valtionarkiston sihteerin virkaa ja hänet nimitettiin puolta vuotta myöhemmin lakikomissioon.

Tunnetuksi Ruotsi-Suomen historiassa Leijonmarck on varsinaisesti tullut poliittisen toimintansa ansiosta 1710-luvulla. Hän esiintyi tällöin päättäväisesti rauhanopposition puolesta voi sanoa yhtenä sen johtomiehenä ja vaati venäläisten miehittäessä Suomea ensi vaiheessa valtaneuvostoa yksin, myöhemmin valtaneuvostoa Ulrika Eleonoran johdolla ottamaan tilapäisesti — kuningas oli silloin Turkissa — hallitusvallan käsiinsä ja ryhtymään tehokkaiisiin rauhaneuvotteluihin.⁸ Kuninkaan puuttuminen asiaan ja hänen paluunsa Ruotsiin katkaisivat nämä pyrkimykset, mutta opposition ehdotukset tarjosivat kuninkaan kuoltua ja olojen muututtua pohjan niiden miesten ratkaisuille, jotka poistivat itsevaltiuden. Leijonmarckin ei voida sanoa pyrkineen tähän.⁹ Kuitenkin Leijonmarckin 1710-luvulle keskittyvä poliittinen toiminta on ajallisesti niin etäällä 1680- ja 1690-lukujen taitteesta, jonka tiimoilla hänen työskentelynsä lakikomissiossa tapahtui, että sitä ei voida — ainakaan ilman vahvoja varauksia — ottaa vertailukohteeksi tulkittaessa hänen lakikomissiossa esittämiään kannanottoja. Niinpä hänen poliittisia edesottamuksiaan ei ole tarpeen tässä laajemmin esitellä.

⁸ *Renvall* 1962, s. 200—202, 209.

⁹ *Renvall* 1962, s. 207, 209—210.

3. Leijonmarckin nimittäminen lakikomission jäseneksi

Jo 6. 12. 1686 pidetystä komission ensimmäisestä istunnosta alkaen Leijonmarck joutui tekemisiin valmistelukunnan kanssa. Tällöin nimittäin hänelle lähetettiin luettelo jäsenistä ja käsky antaa heille kuittausta vastaan käytettäväksi niitä asiakirjoja, joita he ilmoittivat tarvitsevansa.¹ Ilmeistä on, että Leijonmarck vuosien kuluessa oppi tuntemaan useimmat komission jäsenet ja perehtyi samalla komission työtapaan.

Nimitettäessä Leijonmarck valtionarkiston hoitajaksi oli mahdollisesti ajateltu sitä, että arkistossa oli syytä olla luotettava mies kontrolloimassa asiakirjojen käyttöä, tapana kun oli hankkia poliittisen ratkaisun perustaksi laaja ja joskus taidokkaasti valikoitu tosia-aineisto. Joka tapauksessa Leijonmarck joutui paljon askaroimaan tällaisen aineiston keräyspuuhissa ja eräs tuollainen materiaalikokoelma mukanaan hän myös osallistui ensi kerran lakikomission istuntoon. Tapahtumain kulku oli seuraava. Reduktiokomissiossa oli syntynyt erimielisyyttä siitä, tulisiko sellaiset tilat, jotka olivat tulleet vapaiksi privilegioiden nojalla niiden langettua perintönä perintötalonpojalta aateliselle, peruuttaa kruunulle. Kuningas antoi lakikomission tehtäväksi laatia lausunnon siitä, oliko tällainen rälssi katsottava allodiaaliseksi vai feodaaliseksi donaatioksi.² Leijonmarck oli saanut tehtäväkseen laatia jäljennösotteet kysymystä valaisevista arkiston asiakirjoista ja toimittaa ne komissiolle. Komissio alkoi asian käsittelyn 12. 11. 1689, jolloin myös Leijonmarck vaadittu aineisto mukanaan osallistui istuntoon.

Pöytäkirja kertoo Leijonmarckilta tiedustellun heti tämän kokouksen alussa, olisiko hänellä aikaa ryhtyä komission jäseneksi ja osallistua sen työhön, 'koska häntä kuitenkin usein tarvittaisiin niiden Kunink. Arkistossa olevien asetusten vuoksi, jotka olisivat täällä tarpeen'. Leijonmarckin vastattua kysymykseen myöntävästi päätettiin asia esittää kuninkaalle.³

¹ Förarbetena I, s. 2.

² Förarbetena I, s. 67.

³ Förarbetena I, s. 68.

Pöytäkirjan kertomasta saa sen käsityksen, että Leijonmarck haluttiin kiinnittää komission jäseneksi nimenomaan arkistoasian-tuntijana. Että ainakaan naimiskaarta ei ajateltu luovuttaa Leijonmarckille, käy kiistattomasti selville siitä, että kolmea päivää myöhemmin pidetyssä kokouksessa puheenjohtaja ilmoitti Åke Rålambin hänen kehoituksestaan ja omasta tarjouksestaan jo ryhtyneen valmistelemaan naimiskaarta. Lindschöld uskoi Rålambista tämän vuoksi ja hänen aikaisemmin laatiman merkittävän teoksen⁴ ansiosta olevan 'suurta hyötyä, jos kuningas suvaitsisi käskä hänet meitä avustamaan'. Kokous päättikin esittää asian kuninkaalle.⁵

Rålambin nimeä ei kuitenkaan sen jälkeen komission asiapapereissa enää esiinny, joten on ilmeistä, että kuningasta ei jostakin syystä — todennäköisesti poliittisten näkökohtien vuoksi — miellyttänyt sijoittaa häntä lainvalmistelukuntaan.

Eräs toinenkin, aikaisempi tapahtuma osoittaa, että komission jäseneksi tai ainakin naimiskaaren tekijäksi nimettävän tuli täyttää varsin tiukat sisäänpääsyaatimukset. Komissiossa keskusteltiin 19. 12. 1688 asessori Skyttehielmin mahdollisesta seuraajasta ja esille tulivat sellaiset nimet kuin Gyllenanker,⁶ Hulten,⁷ Wadensten,⁸

⁴ Åke Rålamb (1651—1718), kuuluisan oikeusoppineen Clas Rålambin poika, laati merkittävän teoksen »Adelns öfning», joka lienee ollut valmiina jo tällöin. Häneltä on säilynyt myös muutamia suppeampia teoksia ja kirjoitelmia. *Gustaf Elgenstierna*, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Med tilläg och rättelser I—VIII* (Stocholm 1928—1934), VI, s. 639; *G(unnar) F(ritzell)*, *Rålamb, Åke Claesson. Svenska män och kvinnor* 6, s. 449.

⁵ *Förrarbetena* I, s. 77—78.

⁶ Kysymyksessä luultavasti Bengt Gyllenanker (1646—1696), Svean hovioikeuden asessori v:sta 1670, myöhemmin saman oikeuden varapresidentti. *Elgenstierna* III, s. 223.

⁷ Mahdollisesti on kysymyksessä Abraham Hyltén, Svean hovioikeuden sihtööri syyskuusta 1689. *A. Anjou*, *Kongl. Svea Hofrätts presidenter samt embets- och tjenstemän 1614—1898* (Eksjö 1899), s. 181.

⁸ Luultavasti puhe Lars Wadenstenista, joka oli paitsi Upsalan yliopiston juridiikan professori Svean hovioikeuden asessori v:sta 1684 ja samalla peruutus- ja korvaustuomioita toimeenpanevan komission asessori. *Anjou* 1899, s. 803; *Elgenstierna* VIII, s. 632—633.

Berelius,⁹ Falkenberg¹⁰ ja Gyllencreutz.¹¹ Päätettiin, että Lindschöld ehdottaisi suullisesti — kirjallinen ehdotelma lienee katsottu liian tungettelevaksi — kuninkaalle joittenkin mainittujen nimeämisestä.¹² Kukaan mainituista herroista ei kuitenkaan saanut tehtävää suorittaakseen. Tämä osoittaa kuninkaan pitäneen tiukkaa seulaa jäsenistöä valitessaan ja antaa myös aiheen toteamukseen, että komission jäsenet eivät katsoneet Leijonmarckilla olevan mitään erityisiä edellytyksiä naimiskaaren tekijäksi. Muuten tuskin voi selittää sitä, ettei hänen nimensä juolahtanut kenenkään jäsenen mieleen, vaikka useimmat tunsivat hänet henkilökohtaisesti.

Näin ollen on katsottava Leijonmarckin tulleen naimiskaaren valmistelijaksi lähinnä kuninkaan aloitteesta. Otaksuttavasti hänen tehtävästään on sovittu silloin, kun Lindschöld oli ehdottamassa Rålambin nimittämistä. Näin on aihetta olettaa siitäkin huolimatta, että komissiolle lähetetyssä, Leijonmarckin ja kahden muun henkilön yhteisessä nimityskirjeessä enempiä kuin Leijonmarckin yksityisessä nimityskirjeessä ei mainita mitään sen tehtävän laadusta, joka hänelle oli tnlevä.¹³ Kuningas ilmeisesti määritteli tehtävän suullisesti, koska säilyneissä kahdessa yhteisen nimityskirjeen konseptissa on molemmissa Leijonmarck mer-

⁹ Ilmeisesti Johan Berelius, Strängnäsin pormestari, myöhemmin laamanni *Elgenstierna* VII, s. 642.

¹⁰ Mahdollisesti Henrik Gabriel Falkenberg, Götan hovioikeuden varapresidentti. *Elgenstierna* II, s. 638.

¹¹ Tarkoitetaan nähtävästi Carl Gustaf Gyllencreutzia (1637—1720), joka oli toiminut reduktiokollegion komissaarina v:sta 1674 ja toimi myöhemmin kihlakunnantuomarina sekä lopuksi laamannina Uplannissa. G. esiintyi vuosien 1680 ja 1682 valtiopäivillä innokkaana kuninkaanvallan lisäämisen ja reduktion jatkamisen vastustajana oltuaan sitä ennen reduktion puoltaja ja aivan reduktio-komission johtoportaaassa. *Elgenstierna* III, s. 248—249; *H(ugo) N(orman)*, Gyllencreutz, Carl Gustaf. Svenska män och kvinnor 3, s. 183—184. N:n mukaan G. ei joutunut pahemmin kuninkaan epäsuosioon.

¹² Förarbetena I, s. 63—64.

¹³ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Ankomma skrivelser, f. 14—14 v; Riksregistratur 11. 12. 1689; Biographica 12, K.M:n nimityskirje 11. 12. 1689.

kitty naimiskaaren valmistelijaksi edesmenneen Skyttehielmin tilalle.¹⁴

Koska on ilmeistä, että Leijonmarckin juridiset ansiot eivät yksistään olisi riittäneet tuomaan hänelle paikkaa komissiossa ohi muiden ajan eturivin lainoppineiden, on lähellä ajatus, että Leijonmarckin poliittinen ansioluettelo olisi vaikuttanut asiaan. Kuninkaan lähemmistä motiiveista ei ole tarkkaa tietoa, mutta ilmeisesti hallitsija ei ajatellut niinkään, kenestä pitäisi tulla uusi naimiskaaren muokkaaja vaan kuka täyttäisi parhaiten vapaana olevan paikan lainvalmistelukunnassa. Tästä näkökulmasta Leijonmarckilla epäilemättä oli ansioita; olihan hän perehtynyt historiaan ja omasi perusteellisen oikeudellis-hallinnollisen asiakirja-aineksen tuntemuksen. Reduktioon liittyvissä tehtävissä hän oli hankkinut käytännön juristin kokemusta ja epäilemättä osoittanut olevansa myös oikeudellisiin ongelmiin perehtynyt. Hänen voitiin olettaa tuntevan hyvin kuninkaan näkökannat ja perustelut. Sitä paitsi Leijonmarck tiedettiin reduktiopolitiikan innokkaaksi suosijaksi, mikä ei nähtävästi ollut vailla merkitystä valittaessa jäseniä komissioon. Useimpien valmistelukunnan jäsenten meriittilistoja näet koristavat varsin huomattavat poliittiset ansiot. Lindschöldin lisäksi Nils Gripenhielm ja myöhemmin nimetty Nils Gyldenstolpe toimivat maamarsalkkoina Kaarle XI:n aikana ja olivat siis ensimmäisen asteen suosikkeja.¹⁵ Melkoiset poliittiset ansiot oli niin ikään Erik Lovisinilla ja pormestareilla Daniel Caméenilla ja Michel Törnellä. Törne toimi valtiopäivä-

¹⁴ SRA. Kungl. koncept A. Kungl. brev i koncept, original eller avskrift: alla slags ärenden, vol. 343, f. 148, 149. Molemmissa luonnoksissa on kohta, jossa Leijonmarckille on merkitty naimiskaari, vedetty yli. Biographica-kokoelmassa olevassa nimityskirjeessä (SRA. Biographica I. 12) ei myöskään yksilöidä Leijonmarckin tehtäviä lähemmin.

¹⁵ *Enoch Ingers*, Erik Lindschöld. Biografisk studium I (Lund 1908), s. 237—238; *Jerker Rosén*, Sveriges historia I (Stockholm 1962) s. 646; *Ake Holmbäck*, Lagkommissionen under Gyldenstolpe (Uppsala Universitets Årsskrift 1953), s. 8; *Posse 1850*, bilaga I; *Elgenstierna* III, s. 138, 212; V, s. 33. Lindschöld oli ensimmäinen ritarikunnan kolmannen luokan jäsen, josta tuli maamarsalkka. *F. F. Carlsson*, Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset III (Stockholm 1875) s. 281.

miehenä vuosina 1678, 1680 ja 1682 ja oli itsevaltiuden ja reduktion innokas kannattaja; Caméen käytteli säätynsä puhemiehennuijaa vuosina 1682 ja 1686¹⁶ ja Erik Lovisinista sanoo Bengt Gustafsson: 'Lovisin oli eräs Kaarle XI:n luotetuimpia ja käyttökelpoisimpia miehiä'.¹⁷ Myös useat tuoreet aateloimiskirjeet todistavat hallitsijan suosiosta: Caméen 1683, veromestari Jacob Sneckenberg (myöh. nimitetty) 1673, toimeenpanokomission asessori Lars Lilliemarck (myöh. nimitetty) 1675, Erik Lovisin 1675, Johan Hadorph 1681, Jöran Stjernhof 1682, Samuel Furubom 1683 ja Lars Mörling 1688.¹⁸ Mainittakoon myös, että myöhemmin nimitetty Svean hovioikeuden asessori Jonas Hassel oli hovioikeudessa edustanut kruunun reduktiopolitiikalle myönteistä linjaa.¹⁹

Varsin toisenlaisin perustein kokoonpantu komissio on kirjattuna eräässä aikaisemmassa, päiväämättömässä memoriaalissa, jonka laatijaksi on merkitty kunink. valtaneuvos, kreivi Magnus De la Gardie.²⁰ Ehdotelma on luultavasti laadittu 1670-luvun lopulla tai seuraavan vuosikymmenen alussa, joka tapauksessa ennen vuotta 1684.²¹ Siinä katsotaan oikeusasiain edistämiseksi tarvittavan lakirevisiota ja lain täydentämistä ja kääntämistä hyvälle ruotsille. Säätäjien on saatava tarkistaa aikaisemmin tehty työ. Edelleen voimassa olevat asetukset tulee painaa ohen ja spesifisistä lainkohdista

¹⁶ *Posse*, 1850, bilaga I; *Elgenstierna* VIII, s. 405—406; *Biographiskt lexicon öfwer namnkunnige svenska män*, III (Upsala 1837), s. 170.

¹⁷ *B(engt) G(ustafsson)*, Lovisin, Erik (*Svenska män ock kvinnor* 5, s. 83).

¹⁸ *Posse* 1850, bilaga I; *Elgenstierna* IV, s. 735; VII, s. 330. Mörlingistä mainitaan, että hän oli jäsenenä 'mitä tähdellisimmissä ja tärkeimmissä komissioissa'. *Anjou* 1899, s. 81.

¹⁹ *Stig Jägerskiöld*, *Hovrätten under den karolinska tiden och till 1734 års lag (1654—1734)*. Svea Hovrätts historia (Stockholm 1965), s. 320.

²⁰ UUB. B 101 ö:13. Kysymyksessä on jäljennös, joka on peräisin Palmschöldin kokoelmasta. Kaksi saman mietinnön kopiota löytyy myös SRA:ssa (Oordnade kommittéhandlingar. Serien II. Vol. 15, nr 38—39).

²¹ Koska memoriaalissa mainitaan Gyldenkrok Turusta ja otaksuttavasti tarkoitetaan Turun HO:n assessoria Anders Gyldenkrokia, joka kuoli 21. 12. 1683, (*Lagus* 1834, s. 271—272), on memoriaali katsottava laaditun tätä päivämäärää aikaisemmin.

on liitettävä mukaan täydellinen sisällysluettelo. Lakikomission vuosittaiseksi toimiajaksi ehdotetaan kahdeksan kuukautta ja sen puheenjohtajaksi valtakunnan drotsia sekä jäseniksi kuutta asessoria (Anders Lilliehöök²² ja Herra Ehrensteen²³ ynnä yksi edustaja kustakin hovioikeudesta: Mörling²⁴ Tukholmasta, Gyldenrok Turusta, D. Sparman²⁵ Jönköpingistä ja Stiernsträhle²⁶ Tartosta), kahta kihlakunnantuomaria ja laamannia (Gyllengrijp;²⁷ toista ei ole nimetty) yhtä professoria (ei ole nimetty) kahta sihteeriä (Coyet²⁸ ja Lovisin²⁴) yhtä arkistosihiteeriä (Hardorphius²⁹) sekä neljää jäsentä vähäisempiin tehtäviin (ei ole nimetty). — Kuten havaitaan, on ehdotelmassa jäseneksi hyväksymisen kriteerinä pidetty ensi sijassa juridista kokeneisuutta ja pyritty antamaan korkeimmille instansseille edustus, joka vastaisi niiden asemaa oikeuselämässä.

On siis syytä todeta, että pelkästään lainopillinen kyvykkyys ja juridiset ansiot eivät riittäneet avaamaan pääsyä v. 1686 asetettuun lainvalmistelukuntaan. Tärkein mittapuu oli asianomaisen poliit-

²² Luultavasti Anders Lilliehöök (1635—1685), maaherra, diplomaatti ym. L. puolusti v:n 1682 valtiopäivillä säätyjen lainsäädäntävaltaa. *W(aldemar) L(endin)*, Lilliehöök, Anders (Svenska män och kvinnor 4, s. 591).

²³ Luultavasti Edvard Ehrensteen 1620—1686, hovikansleri vuodesta 1674 ja valtaneuvos vuodesta 1683. *H(tugo) N(orman)*, Ehrensteen (Svenska män och kvinnor 2, s. 327).

²⁴ Tuli sittemmin lakikomission jäseneksi. Vrt. s. 18.

²⁵ Ilmeisesti tohtori Nicolaus Sparman (§ 7. 5. 1684), joka vuoteen 1682 toimi Götan hovioikeuden asessorina. *Johan af Odencrantz*, Kongl. Götha Hofrätts presidenter, ledamöter och betjäning. Med någre Biographiske och Genealogiske underrättelser (Linköping 1803), s. 36.

²⁶ Luultavasti kysymys Tarton HO:n varapresidenttinä v:sta 1675 toimineesta Johan Stiernstrählesta, joka kuoli 6. 9. 1686. *Lilgenstierna* VII, s. 691.

²⁷ Luultavasti Gabriel Gyllengrip, Götan hovioikeuden asessori, joka tuomittiin viralta 23. 5. 1686. *Odençantz* 1803, s. 43.

²⁸ Kysymyksessä luultavasti Wilhelm J. Goyet (1647—1709), joka toimi Skånen laamannina v:sta 1684. *T(orsten) D(abl)*, Wilhelm J. Goyet (Svenska män och kvinnor 2, s. 126—127).

²⁹ Johan Hardorp toimi valtionarkiston sihteerinä vuodesta 1669, kuoli 1693. *S(älve) N(ettelbladt)*, Hardorp Johan (Svenska män och kvinnor 3, s. 222—223).

tinen ansioituneisuus Kaarle XI:n palveluksessa. Mutta koska komissiosta samalla täytyi tulla mahdollisimman oppinut, jotta sillä olisi riittävästi arvovaltaa, koottiin se etevimmistä juristeista, mitä niiden miesten joukossa oli, joka poliittisilta katsomuksiltaan olivat Kaarle XI:n mieleisiä. Juridisiakaan ansioita jäseniltä ei siis puuttunut ja olipa eräillä heistä kokemusta myös erittäin laajalaisesta lain kokonaisuudistuksesta. Lovisin, Skyttehjelm ja Parmand olivat kuuluneet v. 1684 asetettuun uutta kirkkolakia valmistelleeseen komissioon³⁰ ja myös Lindschöld oli läheltä perehtynyt tähän työhön.³¹

³⁰ *Posse* 1850, s. 256.

³¹ *Sven Kjellerström*, Kyrkolagsproblemet i Sverige 1571—1682 (Samlingar och studier till Svenska kyrkans historia 11, Stockholm 1944), s. 371. Vrt. lakikommission ptk. 17. 12. 1689 ja 19. 8. 1690. Förarbetena I, s. 125, 297.

II. TARKASTELTAVIEN LUONNOS- KOHTIEN JA MEMORIAALIEN IDENTIFIOINTI JA AJOITUS

1. Memoriaalit

Lakikomission työskentelystä on säilynyt joukko luonnoksia ja niihin liittyviä memoriaaleja, jotka kuitenkin ovat päiväämättömiä ja vailla tekijän nimeä. Jotta ne olisivat käyttökelpoisia pyrittäessä selvittämään jonkin lainkohdan vaiheet alusta alkaen, olisi ne saatava ikäjärjestykseen ja niiden tekijä olisi selvitettävä. Näiden kysymysten parissa ovat eniten askaroineet LEIJONHUFVUD,¹ SJÖGREN² ja HOLMBÄCK;³ he ovat saaneet toistensa käsityksiä oikean paljon valoa moniin ongelmiin. Perehtyminen lakikomission alkuperäisiin luonnoksiin on osoittautunut, että heidän tuloksissaan on vieläkin ollut melkoisesti korjaamisen varaa, vaikka tässäkin tutkimuksessa ei ole joka suhteessa päästy varmaan selvyyteen.

¹ *E. K:son Leijonhufvud*, Utredning angående den 1686 tillsatta lagkommissionens i Riksarkivet förvarade lagförslag och övriga handlingar (Meddelanden från Svenska Riksarkivet V, 1897—1900).

² *Wilhelm Sjögren*, Giftermålsbalken (Förarbetena till Sveriges rikets lag 1686—1736 IV). Vrt. myös *A. Winroth*, Förslagen till giftermålsbalk 1686—1734 enligt handlingar i Riksarkivet (Lund 1890).

³ *Ake Holmbäck*, Giftermåls- och ärvdabalksförslagen 1689—1694. Ett bidrag till kändedom av 1734 års lag (Festskrift tillägnad Vilhelm Lundstedt. Uppsala Universitets Årskrift 1947).

Luonnokset voidaan saada keskinäisen vertailun avulla ikäjär-

jestykseen, mutta vasta seuraamalla rinnan pöytäkirjaa ja luonnoksia on mahdollista kytkeä ne johonkin tiettyyn ajankohtaan. Tämä on myös ainoa tie, jota kulkien tekijäongelmaan voidaan saada selvyyttä. Seuraavassa on käsitelty tärkeimmät ja ajoitukseltaan sekä alkuperältään epämääräisimmät luonnokset luvuittain. Tämä tarkastelutapa on välttämätön sen vuoksi, että Leijonmarck ei suinkaan alussa laatinut koko naimiskaariluonnosta samalla kertaa, vaan eteni luvuittain jättäen ensimmäisissä ehdotelmissään järjestysnumerotkin pois, koska ei ollut vielä siinä vaiheessa ratkaissut lukujen keskinäistä sijaintia. Hän näyttää myös — ainakin alussa — jokaisen käsitellykerran jälkeen laatineen uuden luonnoksen kyseisestä luvusta, jos keskustelijoilla on ollut hänen painaviksi katsomiaan huomauksia tai jos kokous on päättänyt muuttaa jotakin.

* * *

Tarkasteltakoon ensiksi tärkeimpiä käsiteltäviin kysymyksiin liittyviä memoriaaleja. Eräitä niistä on varsin vaikeaa ajoittaa ja identifioida.

Liitteeksi otetun memoriaalin «Ödmjukt memorial» (M.A.) tunnistaminen on helppoa. Kyseisen jäljennöskappaleen laatija Elias Palmschöld on merkinnyt tekijäksi Leijonmarckin,⁴ ja hän on aivan ilmeisesti oikeassa. Pöytäkirja kertoo 17. 12. 1690 Leijonmarckin esittäneen kokoukselle kysymyksiä sisältäneen memoriaalin, jossa ensimmäinen kysymys käsitteli aatelisten irtaimesta ja hankitusta annettuja huomenlahjoja, toinen huomenlahjan antamisen ajankohtaa, kolmas ylellisyyttä vastustavia säännöksiä, neljäs aviovaimon uskottomuutta ja viides miehen ja vaimon uskottomuuden rankaisemista.⁵ Kuten havaitaan, kohdat vastaavat täysin M.A:n kysymyskohtia.

Toisen liitteeksi otetun memoriaalin «Memorial på någre quaestioner angående gifftermåhla balcken stält effter capitlen» (M.B.)⁶ alku-

⁴ UUB. Palmschöldska samlingen, vol. 119, ff. 91—95. Vrt. *Holmbäck* 1947, s. 373. Liite n:o 1, s. 271—272.

⁵ *Förrarbetena* I, s. 125; Vrt. liite n:o 1, s. 271—272.

⁶ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. (= giftermålsbalcken) I, f. 1—1 v. Vrt. liite n:o 2, s. 273—274.

perää on vaikeampi ratkaista. Holmbäck pitää sen todennäköisimpänä laatijana asessori Lilliemarckia, kun taas Sjögren ja Leijonhufvud otaksuvat — lähinnä tyylin ja käsialan perusteella — Leijonmarckia sen tekijäksi.⁷ Holmbäckin mielestä Leijonmarck ei voi tulla kysymykseen sen vuoksi, että memoriaalissa on otettu kriittinen kanta itse ehdotukseen nähden. Lilliemarckin prioriteetin puolustamiseksi Holmbäck viittaa pöytäkirjaan 19. 8. 1690, joka kertoo Lilliemarckin esittäneen memoriaalin, 'muutamia muistutuksia naimiskaaresta' («någre påminnelser öfwer Gifftebalken»). Esitys synnytti keskustelua 'leskien avioliitoista', lähinnä siitä, 'tuleeko hänen (lesken) olla riippuvainen jostakusta naittajasta'.⁸

Eräät seikat eivät kuitenkaan sovi Holmbäckin tulkintaan. Memoriaalin tekijä sanoo laatineensa muistion jonkin lain tai ehdotuksen lukujen mukaan. Maanlaki ei voine olla kysymyksessä, koska siinä ei ole avioehtoä käsittelevää lukua, niin kuin memoriaali kohteestaan edellyttää. Ehdotus X (s. 37) sen sijaan voisi olla mahdollinen,⁹ samoin komission ehdotuksista se, josta on säilynyt vain lyhyt katkelma.¹⁰ Mutta elokuussa käsiteltävänä olleessa ehdotelmassa oli lukujen järjestys aivan toinen.¹¹ Näin ollen Lilliemarckin olisi

⁷ *Holmbäck* 1947, s. 283; *Leijonhufvud* 1900, s. 226; *Sjögren* 1902 (*Förrarbetena* IV), s. X.

⁸ *Förrarbetena* I, s. 296—297.

⁹ Vrt. liite n:o 4, s. 285—289, ja s. 37—39 tässä tutkimuksessa.

¹⁰ Vrt. liitteet n:o 6, s. 299 ja n:o 7, s. 302. Katkelmassa on huomennahjaa käsittelevät luvut alunperin numeroitu 6:lla ja 7:llä, joten niitä edeltänyt, avioehto koskeva luku on ollut viides.

¹¹ Edellisessä naimiskaarta käsittelevässä kokouksessa oli — kuten pöytäkirjasta selviää — esillä olevan ehdotelman lukujen järjestys sellainen, että kolmas käsitteli kihlauksen aikana syntyneiden lasten oikeuksia ja kihlauksen purkamista, neljäs omavaltaista avioitumista, viides naittajan kieltäytymistä luovuttamasta morsianta ja kuudes naimaosaa. (*Förrarbetena* I, s. 294; vrt. SRA Lagkommissionen 1686—1736. *Förslag* G.B. III: 1—4; *Förrarbetena* IV, s. 28—30.) M.B:n kohteessa on lukujen sijoituksen täytynyt olla seuraava: 1. naittajan järjestys, 2. kihlauksen solmiminen ja purkaminen, 3. omavaltainen avioituminen, 4. naimosa ja 5. avioehto. Tältä kannalta näyttäisi, että elokuussa käsitelty luonnos ei ole voinut olla M.B:n kohteena. Eräs seikka viittaa voimakkaasti E X:ään. Siinä nimittäin 4. luku käsittelee naimaosaa maalla ja M. B:ssä taas puhutaan 4. kohdassa käsitteestä »sängiakiöp», joka tarkoitti puolisoitten ostamaa maata.

pitänyt laatia muistionsa huhtikuussa ja lykätä sen esittelemisen kokoukselle elokuuhun. Tämä ei tunnu kovinkaan uskottavalta. Toisaalta muistiossa vaaditaan isännän ja emännän asettamista sukulaisettoman naispalvelijan naittajaksi. Tämä ratkaisu oli kuulunut Leijonmarckin ohjelmaan ainakin huhtikuun alusta alkaen ja viimeksi 19. 8. edeltäneessä kokouksessa se oli päätetty sisällyttää lakiin.¹² Kuinka siis Lilliemarck olisi vaatinut ehdotelmiin sellaista, mikä niissä jo oli? Useissa muissakin kohdin vastaavat memoriaalisissa ilmenevät ja Leijonmarckin toisia teitä todettavat mielipiteet toisiaan.¹³

Leijonmarckin mainitaan 20. 12. 1689 jakaneen jäsenille laatimansa muistion «de quaestiones han uppsatt öfwer Gifftebalker».¹⁴ Pöytäkirja heijastelee siis tarkemmin käsillä olevan arvoituksellisen memoriaalin nimeä kuin kirjurin maininta 19. 8. 1690. Memoriaali sopsi siitäkin syystä Leijonmarckin tekemäksi, että se vastaa tyyllitään ja muodoltaan Leijonmarckin jo tunnistettua, 17. 12. 1689 esittämää muistiotä. Lilliemarckilta ei sen sijaan ole säilynyt tämän tyyppisiä, mutta kylläkin useita toisenlaisen periaatteen mukaan laadittuja memoriaaleja.¹⁵ Toisaalta M. A. ja puheena oleva M. B. liittyvät sisällöllisesti sikäli toisiinsa, että jälkimmäisessä käsitellään naimiskaaren alku- ja edellisessä sen loppupuoli.

Nähdäkseni painavimmat perusteet puoltavat sitä käsitystä, että Leijonmarck on memoriaalin tekijä. Koska tekijänongelma kuitenkin

¹² Vrt. s. 81.

¹³ M. B:ssä ei leskeltä ehdoteta riistettäväksi avioitumisvapautta kokonaan, vaan kysytään vain, tulisiko hänelle säilyttää neuvotteluvollisuus. Tämä asetetaan mahdolliseksi myös M. C:ssä samanlaiseen lainkohtaan vedoten (vrt. liite n:o 3, s. 273). M. B:ssä kysytään myös, olisiko syytä mainita salavuoteuteen tai epäsäätyiseen avioon sortuneista aatelinneidoista, että he ovat menettäneet paitsi perintönsä myös rälssinsä, ja samalla viitataan privilegioihin ja Kk:n 22. lukuun. Leijonmarck oli istunnossa 3. 4. 1690 sitä mieltä, että seuraamus on määriteltävä näin 'ainakin Kuninkaankaaressa'. Vielä M. B. ehdotetaan avioitumisen ikärajaksi pojille 18 ja tytöille 14 vuotta — aivan samoin kuin NI I:ssä. (Förrarbetena I, s. 226; liite n:o 2, s. 273—274. Förrarbetena IV, s. 15.)

¹⁴ Förrarbetena I, s. 126.

¹⁵ Mm. kysymyksestä ulottuuko michen naimaosa vaimon kiinteimistön tuottoon (UUB. Palmschöldska samlingen 119, ff. 98—107 v) ja aatelin asemasta (sama kok. ja vol., ff. 109—115).

pakosta jää varsin varauksellisesti ratkaistuksi, ei memoriaalia voi käyttää valaisemaan Leijonmarckin kannanottoja muulloin kuin silloin, kun se vahvistaa muista lähteistä todettua piirrettä.

Kolmas memoriaali (M.C.), johon käsillä olevassa tutkimuksessa on varsin paljon tukeuduttu, on anonyymi, kuten M.B.:kin. Se käsittelee kysymystä, voiko poika avioitua hankkimatta vanhempiensa suostumusta.¹⁶ Näyttää erittäin ilmeiseltä, että tämäkin memoriaali on Leijonmarckin käsialaa. Se on ensiksikin sisällöltään sellainen, että se selvästikin liittyy komissiossa pojan avioitumisvapaudesta käytyihin keskusteluihin. Pöytäkirja mainitsee Leijonmarckin esittäneen kokoukselle 26. 8. 1690 mietinnön kysymyksestä 'voiko poika avioitua vastoin vanhempien tahtoa'.¹⁷ Seuraavassa istunnossa sanotaan tätä mietintöä 'laajaksi';¹⁸ memoriaali käsittää 44 sivua. Pöytäkirja ei kerro muiden laatinen kyseisestä asiasta muistiotia. Lisäksi pöytäkirjasta todettavat Leijonmarckin mielipiteet ja memoriaalin tekijän kannanotot vastaavat toisiaan. Täten ei ole mitään perusteita epäillä sitä, että Leijonmarck on kyseisen memoriaalin laatija.

Lakikomission asiapapereiden joukossa esiintyy vielä pari muistiotia, jotka eivät ole edellisten kaltaisia; niitä ei ilmeisestikään ole aiottu esittää istunnolle, vaan ne on laadittu tiettyjen lainsäädäntökohtien ja oikeuskäytännön selvittämiseksi kaaren muokkauksen esityönä. Toinen kyseisistä muistioista on otsikoitu «De donationib(us) inter virum et uxorem»¹⁹ ja toinen «Effter adel. Privil. af

¹⁶ UUB. Palmschöldska samlingen, vol. 119, ff. 195—242. Memoriaalin nimi kuuluu kokonaisuudessaan »Enfaldigt och oförgripeligt betenckiande öfwer dee quaestioner: om een sohn har macht att förlåfwa och giffta sig uthan föräldrarnas wett och willia, och der thet skeer, hwad straff ther på bör statueras i lagen?» Se sisältyy siis samaan volyyymiin, missä on useita muita lakikomission jäsenten laatimia memoriaaleja. Memoriaali on kokonaan julkaistu liitteessä n:o 3, s. 275—284.

¹⁷ Förarbetena I, s. 307.

¹⁸ Förarbetena I, s. 309.

¹⁹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign, G.B. (= giftermålsbalken) 1, f. 5—16. Muistio jatkuu kahdella seuraavalla sivulla väliotsikoinneilla »Om medgiftt eller hemföljd», »Andra gåfwor föräldrarna gifwa af liberalitas» ja »Om arf och aflingegodtz». Tämän jälkeen seuraa tässä merkityksetön käännös Tanskan laista.

år 1622 är at observera angående adel. gifftermåhl». ²⁰ Molempien on aiheellista otaksua lähteneen Leijonmarckin kynästä, sillä pöytäkirja ei mainitse kenenkään muun antaneen näistä asioista kirjallista lausuntoa. Koska muistiot ovat selvittelyn luonteisia, ei niitä voi panna muiden kuin naimiskaaren laatijan nimiin.

Muita anonyymejä tai ajoitukseltaan täysin epämääräisiä memoriaaleja ei esiinny. Tutkimuksessa käytettyjen muiden memoriaalien alkuperästä ja tekijästä on siten mainittu joko tekstissä tai viitteessä.

2. Naittamisinstituutio

Sjögren on jättänyt julkaisematta erään lakikomission asiapapereihin aikaisemmin kuuluneen naimiskaariehdotuksen sillä perusteella, että se on selvästikin peräisin aikaisemmalta ajalta. Toisaalta Sjögren toteaa Leijonmarckin käyttäneen tätä ehdotusta hyväkseen kihlaus- ja avioehtosäännöstöä laatiessaan. ¹ Ehdotus, jota merkittäköön E. X.:ksi, on sittemmin ilman varsinaisia perusteita yritetty panna Peter Coyetin tilille, koska tämännimisen henkilön tiedetään saaneen tehtäväkseen naimiskaariehdotelman laatimisen, luultavasti 1600-luvun puolivälin tienoilla. ²

Ehdotus on oikeastaan liian vaatelias nimike kyseiselle asiakirjalle, sillä se on selvästi pelkkä konsepti, jossa on runsaasti ylivivauksia, korjauksia ja lisäyksiä niin rivien päällä kuin marginaalissakin. Se käsittää kaikkiaan 20 lukua ja on koonnoksen luonteinen. ³

²⁰ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G.B. V: 2, b.

¹ *Sjögren* 1902 (Förrarbetena IV), s. X—XI.

² Förrarbetena till Sveriges rikes lag 1666—1686. Med bidrag av statsmedel utgivna av *Jan Eric Almqvist* (Uppsala Universitets årsskrift 1933. Juridik I), s. 14, nootti 2. Vrt. myös *Leijonbufvud* 1900, s. 239.

³ SRA. Oordnade kommittéhandlingar. Serie II, vol. 14, nr 36. Förslag till giftermålsbalken.

Luvut koskevat 1. naittajain järjestystä, 2. kihlausta, kuulutuksia ja vihkimistä, naittajan valtuuksia ja kihlauksen purkautumista, 3. omavaltaisesti avioituvaa tytärtä, 4. naimaoikeutta maalla ja morsiamen ryöstöä, 5. naimaoikeutta kaupungissa, (numeroimaton) avioehtoa, 6. oikeudellisia seuraamuksia siinä tapauksessa,

Sjögrenin menettely E. X:n suhteen ei ehkä ole ollut aivan perusteltua sen vuoksi, että Leijonmarckin myöhemmissä luonnoksissa esiintyy mainittujen säännösten lisäksi muissakin kohdin selvää vastaavuutta E. X:n kanssa. On jopa mahdollista, että konsepti on lähtenyt Leijonmarckin kynästä. Sen koonnoksenomaisuus ja lukuisat korjaukset ja poistot saattavat viitata siihen suuntaan, että ehdotelma on tarkoitettu — ei kokoukselle esitettäväksi vaan — lähtökohdaksi kaaren muokkaajan omaan käyttöön.⁴ Tätä mahdollisuutta ei voi todistaa oikeaksi sen paremmin kuin osoittaa ehdottomasti vääräksi, joten on tyydyttävä vain toteamaan, että Leijonmarck on käyttänyt luonnosta hyväkseen, suuremmassa määrin kuin Sjögren otaksui. Yhtäläisyyttä esiintyy jo hänen 17. 12. 1689 esittämänsä memoriaalin M.A:n ja samoin mainitun arvoituksellisen memoriaalin M.B:n ja luonnoksen välillä. Ensinnäkin avioehtosäännöstö ei ole E. X:ssä omana erillisenä lukunaan vaan numeroimatta 5. ja 6. luvun välissä ja ohkeen on kirjoitettu «Post Capit. 5tum». Tämä merkitsisi, että avioehto tuli sijoittaa naimaoikeutta kaupungeissa käsittelevän luvun loppuun eli suunnilleen siten kuin memoriaalissa M.B. ehdotetaan.⁵ Toisekseen M.A:ssa pidetään selviönä aatelin huomenlahjoja käsittelevän erillissäännöstön sisällyttämistä lakiin; E. X:ssä on näin menetelty.⁶ Lisäksi häitä, ristiäisiä ja hautajaisia käsittelevät säännökset puuttuvat kuten M.A:ssa ehdotetaan.⁷ Memoriaaleja laatiessaan Leijonmarck on nähtävästi siis nojautunut E. X:ään ja ainakin osa luonnoksen korjauksista, poistoista ja lisäyk-

että morsian kuolee ennen häyötä, 7. huomenlahjan antamisen ajankohtaa, 8. aatelisten huomenlahjoja, 9. aatelittomien huomenlahjoja maalla, 10. porvariston huomenlahjoja, 11. huomenlahjan parantamista, 12. huomenlahjan menettämistä, 13. myötäjäisiä, 14. naittajan ja sulhasen riitelyä myötäjäisistä, 15. todistusvelvollisuutta moitittaessa myötäjäisiä, 16. pesänselvitystä lesken mennessä uusiin naimisiin, 17. ositusta useammasta aviosta syntyneitä lapsia ollessa perijöinä ja lesken useita huomenlahjoja, 18. etuosaa, 19. lesken suruaikaa ja 20. hääkustannuksia. Ehdotelman alkuluvut on julkaistu liitteessä n:o 4.

⁴ Sen tyyppisiäähän on Leijonmarckilta ilmeisesti säilynyt. Vrt. s. 36—37.

⁵ Vrt. liite n:o 2, s. 274, liite n:o 4, s. 288.

⁶ Vrt. liite n:o 1, s. 271; liite n:o 4, s. 285—291, vrt. s. 37, nootti 3.

⁷ Vrt. liite n:o 1 s. 271.

sistä lienee pantava hänen tililleen. Jollei kyseinen ehdotelmaluonnos ole Leijonmarckin, voisi sen laatija lähinnä olla Åke Rålamb,⁸ jolta Lindschöld oli ehdotusta syksyllä 1689 pyytänyt ja joka oli luvannut sen tehdä.⁹ Tämä tekisi ymmärrettäväksi, että Leijonmarck nojautui juuri E. X:ään eikä muihin 1600-luvulla tehtyihin ehdotuksiin.

Toisenkin, Sjögrenin ensimmäisenä julkaiseman ja nykyäänkin komission asiapapereihin kuuluvan luonnoksen alkuperä on kiistanalainen, vaikkei niin arvoituksellinen kuin E. X:n Ehdotelma, jota merkittäköön tässä Nl. I:llä, käsittää viisi samalla ja yhden eri käsi-alalla, erillisille papereille kirjoitettua lukua.¹⁰ Luonnoksen alkuperää ensimmäisenä tutkinut Leijonhufvud otaksuu Nl. I:n lakikomission sihteerin, Magnus Becchiuksen aikaansaannokseksi, kun taas Sjögren arvelee — tosin erittäin vahvoin varauksin — Leijonmarckin sen laatineet, ainakin luvut 1—5.¹¹ Tätä mieltä on myös kysymystä viimeksi käsitellyt Åke Holmbäck.¹² Molemmat viimeksi mainitut liittyvät luonnoksen 20. 12. 1689 pidettyyn istuntoon, jossa käsiteltiin Leijonmarckin «konsept och uppsatz till Gifftebalken», ja otaksuvat sen laaditun kokouksen jälkeen silloin esitellyn «konseptin» pohjalta. Tämä merkitsisi sitä, että istunnossa tehdyt päätökset on luonnosta laadittaessa otettu huomioon.

⁸ Skyttehielm ei ilmeisestikään ollut saanut mitään aikaan. *Holmbäck* 1947, s. 374.

⁹ Vrt. s. 26, nootti 4.

¹⁰ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, G.B. II, f. 3—4; Förarbetena IV, s. 15—20. Ehdotus on kysymykseen tulevilta osiltaan julkaistu liitteessä n:o 5, s. 291—292.

¹¹ *Leijonhufvud* 1900, s. 227—228; *Sjögren* 1902 (Förarbetena IV), s. IX—X.

¹² *Holmbäck* 1947, s. 373—374. Mainittakoon, että lakikomission asiapapereiden Strödda handlingar-osastossa on *C. Ehrensvärdin* lyijykynällä laatima lyhyt selvitys naimiskaariehdotelmista (Fragment och utkast till Giftermåls Balken. SRA. Lagkommissionen 1686—1736, vol. nr 32). *Ehrensvärd* katsoo tämän luonnoksen vanhimmaksi ja olettaa jonkun yksityisen komissiojäsenen sen itsenäisesti laatineen, koska se poikkeaa huomattavasti myöhemmistä, selvästikin Leijonmarckin työhön liittyvistä luonnoksista. Ehdotelman sisällön perusteella Ehrensvärd luonnehtii sen tekijää 'mitä vanhoillisimmaksi mieheksi'.

Pöytäkirjan sanonnasta («konsept och uppsatz») käy selville, että kyseisessä istunnossa todella oli käsillä luonnos naimiskaareksi. Sitä paitsi mainitaan luetun luku «Trolöfning och fästning», jonka nimistä ei esiinny maanlaissa.¹³ Jotta voitaisiin varmuudella sanoa, että säilynyt ehdotelma Nl. I on silloin esitetyn konseptin pohjalta muokattu, täytyisi sen sisällön vastata kokouksessa tehtyjä päätöksiä. Vertailu näyttää seuraavaa:

Kokouksessa 1) keskusteltiin siitä, miten naimiskaari aloitettaisiin; olisiko tarpeen käyttää vanhan lain sanontaa «Will man sig konu bidia etc!» vai ei. Vanha muoto päätettiin hylätä ja kaari aloitetaan sanoilla «*Rätta gifftoman är etc.*» Ehdotus alkaa: «*Rätter gifftoman för möö eller pijga är . . .*». 2) Päätettiin ottaa huomioon naittajan laatu, hänen sopivuutensa tehtävään, ja lisätä tekstiin naittajain luettelon perään sanat «*så framt han pröfwes der till skickelig*». Ehdotuksessa sanotaan: «. . . och ändtelig den i swägerskap der till skickelig pröfwes.» 3) Päätettiin myös, että laissa voitaisiin viitata kirkkolakiin ja että kihlausta, kuulutusta ja vihkimistä koskevissa kysymyksissä tuli tarkkaan katsoa, mitä niistä jätettäisiin kirkkolain varaan. Ehdotuksen kihlausta käsittelevän luvun 3 §:ssä mainitaan: «*Om them, som twänne fästa, den ena eller andra häf-dar, förhålles efter Kyrckio-ordningen*», ja saman luvun viimeisessä pykälässä: «*Om lysande och wigning, skildnadt uti fästning och echtenskap förhålles, som Kyrckio-ordningen förmår*».¹⁴

Tähän saakka yhdenmukaisuus on ilmeinen. Mutta sitten tulee kohta, jossa vastaavuus puuttuu. Pöytäkirja kertoo päätetyn lisätä tekstiin sanat «*moder doch med skylldemäns råde*», joilla äiti kelpuutettiin naittajaksi ja jotka esiintyvät toisessa säilyneessä luonnoksessa. Ensimmäisessä, nyt puheena olevassa ehdotelmassa niitä ei kuitenkaan ole, vaan vastaava kohta on muotoiltu toisin: «*Ware doch altid moder om råd och samtycke till sine barns gifftermähl sökt och tiltald*». Ristiriidan merkitystä heikentää tosin se seikka,

¹³ Förarbetena I, s. 126.

¹⁴ Förarbetena I, s. 126—128; Förarbetena IV, s. 18; liite n:o 5, s. 291—292. Vrt. myös *Holmbäck* 1947, s. 373—374.

että samassa istunnossa mainitun päätöksen *jälkeen* keskusteltiin siitä, onko ylipäätään tarpeen tehdä äidistä naittajaa.¹⁵

Ristiriita ei oikeuta hylkäämään otaksumaa, että Nl. I on laadittu 20. 12. 1689 pidetyn istunnon jälkeen. Muulta pohjalta on kovin vaikea löytää selitystä niille useille ilmeisille vastaavuuksille, joita kokouksessa tehtyjen päätösten ja luonnoksen kesken on. Ristiriidan on siten katsottava aiheutuneen Leijonmarckin menettelystä: joko omavaltaisesti tai mahdollisesti loppukeskustelun vaikutuksesta hän laiminlöi yhden kokouspäätöksen toteuttamisen. Tällainen menettely, vaikka se olisi aiheutunut omavaltaisuudesta, ei Leijonmarckin kohdalla ole ainoa lajissaan.¹⁶

Holmbäck katsoo 20. 12. 1689 pidetyn istunnon jälkeen tehdyiksi ja siis Leijonmarckin kirjoittamiksi vain Nl. I:n naittajain järjestystä ja kihlausta käsittelevät luvut. Luonnoksen kuudes luku saattaa hänen mielestään olla peräisin jostakin muustakin ehdotelmasta.¹⁷ Näin suuri varauksellisuus on tuskin tarpeen. Säännökset pojan ja leskinaisen avioitumisesta vastaavat varsin pitkälle Leijonmarckin myöhempiä käsityksiä.¹⁸ Sitä paitsi eräät M.A:n ehdotelmat on toteutettu luonnoksen kuudennessa luvussa¹⁹ ja vastaavuutta esiintyy

¹⁵ Förarbetena I, s. 127—128; liite n:o 5, s. 291 ja 292. Keskustelussa otettiin esille »holhoojajärjestys» eli ML Nk 1, jossa äidille on jätetty vain neuvomisei naittamisoikeus. Puheenjohtaja Lindschöld totesi mm.: 'On melko arveluttavaa myöntää vaimolle yhtäläistä oikeutta isän tai naittajan kanssa'. Luettuaan mainitun maanlain kohdan hän totesi sen 'hyvin ja selvästi laadituksi' ehdottaen vain sen loppuun lisäystä: »där de eij äro eller skickelige pröfwas, dem då rätten förordnar». Vähän myöhemmin hän vielä selitti: 'Laissa ilmaistu järjestys on kaunis ja lain mainitsema porrastus oikeudenmukainen'. — Ainakaan keskustelun tässä vaiheessa Lindschöld ei kannattanut naittamisvallan myöntämistä äidille.

¹⁶ Vrt. s. 135—136, 200—201, 223.

¹⁷ *Holmbäck* 1947, s. 373—374.

¹⁸ Vrt. s. 83—96.

¹⁹ Liite n:o 1, s. 271—272; Förarbetena IV, s. 19—21. Täydellinen vastaavuus esiintyy kohtien M.A. 12 ja Nl. I: 6:5 välillä sekä melkoista yhtäläisyyttä kohdissa M.A. 10 ja 13 sekä toisaalta Nl. I 6:6—13.

myös ehdotelman sekä M.B:n välillä,²⁰ sekä 20. 12. 1689 pidetyn pöytäkirjan ja muiden kuin naittajainjärjestystä koskevien luonnoksen lukujen välillä.²¹ Niinpä on aihetta otaksua luonnoksen kokonaisuudessaan Leijonmarckin laatimaksi.

Koska ensimmäinen ehdotelma on 20. 12. 1689 pidetyn kokouksen jälkeen laadittu, herää kysymys, milloin ja mitä varten se on tehty. Naimiskaarta käsiteltiin seuraavan kerran vasta 1. 4. 1690. Leijonmarckin on kuitenkin täytyntä valmistaa luonnos erästä aikaisempaa tilaisuutta varten. Puheenjohtaja Lindschöld nimittäin selitti 20. 2. 1690, että on parasta antaa komission jonkun jäsenen tarkastaa yhdessä kaaren muokkaajan kanssa luonnos ennen kuin se tuodaan yhteisistuntoon. Hovikansleri Gyldenstolpe oli luvannut käydä läpi naimiskaaren Leijonmarckin kanssa.²² Ilmeisesti tämä jäi tekemättä, sillä 4. 3. 1690 Leijonmarck pyysi kokousta nimeämään yhden tai pari tarkastajaa, jotka ennakolta perehtyisivät hänen aikaansaannokseensa. Tällä kertaa tehtävään nimettiin Lindschöld ja Törne,²³ jotka eivät varmaankaan lyöneet työtä laimin; olihan Lindschöld komission puheenjohtaja.

Nl. I lienee siten joko kyseistä ennakkotarkastusta varten tai sen jälkeen yhteisistuntoa varten laadittu moniste. Viimeksi mainittu mahdollisuus on todennäköisempi. Aatelin epäsäätyisiä avioliittoja koskeva luonnoksen pykälä näyttää laaditun 7. 3. 1690 pidetyn istunnon jälkeen²⁴ (Leijonmarck pyysi tarkastusta 4. 3. 1690). Mahdollisesti Leijonmarck kuitenkin muokkasi vielä uuden luonnoksen ennen maaliskuun loppua, sillä naimiskaaren seulonta aloitettiin vasta 1. 4. 1690, mutta mahdollista on myös, että Nl. I ainakin nait-

²⁰ Vastaavuutta esiintyy suuremmassa tai pienemmässä määrin seuraavien kohtien välillä: M.B. I:2 ja Nl. I 3:2; M.B. I:3 ja Nl. I 1:3; M.B. II:3 ja Nl. 6:5—6; N.B. III:3 ja Nl. I 2:2 sekä M.B. V ja Nl. I 6:1 (viimeinen lause).

²¹ Kokouksessa 20. 12. 1689 vaadittiin mm. leskinaisen asettamista naittamismääräysten alaisuuteen; Nl. I:n 2. lukuun on leski ilmeisesti jäljestä päin lisätty (vrt. s. 84; liite n:o 5, s. 292 nootti 3.) Pöytäkirjan ja luonnoksen kihlaissäännöstön vastaavuudesta kts. *Holbmäck* 1947, s. 374.

²² *Förrarbetena* I, s. 149.

²³ *Förrarbetena* I, s. 173.

²⁴ Vrt. s. 125—126.

tajain järjestystä ja kihlausta koskevien lukujen osalta oli tällöin käsiteltävänä. Pöytäkirjasta nimittäin havaitaan ainakin kahden pykälän tuolloin jäsenille jaetussa luonnoksessa vastanneen Nl. I:n pykälää.²⁵ Sen sijaan 3. 4. 1690 käsitelty luonnos tai alkulukujen luonnostelma on varmasti hävinnyt. Pöytäkirjasta saadaan jonkin verran vihiä esitetyn ehdotelman sisällyksestä ja nämä tiedot eivät sovi yhteen Nl. I:n sisällön kanssa.²⁶ Myös seuraavasta säilyneestä luonnoksesta, Nl. II:sta voidaan täydellä varmuudella sanoa niin paljon, että se on laadittu varhaisintaan 3. 4. 1690 pidetyssä istunnossa tai sen jälkeen: siinä on nimittäin tuolloin tehdyt päätökset otettu huomioon.²⁷

Kolmas säilynyt luonnos, Nl. III,²⁸ on pohjatekstiltään samanlainen kuin Nl. II. Sen 1. luvun voi todeta olleen käsiteltävänä 4. 7. 1690, jolloin naimiskaaren muokkaus aloitettiin alusta ja se on siis laadittu ennen tätä istuntoa. Näin voidaan päätellä ensinnäkin siitä, että luonnoksessa ei ole noudatettu täydellistä pykäläjakoja; kokouksessa pykäläjako päätettiin ottaa käyttöön. Gyldenstolpe ei hyväksy-

²⁵ Förarbetena I, s. 220—221. Tällöin käsiteltiin naittajainjärjestystä ja kihlausta varten laaditut säännösehdoitelmat. Leijonmarck selitti mm. tehneensä pykälän isännän asettamisesta naispalvelijansa naittajaksi ja lisänneensä sen loppuun »hafwe sielf wäld sig att föressee». Nl. I:ssä on tällainen pykälä (3:2) ja sen loppu kuuluu: »Råde doch en sådan sielf bäst hon kan sig föressee». Leijonmarck selitti myös ratkaisseensa sellaisen tapauksen, että 'äiti, holhooja etc'. riitelisivät naittajuudesta siten, että naitettava saisi valita naittajan. Nl. I:ssä (3:3) on tämän sisältöinen pykälä. Liite n:o 5, s. 291.

²⁶ Förarbetena I, s. 224—228. Pöytäkirja siteeraa luonnoksen formulointeja »är ei han till» ja »med näste skyllemäns råd», joita ei esiinny luonnoksessa Nl. I. Vrt. liite n:o 5, s. 291.

²⁷ Förarbetena I, s. 223—228. Kokouksessa mm. päätettiin, että tasasukuis-ten sukulaismiesten ollessa tarjolla naittajuuteen tuli isän puoleisen omaisen ryhtyä toimeen äidin puoleisen kanssa neuvotellen. Eräs kohta päätettiin formuloida seuraavasti: »hindrar någon gifftomans (giftermähl) oskiähligen af hårdet eller för sin egen nytta, gånge som Kyrkio-ordning(en) förmäler, böte skadan, som af drögsmählet orsakas, och der saken kommer till werdzlige dommare, böte ». Molemmat päätökset on Nl. II:ssa toteutettu. Vrt. liite n:o 5, s. 293—294.

²⁸ Vrt. liite n:o 5, s. 377—378. SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. III.

nyt isoisän asettamista veljen edelle kuten jäsenille jaetussa luonnoksessa oli tehty; Nl. III:ssa isoisä on sijoitettu luetteloon ennen veljeä. Pöytäkirjassa mainitaan luonnoksen sanonnat «finnes ingen sådan» ja «skulle och med skiäl profwas», jotka molemmat esiintyvät Nl. III:ssa. Naispalvelijaa koskeva pykälä päätettiin uudistaa;²⁹ se on Nl. III:ssa vedetty yli ja kirjoitettu hieman muokatuin sanakääntein uudelleen marginaaliin. Säilyneeseen kappaleeseen ei tosin ole merkitty kaikkia tehtyjä muutoksia,³⁰ mikä ilmeisesti johtuu siitä, että kyseisen monisteen omistanut jäsen ei ole viitsinyt niitä kaikkia viedä tekstiin.

Nl. III:n 1. luku on siis pohjatekstin osalta laadittu varhaisintaan 3. 4. 1690 ja se on ollut esillä viimeksi 4. 7. 1690.

Sen sijaan Sjögrenin saman luonnoksen yhteyteen liittämä omavaltaista avioitumista käsittelevä luku³¹ on selvästi edellistä (luku 1) paljon myöhäisempi. Sen aatelia koskevan kohdan muotoilun ensimmäinen korjaus on peräisin päivämäärältä 10. 7. 1690,³² joten kohdan lopullinen asu on muokattu mainittua päivää myöhemmin. Luvun tuorein muutos, absoluuttisen omaisuudenmenetyksen yleistämisen, palautuu 19. 8. 1690 pidettyyn kokoukseen, jolloin tehtiin vastaava päätös.³³ Pohjateksti on sama kuin Nl. II:ssa. Luvun lopullinen teksti on siten ajoitettava päivämäärään 19. 8. 1690, jolloin se siis varhaisintaan on syntynyt.

Luonnos Nl. IV³⁴ on säilynyt vain osittain, mm. omavaltaista

²⁹ Förarbetena I, s. 288. Kirjuri mainitsee epämääräisesti että pykälä »sättes och föruth». Edellä oli juuri eräs kohta muutettu, toinen poistettu. Ilmeisesti oli tarkoituksena vain muuttaa sanontaa, sillä jos pykälän poistamisesta olisi ollut kysymys, olisi pöytäkirjassa varmaankin mainittu jotakin perusteista.

³⁰ Förarbetena I, s. 286—290. Veljeä ei ole siirretty isoisän edelle, vaikka kokouksessa niin päätettiin tehdä. Luonnokseen ei ole viciä myöskään päätöksiä, joiden mukaan maininnat oikeuden määräämästä naittajasta tuli poistaa ja holhojalle myöntää neuvomis- ja suostumisoikeus. Liite n:o 5, s. 294.

³¹ Liite n:o 5, s. 377—378.

³² Förarbetena I, s. 294. Vrt. s. 134.

³³ Förarbetena I, s. 297—298. Vrt. s. 98.

³⁴ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag. sign. G. B. IV. Liite n:o 5, s. 295.

avioitumista koskeva luku puuttuu. Puheena oleva naittajainjärjestystä käsittelevä luku ei edes pohjatekstiltään vastaa edellisiä, joten väliltä on hävinnyt jotakin. Sisällöstä voidaan päätellä, että jo pohjateksti on laadittu 4. 7. 1690 pidetyn istunnon jälkeen, koska tuolloin tehdyt päätökset on alkuperäisessä tekstissä toteutettu. Korjaukset ja lisäykset palautuvat kokoukseen 8. 7. 1690: esim. sanonta «näste skyldemäns» vaadittiin muutettavaksi yksikölliseksi, ja luonnoksessa on näin tehtykin pyyhkimällä jälkimmäisestä sanasta ä-kirjaimen pilkut. Naispalvelijan naittamista käsittelevä pykälä päätettiin poistaa; se on luonnoksessa vedetty yli. Näin siis luonnoksen pohjateksti on laadittu varhaisintaan 4. 7. ja lopullinen 8. 7. 1690.

Nl. V:stä³⁵ voidaan todeta, että koska siinä on kokouksessa 2. 9. 1690 sovitut avioitumisikärajat³⁶, on sen 1. luku laadittu varhaisintaan tällöin. Luvun pohjateksti vastaa edellistä, samoin on 3. luvun laita. Viimeksi mainitun lopullinen teksti on nuorempi. Kokouksessa 2. 9. 1690 keskusteltiin aatelisavioista pitkään ja Leijonmarckin ilmoitetaan korjanneen luonnosta.³⁷ Korjaus näkyy tehdyn mutta pyyhityn sittemmin huolellisesti pois. Koska istunnossa 9. 9. 1690 käsiteltiin samaa kysymystä,³⁸ on luonnoskohdan katsottava saaneen lopullisen asunsa varhaisintaan silloin. Nl. V:n pohjateksti on siis laadittu varhaisintaan 10. 7. 1690 ja lopullinen varhaisintaan 5. 9. 1690.

Muilta osin on aikaisempi ajoitus katsottu pitäväksi.

Edellä olevan perusteella on mahdollista saattaa säilyneet luonnokset seuraavaan todennäköiseen aikajärjestykseen:

- 1) Nl. I; varhaisintaan 7. 3. 1690, esillä viimeksi 1. 4. 1690
- 2) Nl. II; varhaisintaan 3. 4. 1690
- 3) Nl. III; 1. luku varhaisintaan 4. 7. 1690, puutteellinen. 3. luku varhaisintaan 19. 8. 1690

³⁵ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. V. Liite n:o 5, s. 295.

³⁶ Förarbetena I, s. 313.

³⁷ Förarbetena I, s. 317.

³⁸ Förarbetena I, s. 323—326.

- 4) Nl. IV; varhaisintaan 10. 7. 1690
- 5) Nl. V; 1. luku varhaisintaan 2. 9. 1690; 3. luku varhaisintaan 9. 9. 1690
- 6) Nl. VI; muokattu 12. 9.—18. 11. 1690
- 7) Nl. VII; muokattu 1692
- 8) Nl. VIII; muokattu 1694

3. Avioehto

Varhaisin lakikomission asiapapereihin sisältyvä avioehtoä käsittelevä luonnos A. I¹ on vailla otsikkoa. Se muodostaa hyvin keskeisesti rungon myöhemmille ehdotelmille. A. I:n teksti vastaa sanoista 'som brudhuggum' sanoihin 'skiptas skall' täydellisesti E. X:n lopullista, korjailtua tekstiä,² joten jälkimmäisen on katsottava olleen edellisen esikuvana. Koska E. X:n korjauksista tärkeimmät on Leijonmarckin luonnoksessa otettu huomioon, on lähellä ajatus, että Leijonmarck on itse niitä tehnyt E. X:ään.

Seuraava avioehtoä koskeva luonnos (A. II),³ joka on otsikoitu «Om förord, som man och qwinna giöra emellan sig när the träda i ächtenskap» eli siis viimeistä sanaa lukuun ottamatta samoin kuin E. X:ssä, on pohjatekstiltään samanlainen kuin A. I:n lopullinen teksti. Tämän tekstin perään on kuitenkin lisätty: «Giörs sådana förord uthom landz emellan man och hustru, som sedan komma in i landet så skola the i lijka mätto⁴ wijd wederbörande domstolas upläsas och i protocollen inskrifwas.» Lisäys vastaa kaikessa olennaisessa E. X:n ulkomailla tehtäviä sopimuksia koskevaa kohtaa. A. I:n

¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. I:7. Luonnos on julkaistu liitteessä n:o 6, s. 298.

² Vrt. liite n:o 4, s. 288.

³ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. I:8. Marginaalikorjauksin on tekstiin lisätty »sker utan någons förfång och» ja »med uprättat inventario af hwars annans egendom». Liite n:o 6, s. 298—299.

⁴ Seuraava sana »få» on ylivedetty ja sanat »wijd wederbörande» lisätty tekstiin.

tekstiä vastaavaan osaan lukua on tehty marginaaliin kaksi lisäystä. Sanojen «blifwa i sitt värde» jälkeen on merkitty sanat «*skeer utan någons förfång och*» ja samaten sanojen «i twenne gode mäns närwaro författas» sanat «*medh uprättat inventario af bwars annans egendom*».⁵

Koska kokouksessa 5. 4. 1690 monessa puheenvuorossa korostettiin kolmannen suojan tärkeyttä ja asessori Lilliemarck ehdotti, että sopimuspuolet velvoitettaisiin laatimaan inventaario omaisuudesta,⁶ on aihetta otaksua näiden lisäysten olevan peräisin tästä kokouksesta. Toisin sanoen A. I:n lopullinen teksti on laadittu ennen 5. 4. 1690 ja A. II:n lopullinen teksti saman päivämäärän jälkeen.

Seuraavasta luonnoksesta, A. III:sta, on säilynyt vain katkelma sanoista «med oprättat inventario» loppuun. Holmbäck (1947, s. 375—376) katsoo katkelman ensimmäiseksi säilyneeksi, huhtikuussa käsitellyksi luonnokseksi. Luonnoksen pohjateksti vastaa sanatarkasti A. II:n lopullista tekstiä ja on vain puhtaaksikirjoitettu kappale A. II:sta. Marginaaliin ja tekstin lomaan tehdyistä lisäyksistä ovat tärkeimpiä seuraavat: 1) inventario-sanan jälkeen on sijoitettu sanapari «*och specification*» 2) sanojen «*ther the boo eller theras egendom*» jälkeen sanat «*som under deras afhandling begripes*» ja 3) loppuun lause «*bwars annorlunda skier, så hafwa sådana afftaal ingen kraft*».⁷

Koska pormestari Törne kokouksessa 8. 4. 1690 ehdotti, että lainhuudatuspaikkakunnaksi määrättäisiin se seutu «*der de boo och egendommen är belägen, som under deras afhandling begripes*»,⁸ voidaan A. III:n lopullisen tekstin todeta syntyneen 8. 4. 1690 pidetyssä kokouksessa tai sen jälkeen.

Neljäs luonnos (A. IV) ei sisällä lisäyksiä eikä yliviivauksia. Teksti ei myöskään vastaa A. III:n lopullista asua, vaan edellisessä on jäl-

⁵ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. I:8. Vrt. liite n:o 6, s. 298—299.

⁶ Förarbetena I, ss. 229—231. Vrt. s. 162—164 tässä tutkimuksessa, samoin liite n:o 6, s. 298—299.

⁷ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. II:1. Vrt. liite n:o 5, s. 299.

⁸ Förarbetena I, s. 235.

kimmäiseen verraten eräitä muutoksia: 1) otsikkoon on tullut lisää sana «*förr*», joka muuttaa kohdan kuulumaan «*förr än the träda i ächtenskap*», 2) sulhanen ei enää tee sopimusta morsiamen kanssa vaan «*man med sin tillkommande hustru*» ja 3) sanoja «*utan någons förfång*» seuraa sanat «*som den tiden till egendomen någon rättigheet hafwa kan*». Pykälänmerkit § 1 ja § 2, on lisätty jäljestäpäin.⁹

Koska pykälämerkit päätettiin sijoittaa ehdotukseen 4. 7. 1690,¹⁰ ja ne on lisätty A. IV:n tekstiin, on tämä teksti syntynyt ennen 4. 7. 1690 pidettyä kokousta. Toisaalta tekstin on täytynyt syntyä 8. 4. 1690 pidetyn kokouksen jälkeen, koska katkelmassa A. III esiintyvä teksti sai silloin lopullisen asunsa. Ajanjaksona 8. 4. 1690 — 4. 7. 1690 oli pöytäkirjan mukaan vain yksi kokous, jossa käsiteltiin avioehtoa, 11. 4. 1690. Niinpä on katsottava A. IV tekstin muotoutuneen tässä kokouksessa tai sen jälkeen.

Viidennessä luonnoksessa (A. V), jonka muutoksista pöytäkirja ei enää anna välitöntä valoa, on sopimuspuolia koskeva kohta muutettu kuulumaan «*som man och qwinna eller hennes målsman, om hon jungfru är*».¹¹ Sjögrenin mukaan se on ollut käsiteltävänä 2. 9.—9. 9. 1690. Avioehdosta keskusteltiin 9. 9. 1690. Kirjuri kertoo, että luku 'korjattiin uudelleen ja lisättiin muutamia sanoja'.¹² Koska seuraava luonnos, A. VI,¹³ on A. V:n tekstin kanssa yhtäpitävä, on katsottava, että laadittaessa A. V:n tekstiä on kokouksessa 9. 9. 1690 esitetyt mielipiteet otettu huomioon. — Mainittu luonnos A. VI on komission lopullinen ehdotus, joka 18. 11. 1690 lähetettiin tarkastusviranomaisille.

Luonnos A. VII (1962) ja sen kanssa yhtäpitävä luonnos A. VIII¹⁴ (1964) on laadittu tarkastusviranomaisten lausuntojen käsittelyn jälkeen.

⁹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. III:5. Vrt. liite n:o 5, s. 299.

¹⁰ Förarbetena I, s. 288.

¹¹ Liite n:o 6, s. 299.

¹² Förarbetena I, s. 328.

¹³ Liite n:o 6, s. 300.

¹⁴ Förarbetena IV, s. 58—59, 71—72. Liite n:o 6, s. 300.

Edellä olevan perusteella voimme siis ajoittaa ehdotukset seuraavasti:

- A. I: ennen 5. 4. 1690
- A. II: pohjateksti ennen 5. 4. 1690; lopullinen teksti varhaisintaan 5. 4. 1690
- A. III: (katkelma) pohjateksti ennen 8. 4. 1690; lopullinen teksti varhaisintaan 8. 4. 1690
- A. IV: varhaisintaan 11. 4. 1690
- A. V: varhaisintaan 9. 9. 1690
- A. VI: ennen 18. 11. 1690, 9. 9. 1690 jälkeen
- A. VII: 1692
- A. VIII: 1694

Kerrattakoon vielä, että A. II:n pohjateksti on siis sama kuin A. I:n teksti ja A. III -katkelman pohjateksti sama kuin A. II:n lopullinen teksti. Edelleen A. III:n lopullinen teksti on ollut keskustelun pohjana kokouksessa 11. 4. 1690 ja A. IV teksti taas 9. 9. 1690.

4. Huomenlahja

Huomenlahjasta on määräyksiä E. X:ssä, samoin jonkin verran Nl. I:n 6. luvussa. Ensimmäinen lakikomission asiapapereihin kuuluva varsinaisesti huomenlahjaa koskeva luonnos (Hl. I a)¹ on otsikoitu «Om mannens målsmansrätt² öfwer hustrun och om mårgongofwor».

Tämä luku on tarkoitettu yleiseksi säännökseksi. Ensimmäinen aatelia koskeva luonnoskohta (Hl. I b) kuuluu samaan arkistoyhteyteen ja on otsikoitu «Om Ridderskapetz och frälsemäns mårgongofwor».

Siihen ehdotuskatkelmaan, josta avioehdon kohdalla mainittu luonnosfragmentti A. III on peräisin, sisältyvät myös huomenlahjaa

¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. I:6, 9. Vrt. liite n:o 7, s. 301—302.

² Alunperin »rättigheet»

koskevat luvut vieläpä täydellisinä. Sen yleiseksi tarkoitettun luvun (Hl. II a) pohjateksti vastaa tarkalleen Hl. I a:n tekstiä. Rivien lomaan ja paperin reunoihin on jäljestäpäin tehty seuraavat muutokset ja lisäykset: 1) sana «giffte» on muutettu sanaksi «*wijgde*», 2) sanat «*bör sökia*» on vaihdettu ilmaisuun «*hafwandes rätt att sökia*», 3) kohta «*tå skall han och gifwa . . .*» on korvattu muotoilulla «*samma dag för wigslen bör han . . .*» ja 4) kohta «*högre än* *deel af sin då hafwande egendom*» on täydennetty ja muutettu asuun «*högre än 1/6 deel af dess behåldne egendom widh dödzfall*».³

Aatelisten huomenlahjoja käsittelevän luvun (Hl. II b) teksti vastaa niin ikään sanatarkasti Hl. I b:n sisältöä. Luvun alkua on kuitenkin aiottu muuttaa kahdella tavalla. Ensinnäkin on luvun otsikko ja luvun numero vedetty yli, samoin kuin alkavalta ensimmäiseltä riviltä sanat «*Ingen frälseman hafwer macht att gifwa*». Tilalle on toisaalla merkitty «*Elliest må en landtman icke gifwa*» ja toisaalla «*Men wille landtman frälseman gifwa mærgongåfwan af sin arfwejord, så skall thet icke skee till ewärderlig egendom utan allenast till nyttan och bruket*», jolloin sanat «*mehr i morgongåfwa än en treding*» ovat jääneet sovittamatta lauseyhteyteen.⁴

Sekä Hl. II a:ssa että Hl. II b:ssä olevat muutokset ja lisäykset ovat tulosta 8. 4. 1690 pidetystä istunnosta. Silloin nimittäin sovittiin, että 1) huomenlahja annetaan häpäivänä ennen vihkimistä (*samma dag för wigslen*), 2) lasketaan miehen omaisuuden säästöstä ja 3) perintömaasta annetun lahjan maksimi on 1/6. Lisäksi Lovisin ehdotti, että aatelisten ja muiden maalla asuvain välinen ero poistettaisiin.⁵

Näin ollen siis Hl. II a:n ja Hl. II b:n pohjateksti eli Hl. I a:n ja Hl. I b:n teksti on laadittu ennen päivämäärää 8. 4. 1690 ja vastaa-

³ SRA, Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. II:1—1 v. Vrt. liite n:o 7, s. 302.

⁴ Tekijän tarkoitus on ilmeisesti ollut poistaa jompi kumpi sanoista »landtman» ja »frälseman». Vrt. liite n:o 7, s. 302, nootti 11.

⁵ Förarbetena I, s. 235—236. Vrt. s. 70, 72, 74—75. *Sjögren* (1900, s. XI) selittää, että H II a:n ja b:n lopputekstit olisivat tulosta 11. 4. 1690 pidetystä istunnosta.

vasti Hl II:n lopulliset tekstit tällöin tapahtuneessa kokouksessa tai sen jälkeen. Kun huomenlahjaa käsiteltiin jo yhdessä kokouksessa ennen 8. 4. 1690 pidettyä istuntoa, nimittäin 5. 4. 1690, olettaisi ilman muuta, että Hl. I:n tekstit ovat syntyneet tässä kokouksessa tai sen jälkeen. Kuitenkin jälkimmäisessä neuvonpidossa tehtiin päätös, jota ei ole toteutettu Hl. I -teksteissä: huomenlahja päätettiin antaa ennen vihkimistä.⁶ Tämän seikan nojalla voisi otaksua Hl. I -luonnoksen periytyvän 5. 4. 1690 pidettyä kokousta varhaisemmalta ajalta. Koska kuitenkin Hl. I:n teksti oli pohjatekstinä kokouksessa 8. 4. 1690, on ilman muuta katsottava, että sitä laadittaessa on otettu huomioon lähinnä edellisessä kokouksessa, siis 5. 4. esitetyt mielipiteet. Ristiriita on selitettävissä vain siten, että Leijonmarck jostakin syystä laiminlöi mainitun päätöksen muuttamisen.

Hl. II:n lopputekstit olivat sitten käsittelyn pohjana 11. 4. 1690. Tämä luonnos on kuitenkin hävinnyt. Hl. III:n teksti on ilmeisesti laadittu tämän istunnon jälkeen, koska siinä on otettu huomioon tämän kokouksen käsittely. Sen pohjateksti ei siis vastaa edellistä luonnosta.

Huomattavampia muutoksia ja poikkeamia aikaisemmasta asusta tavataan vasta viidennessä luonnoksessa. Se muodosti komission lopullisen ehdotuksen vuodelta 1690.⁷ Tämän ehdotelman muokkausajalta pöytäkirjaa ei ole säilynyt, joten luonnoksen tarkka ajoittaminen ei ole mahdollista.

Huomenlahjasäännösten osalta ehdotukset voidaan siis ajoittaa seuraavaan todennäköiseen järjestykseen:

- Hl. I: jälkeen 5. 4. 1690
- Hl. II: pohjateksti jälkeen 5. 4. 1690, lopullinen teksti 8. 4. 1690 tai sen jälkeen.
- Hl. III: 11. 4. 1690 jälkeen

⁶ Förarbetena I, s. 231.

⁷ Liite n:o 7, s. 303—304.

- Hl. V: muokattu 2.—9. 9. 1690⁸
- Hl. V: muokattu 12. 9.—18. 11. 1690
- Hl. VI: 1692
- Hl. VII: 1694

⁸ Luonnosten Hl IV — Hl. VII osalta on aikaisempi ajoitus katsottu pitäväksi.

III. NAITTAMISINSTITUTION KÄSITTELY

1. Aikaisempi oikeus

Maakuntalakien syntyaikana avioliitto oli vielä keskeisesti sukujen välinen asia. Naisen naittaja (giftoman = «antomies») teki sulhasen tai mahdollisesti tämän suvun edustajan, naittajan, kanssa sopimuksen liitosta. Kihlajaisissa sopimus vahvistettiin sukulaisten läsnäollessa (fästningstämma), sovittiin huomenlahjasta, myötäjaisistä ja häiden ajankohdasta. Avioliittoa pidettiin pätevänä naittajan luovutettua morsiamen häissä sulhaselle (giftermål = giptarmal = naittajan luovutuspuhe) ja morsiusparin mentyä todistajien läsnäollessa häävuooteeseen (sängledning). Kirkollinen vihkiminen (vigning) ei ollut välttämätön; se merkitsi vain kirkon siunausta liitolle.¹

Alunperin naitettavan suostumusta ei liene tarvittu,² mutta roomalaisen ja kanonisen oikeuden vaikutuksesta maakuntalait sen edel-

¹ SRA. Lagberedningens arkiv. Handlingar rör. förslag till revisionen av giftermålsbalken 1913—1918, vol. 4: Formen för äktenskaps ingående, s. 1—8; *Jan Eric Almquist*, Svensk rätthistoria II, Familjerättens historia. Efter föreläsningar. Kompendier utgivna av Juridiska Föreningen vid Stockholms Universitet. Andra upplagan (Stockholm 1962), s. 65—68, 70—71; *Ragnar Hemmer*, Suomen oikeushistorian oppikirja II. Perheoikeuden, perintöoikeuden ja testamenttioikeuden historia (Hyvinkää 1954), s. 5—20.

² *A. Winroth*, Offentlig rätt. Familjerätt: äktenskapshindren (Lund 1820), s. 50—51; *Almquist* 1962, s. 76; *Holmbäck och Wessen*, Svenska landskapslagar. I, s. 115; *Hemmer* II, s. 5, 16—17.

lyttivät.³ Tämä merkitsi siis eräänlaisen veto-oikeuden myöntämistä holhotille; muuta aktiivista panosta naisen taholta lait eivät tunne. Naittaja oli aktiivinen sopimuspuoli, ja hänen suostumuksensa oli alunperin välttämätön. Myöhemmin jos nainen avioitui omavaltaisesti, naittajan tietämättä tai vasten tämän tahtoa, oli hän vaarassa menettää tältä lankeavan ja mahdollisesti muunkin perinnön siltä suvulta, jota naittaja edusti.

Useimmissa laeissa naittajat on luetteloitu tarkkaan järjestykseen sukulaisuusasteen mukaan, lähimmistä kaukaisempiin, isästä lähtien. Sijaluvultaan pienimmän eli läheisimmän elossa olevan sukulaisen oli tarvittaessa ryhdyttävä naittajaksi. Eri laeissa eriasteisille sukulaisille annetut sijaluvut vaihtelevat. Vanhimmissa lankeaa naittajan toimi läheisyysjärjestyksessä isänpuoleisille miessukulaisille, seuraavassa vaiheessa myös rinnasteisille äidinpuoleisille sukulaismiehille ja nuorimmissa sveanlaeissa sekä mies- että naispuolisille omaisille niin isän kuin äidinpuoleisessakin linjassa perimysjärjestystä tapaillen kuitenkin niin, että yhtä likeisten ollessa tarjolla miehellä on etusija naiseen ja isänpuoleisella omaisella äidinpuoleiseen nähden. Eräät lait tuntevat sukulaisten puuttuessa oikeuden määräämään naittajan.⁴

Maanlaki⁵ otti naittajain järjestykseen sen kannan, että se asetti toimeen molempien vanhempien miespuoliset sukulaiset antaen etusijan isänpuoleiselle omaiselle, jos tarjolla oli tasasukuiset ehdokkaat. Naiset siis suljettiin kokonaan ulkopuolelle lukuunottamatta äitiä, jolle suotiin oikeus neuvoa naittajana toimivaa sukulaismiestä. Ristiriitaisesti on äidin ja isän oikeudet rinnastettu kaaren III luvussa, jossa säädetään, että vastoin isän ja äidin⁶ tahtoa avioitunut tytär menettää näiden perinnön, jolleivät vanhemmat myöhemminkään

³ *Winroth* 1890, s. 55—56; *Almquist* 1962, s. 70.

⁴ Vrt. *Almquist* 1962, s. 77—78; *Lizzie Carlsson*, »Jag giver dig min dotter». *Troloving och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia I* (Lund 1965), s. 54—59. Carlssonilla on tosin eri vaiheiden ikäjärjestyksestä toinen tulkinta.

⁵ MEML NK 1; KrML NK 1.

⁶ Määräys on seurausta kirkollisesta, vanhempien kunnioittamista teroittavasta katsomuksesta. Vrt. *Winroth* 1890, s. 61.

anna rikosta anteeksi. Jos joku ulkopuolinen loukkaa naittajan oikeuksia ja naittaa naisen ilman oikean naittajan lupaa, seuraa teosta 40 mk:n sakot kolmijakoon asianomistajan, kuninkaan ja kihlakunnan kesken. Laki edellyttää vain naimattoman tyttären ja mahdollisesti leskeksi jääneen tyttären tässä suhteessa holhouksen-alaiseksi,⁷ ei täysi-ikäistä poikaa.

Kaupunginlaki poikkeaa sikäli edellisestä, että siinä sanotaan summittaisesti isän ja äidin olevan tyttären naittajia ja heidän jälkeensä lähimpien sukulaisten tai sen, jonka isä ja äiti ovat testamentilla siksi määränneet.⁸

Molemmissa yleisissä laeissa on eräessä suhteessa toteutettu samaa periaatetta: vanhempien naittamisvaltaa on korostettu muiden sukulaisten oikeuksien kustannuksella (Ml: omavaltainen tytär menettää isän- ja äidinderinnön, «men ingen annan arv»; Kl: vanhemmat voivat asettaa testamentilla naittajan). Ilmiö on merkinä suvun osuuden heikkenemisestä.

1600-luvulla jatkuu puheena oleva lainsäädäntö etupäässä kirkollisen ja aatelia koskevan oikeuden alueilla. Alempia sääytyjä käsittävä siviilioikeudellinen kehitys rajoittuu pääosin lakiehdotuksiin ja pre-judikaatteihin.

Rosengrenin lakiehdotuksessa on merkittävänä lisäyksenä maanlakiin seuraava säännös: «Är och jungfru till sådana ålder och förstånd kommit, att hon sitt bästa sielff kan weeta och förstå, och thet begärer behålla under sina händer som henne kan tillfalla uti arff, tå må thet wara henne effterlåtitt, dock så att hennes målzmän hafwe och ther medh inseende, och handle hon intet utan theras råd och samtyckio» (Eräystä toisintokäsikirjoituksesta puuttuvat sanat «och samtyckio»). Jos siis naimattomalla naisella olisi halua ja kykyä itse hallita omaisuuttaan, tulisi hänen omaa panostaan

⁷ Maakuntalaeista göötanlait edellyttivät naittamisvallan ulottuvan kaikkiin naisiin ja samalla kannalla on myös MEML. Sveanlait sallivat leskityttären avioituvan itsenäisesti. KrML:n leskeä koskevat säännökset ovat tulkinnanvaraiset. Vrt. *Almquist* 1962, s. 76; *Hemmer* 1954, s. 11.

⁸ KrKL NK 1. Mainittu poikkeus on selvästi kanonisen oikeuden vaikutusta. *Carlsson* 1965 s. 57; *Winroth* 1890 s. 51—52.

avioliiton solmimisessa myös lisätä.⁹ Säännös ei luultavasti ole osoituksena ajattelusta, jonka mukaan naittajan tärkein tehtävä on arvioida aiotun liiton taloudellinen kestävyys niiden puolesta, joilla ei kokemuksen puuttuessa ole edellytyksiä tehdä sitä itse. Ilmeisesti naisen pyrkimyksen hallita itse hänelle mahdollisesti lankeavaa perintöä katsottiin muodostavan ulkoisesti todennettavan merkin siitä, että nainen oli kypsä toimimaan omana naittajanaan.

Maallinen lainsäädäntö ei edellytä pojan tarvitsevan naittajaa,¹⁰ mutta kirkolliselle lainsäädännölle on ominaista, että siinä jo ennen uskonpuhdistusta, — ja Lutherin ansiosta nimenomaan sen jälkeen — korostetaan vanhempien auktoriteettia ja määräämisvaltaa lapsiin nähden.¹¹ 'Sillä lapset ovat tässä asiassa alistetut vanhempien valtaan (föräldrarnen undergiffuen) Jumalan käskyn mukaan niin kuin kaikissa muissakin', sanoo vuoden 1571 kirkkojärjestys.¹² Jos avioliitto on laittomasti solmittu, se on pätemätön. Kun vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä ja vuoden 1686 kirkkolakia edeltäneissä ehdotuksissa uudeksi kirkkolaiksi puhutaan vain vanhemmista ja lapsista,¹³ käsittelemättä erikseen pojan ja tyttären asemaa, sanotaan v:n 1686 kirkkolain 15:6 pykälässä nimenomaan:

«Vill en mansperson träda i äktenskap och eger föräldrar i lifvet, då bör han förut intaga deras råd och samtycke: sönes det någon, då skall han, sedan saken i konsistorium varit angifven, och alla medel till förlikning försökte, förvisas till världsliq rätt,

⁹ Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien II, s. 302.

¹⁰ Maakuntalacista vain Sdml. ja Ul. edellyttävät myös miehen menevän avioon lähisukulaisten neuvolla. Vrt. *Hemmer* II, s. 8—9; *J. J. Nordström*, Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historai efter de äldre lagarna till sednare hälften af sjuttonde seklet II (Helsingfors 1840), s. 14.

¹¹ *Rudolf Köstler*, Die väterliche Ehebewilligung. Eine kirchenrechtliche Untersuchung auf rechtsvergleichender Grundlage. Kirchenrechtliche Abhandlung 51. Heft (Stuttgart 1908), s. 76, 155—157, 162—168.

¹² Then svenska kyrkeordningen. Anno Domini M.D. LXX 1. Kyrkoordningar och förslag dertill före 1686 I (Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien II), s. 106.

¹³ Vrt. pappissäädyn ehd. 1682, XIII:6 (Handlingar rörande Sveriges historia Andra serien IV, s. 84).

och föräldrarne vara pliktige att säga sina skäl; och om de efter noga bepröfvande gillas, eger sonen föräldrarne åtlyda. Med dotter och mö skall förhållas efter Sveriges lag och privilegierna.»

Tämä sanamuoto tulee lakiin aatelin ehdotuksesta.¹⁴ Vaikka pykälän tarkoituksena olisi voinut olla pelkästään halu täsmentää miehen asemaa siitä, millaiseksi se v:n 1571 kirkkojärjestyksessä ja aikaisemmissa ehdotuksissa oli määritelty (niissä mainitaan vain 'lapset' tai 'poika ja tytär'), piilee aatelin menettelyn takana varmaan muitakin motiiveja, sillä sama tavoite, pojan asettaminen vanhempien naittamisvaltaan, mikä oli vastoin maan- ja kaupunginlakia, oli leimannut aatelin pyrkimyksiä privilegiolainsäädännön alueella koko 1600-luvun. Aatelin ehdotelmassa mainitaan pojasta: «Är han Adelsman, sökie Håfrätten», mikä merkitsee, että laista oli tarkoitus tehdä yleinen, kaikkia säätyjä koskeva.

Myös vuoden 1686 testamenttiasetus kavensi pojan avioitumisvapautta, sillä asetuksessa näyttäytyvät vallalle tunkevan saksalais-roomalaisen oikeuden vaikutuksesta aikaisempaa laveammat perusteet perinnöttömäksi tekoon.¹⁵ Saman ja kirkollisen doktriinin ansiosta ajan kotimaiset oikeusoppineet Loccenius ja Rålamb eivät hyväksyneet pojan itsenäistä avioitumisoikeutta.¹⁶

Vaikea ongelma näyttää olleen naittajan kieltäytymisen oikeusvaikutusten määrittelemisen: oliko omin päin solmittu liitto katsottava mitättömäksi vaiko lailliseksi. Vanha kirkollinen perinne edellytti liiton pitämistä päteväenä, vaikka naittajan suostumus puuttui. Lutherin asenne tällaisiin avioihin oli taas varsi kielteinen.¹⁷

Eräät oikeustapaukset paljastavat selkeästi kysymyksen problematisuuden aikalaisille. K.M:n tuomiossa 28. 9. 1675 *kumottiin* Up-

¹⁴ Aatelin ehd. 1685 XV:6, main. teos s. 286.

¹⁵ Vrt. *Winroth* 1890, s. 67. Vrt. *Föarbetena* I, s. 188—189.

¹⁶ *Clas Rålamb* *Observationes juris practicae. Thet är Äthskillige Påminnelser othi Rättegåns Saker* (Stockholm 1679), s. 205—213; *Job. Loccenius*, *Synopsis juris privati ad leges svecanans accommodata* (Gothoburg 1673), 3:3.

¹⁷ SRA. Lagberedningens arkiv. Handlingar rörande förslag till revision av giftermålsbalken, vol. 5, s. 1; *A. Winroth*, *Offentlig rätt. Familjerätt: äkten-skapshindren* (Lund 1890) s. 53.

salan konsistorin antama päätös, jonka mukaan Erich Sjöbladhin ja Christina Mårtensdotterin (epäsäätyistä) liittoa olisi pidettävä laittomana lähinnä miehen äidin suostumuksen puuttumisen vuoksi. Kuningas vahvisti liiton 'in favorem conjugij, koska osapuolet ovat avioituneet itse omasta vapaasta tahdostaan ja koska pappi on heidät vihkinyt'.¹⁸ Pojan omavaltaisesta naimisiinmenosta oli kysymys myös 22. 12. 1684, jolloin kuningas antoi resoluution maaherra Gustaf Duvalin valitukseen. Duval turvautui valitustiehen sen vuoksi, että hänen poikansa korpraali Johan Duval oli aikeissa avioitua tiedottamatta asiasta vanhemmilleen, puhumattakaan neuvottelemisesta näiden kanssa. Häpäpäiväkin oli jo ehditty sopia. Tuomioissa todettiin, että vaikka isä ei voikaan estää kypsään ikään tullutta ja hänen «leivistään» kuninkaan palvelukseen siirtynyttä poikaansa astumasta rehelliseen ja luvalliseen avioon, vaatii kuitenkin se kuuliaisuus ja kunnioitus, jota pojan tulee vanhemmilleen osoittaa, että hän kunnollisena ja hyvinajattelevana poikana antaa sellaisesta vanhemmilleen tiedon 'odottaakseen siten itselleen paljon enemmän siunausta korkeimmalta Jumalalta'. Pojan käskettiin heti matkustaa Tukholmaan pyytämään vanhemmiltaan anteeksi. Häät sai pitää vasta tämän matkan jälkeen.¹⁹

Toisin päättyi ARNELLIN referoima oikeusjuttu 23. 6. 1688. Hovi-oikeus tuomitsi vastoin äitinsä ja lähimpien sukulaisten suostumusta avioituneen naisen laittomasta avioitumisesta 100 ja miehen 200 hopeataalerin sakkoon ja itse vihkiminen julistettiin laittomaksi. Ilmeisesti ainakin nainen oli aatelisia, koskapa mainittiin, että naisen omaisuuden kanssa tuli menetellä säädöksen mukaan.²⁰

Mielenkiintoinen ja monessa suhteessa valaiseva on palttinakaupias Gunnar Jonssonin ja kunink. lakeijan Jonas Boxin välinen oikeusjuttu, joka toisin kuin edelliset koski aatelittomia ja jonka kolmi-vaiheinen prosessi saatiin päätökseen 1689.²¹ Kiista lähti matkaan siitä, että Box kihlautui Jonssonin tyttären Saaran kanssa vastoin

¹⁸ SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17. f. 6—8.

¹⁹ SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17. f. 89—89 v.

²⁰ *Arnell 1730*, s. 253.

²¹ SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17. f. 77—80 v.

tämän isän tahtoa tai oikeammin isän tietämättä. Jonsson nosti asiasta oikeusjutun Tukholman raastuvanoikeudessa, jossa kihlaus kuitenkin vahvistettiin. Jonsson vetosi päätöksestä Svean hovioikeuteen, joka antoi jutussa tuomion 20. 4. 1689. Hovioikeus katsoi Boxin ryhtyneen avioliittohankkeisiin vastoin maan- ja kaupunginlain Nk 1. luvun määräystä, jonka mukaan hänen ensin olisi pitänyt hankkia isän suostumus. Jonssonin palautettua kahden uskotun miehen kanssa Boxin kihlat takaisin ja annettua samalla ymmärtää, ettei liitto olisi hänelle mieleen, oli Box salaa lähettänyt kihlat uudelleen Jonssonin tyttärelle ja siten kihlautunut salaa. Kun isä oli tällöin nyt papin kautta tiedottanut, ettei hän tule antamaan suostumustaan, oli Box kirjoittanut asiasta konsistorille ja lausunut samalla isästä yhtä ja toista halventavaa, mitä ei sittemmin ollut pystynyt näyttämään toteen. Itse tuomiossa sanottiin:

'Koska Box on siten lyönyt laimin sen kunnioituksen ja arvonannon, jota sillä, joka pyrkii pojan asemaan, tulisi isää kohtaan olla, mikä on antanut Gunnar Jonssonille pätevän syyn kieltää häneltä tyttärensä; ja koska kaiken sen vuoksi salainen kihlaus alaikäisen ja toisen valtaan asetettujen henkilöiden välillä on Kirkkolain 15:10 mukaan laiton ja koska tytär ML:n ja KL:n NK 3 mukaan ei voi avioitua vastoin isän tai äidin tahtoa, vaan on Kirkkolain 15:6 mukaan velvollinen tottelemaan vanhempiaan sellaisessa asiassa, jos ne syyt, jotka vanhemmilla lasten avioliittoa vastaan on esitettävänä, maallinen tuomioistuin hyväksyy, ei siksi Kuninkaallinen Oikeus voi kaikkeen siihen nähden pakottaa Gunnar Jonssonia, jonka oikeus on sekä Jumalan että Ruotsin lain mukaan niin perin vahva, antamaan tytärtään Boxille, vaan havaitsee aiheelliseksi julistaa, että jos Box ei hyvällä ja pyynnöllä voi toimia ja saada isää antamaan suostumustaan tähän avioon, tulee hänen siitä luopua. Tytär on velvollinen nyt heti laittautumaan isänsä taloon ja olemaan kuuliainen hänelle ja holhoajilleen, joita Kunink. Oikeus täten kehoittaa, että he eivät tytärtä sen vuoksi, mitä tätä asiaa koskien on tapahtunut, kohtuuttomasti kohtelisi, vaan velvollisuutensa mukaan hänen parastansa katsoisivat, niin ettei hänen etuaan millään tavoin loukattaisi . . . '.

Mutta juttu ei ollut vielääkään loppuunkäsittely. K.M:n tuomiossa, johon Box puolestaan oli vedonnut ja joka langetettiin 8. 10. 1689, *HO:n päätös kumottiin* ja aikaisempi raastuvanoikeuden tuomio vah-

vistettiin. Saara Jonsson ja Jonas Box velvoitettiin kuitenkin konsistorin edessä esittämään anteeksipyyntö Gunnar Jonssonille, jonka piti se hyväksyä. Lopuksi oikeus suositteli sovinnollisuutta molemmille osapuolille: isää kehoitettiin kohtelemaan heitä kaikella isällisellä rakkaudella ja kihlautuneita isää kaikella lapselle kuuluvalla kunnioituksella.²²

Naittamisinstituutioon näyttää kohdistuneen kaksi, toisilleen miltei vastakkaista tendenssiä. Vahvimpana piirtyy nähtäväksi kehitys, joka tähtäsi sekä naittajan valtuuksien lisäämiseen että itsenäistä avioitumisoikeutta vailla olevien piirin laajentamiseen. Tähän päämäärään pyrki niin hyvin kirkollinen, aatelin tavoittelema kuin roomalaisoikeudesta vaikutteita imenyt lainsäädäntö. Ongelmallisimmaksi muodostui pojan asema, sillä vanhan, miltei riidattoman kotimaisen perinteen mukaan poika oli voinut itsenäisesti päättää naimisiinmenostaan, mutta nyt tämä oikeus asetettiin kyseenalaiseksi ja kiistettiin.

Tuomiot konsistoreissa ja hovioikeuksissa näyttävät muodostuneen poikkeuksetta kuvaillun tendenssin mukaisiksi. Sen sijaan kaikkein ylin instanssi on silmiinpistävän selkeästi ja johdonmukaisesti alkanut soveltaa toista, ilmeisesti uutta periaatetta, jossa näkökulma on siirtynyt holhottavien puolelle ja jossa itse asiassa naittajuus tunnustetaan vain moraalisesti velvoittavaksi, nimenomaan pojan osalta. Jos poika on täysi-ikäinen, vanhempien suostumus edellytetään hankittavan vain pieteettisyydestä. On vaikea sanoa aiheutuiko valtaneuvoston kanta halusta pitäytyä vanhimpaan kotimaiseen perinteeseen vai jostakin uudesta dotriinista. Eräät maininnat tuomioissa näyttävät tukevan jälkimmäistä vaihtoehtoa, sillä niissä esiintyy perusteluita, jotka eivät — ainakaan suoranaisesti — ole peräisin kotimaisista laeista. Tällaisia ovat vetoamiset käsitteisiin 'osapuolten vapaa tahto', 'in favorem conjugij', 'uthur hans bröd kommen'.

²² Vrt. myös K.M:n tuomiota 7. 9. 1687. Ratsumestari Henrich Cnoringin ja Ursula Yxkullin kihlaus vahvistettiin toteamuksella, että naisen vanhemmilla, jotka vaativat kihlauksen purkamista, ei ollut laillista syytä kanteensa hyväksymiseksi. SRA. Becchius-Palmcrantzian kok. 17, f. 85—88.

Komission tehtävä ei näissä oloissa ollut helppo. Yksiselitteistä ohjetta ei ollut ammennettavissa laeista ja asetuksista enempää kuin doktriinista tai prejudikaateistakaan. Kuten sopi hyvin odottaa, muodosti kysymys pojan ja sen ohella leskityttären avioitumisesta visaisimman ja vaikeimmin ratkaistavan probleemin, jos kohta myös naittajain «oikean» järjestyksen määrääminen tuotti melkoisia hankaluuksia. Naittajain käyttöön annettavista sanktioista ja naittajain valtuuksien rajoista päästiin helpoimmin yksimielisyyteen.

2. Äidin naittamisvalta

Oli ilman muuta selvää, että jos naittamistoimi ylipäätään haluttiin säilyttää — niin kuin oli laita — isän oikeutta tähän toimeen oli pidettävä kiistattomana. Täysivaltaisen ja elossa olevan isän oikeus naittajuuteen oli lakien yksimielinen kanta niin kauan kuin voitiin havaita. Sen sijaan äidin asema oli mutkallisempi. Maanlaki, göötalakeihin nojautuen, riisti häneltä kaiken päätäntävällän lapsen avioitumiseen ja antoi ainoastaan oikeuden neuvoa tehtävää hoitavaa sukulaismiestä. Kaupunginlaki taas nimesi isän ja äidin yhtäaikaaisesti ja erittelemättä tyttären naittajiksi. Selvää oli, että jos isä oli kuollut, lankesi kaupunginlain mukaan koko toimi yksin äidille. Laki nojautui tällä kohdin kirkolliseen perinteeseen, joka alun alkaen puhui vain vanhemmista¹ ja joka jatkui vielä vuoden 1686 kirkkolaisakin, vaikkakin siinä eräissä tapauksissa käytetään myös termiä 'asianomaiset'² Joka tapauksessa kirkkolaki lähti siitä käsityksestä, että sekä isällä että äidillä on yhtäläinen ja tasavertainen naittamisoikeus.

Koska komissio näki tehtäväkseen yhden, sekä maalla että kaupungissa pätevän lakiteoksen laatimisen,³ sen oli nyt ratkaistava,

¹ Kanoninen oikeus tukeutuu taas roomalaiseen oikeuteen, joka edellytti äidin suostumuksen hankittavan vain pieteettisyydestä. *Köstler*, s. 13.

² 1686 vuoden kirkkolaki 15:6, 10. Mainittu ilmaus voi siten tarkoittaa myös muita naittajia.

³ Vrt. ptk. 15. 3. 1688; 6. 4. 1688 ja 27. 7. 1690. *Förrarbetena* I, s. 25—26, 31 ja 284.

kumpaan traditioon se pitäytyisi, vanhaan isää ja yleensä miespuolista naittajaa suosivaan vai uudempaan isän ja äidin tasavertaisuutta korostavaan. Teoriassa oli tietysti muitakin vaihtoehtoja, mutta käytännössä komissio kumminkin punnitsi vain näitä kahta. Kysymys oli ensi kerran esillä naimiskaaren alkajaiskäsitelyssä 20. 12. 1689, mutta ei ole tietoa siitä, miten äidin asema silloin jaetussa luonnoksessa oli ratkaistu. Pöytäkirja toteaa lakonisesti, että äidin naittamisoikeudesta keskusteltiin ja että päätettiin lisätä (luonnokseen) sanat «*moder, doch med näste skyldemäns råde*». Sanonta jättää epävarmaksi, lisättiinkö koko termi vai vain sanat «*doch*» jne. Koska kirjuri on kuitannut kohdan näin vähällä, lienee vain viimeksi mainittu teksti lisätty. Sitäpaitsi kokouksessa painotettiin myöhemmin voimakkaasti, että äidin ei tule olla isän kanssa yhdenvertainen tässä suhteessa; vaadittiin siis äidin oikeuksien vähentämistä mutta ei kertaakaan niiden lisäämistä.⁴

Kokous ei silti näyttä selvinneen ongelmasta ihan näin vähällä. Keskustelu jatkui, mutta pöytäkirja jättää jonkin verran epäselväksi, oliko tarkoituksena vaihtaa mielipiteitä äidin kyvykkyudesta naittajaksi ylipäätään⁵, siis juuri tehdystä päätöksestä vai pelkästään siitä, onko äiti tunnustettava isän kanssa tasavertaiseksi. Koska molempiin vaihtoehtoihin viittaavia puheenvuoroja on käytetty, on katsottava molemmista teemoista puhutun. Joka tapauksessa aiheesta viimeksi esitetyissä mielipiteissä tuodaan esille näkemys, jonka mukaan äidille ei tullut suoda isän eläessä muita valtuuksia kuin oikeus antaa neuvoja. Puheenjohtaja Lindschöld arveli kyllä välillä, että ML:n NK 1, jossa äitiä ei ole lainkaan säädetty naittajaksi, olisi 'hyvin ja selkeästi laadittu', 'kaunis' ja 'oikeudenmukainen', mutta hänkin päätyi siihen, että äidille ei isän eläessä tullut luovuttaa yhtäläisiä oikeuksia eli ts. isän kuoltua asia olisi toinen.

Vaikka oli tuotu esiin käsitys, jonka mukaan äidiltä tuli kokonaan evätä «*potentia decisiva*», ratkaisuvallta, on katsottava kokouk-

⁴ Förarbetena I, s. 125—128.

⁵ *Almqvistin* (1962, s. 77) mukaan komissio otti alunperin sen kannan, että äiti ei ole sopiva naittajaksi edes isän kuoleman jälkeen.

sen viime vaiheessaan jääneen sille kannalle, että isä olisi ensisijainen ja täysin itsenäinen naittaja ja että hänen kuoltuaan tehtävästä huolehtisi äiti sukulaisten kanssa neuvotellen. Mutta kuten edellä todettiin, Leijonmarck ei noudattanutkaan ohjetta, vaan sulki äidin kokonaan varsinaisesta naittajain luettelosta, vaikka hän sitten erillisessä pykälässä soikin tälle korvaukseksi paitsi oikeuden neuvoa myös valtuuden antaa tai evätä suostumuksensa aiotulta liitolta.⁶ Ainakin yhdessä suhteessa siinä on varmasti poikettu kokouksen viitoittamalta tieltä: isän on hankittava äidin suostumus, mitä kokous ei edellyttänyt. Tässä suhteessa siis äidin asemaa on vahvistettu.⁷

Edellä (s. 42—43) uumoiltiin, että Nl. I olisi esitetty kokouksessa 1. 4. 1690. Äidin naittamisoikeudesta käyty keskustelunpätkä näyttäisi tukevan tätä, sillä keskustelussa puututtiin juuri siihen ongelmaan, jonka Leijonmarck oli ratkaissut toisin kuin kokous 20. 12. 1689: isän naittamisvallan suvereenisuuteen suhteessa äitiin. Leijonmarckin luettua 1. luvun ehdotelmastaan heräsi keskustelu kysymyksestä, onko äidillä mitään sanomista asiaan isän eläessä ja toimiessa naittajana. Vertailtiin toisiinsa maan- ja kaupunginlakia, ja Gyldenstolpe ehdotti näiden kesken kompromissia siten, että kohta muotoiltaisiin asuun «fader, doch att fader skiähligen hörer modrens råd». Ratkaisu ei miellyttänyt kaikkia. Lilliemarck muistutti, että 'Äiti on kuitenkin miehen holhouksessa', mihin Lovisin jatkoi: 'Niin, se on totta, ja siksi on paha myöntää hänelle sellaista valtaa'. Mutta äidin oikeuksia olisi myös haluttu laajentaa kaupunginlain suuntaan. Hassel selitti: 'On kuitenkin tehty korjauspäätös (sano consilio) Kaupunginlakiin, että äiti ja isä neuvottelevat tässä asiassa'. Gyldenstolpea nämä huomautukset eivät hievauttaneet puoleen eikä toiseen, vaan hän katsoi asian päätetyksi ehdottamallaan tavalla.⁸

Koska Leijonmarck oli myöntänyt äidille vallan antaa tai evätä suostumuksensa, oli hänen täytynyt ottaa huomioon myös se seikka, että naittajain kesken saattaisi syntyä riitaa. Tätä koskeva pykälä

⁶ Liite n:o 5, s. 291.

⁷ Vrt. myös *Holmbäck* 1947, s. 373.

⁸ *Förrarbetena* I, s. 220—223.

sisältyy Nl. I:een.⁹ Pykälä paljastaa, keiden kohdalla luonnoksen tekijän on ollut vaikein määrätä naittajain järjestys. Siinä nimetään mahdollisiksi kiistelijöiksi äiti, lailliseen ikään ehtineet veljet sekä holhooja(t) ja määrätään «neuvojaksi» (= naittajaksi) enemmistö, mies ennen naista, isänpuoleinen ennen äidinpuoleista tai se, jonka neito vapaaehtoisesti hyväksyy. Viimeksi mainitun merkittävän periaatteellisen lisäyksen ja muutoksen tueksi on viitattu siihen vanhaan periaatteeseen, että ei isä eikä holhoojakaan voi päättää liittoa ilman naitettavan suostumusta. Rinnastus on varsin epäjohdonmukainen.¹⁰ Kokouksessa 1. 4. 1690 Leijonmarck otti kysymyksen esille. Hän tiedusteli, kenen tulee neuvoa, jos äiti, holhooja etc. riitelevät? Törne oli taipuvainen asettamaan holhoojan etusijalle tai sitten jättämään asian tuomarin ratkaistavaksi, mille kannalle myös Lovisin kallistui; hän edellytti kuitenkin äidin suostumuksen hankkimista. Leijonmarckia ei nämä suositukset miellyttäneet; hänestä 'tuomarilla tulee kuitenkin olla tällöin jokin ohje, jota hän voi seurata, ja siksi näyttää tässä jouduttavan siihen, tuleeko hänen (neidon) suostumuksensa päteä'. Lovisinin sanottua, että tästä kaikesta on säädetty kirkkojärjestyksessä, Leijonmarck selitti, että kirkkolaissa on vain konsistorille kuuluvaa mutta että siinä useimmiten sivuutetaan se, mikä on siviililakia.

Leijonmarck piti siis naitettavan oikeutta valita naittajansa tuomarin tärkeimpänä ohjeena silloin, kun holhoojat olivat joutuneet riitoihin. Tällä kohtaa on vaikea sanoa, oliko Leijonmarckin ensisijaisena tarkoituksena parantaa holhotin asemaa vai estää epäselvyyttä. Ilmeisesti viimeksi mainittu näkökohta oli painavampi, vaikka toisaalta on todettava, ettei naitettavan itsenäisyyden lisääntyminen ollut hänestä ainakaan vaarallista tai kovinkaan vahingollista.

Seuraavaa istuntoa varten laatimassaan uudessa luonnoksessa (joka on hävinnyt) Leijonmarck näyttää muuttaneen tätä kohtaa.

⁹ Liite n:o 5, s. 291.

¹⁰ Vanhassa laissa oli kyllä kielletty pakottamasta ketään avioon vastoin tämän omaa tahtoa, mutta holhotin valinnanvapaus ei ollut koskaan ulottunut naittajaan asti.

Keskustelusta voi päätellä, että äiti on asetettu naittajaksi 'lähisuku-
laisten neuvolla', siis siten kuin kokouksessa 20. 12. 1689 aluksi
kaavailtiin. Vaikuttaa siltä, että Leijonmarck teki tämän ratkaisun
itsenäisesti eikä edellisen kokouksen vaikutuksesta, sillä muutamat
jäsenistä ovat selvästi hämmästyneitä. Hassel toteaa: 'Hänen neu-
vonsahan tulee ennen kaikkea hankkia' ja Lovisin: 'Äitiä ei toki
aseteta naittajaksi'. Törne sen sijaan kannatti menettelyä vedoten
maanlain Nk:n 3. lukuun ja nähtävästi myös Lindschöld, joka eh-
dotti vain sanonnan «med näste skylldemäns råd» poistamista hel-
posti riitaisuuksia aikaansaavana.¹¹

Mahdollisesti Leijonmarck muutti luonnosta tältä kohden sen
vuoksi, että edellisessä kokouksessa äidin suostuntavalta isän eläessä
oli vaihtunut neuvomisoikeudeksi. Näiden istuntojen jälkeen laadi-
tussa ehdotelmassa, joka on säilynyt, formulointi on kokonaan
nähtävissä: «Rätta gifftoman är fader, doch att modrens råd höres,
och effter fadrens dödh moder, doch medh näste skyldomäns råd». ¹²
Mitään olennaisia muutoksia ei muodossa enää tapahdu, sillä vuo-
den 1734 laissa kohta kuuluu: «Fader är sine dotters giftoman,
och moder må ther till råd gifva. Är fader död; tå är moder med
skyldaste fränders råd.»¹³ Ainoa varsinainen muutos koskee siten
vain äidin neuvomisoikeutta: lopullisessa laissa sen merkitystä on
hivenen korostettu aikaisemmasta.

Kun äidin asemaa vähitellen hiukan vahvistetaan, päädytään
lopuksi jonkinlaiseen kompromissiin maanlain ja toisaalta kaupungin
ja kirkkolain välillä. Ensisijaisena ongelmana pidetään kysymystä,
onko äiti katsottava isän kanssa tasavertaiseksi naittajaksi vai ei,
eli toisin sanoen millainen *oikeus* äidillä on naittamistoimeen. Tätä
vähäisempää osaa näyttelee kysymys siitä, onko äiti lainkaan *sopiva*
naittajaksi. Enemmistön käsitykseksi ja siten ehdotuksen sisällyk-
seksi jää, että äiti on vaikkei täysin sopiva niin kylläkin riittävän
oikeutettu tehtävään. Silti isän eläessä hänellä ei pidä olla minkään-
laista ratkaisuvallata; vain isän puuttuessa hän voi ottaa naittamis-

¹¹ Förarbetena I, s. 224—225.

¹² Liite n:o 5, s. 293.

¹³ NK 1:2.

toimen huolekseen, mutta silloinkin hänen tulee neuvotella sukulaisten kanssa.

Mikä sitten on lopputuloksen motivaatio? Esitetyt perustelut ovat useassakin suhteessa yhdenmukaisia. Ensinnäkin kaikissa puolustellaan sitä seikkaa, että äidin ei tule olla isän kanssa tasavertainen, mutta ei sanota, miten paljon hänellä tulee olla sanottavaa. Tämä johtuu siitä, että jäsenet tuntevat kaupunginlain ja nimenomaan tuoreen kirkkolain sitovan heitä voimakkaimmin, joten oli esitettävä perusteet, miksi näistä poiketaan. Niinpä sen seikan, että maanlakiaan ei noudateta, ei katsota kaipaavan perusteluja. Itse perustelujen sisältö ei — niin kuin ehkä saattaisi olettaa — ainakaan ensisijaisesti synny siltä pohjalta, että yksi henkilö kerrallaan on saatettava ratkaisuasemaan.¹⁴ Tärkein lähtökohta on toisenlaatuinen. Lindschöld selitti 20. 12. 1689: 'On melko arveluttavaa asettaa vaimoa samaan oikeuteen isän tai naittajan kanssa' sekä 'Äidille ei voida antaa valtaa naittaa tytärtään isän eläessä sillä se, että äiti olisi isän kanssa tasavertainen ja omaisi yhtäläisen vallan lapsiin, ei voi olla kohtuullista.'¹⁵ Lovisin ilmoitti eräässä puheenvuorossaan: 'Minusta näyttää, että hänelle ei tule antaa niin suurta valtaa kuin isälle.'¹⁶ Toisessa yhteydessä hän huomautti Hasseliin vedoten, että koska vaimo on miehensä holhouksessa, on 'paha' suoda hänelle yhtä suurta valtaa.¹⁷ Kokouksessa 3. 4. 1690 Lovisin asetti kyseenalaiseksi äidin sopivuuden naittajaksi ylipäättään todeten lopuksi arvoituksellisesti: 'Minusta näyttää, että isä on asetettu naittajaksi niiden 5. luvussa (Ml) olevien seremonioiden vuoksi, että isän tulee luovuttaa tytär.'¹⁸

Lausunnoista havaitaan ensinnäkin se, että jäsenistä enemmän tai vähemmän *tuntuu* siltä, että äiti ei voi olla isän kanssa tasavertainen naittaja ja että isä on tehtävään oikeutetumpi. Asenne on siis vahvasti emotiivinen ja oikeustajuun pohjautuva. Käsitys palau-

¹⁴ Tällainenkin perustelu on kyllä jo tällöin olemassa. Vrt. Svean HO:n tarkastuslausunto. Förarbetena VII, s. 36. Vrt. myös *Nebrman* 1747, s. 5.

¹⁵ Förarbetena I, s. 126—127.

¹⁶ Förarbetena I, s. 127.

¹⁷ Förarbetena I, s. 222.

¹⁸ Förarbetena I, s. 225.

tuu viime kädessä katsomukseen, jossa naittamistoimi nähdään *etuoikeutena* ja sellaisena ensi sijassa isälle kuuluvaksi.

Käsitys naittamistoimesta etuoikeutena, hyötyä tuottavana oikeushyväenä, on tärkein kriteeri, jonka nojalla naittajain järjestys tällä kohden määrätään. Kuitenkin väläytellään silloin tällöin toisenlaatuistakin ratkaisuperustetta. Huomautetaan, että nainen ei ole kyllin *sopiva* naittajaksi. Mainitun attribuutin käyttö edellyttää, että on olemassa tietyt perusteet, joiden nojalla 'sopivuus' ratkaistaan. Näitä esiintyi kahdenlaisia. Naista saatettiin pitää joko suvun intressin tai lapsen edun kannalta tehtävään sopimattomana. Edelliseen kriteeriin pohjautunee Lovisinin arvoituksellinen puhe 'seremonioista' (s. 75). Lausunnosta henkii ajatus, että miehen on hoidettava seremoniat eli julkiset juhlat ja toimitukset, jotta ne viettäisiin läpi kyllin arvokkaasti. Tällaisesta tilanteesta oli kysymys juuri häissä, sillä naimisiinmeno yhteydenpitoineen ja rituaaleineen asetti osapuolten perheet ja suvut eräällä tapaa näytteille niin toisensa kuin ympäristönkin edessä. Hää- ja yleensä perhejuhlien tärkeys ja suurellisuus tuohon aikaan ovat juuri osoituksena niille annetusta sosiaaliaseman symbolin luonteesta. Vastahakoisuus hyväksyä naisen aktiivista osallistumista juhlaan perheakteihin edellyttää, että hänet katsottiin olemukseltaan sellaiseksi, jonka käytös ei ollut omiaan saamaan samalla tavoin aikaan juhlallisuuden ja arvokkuuden tuntua kuin miehen.

CLAS RÅLAMB selittää v. 1674 julkaistussa teoksessaan, että 'naishenkilöt eivät yleensä ole niin vakavahenkisiä (aff then alfwarsamheet) ja ymmärtäväisiä kuin sellaiseen toimeen vaaditaan'.¹⁹ 'Vakavahenkisyyden' vaatimus lähtee tuskin muusta kuin edellä luonnehditusta premissistä. Svean hovioikeus hyväksyi tarkastuslausunnsaan äidin asettamisen naittajaksi, mutta ehdotti samalla, että lähisukulaisilta vaadittaisiin paitsi neuvomista myös suostumus, 'koska maanlaki, joka erityisesti pitää silmällä perheen kunniaa ja säilymistä, sivuuttaa äidin naissukupuolen heikkouden vuoksi ja on pelättävissä,

¹⁹ *Rålamb* 1674, s. 251, 367. Samanlainen näkemys esiintyy kirjoitelmassa *En kort tractat om morgongävor* (Stockholm 1651), VIII:19. Vrt. myös ptk. 18. 6. 1714. *Förrarbetena* III, s. 158.

että äiti mentyään toiseen avioon sallisi kasvatusisän tai muiden taivutella itsensä naittamaan tyttären henkilön kanssa, josta tuskin voisi olla suvulle kunniaa, ja tämä on oikeus, joka kuuluu erityisesti lähimmille sukulaismiehille (skylldemän), joiden sellaisessa asiassa edellytetään pitävän paremmin silmällä sitä, mikä koituu alaikäisen ja hänen sukunsa kunniaksi ja hyödyksi.²⁰ Oikeus siis lähtee ensi kädessä siitä, että äiti olemukseltaan taipuvaisena ja ailahtelevana on suvun intressin näkökulmasta vähemmän sopiva naittamistehtävään.

Molempiin viimeksi mainittuihin lausuntoihin saattaa sisältyä aavistelua kolmannen ja ilmeisesti kaikkein nuorimman kriteerin olemassaolosta ja merkityksestä, nimittäin alaikäisen oman edun huomioon ottamisesta. Selkeimmin tämä tulee esille epäilemättä Leijonmarckin kohdalla. Hänen ei voida havaita pyrkivän heikentämään äidin osuutta naittamistoimessa; pikemminkin hän on turvaamassa äidin sananvallan säilymistä. Toisaalta hänellä esiintyy lausuntoja ja ratkaisuja, jotka osoittavat tiettyä varauksellisuutta ja epäluottamusta äidin naittamisvaltaa kohtaan. Nl. I:ssä mainitaan periaate «man för qwinna», ja Leijonmarck jättää mm. toteuttamatta sen Lindschöldin vaatimuksen, että sanonta «med näste skyldemäns råde» olisi poistettava. Hänen elokuussa laatimassaan memoriaalissa näkyy sama linja. Leijonmarck puhuu yleensä vanhemmista tai yhtäaikaan isästä ja äidistä, mutta huomauttaa ohimennen, että poikien tulee hankkia 'vanhempien, erityisesti isän neuvo'. Toisessa kohden hän paneutuu ongelmaan syvemmin:

'Tässä olisi myös aiheellista tehdä ero isän ja äidin vallan välillä. Isä ymmärrykseltään kypsempänä omaa sen oikeuden, jonka laki hänelle isän vallasta (de potestate patria) suo, mutta äiti ei, erityisesti sen jälkeen kun hän on astunut toiseen avioon, jolloin hän piankin voi seurata silloisen miehensä neuvoja, joka kasvatusisänä ei aina tahdo lapsen parasta, ja sanotaan niin, että se joka

²⁰ Förarbetena VII, s. 35—36. Myös äidin oikeuksien lisäämiseen tähtäviä tarkastuslausuntoja esiintyi. Tarkastuslausunnossa UUB. B 101ö: 13 edellytetään äidiltä paitsi neuvoja myös suostumus. Vrt. samalla *Matthias Calonius*, Siviilioikeuden luennot (Suom. Edvin Linkomies, Vammala 1946), s. 133.

saa kasvatusisän, saa myös kasvatusäidin ja päinvastoin. Jos nyt joku poika avioituisi vastoin sellaisen äidin tahtoa, kuka voisi vielä olla sitä mieltä (sustinera), että hänen tulisi sen vuoksi menettää perintöoikeutensa?²¹

Lausunto ilmaisee Leijonmarckin pitäneen tärkeimpänä kriteerinä *lapsen etua*. Tältä pohjalta hän näkee alaikäisen luonnollisten vanhempain parhaiten soveltuvan näyttäjiksi. Koska hän kuitenkin käsittää naisen paitsi taivutteluille alttiiksi myös ymmärrykseltään miestä heikommaksi, hän katsoo isän äitiä soveliaammaksi ainakin silloin, kun on kysymys olemukseltaan ja älyltään vahvemmassa sukupuolesta, pojasta. — Huomautettakoon samalla, että vetoamista naisen älylliseen heikomuuteen ei esiinny muiden aikalaisten perusteissa juuri nimeksikään.

3. Veljelle vai isoisälle etusija?

Istunnossa 1. 4. 1690 esitettiin yllättäen ja ponnekkaasti monelta taholta, että tyttären isoisän tulisi olla järjestyksessä ennen veljeä.¹ Käsillä olevassa luonnoksessa lienee menetelty toisin ja se sai Lillie-marckin aloittamaan keskustelun: 'Minusta näyttää paljolta se, että veljellä tulee olla etusija ennen isoisää, ja perijäksi ja holhoojaksi tulossa on eri ratio, erityisesti velipuolen kohdalla'. Ajatus sai kannatusta. Törne sanoi: 'Vanhus näyttää paremmin voivan katsoa lapsenlapsensa parasta kuin veljet, jotka ensimmäkseen ovat nuoria, eivätkä siksi kykene neuvomaan, kuten tässä vaaditaan', ja Gyldensolpe: 'Varmaankin isoisä, jollei hän ole ikivanha, tahtoo ja voi parhaiten katsoa eteensä (bäst see sig före) tässä asiassa, ja veli voi perinnön toivossa tehdä ja tahtoa sellaista mikä ei hyödytä morsianta'. Mutta myös epäröintiä esiintyi. Lovisin arveli lain pyrkivän — roomalaisen oikeuden tapaan — siihen, että missä on hyöty, siellä täytyy olla myös rasitus (ts. jos jollakulla on jostakin hyötyä, tulee

²¹ Liite n:o 3, s. 282.

¹ Förarbetena I, s. 222—223.

hänen myös vastata siitä tehtävästä tai toimesta, joka on tuon hyödyn syntymisen edellytyksenä). Kuitenkin Lovisin kannatti vaihtoa, koska hän ehdotti luonnokseen klausuulia, joka oikeuttaisi lähimmän sukulaisen neuvomaan naittajaa. Caméen sen sijaan vastusti aikomusta. Hänestä sulhasen tuli kääntyä lähiomaisten puoleen, ja jos nämä asettuisivat vastahankaan, tuli tuomarin harkita eväysperusteita. Tällöin 'yksi ja toinen' ehdotti lisäystä: «der twistas, eller flere skyldemän äro, att då den skickeligast pröfwas», jolloin Leijonmarck huomautti: "Tapaukset ovat niin moninaiset, että on mahdollonta voida ottaa kaikkia niin tarkoin mukaan". Mahdollisesti hän tarkoitti, että varsinaisesta luettelosta poikkeaminen jonkin muun kriteerin hyväksi veisi liian laveisiin määrittelyihin. Gyldenstolpe vastasi hänelle, että kaikkia tapauksia ei tulisi viedä lakiin, vaan ainoastaan yleisimmin esiintyvä tai sitten laatia yleinen säännös, joka peittäisi kaikki tapaukset. — Lausunnossa kuvastuu kasuistisesti, esimerkkitapauksin, ja käsitteellisesti, yleismäärein, operoivan lainesitystavan konkurenssi.²

Seuraavassa kokouksessa tästä istunnosta poissaollut Lindschöld antoi hyväksymisensä muutoshankkeelle. Hänestä 'isänisän ja äidin isän tulee olla ennen veljeä, sillä tämä järjestys perustuu neuvomiseen ja arvonantoon (ty her er locus consilii et reverentiae), joka yleensä lienee suurempi isoisällä kuin veljellä'.³

Muutosta puoltavista perusteista näytteli siis hallitsevaa osaa se, että isoisä kykenisi veljeä paremmin katsomaan lapsen parasta. Veljen epäiltiin taloudellisen itressin vuoksi katsovan omaa aineellista hyötyään. Tämä ei ollut kuitenkaan laadultaan ainoa motiivi. Isoisän 'kunnia oli suurempi' ja hänen edellytettiin myös 'katsovan eteensä' eli valvovan omaakin intressiään, jonka nähtiin vastaavan holhotin etua ja jonka täytyi olla luonteeltaan muunlaista kuin aineellista.

Koska mielipide esiintyi näinkin «valmiina», sillä täytyi olla aikaisempaa pohjaa. Taustaksi ei kelpaa aikaisempi positiivinen oikeus, koska siinä suotiin perimysjärjestystä myötäillen veljelle

² Vrt. Brahen lausunto s. 14.

³ Ptk. 3. 4. 1690. Förarbetena I, s. 224.

etusija ennen isoisää. Menettelyn vaikuttimia on haeskeltava toiselta taholta. Esitetystä perusteluista havaitaan, että naittajakandidaatile vaaditaan paitsi 'hyviä neuvoja' myös jäävittömyyttä, mitkä seikat painavat vaa'an isoisän eduksi. Nämä ominaisuudet saavat merkitystä sen vuoksi että kysymystä tarkastellaan ensisijassa naitettavan edun kannalta. Tästä näkökulmasta käsin naittajan puolueettomuus nousee ensimmäiseksi kriteeriksi, ja tämän asennoitumistavan voidaan havaita hahmottuvan jo ensimmäisessä kokouksessa 20. 12. 1689. Silloin nimittäin keskusteltiin painokkaasti naittajan kyvykkyydestä, siitä, onko tämä mahdollisesti alaikäinen, holhotin vihamies, kyvytön omaa elämäänsä ja omaisuuttaan hallitsemaan jne. Toisekseen silloin jo aloitettiin ratkaisujen tie, joka sittemmin johti järjestyksen vaihtamiseen, sillä konseptista päätettiin poistaa säännös, jonka mukaan naitettavan *vanhin* veli olisi tehtävään oikeutetuin, koska sanan 'vanhin' katsottiin sulkevan tarjolta muut, kenties sopivimmat veljet. Samaisessa keskustelussa viitattiin myös vuoden 1669 holhousjärjestykseen.⁴ Näyttääkin siltä, että juuri tästä asetuksesta juontaa juurensa komissiossa tapahtunut näkemysten muutos, sillä siinä korostetaan useissa kohdin holhoojan laadun, jäävittömyyden, kyvykkyyden ja taitavuuden merkitystä.⁵

Leijonmarck oli siis alunperin rakentanut naittajain järjestysluettelon lähisukulaisuuden perustalle ja soveltanut siinä ohessa toista ikivanhaa tapaa, jonka mukaan yhtä läheisten sukulaisten ollessa tarjolla suodaan etusija vanhimmalle, 'esikoiselle'⁶ Huolimatta

⁴ Förarbetena I, s. 126—127.

⁵ Vuoden 1669 holhousjärjestys (Förmyndarcording) §§ 3, 11 ja 15. (*Schmedeman*, s. 571—583). Aatelissäädyn ptk. 7. 7. 1668. Sääty vaati holhoojan sopivaisuuden tärkeyttä korostavien sanamuotojen mukaanottamista asetukseen (R.o.A:s riksdagsprotokoll X, s. 427). Holhousjärjestyksen kautta tulee uusi asenne holhoojaan ensi kerran positiiviseen oikeuteen, mutta sama näkökulma näyttäytyy jo lainvalmistelukunnan mietinnössä vuodelta 1643 (Åtgärder till lagförbättring 1633—1665, s. 69).

⁶ Naittajain järjestys seuraillee perimysjärjestystä ja on luultavasti alunperin vastannut sitä täysin. Vrt. Vml. PK I; Hl. PK I, Svenska landkapslagar I, s. 78, II, s. 43; *Rålamb* 1674, s. 366; *E. Estlander*, Studier i äldre svensk förmynderskapsrätt I—III (Tidskrift Juridisk Fakultet i Finland 1897, 1903), I, s. 381.

hienoisesta epäröinnistään kokouksessa 1. 4. 1690 hänen oli toteutettava vaadittu muutos. Seuraavassa luonnoksessa järjestys onkin vaihdettu niin, että isoisä on siirretty luettelossa veljen edelle.⁷

Mutta muutoksesta ei tullut pitkäaikainen. Hovikansleri Nils Gyldenstolpelle, joka Lindschöldin kuoltua (11. 6. 1690) oli määrätty komission puheenjohtajaksi, lankeaa ensi kädessä kunnia kohdan palauttamisesta vanhaan muotoon. Vaikka hän vielä 1. 4. 1690 oli ollut muiden mukana sitä mieltä, että järjestys tulisi vaihtaa, muuttui hänen kantansa heinäkuuhun ehdittäessä. Tällöin, 4. 7. 1690, pidetyssä istunnossa Gyldenstolpe huomautti alkajaisiksi siitä, että mikäli aiotaan edelleen isoisää suosia, tulisi sanontaa «*nermaste skyldeman*» muuttaa, koska veli joka tapauksessa oli isoisää läheisempi sukulainen. Puheenjohtajan ehdotettua järjestyksen vaihtamista toiset vastustelivat selittäen asiasta aikaisemmin laajasti keskustellun ja päätetyn, että koska isoisällä on 'vähemmän intressiä ja enemmän neuvoja kuin veljellä', tulee hänen olla etusijalla. Gyldenstolpe myönsi perustelujen oikeutuksen, mutta huomautti, että muutkin naittajat, isoisä niin kuin isäkin, saattaisivat syyllistyä tyttären edun vastaiseen menettelyyn, joten oli aihetta säätää yleinen säännös naittajan pahansuopuutta vastaan ketään erittelemättä. Muutosta isoisän eduksi hän ei voinut hyväksyä, koska 'sen poissulkeminen, joka veren nojalla on läheisin, ja kaiken lain mukaan oikeutettu ja läheisempi, on paradoksi'.⁸ Niitä tärkeitä perusteita, jotka oikeuttivat poikkeamaan siitä, 'mitä niin monet hyvät miehet ovat aikaisemmin päättäneet', ei hänestä nyt ollut olemassa. Edelleen hän katsoi, että tämän linjan johdonmukainen noudattaminen veisi siihen, että olisi ainoastaan ratkaistava, kenelle naittamistoimi olisi turvallisinta luovuttaa. Gyldenstolpen voimakas esiintyminen ja hänen puheenjohtajana nauttimansa arvovalta saivat lopuksi valtaosan jäsenistä taipumaan. Pöytäkirja toteaa kuivasti: 'Ja vihdoin useimmat hyväksyivät, että veli tulee asettaa ennen isoisää naittajaksi, erityisesti koska alle lisätäisiin: *pröfwas giffroman eij wara wälwilliande etc.*' Jäsenten tai-

⁷ Liite n:o 5, s. 293.

⁸ Förarbetena I, s. 286—287.

pumiseen näyttää myötävaikuttaneen se seikka, että Törne samasti naittamistoimen holhoojan tehtävään ja huomautti siitä, että kysymyksessä oli *rasitus*, vastenmielinen tehtävä, joka sellaisena sopisi ja kuuluisi veljelle ennen isoisää. Pöytäkirja kertoo kaikkien tässä vaiheessa yhtyneen Törnen käsitykseen. Tosin myöhemmin, sen jälkeen kun kysymykseen oli syvemmin paneuduttu, holhoojan ja naittajan toimet nähtiin eriluonteisina: vain varsinaista holhuutointa pidettiin rasituksena.

Puheena oleva kohta onkin sitten muutetussa eli alkuperäisessä asussaan IV säilyneessä ehdotuksessa.⁹ Se kuuluu: «Ähro eij the till, tå är den omyndigas näste skyldeman, nl. hennes sambroder, dernäst halfbroder å fädernet; dernäst halfbroder å mödernet; dernäst farfader; dernäst morfader.» Mutta vieläköön se ei ollut täysin valmis. Vuoden 1692 ehdotuksessa on veli velvoitettu neuvottelemaan tehtävästään isänisän ja äidinisän kanssa.¹⁰ Lisäys tehdään selvästikin Götan hovioikeuden tarkastuslausunnon vaikutuksesta. Vaikka kyseisessä tarkastuselimessä esiintyi aluksi sellainenkin mielipide, että järjestys tuli vaihtaa isoisän eduksi,¹¹ päättyi hovioikeus lopullisessa kannanotossaan seuraavanlaiseen ehdotukseen:

'Sillä että täysveljeä pidetään tässä parempana naittajaksi kuin isänisää ja äidinisää, voi olla syynsä, niin siksi, että sellainen on yhdenmukaista tähän saakka tavallisen lain kanssa, kuin siihen katsoen, että se on lähin ottamaan tämän vaivan huolekseen, joka alaikäisen kuollessa on lähin hänet perimään, mutta koska kuitenkin isänisä ja äidinisä rakastavat heidän lastenlapsiaan enemmän tai vähintäänkin yhtä suuresti kuin omiaan, ja ovat ymmärrykseltään kypsempiä kuin täysiveljet, siksi sekä alaikäisen hyödyn että isänisän ja äidinisän kunnian vuoksi ei näytä koh-

⁹ Liite n:o 5, s. 295.

¹⁰ Liite n:o 5, s. 297.

¹¹ Luultavasti asessori Cedershiöldin kirjoittamassa lausunnossa (vrt. *Nils Edling*, Om tillkomsten av utlåtandena från Göta hovrätt och Östergötaland över lagkommissionens förslag till giftermåls- och ärvdabalk 1690. Ur otryckta källor, Lund 1957, s. 252.) ehdotetaan vanhempien jälkeen isoisia naittajiksi 'molempien kunnian vuoksi'. UUB. Allmän handskriftssamling B 101 p, f. 90—90 v. Vrt. *Edling* 1957, s. 259.

tuuttomalta, että naittajana toimiva täysiveli velvoitettaisiin hankkimaan sellaisessa asiassa isänsän ja äidinsän neuvo ja suostumus.¹²

Se että oikeus lausunnossaan puhuu vain täysiveljistä, lienee käsitettävä hienovaraiseksi viittaukseksi siihen suuntaan, että velipuolten pitäisi tulla kysymykseen vasta isoisän jälkeen. Juuri pyrkimys välttää komission esitystä jyrkästi vastustavia lausuntoja selittää sen, että oikeus ei itse asiassa ehdota naittajien järjestyksen vaihtamista, vaan tyytyy ainoastaan vaatimaan neuvotteluja isoisän kanssa ja heidän suostumuksensa edellyttämistä. Lainvalmistelukuntaan näyttävät joka tapauksessa esitetyt perustelut vaikuttaneen, vaikka se ei suostunutkaan menemään täysin Götan oikeuden vaatimille linjoille. Vuoden 1692 ehdotuksen tämä kohta, jonka kanssa vuoden 1734 laki on asiallisesti yhtäpitävä,¹³ kuuluu:

«Äre eij the till, tå är then omyndigas nästa skyldeman, nembl. hennes sambroder, ther näst halfbroder å fädernet, thernäst halfbroder å mödernet, doch med faderfaders eller moderfaders råde; sedan faderfader, om ingen af bemälte sam- eller halfbroder lefwer; sedan moderfader; . . .»¹⁴

Täten vanhan lain kanta, joka ilmeisesti vastasi myös vallitsevaa käytäntöä, jäi lopulta vallalle. Vain määräys siitä, että veljen on neuvoteltava isoisän kanssa, säilyi uudessa laissa muistona valmisteluvaiheessa esiintyneestä kiistelystä. Muutoshankkeen takana oli luultavasti myös jokin doktriini. Ilmeisesti roomalaisella oikeudella oli asiassa vahva osuus, sillä sen mukaan kuului 'patria potestas' alunperin ehdottomana suvun vanhimmalle suoraan ylenevän polven miespuoliselle jäsenelle.¹⁵

Leijonmarckin asenteesta on todettava ensinnäkin se, että hänellä ei ollut mitään osuutta muutosaloitteeseen. Varhaisimmassa luon-

¹² Förarbetena VII, s. 66.

¹³ Nk 1:3.

¹⁴ Liite n:o 5, s. 297; Förarbetena IV, s. 54—55.

¹⁵ *Köstler* 1908, s. 11—23. Myös eräissä osissa Saksaa lankesi naittamistoimi vanhempien puuttuessa suoraan isovanhemmille. *Otto Stobbe*, Handbuch des deutschen Privatsrechts IV (Berlin 1884) s. 335, nootti 13, s. 340.

noksessaan hän oli valinnut toisen, vanhan käytännön mukaisen periaatteen toteutettavaksi. Muuten lähteet oikeuttavat luonnehtimaan hänen asennettaan lähinnä termillä 'neutraali'.

Lopputuloksesta on todettava, että Gyldenstolpen ei onnistunut lyödä takaisin vain aiottua pientä sanonnan ja naittajain järjestyksen vaihdosta vaan kantavuudeltaan paljon mittavampi asia. Säännöstön tällä lohkolla asetettiin nimittäin tietoisesti este pyrkimykselle muuttaa naittamistoimi *läbisukulaiselle kuuluvasta etuoikeudesta* pyyteettömäksi naitettavan oman edun mukaiseksi *ohjaamisvelvollisuudeksi*, joka kuuluisi tehtävään sopivimmalle henkilölle.

4. Holhoojan naittamisoikeus

Kaupunginlakiin nojautuen vuoden 1669 holhousjärjestys asettaa vanhempain testamentissaan määräämän naittajan (sponsores testamentari) sukulaisnaittajan (sponsores legitimi) edelle.¹ Sillä halutaan korostaa vanhempien ensisijaista holhousvaltaa, ja se on seurausta asetuksesta henkivästä holhotin etua korostavasta asennoitumistavasta. Vastaava säännös sisältyy säilyneisiin ehdotuksiin alusta alkaen vieläpä sanonnaltaan hyvin pitkälle esikuviaan seurailevana. Niinpä ensimmäisessä säilyneessä luonnoksessa, jossa äitiä ei ole valtuutettu naittajaksi, on hänet kuitenkin oikeutettu yhdessä isän kanssa nimeämään sponsores testamentari.² Seuraavat ehdotukset eivät tunne vanhempien yhteisesti määräämää naittajaa. Kummallakin on erikseen valta nimetä täydessä ymmärryksessä ja todistajien läsnäollessa alaikäisten naittaja. Isän määräämä henkilö ei kuitenkaan pysty syrjäyttämään äitiä mutta kylläkin muut sukulaiset niin kuin äidinkin — sukulaisten neuvolla — asettama.³

¹ Förmyndare-Ordning 17. 3. 1669, § 1 (*Schmedeman*, s. 571—583). Nimityksiä »testamentari» ja »legitimi» käytetään jo vuoden 1643 lainvalmistelukunnan mietinnössä (Åtgärder för lagförbättring 1633—1665, s. 69). Ne ovat osoituksena roomalaisen oikeuden lisääntyvästä vaikutuksesta.

² Liite n:o 5, s. 291.

³ Liite n:o 5, s. 293—297.

Komissiossa tämä kysymys ei synnyttänyt lainkaan keskustelua. Sen sijaan suurin osa Svean hovioikeuden jäsenistä ei voinut ollenkaan hyväksyä sitä, että sponsores testamentari asetettaisiin sukulaisten edelle. He myöntyivät sen verran, että testamentinaittajalle suotiin neuvomisoikeus, ei muuta. Perusteluina oikeus mainitsee, että vaikka menettely pohjautuukin kaupunginlakiin, 'on Maanlaki tällä kohden kohtuullisempi', 'koska tämä kunnioitus ja arvonto lähimpiä sukulaisia kohtaan ei aiheudu niinkään maallisesta kuin Jumalan ja luonnon laista'.⁴

Vanhemmille suotu mahdollisuus nimetä testamentilla alaikäisille lapsilleen naittaja rikkoi siis vanhaa periaatetta, jonka mukaan naittamistoimi lankesi sukulaisuuden läheisyyden perusteella. Siitä voitiin poiketa toisellakin tavoin. Oikeus saattoi määrätä naittajan (sponsores dativi). Alunperin näyttää komissio lähteneen siitä, että oikeuden asettaman naittajan ja oikeuden asettaman holhoojan (förmyndrare, tutor dativus) *ei tarvitse olla sama henkilö*. Niinpä ensimmäisessä säilyneessä ehdotuksessa sanotaan, että jos vanhempia, näiden nimeämää naittajaa tai sukulaisia (aina lankoussuhdetta myöten) ei ole, tulee naittajaksi henkilö, jonka oikeus on tähän tehtävään määrännyt.⁵ Samoin on menetelty toisessa säilyneessä luonnoksessa.⁶ Niissä ei siis puhuta mitään holhoojasta. Kuitenkin keskusteluissa ja ensimmäisten luonnosten muissa osin mainitaan alun alkaen myös holhooja. Istunnossa 20. 12. 1689 päädyttiin siihen, että oikeuden ei tule määrätä holhoojaa ennen kuin on otettu tarkka selko siitä, ettei lain (sukulaisuuden) nojalla kysymykseen tulevaa tai testamentilla asetettua henkilöä ole.⁷ Kokouksessa 3. 4. 1690 huomautti Hassel siitä, että holhooja, joka ei ole sukulainen, voi olla myös naittaja. Tähän vastasi Lovisin: 'Holhoojat eivät ole heti naittajia, ja tähän saakka on käytäntö ollut se, että on ero holhoojain ja naittajain välillä, ja äiti voi olla naittaja, ei holhooja'.⁸

⁴ Förarbetena VII, s. 36.

⁵ Liite n:o 5, s. 291.

⁶ Liite n:o 5, s. 293.

⁷ Förarbetena I, s. 126.

⁸ Förarbetena I, s. 225. Mahdollisesti kirjuri on erehtynyt; pitäisi ehkä olla: '... äiti voi olla holhooja, ei naittaja'.

Lausunnoista voi päätellä, että oikeuden asettaman naittajan ja holhoojan tehtävät olivat yhdentymässä eivätkä suinkaan eriyty-
mässä toisistaan, vaikka ne vielä käsitettiin eri luonteisiksi.⁹ Kokouksessa 4. 7. 1690 asiaan paneuduttiin perusteellisesti. Törne
asetti vastattavaksi kysymyksen, voiko sukulaismies toimia naitta-
jana siitä huolimatta, että alaikäisellä on oikeuden määräämä holhoo-
ja. (Saattoihan esiintyä esim. sellaisia tapauksia, että alaikäisille lap-
sille oli asetettu holhooja, mutta tyttärien aikoessa naimisiin heidän
veljensä jo olivat ehtineet täysi-ikäisiksi.) Gyldenstolpe, joka samai-
sessa istunnossa eräässä toisessa yhteydessä oli korostanut lähisuku-
laisten oikeuksia selitti, että holhoojan ei tule ainoastaan neuvotella
lähimpien omaisten kanssa, vaan omaisilla tulee olla suurin sanan-
valta, kuitenkin niin, ettei ketään naiteta kuulematta holhoojan
neuvoja ja hänen suostumuksettaan. Näin päätettiinkin menetellä
sekä määrätä lisäksi, että jos ketään sukulaisia ei olisi, tulisi holhoo-
jasta naittaja.¹⁰ Päätös on toteutettuna IV säilyneessä ehdotuksessa:
«men skulle någon annan än rätta gifftoman wara förordnad till
förmyndare, tå böör ock hans råd och samtycke tagas, och ther
ingen skylldeman är, ware förmyndare rätta gifftoman.»¹¹

Kohta muuttuu vielä hiukan ennen lopullista asuaan. Svean
hovi-oikeus ehdotti holhoojan suostumuksen vaatimisen poistet-
tavaksi, 'koska se on oikeus, johon sukulainen erityisesti on pätevä',
ja koska 'erisäätyiset' naittajat lankeaisivat helposti erimielisyyksiin.¹²

⁹ Vanhimpina aikoina naittamistoimi samoin kuin holhoojantoimi olivat
oikeastaan osa laajemmasta käsitteestä, edusmiehisyydestä (målsmanskap), mutta
eriytyivät sitten luonteeltaan erilaisiksi. V:n 1669 holhousjärjestys teki näistä
tehtävistä sisällöllisesti erilaiset. Vrt. *Rålamb* 1674, s. 366. *Winroth* 1890, s. 68—
69; *Hemmer* 1954, s. 8; *Karl Lebmann*, Verlobung und Hochzeit nach den nord-
germanischen Rechten des früheren Mittelalters (München 1882), s. 33—34.
Eräässä Götan hovi-oikeutta varten laaditussa lausunnossa (UUB, Allmän hands-
kriftssamling B 101 p, f. 92—92 v; *Edling* 1957, s. 261) ilmaistaan käsitys, että
naittajuus on samankaltainen edusmiehisyyden kanssa, joka käsittää mah-
din ja vallan ei vain valvoa alaikäisen parasta vaan myös ohjata tämän persoonaa.
Myöhemmin naittamis- ja holhuutoimi sulautuivat käsitteellisesti toisiinsa.

¹⁰ *Förrarbetena* I, s. 287—288.

¹¹ Liite n:o 5, s. 295.

¹² *Förrarbetena* VII, s. 36.

Komissio hyväksyikin tämän ja salli holhoojan ainoastaan neuvoa sukulaista. Vuoden 1734 laki on samalla kannalla.¹³

III:n luonnoksen jälkeen ei puhuta enää erikseen oikeuden asettamasta naittajasta ja oikeuden asettamasta holhoojasta, vaan vain jälkimmäisestä, jonka katsottiin korvaavan edellisen. Päätös tehtiin 4. 7. 1690.¹⁴ Tietyissä olosuhteissa naittajan tehtävä siis sisältyi holhoojan tehtävään.

Kaikesta huolimatta holhoojan ja naittajan tehtävät ymmärrettiin erilaisiksi; muuten olisi tuskin tarvinnut syrjiä oikeuden määräämää holhoojaa sukulaisten kustannuksella. Vaikuttaa siltä, että ratkaisevin ero piili siinä, että naittajan tehtävä käsitettiin jonkinlaiseksi etuoikeudeksi, mutta holhoojan tehtävä räsituksiksi ('kukaan ei halua olla holhooja').¹⁵ Holhoojan vuoden 1669 holhousjärjestyksessä määritelty tehtävä sisälsi erityisesti velvollisuuden huolehtia alaikäisen omaisuudesta ja taloudesta ja tehdä siitä tunnontarkasti tili sekä julkisille viranomaisille että holhotille tämän täysikäistyttyä. Tehtävään liittyi voimakas julkinen intressi eikä niistä ollut holhoojalle itselleen hyötyä, ei aineellista eikä aineetonta.¹⁶ Koska naittajuus käsitettiin jonkinlaiseksi etuoikeudeksi, täytyi siihen liittyä myös omaa intressiä: siitä täytyi olla saatavissa jonkinlaista *hyötyä*. Tämän luvun loppukappaleessa pyritään selvittämään, millaisesta hyödystä oli kysymys.

Leijonmarck ei näytä olleen erityisen kiinnostunut tästä kysymyksestä. Hän toteutti auliisti kokouksen päätökset esittelemättä omia mielipiteitään. Erästä seikasta voidaan kuitenkin päätellä, että hän ei suhtautunut kovinkaan suopeasti oikeuden asettamaan naittajaan — johon oli käytännössä tietenkin jouduttu turvautumaan

¹³ Nk 1:3.

¹⁴ Puheenjohtaja selitti, että oikeus ei määrää vain naittajaa vaan holhoojan, joka on samalla myös naittaja. *Förarbetena I*, s. 288.

¹⁵ Vrt. myös ptk. 15. 11. 1689 Hasselin puheenvuoro: 'Meillä on niin vaikeaa saada holhoojaa, ja tiedetään monen valallisesti julistaneen, että eivät tahdo tulla holhoojaksi, ei edes niin suuren rangaistuksen ansiosta'. *Förarbetena I*, s. 28.

¹⁶ Vrt. *Estlander III*, s. 352—358.

ja joka siten oli ajan oikeuselämään vakiintunut. Leijonmarck nimittäin ulotti sukulaisten luettelon aina lankoihin saakka.¹⁷ Näin pitkälle ei missään aikaisemmassa laissa ollut menty. Toimenpide voi tuskin aiheutua muusta kuin halusta rajoittaa aluetta, jossa tuomioistuimen tuli puuttua asioiden kulkuun — tai paremminkin — jossa se sai käyttää *harkintaa*. Merkillepantavaa on, että Leijonmarck ei tällä lohkolla ensisijaisesti pyri turvaamaan naittamistoimintaa lähisukulaisten käsiin, sillä paitsi lankojen mukaanottoa hänen ensimmäisessä ehdotuksessaan on vanhemmille suotu valta nimetä testamentissa naittaja, joka siis saattoi olla suvun ulkopuolelta. Näyttää siltä, että Leijonmarckia ei niinkään kiinnostanut kysymys intressin varjelemisesta, joka muille muodostui keskeiseksi, vaan pikemminkin holhotin etu. Tärkeintä hänestä oli *lain yksityiskohdainen riittävyys*. Hän vastustaa harkintavaltaa, koska hän epäili sen avaavan portin mielivallalle.

5. Naispalvelijan naittaminen

Komissiossa käytiin muutamia istuntokertoja kestänyt mielipiteidenvaihto siitä, kenen tulisi olla vailla sukulaisia ja holhoojaa olevan naispalvelijan naittaja. Kolme ensimmäistä säilynyttä luonnosta sisältävät määräyksiä tästä kysymyksestä, muissa niitä ei enää esiinny. Vaikka ongelma siten jääkin monien tärkeämpinä pidettyjen varjoon ja vain pikku episodiksi komission työssä, se kuitenkin on teemamme kannalta erityisen merkityksellinen sen vuoksi, että kysymyksen esille ottaminen oli kokonaan Leijonmarckin ansiota. Puheena oleva kohta on kirjoitettu ensimmäisessä luonnoksessa seuraavaan asuun:

«Hafwer möö och pijga eij fader, moder, slächtemän eller förmyndare, ware then i whilken huus, wäld och tienst hon wistas om dess gifftermähl sökt och tiltald; råde doch en sådan sielf bäst hon kan sig förese.»¹

¹⁷ Liite n:o 5, s. 291.

¹ Liite n:o 5, s. 291.

Keskustelu 20. 12. 1689 ei valaise pykälän syntyä, mutta kylläkin se neuvottelu, joka tapahtui 1. 4. 1690.² Silloin nimittäin Leijonmarck esitti pohdittavaksi tämän kysymyksen ja luki jäsenille myös 'sen paragraafin, jonka sihteeri oli siitä laatinut'. Lovisin ei kannattanut pykälässä ilmaistua kantaa, jonka mukaan naittajaksi nimettäisiin palvelijan työnantaja, vaikka hän totesikin hovissa siihen tapaan meneteltävän; hänestä isännän sananvallan tuli rajoittua ainoastaan häiden ajankohdan määräämiseen. Lovisinin mielestä oli isännillä enemmän moraalinen kuin obligatorinen velvollisuus pitää huolta piikojensa avioliitoista.³ Törne ehdotti, että sanonta yleisessä säädöksessä muotoiltaisiin niin avaraksi, että se sulkisi sisäänsä myös isännän, joten erillistä säännöstä ei tarvittaisi.

Tällöin Leijonmarck esitteli ne perusteet, joiden hän katsoi puoltavan pykälän ottamista lakiin. Hänen mukaansa asia koskisi varsin suurta ihmisjoukkoa. Toisekseen Jumalan ja luonnon laki käskee kunnioittamaan isäntää kaikessa, ja sellaisia säännöksiä esiintyy myös muissa maissa. Leijonmarck oli sitä paitsi huomannut tuomarien valittavan lain puuttumista, ja hän jatkoi: '. . . vaikka luonnonlain periaatteista ja siviililain sisällyksestä voidaan johtaa paljon ilman kirjoitettua lakiakin, kuitenkin havaitaan tuomarilla usein se vastaus, että lakia ei ole . . .' Jos lakia ei säädettäisi, annettaisiin siten vaikenemalla palvelijoille kaikki valta avioitua isäntänsä tietämättä. Jotta ei kuitenkaan hyvässä perheessä palveleva nainen saisi aihetta syyttää isäntäänsä siitä, että avioliitto ei mahdollisesti olisikaan onnellinen, kertoi Leijonmarck loppuun lisätyn sanat: «hafwe sielf wäld sig att föresee». Mutta monista argumenteista huolimatta Lovisin suhtautui edelleen yhtä torjuvasti ehdotukseen. Hänen mielestään riitti, kun määrättäisiin, että isäntä ei saa aiheettomasti estää palvelupiian avioitumista. Leijonmarck vastasi vain: 'Maaailma (natura) on nykyään niin nurinkurinen, että Jumalan lakia ei oteta huomioon, ja siksi tulee siviililakiin, joka on [olemassa] hyvän järjestyksen vuoksi, ottaa kaikki sellainen, mikä siihen kuuluu'. —

² Förarbetena I, s. 220—221.

³ Lovisin vetosi myöhemmin (10. 7. 1690) vielä palvelijain liikkuvuuteen: 'piika on tänään minun luonani, huomenna muualla'. Förarbetena I, s. 293.

Keskustelu päättyi siihen, että pormestari Brunell ehdotti määrättäväksi, etteivät irtolaiset saisi kaupungissa mennä naimisiin maistraatin tietämättä. Muuta tukea Leijonmarck ei ilmeisesti saanut.

Koska mitään kieltävää päätöstä ei tehty, Leijonmarck katsoi soveliaaksi ottaa pykälän seuraavaankin luonnokseensa. Hän jätti siitä kuitenkin viimeisen lauseen pois, joten se jäi seuraavanlaiseksi: «Hafwer möö eij fader, moder, slächteman eller förmyndare, bör then, i hwilkens huus och tienst hon wistas, om thess gifftermähl sökias och tilltalas.» Asiallisesti samansisältöinen on kolmanteen luonnokseen kirjoitettu säännös.⁴

Kokouksessa 4. 7. 1690 pykälän sanamuoto uudistettiin.⁵ Kirjuri ei ole vaivautunut siteeraamaan keskustelua eikä edes esittämään yhteenvedoa siitä. Seuraavassa istunnossa päätettiin yllättäen poistaa pykälä kokonaan ja tällä kertaa mainittiin myös perusteet. Todettiin, että kysymyksessä on lähinnä moraalinen eikä obligatorinen velvollisuus, joten siitä ei tarvita määräyksiä laissa.⁶

Istunnossa 10. 7. 1690 asetui Gyldenstolpe odottamatta kannattamaan asian ottamista lakiin. Hän selitti, että valtiolle on hyödyksi, että riidat ehkäistään ennakolta lailla. Lainsäädäntö on olemassa, että hyvä järjestys pysyisi kaikissa tapauksissa. Tämä laki on velvoittamassa palveluskuntaa kaikkeen hyvään ja edistää myös hyvää järjestystä, koska (sen mukaan?) isäntä on isän sijassa. Gyldenstolpe vetosi Amsterdamin ja Hampurin lakeihin sekä Mooseksen lakiin ja mainitsi, että kaikissa hyvinjärjestetyissä valtakunnissa on asiasta säädetty. Muiden jäsenten epäröinnistä huolimatta puheenjohtaja sai tahtonsa läpi, ja pykälä päätettiin uudelleen sisällyttää lakiin, 'erityisesti' koska siitä ei nähty olevan mitään vahinkoakaan.⁷

Leijonmarckin ja Gyldenstolpen perusteissa havaitaan pitkälle menevää yhtäläisyyttä. Selvästikin molemmat sovelsivat samaa doktriinia tähän tapaukseen.

Tämän jälkeen on lainvalmistelukunnan täytynyt uudelleen hylätä

⁴ Liite n:o 5, s. 293—294.

⁵ Vrt. s. 44, nootti 29. Förarbetena I, s. 288.

⁶ Förarbetena I, s. 292.

⁷ Förarbetena I, s. 292—293.

kiistelty pykälä, sillä se puuttuu seuraavista ehdotuksista. Koska pöytäkirja ei enää kerro asiasta, on katsottava, että Lovisinin kanta loppujen lopuksi pääsi voitolle.⁸

Mitkä sitten olivat Leijonmarckin motiivit hänen yrittäessään saada näitä säännöksiä tekeillä olevaan lakiin? Itse hän väitti, että lainsäädännössä esiintyi tällä kohden aukko. Väite tuntuu omituiselta, sillä komissiohan oli jo hyväksynyt naittajainjärjestykseen sen määräyksen, että milloin sukulaisia ei ollut, tuli oikeuden nimetä naittaja (myöhemmin holhooja, joka samalla toimi naittajana). Sen mukaan olisi sukulaisettomalle naispalvelijalle pitänyt määrätä holhooja oikeuden päätöksellä. Ilmeisesti juuri tämä säännös sovelletuna naispalvelijaan ei Leijonmarckia miellyttänyt. Hän ei nähnyt isännän ja palvelijan välistä suhdetta pelkkänä työsuhteena, vaan pikemminkin uskonnollisävytteisesti ymmärrettynä patriarkaalisena alistussuhteena, johon ulkopuolisten ei sopinut puuttua ja jossa isännän velvollisuuksiin kuului työpanoksen korvaamisen ohella myös palvelijasta huolehtiminen ja vastaaminen. Palvelijan oli korvaukseksi paitsi suoritettava hänelle määrätty tehtävät myös kunnioitettava isäntäänsä ja hoidettava suhteensa ulospäin isännän tietien tai tämän kautta. Näkökulma on silti selvästi isännän puolella, sillä vaikka Leijonmarck ensimmäisessä luonnoksessaan kehottaakin naista myös itse katsomaan eteensä, ei hän tee näin naisen oman edun vuoksi, vaan suojatakseen isäntää huonoa puolisonvalintaa koskevilta syytöksiltä. Sitä paitsi hän näkyy haluavan estää erityisesti sen, etteivät piit pääsisi menemään naimisiin isäntäinsä tietämättä.

Merkille pantavaa on, että Leijonmarck ilmaisi ammentavansa tämän säännösehdoitelmansa Jumalan ja luonnon laista, joista hänen mielestään tuli ottaa kaikki asiaankuuluva siviililakiin hyvän järjestyksen aikaansaamiseksi. Isännän naittamisoikeus kuului siis Jumalan lakiin ja edisti hyvää järjestystä. Leijonmarck näyttää tarkoittavan 'hyvällä järjestyksellä' lähinnä sitä, että laki on mahdollisimman yksityiskohtainen, jotta niin vähän kuin suinkin jäisi tuomioistuimen harkintaan.

⁸ Vrt. kuitenkin *Nehrman* 1747, s. 8.

Luonnonoikeudella on hallitsevin asema Leijonmarckin perusteiden joukossa. Se ilmeisesti selittää todetun Leijonmarckin ja Gyldenstolpen perusteluiden yhdenmukaisuuden. Leijonmarck mainitsee samassa yhteydessä myös 'Jumalan lain', jolla hän tarkoittaa osaksi samaa antaen sille kuitenkin myös omaa itseisarvoa. Epäilemättä niin vallitseva puhdasoppinen lutherilaisuus kuin Mooseksen lakikin suosivat näkemystä, jossa palvelijan suhde työnantajaan luontui patriarkallisen alistussuhteen pohjalta ja jossa palvelijan kuului *kaikissa* toimissaan ottaa huomioon työnantajansa tahto ja osoittaa tälle kunnioitusta. Työnantaja oli 'isän sijassa' kuten Gyldenstolpe asian ilmaisi. Toisaalta on muistettava, että 1600-luvulla tapahtunut suurtilain muodostuminen lisäsi työvoiman tarvetta ja siten palvelusväen määrää varsinkin aatelisten keskuudessa, mikä osaltaan — ulkomaisten esikuvain ohella — tekee ymmärrettäväksi säädyn pyrkimyksen tehokkaampiin kotikurivaltuuksiin. Leijonmarck mainitsee tuomarien valittaneen lain aukollisuutta tällä kohden. Asia lienee pohjaltaan niin, että nimenomaan (aatelisten) työnantajain taholta oli esitetty vaatimuksia saada naittamisoikeudet palvelusväen avioliitoissa.

6. Pojan ja leskinaisen avioitumisoikeus

Kysymys leskeksi jääneen tyttären ja pojan avioitumisesta muodosti kiperimmän ongelman naittamissäännösten käsittelyssä. Eri näkökannat törmäsivät siinä rajusti vastakkain. Juuri se seikka, että pojan ja leskityttären asemasta syntyi kiistaa, selittää sen, miksi naimattoman tyttären kohtalosta ei keskusteltu: hänen katsottiin ilman muuta kuuluvan naittamisvallan alaisuuteen.

Jo ensimmäisessä säilyneessä ehdotelmassa esiintyy luku «Om föräldrars rätt uti söners och änckias gifftermähl». Kuten otsikointi osoittaa, on siinä pojan ja leskinaisen asema nähty yhtenä ongelmana ja pyritty ratkaisemaan kokonaisuutena. Pykälä kuuluu:

«Son, som i sin faders och moders huus och wäld är, och annan näring eller tienst ej hafwer, och sig mot dess willia giffter, ware sin rätt till faders och moders arf förlustig; jämwäl den som

uhr faders wäld med tienst och egen näring trädd är; så och änckia som maka tager sin faders huus till märckelig last och nesa; giör och änckia eller möö lönskeläger, ware samma lag: kan den brottslige med bref eller wittne wijsa fader och moder för theras dödzdag des (alunperin honom sitt) brott förlåtit, så tage han sin arfwedeel, effter then som honom tillgifwit hafwer. Elliest råde then man som myndig och uhr faders wäld gängen är, så och änckia, sielf om sitt gifftermähl.¹

Pykälä on ilmeisesti tulkittava siten, että kotona asuva ja vanhemmistaan taloudellisesti riippuvainen poika oli *aina* vaarassa menettää perintönsä avioituessaan itsenäisesti. Taloudellisesti itsenäinen (ei välttämättä «talosta» lähtenyt) poika ja leskitytär olivat saman uhan alaisia vain ottaessaan puolison, joka selvästi tuotti «isän talolle» häpeää ja harmia. Viimeksi mainitut olivat muissa suhteissa — ja ilmeisesti täysi-ikäiset, kotoa lähteneet kaikissa suhteissa — vapaat valitsemaan puolison oman harkintansa mukaan.

Eräs pieni seikka antaa vihjeen siitä, että pykälässä ei alunperin ole käsitelty muita kuin poikaa. Puhtaaksikirjoittaja on ilmeisesti erehdyksessä kirjoittanut alkuperäisen tekstin mukaisesti «honom sitt brott» eikä «des brott», niin kuin olisi pitänyt, jotta sanonta peittäisi sekä miehen että naisen. Mahdollisesti siis leskinaista koskeva säännöstö on lisätty alunperin vain poikaa käsittelevään tekstiin.² Kokouksessa 20. 12. 1689 käyty keskustelu tukee tätä otaksumaa. Silloin esillä ollut, ensimmäistä säilynyttä ehdotusta edeltänyt luonnos, ei — niin kuin käytetyistä puheenvuoroista voidaan päätellä — sisältänyt lainkaan leskeksi jäänyttä tytärtä koskevia määräyksiä. Puheenjohtajan ehdotettua, että lesken annettaisiin avioitua itsenäisesti, vastattiin hänelle: 'On kuitenkin usein kovin arveluttavaa suoda heille, erityisesti nuorille ja kevytmielisille, sellaista vapautta.' Pöytäkirja jatkaa: 'kysyttiin, eikö olisi hyvä milloin sellainen tapaus esiintyy, asettaa tähän lakiin ohje (correction) niiden varalta, jotka

¹ Liite n:o 5, s. 292.

² Vrt. sanontaan »som honom tillgifwit». — Samaa päättelytapaa käyttäen on sanonnan »mot dess willia» katsottava viittaavan siihen, että tekstissä on alunperin puhuttu vain isästä ja että edelleenkin tarkoitetaan oikeastaan vain isää.

näyttävät sellaista tarvitsevan'.³ Nähtävästi juuri 'nuorien ja kevytmielisten' pelättiin menevän omavaltaisesti naimisiin ja ilmeisesti sen estämiseksi Leijonmarck kokouksen osviittoja seurailleen laati ehdotukseen määräykset niitä koskevasta perinnönmenetyshasta, jotka avioituessaan eivät ota huomioon vanhempien tahtoa.

Kyseisessä pykälässä on poika sidottu vanhempien naittamisvaltaan huomattavasti höllemmin kuin vuoden 1686 kirkkolaissa. Jälkimmäisen mukaanhan poika oli *aina* velvollinen hankkimaan isänsä ja äitinsä suostumuksen avioliitolleen, ja suostumuksen puuttuessa liitto oli vaarassa raueta.⁴

Omituista on, että vastaavan sisältöinen pykälä puuttui kolmesta seuraavasta säilyneestä luonnoksesta.⁵ Kun tästä Leijonmarckille elokuun puolivälin tienoilla huomautettiin, selitti hän: 'Saattaa hyvinkin olla paljon sellaista luonnon oikeudesta peräisin olevaa [oikeutta] (Ex jure naturae positum), jota ei voida viedä siviililakiin; myös kirkkojärjestyksessä on paljon sellaista, jota ei niin tarkkaan tarvita siviililaissa.'⁶ Lausunnollaan hän ilmeisesti tarkoitti, että asiasta ylipäätään ei tarvittaisi säännöksiä siviililaissa, etenkin sen vuoksi, että siitä oli jo määräykset kirkkolaissa. Viimeksi mainittu seikka olikin ilmeisesti toisena syynä siihen, että Leijonmarck jätti tämän kysymyksen käsittelemättä. Asianlaita oli sellainen, että 20. 12. 1689 oli päätetty jättää valmisteilla olevan lain ulkopuolelle ne asiat, joista oli säädetty jo kirkkolaissa.⁷ Mutta ilmeisesti vasta 3. 4. 1690 Leijonmarck lopullisesti jätti poikaa koskevan kohdan pois luonnoksistaan, sillä silloin hänelle huomautettiin, että 'sen mitä on otettu Kirkkojärjestykseen, voi jättää tässä pois, ja että siihen voi vedota, koska Kirkkolaki on toki sellainen, jolla on täysi voima kaikille tuomareille'.⁸ — Leijonmarckin toinen peruste, viittaus luonnonoikeuteen, näyttää olevan merkinä siitä, että hänen

³ Förarbetena I, s. 127.

⁴ Kirkkolaki 1686 15:6.

⁵ Liite n:o 5, s. 293—295.

⁶ Förarbetena I, s. 297.

⁷ Förarbetena I, s. 127—128.

⁸ Förarbetena I, s. 224.

asenteensa kysymykseen oli muuttunut siten, että vaikka hän tunnusti asian luonnonoikeuden mukaiseksi, ei hän pitänyt tarpeellisena ottaa sitä lakiin.

Tähän kannantarkistukseen olisi Leijonmarckilla ollut tilaisuus välillä tapahtuneen perintökaaren käsittelyn yhteydessä. Silloin nimittäin erääseen otteeseen käsiteltiin pojan avioitumista. Kokouksessa 11. 3. 1690 keskusteltiin täysivaltaisen pojan itsenäisestä avioitumisoikeudesta ja Leijonmarck totesi alkajaisiksi: 'Tulee erottaa muut niistä, jotka ovat isän talossa ja leivässä, ja se (suostumuksen epäminen) voi olla isän taholta jotakin pahansuopuutta, joka on kohtuuton este'. Saman käsityksen hän toisti vielä myöhemmin. Kun sen jälkeen oli luettu kirkkolaki kysymykseen tulevalta osalta, Lovisin painotti voimakkaasti, että 'pojan tulee olla niin kuin tyttärenkin isälleen kuulainen avioliitossaan' saman rangaistuksen uhalla. Myöhemmin Lovisin lievensi kantaansa sen verran, että ainakin siinä tapauksessa, että poika ei lainkaan neuvottele isänsä kanssa, hänen tulee menettää perintönsä. Törne oli täysin samaa mieltä; avioituminen ilman mitään yhteydenpitoa vanhempiin oli hänestä suuri halveksunnan osoitus näitä kohtaan. Silloin Leijonmarck tiedusteli, mitä olisi tehtävä siinä tapauksessa, että poika tahtoisi laillistaa liiton naisen kanssa, jota hän aikaisemmin oli loukannut, ja isä olisi asiaa vastaan. Lovisinin mielestä poika oli itse saattanut itsensä perinnöttömäksi sellaisella siveettömyydellä. Gripenhjelm tarttui Leijonmarckin esiinheittämään kysymykseen ja tiedusteli puolestaan, kuinka pojasta, jonka sellaisissa tapauksissa on pakko vastoin tahtoainkin ottaa nainen vaimokseen,⁹ voitaisiin tehdä perinnötön. Leijonmarck jatkoi: 'On toki ero asiassa, jos poika avioituu hyvin tai pahoin; saattaa sattua, että poika silloin kun hä-

⁹ V:n 1686 kirkkolaki 15:13 säätää: »Om de trolofvade hvarandra häfda, så är det ett äktenskap, som med kyrkans band fullkomnas skall. Undandrager han sig vigseln, då förklarar hon för hans hustru, och hafve så den ene som den andre att undfå hos värdsilig rätt, hvad lag förmår». Säädos pohjautuu Mooseksen lakiin, 2 Mooseksenk. 22:16. Vrt. SRA. Lagberedningens arkiv. Handl. rör. förslag till revision av giftermålsbalken, vol. 4, s. 1. Vrt. myös Tukholman raadin tuomio 27. 11. 1689 ja Kuninkaan tuomio 10. 5. 1690, Becchius-Palmcrantzin kok. 17. f. 94—.

nen tulee tehdä onnensa (on mentävä naimisiin), ei saa neuvotelluksi isänsä kanssa.’ Gripenhjelmin huomautettua, että poika saattaisi olla ulkomailla eikä niin ollen voisi ajoissa hankkia isänsä neuvoja ja että isän ratkaisuun voisi hänen vaimonsa, (esim.) pojan äiti-puoli, vaikuttaa, antoi Lovisin myöten niin paljon, että ehdotti tekstiin lisättäväksi sanat «om fader så när är etc.»¹⁰

Viimeksi siteeratun repliikin valossa keskustelusta jääkin sellainen kuva, että Leijonmarckin edustama ja Gripenhjelmin myötäilemä mielipide perusteluineen sai vastakaikua, jopa niiden taholta, jotka alussa jyrkästi vastustivat käsitystä. Mahdollisesti menestys rohkaisi Leijonmarckia ratkaisuun, josta seurasi poikaa koskevien säännösten poisjättäminen luonnoksista. Tosin hän tässä kokouksessa edustaa vielä käsitystä, että kotona asuvan pojan suhteen ’on asia toinen.’ Tämä käsitys vastaa ensimmäisen luonnoksen sisältöä.

Kokouksessa 3. 4. 1690 sanottiin pöytäkirjan mukaan kysymyksestä jokin sana. Kirjuri ilmoittaa teemaksi ongelman, onko pojalla «uti familia patris» katsottava olevan oikeus avioitua omin päin. Ainoassa kirjatussa, puheenjohtaja Lindschöldin käyttämässä puheenvuorossa todetaan, että pojan, joka vielä on «isän vallassa», tulee täysin mukautua tämän tahtoon, mutta isän vallasta lähteneen on ainoastaan kuultava vanhempien neuvoa olematta suinkaan kokonaan sidottu näiden tahtoon.¹¹ Kanta tulee varsin lähelle sitä näkemystä, jota Leijonmarck 11. 3. 1690 edusti, mutta Leijonmarckin esittämä on hivenen jyrkempi, sillä hän ei puhunut sanaakaan neuvotteluvollisuudesta. Siitä ei mainita myöskään hänen ensimmäisessä luonnoksessaan.

Istunnossa 19. 8. 1690 esitti sitten asessori Lilliemarck muistion, jossa mm. huomautettiin siitä, että pojan tulisi kuulua vanhempien naittamisvallan alaisuuteen.¹² Memoriaali käynnisti useita istuntoja kestäneen keskustelujen sarjan, sillä Lovisin tähdensi alun alkaen,

¹⁰ Förarbetena I, s. 189—190.

¹¹ Förarbetena I, s. 224.

¹² Vrt. s. 34. On olemassa mahdollisuus, että liitteessä n:o 2 julkaistu memoriaali M.B. olisi juuri tämä.

että asia on tärkeytensä vuoksi parasta käsitellä täysistunnoissa. Itse ongelmasta Lovisin oli sitä mieltä, että kirkkolakia oli seurattava, tosin hivenen lievennettynä, sekä pojan että tyttären kohdalla ja että samat määräykset oli ulotettava koskemaan myös leskeä. Tähän Leijonmarck vastasi vetoamalla siihen, ettei siviililakiin tarvita kaikkia kirkkolaissa käsiteltyjä ja luonnon lakiin kuuluvia asioita. Aessori Lilliemarck selitti: 'Jos poika avioituu vastoin isän tahtoa ja hänelle harmiksi, voinee isä tehdä hänet perinnöttömäksi'. Lovisin puolestaan esitti: 'Kaikki (lapset) ovat velvollisia kunnioituksesta vanhempia kohtaan neuvottelemaan heidän kanssaan, ja vanhemmille kuuluu lasten kunnioitus, niin poikain kuin tyttärien.' Mutta 'sihteeri Leijonmarck vastustaa useihin lain tarkoituksiin vedoten, osoittaakseen sen haitan, mitä voi koitua siitä, että pojan tulee täysin luottaa vanhempiinsa avioliitossaan'. Lovisin huomautti, että hän itse oli ilman tulosta esitellyt samoja perusteita laadittaessa kirkkolakia. Keskustelua ei sillä kertaa jatkettu sen pitemmälle.¹³

Seurattaessa asian käsittelyä seuraavassa istunnossa 21. 8. 1690 havaitaan paitsi keskustelijain piirin laajentuneen myös näkökantojen jonkin verran lähentyneen.¹⁴ Lovisin ja Leijonmarck avasivat sananvaihdon. Edellinen selitti: 'Ei suinkaan voida sanoa isällä olevan oikeutta pakottaa poikaansa tai tytärtään sen ja sen henkilön kanssa naimisiin, mutta että poika sanoo [asian] isälleen, se on oikein'. Leijonmarck vastasi: 'En näe mitään aihetta siihen, että isältä tulisi aina kysyä suostumusta pojan avioliittoon tai että hänellä olisi valtaa sitä jollakin tavalla vastustaa muulloin kuin silloin, jos poika haluaa ottaa jonkun kunniaattoman ihmisen'. Lovisin huomautti niistä vaikeuksista, joita tämän seikan määrittelyssä on, ja aessori Lilliemarck siitä, että pojan on tiedoitettava naimisaikeistaan vanhemmilleen, jotta nämä saisivat tilaisuuden vastustaa avioliittoa. Leijonmarckin tiedusteltua, mitkä olisivat ne syyt (vihamielisyyskö ja muu sellainen), joita voitaisiin pitää pätevinä, vastasi Lilliemarck kuten edellisessä kokouksessa: mikäli 'jokin perhe on aiheuttanut minulle kaikenlaista harmia, lienee minulla oikeus kiel-

¹³ Förarbetena I, s. 296—297.

¹⁴ Förarbetena I, s. 300—301.

tää poikaani ottamasta sieltä tytärtä'. Caméen antoi tukensa Leijonmarckille ehdottaen tuomarinohjeisiin vedoten, että on parempi sallia kuin estää (omavaltainen avioituminen), koska eväämiseen ei ole muita päteviä syitä kuin puolisoehdokkaan huonomainaisuus. Leijonmarckin ilmoitetaan kannattaneen ehdotusta ja lisännen: 'Aivan, ja jos tytär ottaa pahan miehen, joka ei kykene häntä elättämään, vaan on kelvoton'. Tässä vaiheessa Törne liittyi Leijonmarckin puolelle, mutta Caméen sen sijaan myönsi, että häpeää tuottavan liiton takia voidaan omavaltaiselta pojalta evätä perintö. Samalla hän tiedusteli, mikä rangaistus tottelemattomalle pojalle tulisi säätää. Lilliemarck korosti voimakkaasti, että mikäli oikeus toteaa vanhempien kieltäytymisen perusteet päteviksi, ei poikaa voida vihkiä, joten mitään rangaistusta ei tarvita.

Saman istunnon lopulla palattiin asiaan vielä uudelleen.¹⁵ Nyt otti keskusteluun osaa myös puheenjohtaja Gyldenstolpe, joka totesi, ettei pojan suinkaan tarvitse täysin mukautua isänsä tahtoon; riittää, että hän neuvottelee isän kanssa. Lovisinin kysyttyä, mikä rangaistus pojalle piti langettaa, jollei hän tottele isänsä esittämiä perusteita, puheenjohtaja vastasi, että koska poika siten osoittaa halveksuntaa isää kohtaan, voidaan hänet tehdä perinnöttömäksi. Myös lesken asemasta vaihdettiin mielipiteitä. Lovisinin käsityksen mukaan hänet tuli rinnastaa poikaan; piti vain ottaa huomioon, oliko poika isänsä 'vallassa' vaiko ei. Caméen oli samaa mieltä: jos leski olisi isänsä talossa, kuten usein oli laita, tuli hänen niin kuin pojankin totella isänsä. Vain Lilliemarck epäröi: hänestä leski oli kylläkin aina isänsä tytär ja siitä syystä velvollinen tottelemaan tätä, mutta toisaalta hän oli 'avioliiton kautta vapautunut' (per matrimonium emancipata). Lilliemarck ei näytä panneen painoa sille seikalle, asuiko leski isänsä luona vai ei.

Seuraavassa istunnossa 22. 8. 1690 näkökannat lähentyivät yhä, nyt erityisesti Leijonmarckin modifioidessa käsitystään.¹⁶ Hän ilmoitti koonneensa raamatusta ne perusteet, joiden nojalla vanhemmilla on valta määrätä poikansa puoliso. Se että hän vetosi raamattuun,

¹⁵ Förarbetena I, s. 304.

¹⁶ Förarbetena I, s. 305—306.

johtuu ilmeisesti siitä, että vastapuoli nojautui kirkkolakiin, jonka ei sopinut olla ristiriidassa raamatun kanssa. Itse kirkkolakia Leijonmarck ei taas — kuten useissa yhteyksissä on käynyt ilmi — sellaisenaan hyväksynyt. Joka tapauksessa, jos poika poikkesi isän tahdosta 1) tälle harmiksi, 2) perheelle häpeäksi tai 3) otti liian erilaisen¹⁷ puolison, oli isällä 'paljon sanomista'. Itse asiassa Leijonmarckin esitys merkitsi melkoista myönnytystä Lovisinin ja Lilliemarckin kannalle, mutta tälläkään kertaa hän ei päätenyt yhtä jyrkkään asenteeseen kuin kirkkolaki, joka laki ei tuntenut erityisiä nimettyjä eväysperusteita vaan mainitsi yleisesti 'asialliset syyt'. Toisekseen on luultavaa, että Leijonmarck tässä — kuten myöhemmin selviää — tarkoitti alaikäistä kotona asuvaa poikaa, eikä itseenäistä, kotoa lähtenyt, mikä siten selittää hänen myöntäväisyytensä melko näennäiseksi.

Nyt puuttui kuitenkin keskusteluun painokkaasti puheenjohtaja Gyldenstolpe, joka tähän saakka oli seurannut ongelman käsittelyä enemmän sivusta. Hän torjui heti Leijonmarckin ehdotuksen toden, että koska vanhemmat ja yleensä naittajat voivat käyttää valtaansa väärin, on tarpeetonta viedä tällaisia perusteita lakiin. Jos poika joko tarkoituksella aiheuttaa vanhemmilleen harmia tai sokeudesta nähdä omaa parastaan avioituisi omavaltaisesti, riittäisi rangaistukseksi perinnöttömäksi tekeminen. Sen jälkeen kun oli puhuttu muutamista raamatun esimerkeistä, Lilliemarck esitti jälleen väitteensä, että poikaa ei voida vihkiä ennen kuin oikeus on tutkinut vanhempien eväysperusteet. Mutta puheenjohtaja kumosi myös tämän argumentoinnin huomauttamalla, että kirkkolaki on sillä kohtaa 'melko yleisluonteinen' ja että täytyisi toki ottaa huomioon myös pojan ja leskityttären ikä, joten kirkkolain määräyksiä tulee ja voidaan rajoittaa. Nyt Lilliemarckin taipui. Hän myönsi, että oikeus estää liitto olisi liikaa, perinnönmenetys riittäisi. (Tämä päättikin erittäin vähän mielipiteidenvaihtoa herättäneen kysymyk-

¹⁷ Tarkoitettaneen ikää, uskontoa ja säätyä. Vrt. *Stiernböökens* naimiskaarihdotus 3:4 (Förläggningen 1666—1686, s. 107); Kaarle IX:n lakiehdotus (Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien II, s. 107); Svean HO:n lausunto (Förläggningen VII, s. 36—37.)

sen, onko ilman vanhempien suostumusta tapahtunutta avioitumista pidettävä pätevänä vai ei, edellisen vaihtoehdon eduksi.) — On merkille pantavaa, että Gyldenstolpen perusteet taaskin pitkälle vastaavat ja muistuttavat Leijonmarckin aikaisemmin esittämiä näkökantoja.

Muutamaa päivää myöhemmässä istunnossa käytiin kysymyksestä viimeinen keskustelu.¹⁸ Sitä hallitsi Gyldenstolpe, joka tällä välin oli jyrkentänyt käsitystään vanhempien valtuuksia vastaan. Hän luetteli koko joukon tapauksia, joissa yksistään käytännölliset vaikeudet tekivät mahdottomaksi neuvottelemisen isän kanssa ja lisäsi: 'On kummallista, miten tästä kysymyksestä on tähän asti niin epäilevästi väitelty, sillä jos poika on emancipatus, on hänellä toki suurempi vapaus, mutta jos hän on isänsä talossa jne. on asia toinen'.¹⁹ Gyldenstolpe päätyi siihen, että perinnöttömäksitekokin olisi kohtuuton, kun se tapahtuisi yksin siitä syystä, että poika ei ole noudattanut isänsä neuvoja. Muut jäsenet myötäilivät puheenjohtajaa. Törne arveli, että kirkkolaissa olisi ennen kaikkea kysymys moraalista velvollisuudesta eikä niinkään obligatorisesta (samaa mieltä oli Leijonmarck), ja asettui sille kannalle, että perheestä irtautuneen pojan tulee vain «ex officio» neuvotella isänsä kanssa, mutta ei perinnön menettämisen uhalla. Caméen epäili, tokko leskeäkään voitaisiin sillä uhalla estää avioitumasta itsenäisesti. Vain Lillie-marck pysyi aikaisemmassa mielipiteessään: 'Jos joku lankeaa siivettömään elämään, hänethän voidaan tehdä perinnöttömäksi.' Joka tapauksessa enemmistö kallistui siihen käsitykseen, että kotoa irtautuneita kohtaan tulisi lain olla lievempi eikä sen tulisi sisältää perinnönmenetyshukkaa.

Kannan lieventymiseen oli luultavasti vaikutusta sillä memoriaalilla, jonka Leijonmarck oli kahta päivää *aikaisemmin* lähettänyt kokoukselle²⁰ ja jota silloin ei ollut käsitelty mutta josta hän nyt luki osan. Mahdollisesti muutamat jäsenistä — ainakin puheenjoh-

¹⁸ Förarbetena I, s. 307—309.

¹⁹ Hän huomautti myös siitä, että jos nyt pojan ja isän välisessä kiistassa joudutaan oikeuteen ja poika voittaa, mitä hyvitystä hän saa isältään.

²⁰ Vrt. Förarbetena I, s. 307. Ptk. 26. 8. 1690.

taja — olivat siihen ennalta näiden päivien aikana perehtyneet. Memoriaali on varsin laaja ja perinpohjainen, aikakauden tapaan pro et kontra -periaatetta noudattaen laadittu.²¹ Siinä ei lähestytä kysymystä oikeustapauksista tai Ruotsin laista vaan ulkomaisesta doktriinista käsin ja kotimaisten oikeusoppineiden käsitykset kuitataan melko vähällä. Jälkimmäisistä Rålambin ja Locceniuksen väitetään sivuuttavan tämän kysymyksen kokonaan, vaikka molemmat todellisuudessa ovat sitä mieltä, että poika kuuluu vanhempien naittamisvaltaan.²² Kirkkolaki selitetään «yleisluonteiseksi» eikä sen todeta sisältävän 'mitään, joka varsinaisesti kuuluu tämän kysymyksen selvittelyyn'. Itse aiheesta Leijonmarck toistaa ensinnäkin ne näkökohdat, joita hän oli keskusteluissa tuonut esiin. Kotona asuvat olivat velvolliset neuvottelemaan vanhempiensa, erityisesti isän kanssa, mutta kotoa lähteneet eivät, osaksi siksi, että se välimatkojen tai muiden syiden vuoksi on mahdotonta, osaksi siksi, ettei mikään välttämättömyys heitä siihen velvoita. Heidän osaltaan riittää, että he kunnioitussyistä tiedottavat asiasta vanhemmilleen. Mutta kotona olevienkaan suhteen ei asia ole aivan selvä; jos kysymyksessä on alaikäinen, on hänen saatava vanhempiensa suostumus, mutta täysivaltaisen asema on toinen. Hänen kohdallaan on neuvottelujen laiminlyönti tai isän tahdon vastustaminen saattanut tapahtua monesta sellaisesta syystä, jotka eivät merkitse vanhempien halveksimista. Eroteltuaan lopuksi erilaiset mahdollisuudet Leijonmarck päättyy seuraavaan rajoitettuun esimerkkitapaukseen:

'Jos poika, joka vielä on patria potestas-vallan alainen ja isän talossa ja leivässä ja jonka vanhemmat hyvin kykenevät häntä neuvomaan ja myös tahtovat sen tehdä, kuitenkin pelkäästä halveksunnasta ja epäkunnioituksesta heitä kohtaan ottaa huonomaisen henkilön vaimokseen vanhemmille suruksi ja heidän perheelleen häpeäksi, hänestä sanon, eivätkö vanhemmat voi tehdä sellaista perinnöttömäksi? Tähän vastaan täysin myöntävästi, ku-

²¹ Julkaistu kokonaisuudessaan in extenso liitteessä n:o 3, s. 273—274.

²² *Rålamb* 1679, s. 208—210; *Loccenius* 1673, 3:3. Rålamb vetoaa erityisesti Jumalan, Rooman ja Saksan lakeihin, mutta mainitsee myös termin »jura naturae & sangvinis».

ten ensimmäisessä erottelukohdassa edellä mainittiin. Eikä olisi vielä liian paljon sekään, että hän sen lisäksi saisi alistua muuhunkin rangaistukseen tottelemattomille lapsille varoitukseksi.’

Kuitenkaan Leijonmarck ei halua asiasta säädettävän laissa, koska se antaisi tilaisuuden vanhempien väärinkäytöksiin ja koska Ruotsin aikaisempi laki ei lainkaan tunne sellaisia säännöksiä ja muidenkin maiden laeissa niitä esiintyy vain perin harvoin. — Leskellä täytyy Leijonmarckin mielestä olla täysi vapaus avioitua oman harkintansa mukaan.

Nähtävästi 22. 8. 1690 tapahtunut Gyldenstolpen esiintyminen oli rohkaissut Leijonmarckia palaamaan aikaisemmille linjoilleen. Koska kyseinen memoriaali laadittiin pitkäksi venyneen keskusteluvaiheen lopulla, on katsottava Leijonmarckin siinä ilmaisseen sen käsityksen, mikä hänelle oli asiasta kiteytynyt. Siinä on toisin sanoen nähtävissä hänen lopullinen mielipiteensä pojan ja lesken avioitumisesta.

* * *

Kaiken kaikkiaan näyttäytyy keskustelussa kolme katsomustapaa. Jyrkin, vanhempia eniten suosivin, roomalaisen oikeuden ja kirkkolain mukainen kanta, jota edustaa selväpiirteisimmoin asessori Lillie-marck ja osaksi Lovisin, perustuu siihen käsitykseen, että periaatteessa kaikkien lasten on velvollisuudesta kunnioittaa vanhempiaan aina noudattaminen näiden tahtoa avioon aikoessaan. Katsomus tukeutuu roomalaisoikeudellisiin perinnöttömäksitekooperusteisiin ja toisaalta Lutherin kautta raamattuun, neljänteen käskyyn. Kuitenkin sekä Lillie-marckin että Lovisinin kanta on eräissä suhteissa hivenen lievempi kuin Lutherin näkemys. Toisekseen esiintyy mielipide, joka ensi sijassa rakentuu roomalaisen oikeuden ja muinais-skandinaavisen isäntävaltaperinteen antamista aineksista²³ muokatun patria potestas -käsitteen varaan. Tätä mielipidesuuntaa edustavat selvimminkin Lindschöld ja osaksi Gyldenstolpe sekä myös jossakin mitassa Leijonmarck. Sen mukaan «kotona asuva», perheenisän hallitsemaan sosiaaliseen kokonaisuuteen kuuluva lapsi on velvolli-

²³ Vrt. *Hemmer* II, s. 57; *Nordström* II, s. 48—49.

nen tottelemaan isäänsä.²⁴ — Kolmatta käsitystapaa edustaa jokseenkin yksin Leijonmarck milloin vähemmän, milloin enemmän painokkaasti koko käsittelyn ajan. Hänen katsomuksensa on individualistisempi kuin edelliset, sillä siinä kiinnitetään näitä enemmän huomiota *lapsen omaan etuum.* Leijonmarck pitää ratkaisevimpana kriteerinä lapsen *täysi-ikäisyyttä*; hän tosin panee painoa myös sille, kuuluuko asianomainen perhepiiriin vai ei ja tapahtuuko asianomaisen menettely halveksunnasta vanhempia kohtaan vai ei, mutta näiden seikkojen merkitys on hänellä toissijainen. Täysivaltaisuuden määrittely näyttää tuottaneen hänelle vaikeuksia, sillä mitään ikärajaa ei komissiossa ollut vielä lukkoonlyöty, ja aikaisemman oikeuden tarjoama vuosiraja, 15, tajuttiin kaikilla tahoilla liian alhaiseksi. Ilmeisesti tämän pulman ratkaisemiseksi hän vetää esiin *taloudellisen itsenäisyyden*,²⁵ vaikka hänen ei onnistukaan nivoa sitä täysin saumattomasti katsomuksensa muiden ainesten lomaan. Leijonmarck näyttää pitäneen kykyä huolehtia toimeentulosta täysivaltaisuuden selvimpänä ulkoisena tuntomerkinä. Niinpä kotoa lähtenyt itsenäisesti toimeentuleva poika oli katsottava täysi-ikäiseksi ja vapaaksi päättämään oman harkintansa mukaan avioliitostaan. Kotona asuvan, mutta taloudellisesti riippumattoman asema oli mutkikkaampi, mutta periaatteessa hänkin oli Leijonmarckin käsityksen mukaan vapaa velvollisuudesta noudattaa vanhempiensa tahtoa. Itse asiassa Leijonmarck halusi tunnustaa vanhempien tahdolle täysi-ikäisen pojan tai leskinaisen ollessa kysymyksessä *vain moraalisen velvoittavuuden*, mutta ei rangaistusuhkin lakiin säädettyä pakollisuutta. — Voimme samalla lisätä aikaisempaan päätelmään, jonka mukaan Leijonmarck vastusti tuomioistuimen harkintavaltaa, sen täydennyksen, että hän vastusti myös isän harkintavaltaa pojan avioitumiseen nähden.

Leijonmarck koki kuitenkin tappion. Viidennessä säilyneessä luon-

²⁴ Kuvaavaa käsitykselle on, että äiti muistetaan mainita vain harvoin. Että äiti kuitenkin kelpuutetaan isän rinnalle, on ilmausta kirkollisen tradition vaikutuksesta samoin kuin sekini, että lapsi katsotaan velvolliseksi kotoa lähdettyäänkin neuvottelemaan isänsä kanssa.

²⁵ Vrt. Rosengrenin lakiehdotus, s. 55 edellä.

noksessa poikaa ja leskeä koskevat määräykset rakentuvat voitto-puolisesti vanhempien auktoriteettia korostaneiden jäsenten käsi-tysten varaan. Ennen sitä ehtivät mielipiteet vielä hiukan jyrkentyä-kin lasten vahingoksi. Niinpä viidennessä ehdotelmassa määrätään perinnön ja omaisuuden kymmenenneksen menettämisen uhalla, että vanhempien 'talossa ja leivässä' elävät poika ja leski eivät saa mennä naimisiin vastoin vanhempien tahtoa 'heille harmiksi ja halvennuk-seksi'. Kotoa lähdettyäänkin he ovat sakkorangaistuksen uhalla vel-volliset neuvottelemaan vanhempiensa kanssa avioliittoaikeistaan.²⁶

Svean hovioikeuden eräiden jäsenten ehdotuksen mukaisesti²⁷ lisätään lasten itsenäisyyttä sikäli, että korostetaan puolison huonon maineen erityisesti oikeuttavan rankaisemiseen. Jos siis lapset avioi-tuvat omavaltaisesti 'erityisesti huonomaineisten henkilöiden kans-sa', voi teosta koitua aiemmin nimetyt seuraamukset. Muita välit-tömiä muutoksia tarkastuslausunnot eivät aiheuttaneet.²⁸

Vaikka komission ensimmäinen ratkaisu varsin tiukasti aitasi pojan ja leskityttären oman harkintavallan, on pidettävä mielessä, että tarjolla oli vieläkin jyrkempi vaihtoehto. Lilliemarckin ajattelu-tavan mukaan ei kotoa lähteneelle pojalle olisi tullut säilyttää vain neuvotteluvollisuutta; pojan olisi kirkkolain tapaan ollut aina tyytyminen vanhempien «aiheellisiin» eväysperusteisiin. Ilmeisesti myös vailla naittajan suostumusta solmittu liitto olisi julistettu päte-mättömäksi. Siihen, että tämä vaihtoehto syrjäytyi, oli Leijonmarck-illa tärkeä osuus.

Vaikka komissio päätyi lievempään kannanottoon kuin kirkko-laki, oli sen jatkuvasti tingittävä tästäkin lasten eduksi.²⁹ Vuoden

²⁶ Liite n:o 5, s. 296.

²⁷ Svean hovioikeuden lausunto. Förarbetena VII, s. 38—39. Oikeis puuttui vain lesken, ei pojan asemaan.

²⁸ Mainittakoon, että eräessä tarkastuslausunnossa (UUB, vol. V 101 p; Götan HO:n piirissä syntynyt; *Edling* 1957, s. 258) halutaan poika vapauttaa kokonaan naittajanvallasta ja samoin leskitytär, jollei tämä ole muuttanut kotiin vanhempien »leipiin».

²⁹ Linköpingistä 19. 1. 1731 saapuneessa tarkastuslausunnossa (SRA. Lag-kommissionen 1686—1736, sign. XV:5) vaaditaan luonnonoikeuteen vedoten säännösten lieventämistä lasten vapauden lisäämiseksi.

1734 laista³⁰ jää kokonaan pois Lilliemarckin alkujaan innokkaasti suosittama eväysperuste, harmin aiheuttaminen, eikä laissa myöskään enää vaadita kotoa lähteneitä poikaa ja leskeksi jäänyttä tytärtä neuvottelemaan vanhempiansa kanssa.³¹ Kirkolliselle ja roomalaisoikeudelliselle doktriinille on kuitenkin tehty eräs myönnytys, jota jo vuoden 1690 tienoilla pidettiin vahvana argumenttina. Vanhemmilla ei ole nimittäin perinnöttömäksitekovaltaa vain silloin, kun puoliso on huonomaineinen vaan myös siinä tapauksessa, että omavaltainen vanhempien tahdon ylittäminen tapahtuu halveksunnasta vanhempia kohtaan.

7. Naittajan valtuudet

Naittajan oikeuksia voitiin loukata kahdella tavalla; näin tapahtui jos joku toinen kuin laillinen naittaja suoritti luvatta naittamisen tai jos naittamisvallan alainen avioitui omavaltaisesti. Edellinen mahdollisuus ei herättänyt komissiossa suurtakaan mielenkiintoa. Sen sijaan ongelma, mitä ja millaisia painostuskeinoja naittamisoikeuden toteuttamiseksi olisi säädettävä, sai varsin runsasta huomiota osakseen. Tämä aiheutui mm. roomalaisoikeudellisten perinnöttömäksiteko-perusteiden vallallepääsystä ja siitä, että aatelialueen erillisäännöstössä oli naittajan valtuuksia erittäin tuntuvasti lisätty ja omavaltaisesta naimisiinmenosta lankeavia seuraamuksia kovennettu.¹ Ero niiden ja vanhan maanlain määräysten välillä oli jyrkkä, sillä jälkimmäinen tunsikin ainoastaan perinnönmenetyksen, senkin vain vanhempien ollessa naittamisvirassa.² Aika oli kuitenkin nyt olennaisesti toinen kuin se, jona aatelialueen koskevat määräykset olivat syntyneet, ja komissiossa pidettiinkin alusta saakka yleisesti niiden sisältämiä sanktioita kohtuuttoman ankarina.

³⁰ NK 6:3.

³¹ *Calonius* (Siviilioikeuden luennot s. 120) katsoo kotona olevien pojan ja lesken velvollisuuden avioitua vanhempien tahdon mukaisesti vain moraalisesti velvoittavaksi — nähtävästi vastoin lain tarkoitusta.

¹ Vrt. s. 116—121.

² MEML ja KrML NK 3.

Ilmeisesti kuitenkin osaksi mainittujen säännösten ankaruus toisaalta ja lasten kuuliaisuutta terottavan kirkollisen ja roomalais-oikeudellisen katsomuksen voimakkuus³ toisaalta saivat aikaan, että valtaosa komission jäsenistä alunperin oli maanlain määräysten jyrkentämisen kannalla. Keskusteluissa viitattiin suoranaisesti v:n 1686 testamenttiasetukseen, jossa perinnöttömäksitekooperusteita oli laajennettu — saksalais-roomalaisen oikeusdoktriinin vaikutuksesta. Niinpä naittajan asemaa on jo ensimmäisessä säilyneessä luonnoksessa vahvistettu sikäli, että perinnöttömäksitekovalta on ulotettu isovanhempiin ja muiden naittajien taustavoiman katteeksi on asetettu sakkorangaistus.⁴ Tosin esiintyi kyllä päinvastaisiakin mielipiteitä, nimenomaan käsiteltäessä aatelisia. Niinpä puheenjohtaja Lindschöld sellitti 28. 2. 1690, että on väärin yleisesti säätää omavaltaisesti avioituvalla tyttärelle perinnönmenetysuhka, sillä vanhemmilla ei tullut olla mitään sanomista, jos tytär otti rehellisen ja kunniallisen miehen, 'vaikkakaan ei niin suuren ulospäin', koska siitä ei koitunut perheelle häpeää.⁵ Mutta puheenjohtajankin käsitykset muuttuivat. Kun asiaa pohdittiin 3. 4. 1690, olivat rankaisemisen kannalla kaikki, eroja esiintyi vain mielipiteissä rangaistusten — oikeammin konfiskaation luonteisten seuraamusten — laadusta ja määrästä. Gyldensolpen ehdotettua, että vanhempain tahtoa vastaan rikottaessa rangaistuksen tulisi olla suurempi kuin muiden naittajain tahtoa loukattaessa, päätettiin, että isän eläessä omavaltaisesti menetellyt menettäisi perintönsä, jollei isä antaisi rikosta anteeksi, mutta muun naittajan ollessa kysymyksessä osa tyttären omaisuudesta lankeaisi «köyhille». Viimeksi mainittu tarkoitettiin luonteeltaan ehdottomaksi; jälkeinpäin tapahtuneella anteeksiannolla sen lankeamista ei voitu estää. Tämä käy kiistattomasti ilmi Lindshöldin puheenvuorosta, jonka ajatuksena oli, että isän eläessä tytär rikkoi tämän oikeutta ja kunniaa vastaan, joten isällä oli myös valta antaa teko anteeksi, mutta loukattaessa isän kuoltua holhoojan (hän sisällytti siihen kaikki muut naittajat paitsi vanhemmat) tahtoa, rikottiin

³ Vrt. *Winroth* 1890, s. 60—61.

⁴ Liite n:o 5, s. 292.

⁵ *Förrarbetena* I, s. 171.

kuninkaan järjestystä, joten holhooja ei voinut antaa sellaista anjeksi. Poliittiselle näkemykselleen tässäkin uskollisena Lindschöld johti kyllä vanhempienkin vallan kuninkaasta: hän selitti hallitsijan siirtäneen oikeutensa näille.⁶ — Lausunto paljastaa osuvasti, miten avioliitto alettiin ymmärtää julkista etua koskettavaksi instituutioksi ja miten sukuoikeus sai luovuttaa alaa suoraan valtiolle, ohii vanhempien.

Seuraamuksia kovennettiin samassa neuvonpidossa vielä hivenen. Leijonmarckin ehdotuksesta päätettiin, että myös sedällä, jos hän oli holhotin perinnönjättäjä, oli oikeus tehdä tämä perinnöttömäksi. Päätös edellyttää, että aikaisemmassa vaiheessa oli sovittu menettävän näin myös isovanhempien osalta, koska nämä olivat naittajain järjestyksessä ennen setää. Kuten edellä mainittiin, ensimmäisessä säilyneessä luonnoksessa onkin näin menetelty,⁷ mikä edelleen vahvistaa otaksumaa, että ensimmäinen ehdotelma on Leijonmarckin laatima.

Toisessa säilyneessä luonnoksessa mainitut päätökset esiintyvät sitten toteutettuina. Vastoin vanhempien tahtoa avioituva tai salavuoteuteen syöllistynyt tytär menettää joko molempain tai teon tapahtumishetkellä elossa olevan vanhempansa perinnön, mikäli ei pysty todistamaan saaneensa rikkomustaan anteeksi. Muun naittajan tahtoa vastustava on saman uhan alainen, mutta menettää lisäksi aina kymmeneksen omaisuudestaan köyhille.⁸ Oikeus perinnöttömäksi tekoon on siis tehty täysin yleiseksi.

Näin ollen saattoi perheen ulkopuolisen naittajan vallan alainen saada ankaramman rangaistuksen kuin konsanaan omia vanhempiaan uhmaava, vaikka komission tarkoitus oli alunperin ollut päinvastainen. Lindschöldin toimesta syntyikin 19. 8. 1690 päätös, jolla ero tasoitettiin siten, että absoluuttinen omaisuuden kymmeneksen menetys ulotettiin koskemaan kaikkia, siis myös vanhempien oikeuksia loukkaavaa tytärtä. Kohdan sisältö sai samassa istunnossa osakseen arvostelua muutamien jäsenten taholta. Leijon-

⁶ Förarbetena I, s. 226.

⁷ Liite n:o 5, s. 292.

⁸ Liite n:o 5, s. 293—294.

marck huomautti: 'Aikaisemmin ei ole ollut suurempaa rangaistusta kuin perinnönmenetys, ja se on kyllin suuri.' Caméen valitti sitä, että säännöstö soi mahdollisuuden sukuomaisuuden siirtämiseen vieraisiin käsiin vastoin esi-isien tarkoitusta.⁹ Huomautukset näyttävät auttaneen sikäli, että konfiskaatio perheen ulkopuolisen naittajan ollessa kyseessä on pienennetty 1/20:aan.¹⁰ (Kuudes säilynyt luonnos). Samassa ehdotelmassa on sitten, kuten edellä oli puhe, poika ja leski määrätty vanhempien naittamisvaltaan hiukan lievennetyin sanktioin.

Tähän saakka oli siis pakotekeinoja pääasiassa vain tiukennettu ja lisäilty. Kuudennen ehdotelman jälkeen tendenssi kuitenkin kääntyy päinvastaiseksi. Murroksen aiheuttavat tarkastuslausunnot, joissa kyseinen säännöstö on — ilmeisesti koska se oli vastoin käytäntöä — saanut runsaasti huomiota. Niissä vaaditaan yleisesti lievempiä sanktioita; etenkin absoluuttinen konfiskaatio tuomitaan.¹¹ Komissio antoikin melkoisesti periksi. Ilmiö ei voinut johtua muusta kuin siitä, että komissiossa jo aikaisemmin oli esiintynyt toisenlainen mielipide, jota tarkastuslausunnot sitten vahvistivat. Seitsemännessä tallella olevassa luonnoksessa on ensinnäkin perinnöttömäksi tekovalta rajoitettu koskemaan ainoastaan irtainta ja hankittua omaisuutta ja absoluuttinen omaisuuden menetys on poistettu muiden paitsi perheen ulkopuolisen naittajan valtaan kuuluvan neidon osalta. Hänen on siihen alistuttava, jollei hän ole naittajan perijä. Konfiskaatio (1/20) lasketaan hankitun ja irtaimen omaisuuden määrästä.¹² Sama suuntaus jatkuu aina 1734 vuoden lakiin sikäli, että

⁹ Förarbetena I, s. 297—298.

¹⁰ Liite n:o 4, s. 296.

¹¹ Svean hovioikeus katsoo perinnönmenetysuhan riittäväksi, sillä se ei haitaise mitään tärkeitä syitä, jotka oikeuttaisivat poikkeamaan vanhasta laista tällä kohden (Förarbetena VII, s. 38). Eräässä anonymilausunnossa (UUB. Nordiska samlingen 1220, f. 50) pidetään niinkään absoluuttista omaisuudenmenetystä liian ankarana. Lausunnoissa Itägöötanmaalta (UUB, Allmän handskriftsamling B 101 m, 19:97; *Edling*, 1957, s. 253, 267; Förarbetena VII, s. 88) ei myöskään hyväksytä absoluuttista konfiskaatiota, koska perhettä siten kohtaisi kaksinkertainen koettelemus: sukulaisen häpeä ja omaisuuden menetys.

¹² Liite n:o 5, s. 296.

omaisuuden menetyksen ehdottomuus siinä on poistettu;¹³ menetyks voi seurata vain naittajan nostettua jutusta kanteen, ei automaattisesti.¹⁴

Komissiossa on siis alunperin vallalla se käsitys, että sanktiota on lisättävä, mikä saattaa viitata siihen, että naittajan kunnioitus oli käytännössä höltyvässä. Mielenpitoissa on kuitenkin erotettavissa kaksi linjaa, jotka itse asiassa poikkeavat toisistaan huomattavasti: toinen suositti absoluuttista konfiskaatiota, toinen perinnönmenetystä. Edellinen merkitsee julkisen intressin tuomista avioliittosäädäntöön; jälkimmäinen pyrkii torjumaan tai korvaamaan sen. Oikeastaan vain Leijonmarckin havaitaan edustavan jälkimmäistä katsomusta. Hän suosii perinnöttömäksitekovallan laajentamista, mutta vastustaa konfiskaatiota; todetessaan, että perinnönmenetyks olisi kyllin suuri rangaistus, hän ilmaisee pitävänsä enemmistön hyväksymiä rangaistusmääriä liian ankarina. Leijonmarckin näkemys ennakoitiin komission lopullista kantaa, ja on syytä otaksua hänen kuuluneen niihin, jotka tarkastuslausuntojen saavuttua ryhtyivät vaatimaan sanktioiden lieventämistä.

* * *

Naittajan omanvoitonpyynteitä vastaan kohdistuvat kiellot pyykitävät naittajan ja holhotin edut erilaisiksi käsittävän ajatustavan yleistymistä. Vanhimmalle oikeusperinteelle tällaiset kiellot olivat

¹³ 1734 vuoden laki NK 6:3.

¹⁴ Vastuu omavaltaisesta avioitumisesta on pantu sen välittömälle suorittajalle, siis myös naiselle, toisen puolisokandidaatin mahdolliseen osallisuuteen ei kiinnitetä suurtakaan huomiota. Kuitenkin omaisuuden menetyksen lienee katsottu kohdistuvan myös toiseen osapuoleen (vrt. *Winroth*, 1890, s. 58. Asetus aat. avioliitoista 1665, kohta 1. *Nebrman* 1747, s. 92.) Sitä paitsi I ehdotuksessa on säädetty sakkoja sille, joka houkuttelee toisen salaiseen kihlaukseen. 10. 7. 1690 Lovisin ehdotti, että sakon suuruus määrättäisiin puoleksi siitä, mitä seuraa avioitumisesta vastoin naittajan tahtoa. Puheenjohtaja kannatti ehdotusta, koska 'nyt on rangaistus pantu vain hänelle (naiselle), nimittäin perinnönmenetyks jne'. Niinpä päätettiin myös toista osapuolta rangaista, mutta suhde jäi vielä avoimeksi. Vasta V ehdotuksessa on päätös otettu huomioon säätämällä molemmille 10 taalerin sakkorangaistus salaisesta kihlauksesta. Säädöksessä heijastuu vanha sovituslakiperiaate sikäli, että täytäntöönpano riippuu naittajasta.

kohtalaisen vieraita, niitä tuntevat vain Ögl. ja sitä seuraten maanlaki. Näissäkin laeissa käsitellään vain kihlauksen jälkeistä aikaa, sillä säännösten perusteella on mahdollista syrjäyttää oikeudellisiin toimenpitein sellainen naittaja, joka aiheetta siirtää häitä.¹⁵ Tähän verrattuna ensimmäisen ehdotuksen kysymystä koskeva osa sisältää paljon uutta:

«Kan den man, som en qwinnas jaord och samtycke till echtenskap begiärt och wunnit, finna dess giffroman af illwillia och oskiähl deras upsåth hindra och wägra; söke han tå den domare qwinnan tillyder, och ware i slijke måhl han med executoren i gifftomans stad och ställe, med samme rätt att möö fästa och utgifwa, som giftoman sielfwer; ty som gifftermåhl med lag må och bör lösas, och ingen gifftorätt hafwa; så må echtenskap med lag och skiähl sin rätt och fortgång winna och niuta.»¹⁶

Pykälä on siis muotoiltu sellaiseksi, että avioitumisaikeita estelevä tai torjuva naittaja voidaan *aina* syrjäyttää. Siinä edellytetään, että mies ja nainen itsenäisesti ilman naittajan myötävaikutusta sopivat naimisiinmenosta keskenään ja että vasta tämän jälkeen mies hankkii naittajan suostumuksen. On selvästi havaittavissa, miten uutta julkisiin viranomaisiin turvautuminen oli, koskapa tekstissä piti vakuuttaa, että tuomarilla on siinä tapauksessa samat oikeudet kuin 'naittajalla itsellään'.¹⁷ Naittajan valta siis ikään kuin siirretään lailla julkista intressiä edustavalle tuomioistuimelle, jolle se ei oikeastaan tunnu kuuluvan mutta johon turvautuminen on ainoa keino umpikujan välttämiseksi.

Istunnossa 3. 4. 1690 pykälä muotoiltiin Lindschöldin toimesta jokseenkin lopulliseen asuunsa. Hän ehdotti seuraavaa formulointia:

¹⁵ MEML ja KrML NK IV.

¹⁶ Liite n:o 5, s. 292.

¹⁷ Ratkaisu on lainattu holhoojärjestyksen 13. kohdasta, joka puolestaan palautuu Rosengrenin lakiehdotukseen Nk 2 (Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien II, s. 303). Ehdotus kuului komission rekvisiittaan. Vrt. Förarbetena I, s. 227.

«hindrar någon gifftoman oskiäligen af hårdhet eller för sin egen nytta, gånge som Kyrkioordningen förmåler, böte skadan, som af drögsmåhlet orsakas, och der saken kommer till werdzlige dommare, böte —«. ¹⁸ Pykälässä siis viitataan kirkkolakiin — toisin kuin Leijonmarckin laatimassa. Utta aikaisempaan pykälään verrattuna on Lindschöldin laatimassa se, että asemaansa väärinkäyttävä naittaja on velvoitettu sekä korvauksiin että sakkorangaistukseen.

Samassa kokouksessa Leijonmarck esitti joukon syitä, joiden nojalla naittajalla olisi valta estää aiottu liitto. Kysymys näyttää koskeneen kihlauksen jälkeistä aikaa. Puheenjohtaja torjui esityksen sen nojalla, että kaikkia perusteita olisi vaikea saada mukaan ja että kirkkolaissa on mainittu joukko syitä, joiden nojalla kihlaus voidaan purkaa. Hän tietysti tarkoitti, että samoihin syihin voitaisiin vedota maallisessa oikeudessa. Lopuksi Lindschöld ehdotti, että kysymys jätettäisiin tuomarin harkintaan. ¹⁹

Leijonmarck ei kuitenkaan näytä kokonaan luopuneen kannastaan. Tämän istunnon jälkeen laatimassaan luonnoksessa hän mainitsee perusteina, joiden nojalla naittaja voi lykätä häitä, sairauden, muun onnettomuuden tai surun, sekä — puheenjohtajan toivomusta noudattaen — ne syyt, jotka kirkkolaissa säädetään ja jotka erottavat kihlaparin joksikin ajaksi tai ainiaaksi. Luvussa ei ole sulhasta valtuutettu turvautumaan suoraan tuomarin apuun naittajan kieltäytyessä, vaan hänet määrätään ensiksi sukulaisten ja ystävien avulla yrittämään sovinnolla taivuttaa naittajaa. Jos tämä ei onnistu, tulee hänen turvautua toimeenpanoviranomaisiin. Jos naittaja tällöin esittää laillisen perusteen kieltäytymiselleen, sulhanen voi viedä asian oikeuteen. ²⁰

Leijonmarckin mielestä täytyisi siis olla kaksi väliporrasta, ennen kuin asiassa on lupa hakea tuomioistuimen ratkaisua; ensiksi on yritettävä sovintoa sukulaisten ja ystävien avulla, sen jälkeen vedot-

¹⁸ Förarbetena I, s. 227. Vrt. 1734 vuoden laki NK 6:4.

¹⁹ Förarbetena I, s. 227.

²⁰ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. I:13; Förarbetena IV, s. 24.

tava toimeenpanoviranomaiseen. Edellinen porras lienee lainattu kirkollisesta oikeudesta.

Leijonmarck näyttää kuitenkin jääneen epävarmaksi siitä, oliko pykälä nyt tullut hyväksyttävään asuun. Niinpä hän itse ehdotti 26. 6. 1690 keskustelua kysymyksestä, mitä tuomarin tulisi tehdä silloin, kun tuomioistuimeen vedotaan naittajan kieltäytymisen vuoksi. Asiasta syntyi varsin pitkälinen pohdiskelu.²¹ Jokseenkin kaikki olivat alusta saakka yhtä mieltä siitä, että tässä tarvittaisiin laki, koska aihetta koskevista prosesseista 'on nykyisin kyllin esimerkkejä', mutta nimenomaan asian käsittelyjärjestys ja ehdotetut väivaiheet herättivät väittelyä. Leijonmarck puolusti konseptissa esittämäänsä ratkaisua selittämällä, että kysymys jakaantuu kahteen osaan sen mukaan, voidaanko morsiamen puolelta tuoda esiin eväysperusteita vai ei. Useat asettuivat kannattamaan Leijonmarckin suosittellemaa sovintoyritystä, ja Caméen lisäsi 'sukulaisiin ja ystäviin' vielä papit, mutta puheenjohtajaa kohta arvelutti, koska se pitkittäisi juttua ja antaisi liittoa kohtaan penseälle naittajalle tilaisuuden vaatia näiden välivaiheiden noudattamista. Leijonmarck selitti vastaukseksi: 'Sen joka pyrkii lapseksi johonkin taloon, tulee menetellä kaikin tavoin sävyisästi, ja sen vuoksi olen tähän kirjoittanut sukulasiista ja ystävistä.' Puheenjohtajan kanta alkoi kuitenkin päästä voitolle. Katsottiin, että väliporras aiheuttaisi vain viivytystä ja turhaa ajanhukkaa.²²

Leijonmarckin puolustelema sovitteluvaihe jäikin sitten seuraavasta ehdotuksesta pois, ja siinä viitataan suoraan tuomarin ratkaisuun. Syylliseksi havaittu määrätään vahingonkorvausvelvolliseksi ja alistetaan 50 taalerin sakkorangaistukseen.²³ Seitsemännestä ehdotuksesta lähtien sijoitetaan «dommare»-sanana tilalle termi «wede-börande konungens embetzman»;²⁴ tällä haluttiin prosessia edelleen

²¹ Förarbetena I, s. 278—282.

²² Förarbetena I, s. 282—284.

²³ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. III:4.

²⁴ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. IV. Vrt. 1734 laki NK 7:1, jossa käytetään termiä »Konungens Befälningshafwande».

jouduttaa tekemällä mahdolliseksi vedota suoraan joko toimeenpanoviranomaiseen tai tuomioistuimeen.

Molemmissa tapauksissa havaitaan Leijonmarckin suhtautuneen jotenkin torjuvasti tuomioistuimen asioihin puuttumiseen. Näyttää siltä kuin hän haluaisi mahdollisimman pitkälle, kaikki ajateltavissa olevat keinot käyttäen, estää sellaisen tilanteen syntymisen, josta ei ole muuta ulospääsytietä kuin julkinen käsittely käräjillä. Hän ei siis menettele näin lisätäkseen naittajan valtaa — pikemmin päinvastoin. Hänestä tuomioistuimeen tulee turvautua vasta umpikujatilanteessa, koska sellainen menettely on kuin tunnustus siitä, ettei keskinäisiä asioita voi muulla tavoin selvittää. Niinpä Leijonmarck sitten ymmärtää välittömän vetoamisen julkisen tuomioistuimen ratkaisuun epäsolidaariksi menettelyksi sulhasen taholta, nousemiseksi perhekunnan tulevaa päämiestä vastaan, mikä rikkoo sen harmonisen alistussuhteen, joka perhekunnassa hänen käsityksensä mukaan täytyi — ainakin ja erityisesti ulospäin — olla. Leijonmarck ei vastusta vain tuomarin vaan myös naittajan harkintavaltaa, sillä hän tahtoo luetteloida lakiin perusteet, joihin naittajan kielto voisi nojautua. Näin on taaskin todettava, että Leijonmarck *yleensä vastustaa harkintavaltaa* eli — niin kuin hän asian käsitti — mielivaltaa ja yrittää sen vuoksi saada laista mahdollisimman aukottoman.

8. Naittajan tehtävä

Kysymystä naittajan tehtävästä ei komissiossa varsinaisesti käsitelty. Valmistelukunnan käsitys tästä tehtävästä on kuitenkin selvitettävissä, sillä komissiossa haluttiin *muuttaa* jotakin mm. naittajain järjestyksessä, vallan ulottuvuudessa ja sanktioissa. Muutoksen puoltaminen ja vastustaminen edellyttivät perusteluja, jotka taas valaisevat naittajan tehtävästä komissiossa vallinneita käsityksiä.

Eniten kiistaa herättänyt muutosvaade oli kysymys pojan ja leskityttären suhteesta naittamistoimeen. Käsiteltäessä ongelmaa tuli esille ensinnäkin sellainen mielipide, jonka mukaan ainakin vanhemmilla oli varsin laajat naittamisvaltuudet lapsiin nähden. Tottele-

vaisuus vanhempia kohtaan ei periaatteessa sietänyt lasten eriarvoistamista, vaikka nämä olisivat aikuisiakin. Sen mukaan naittamistoimi oli epäilemättä ja pelkästään etuoikeus, joka oli myönnetty vanhemmille ja joka mahdollisti avioitumisen kieltämisen milloin vain, kunhan kiello ei tapahtunut 'oman edun tai muiden turhien syiden vuoksi'. Oman edun ajamisella ymmärrettiin taloudellisen hyödyn tavoittelua, sillä esim. harmin tunne puolisoikandidaatin kotiväkeä kohtaan muodosti tätä näkökantaa edustavien jäsenten mielestä pätevän epäysperusteen. Korostaessaan vanhempien valtuuksia ja nähdessään naittamistoimen etuoikeudeksi tämän katsomuksen kannattajat eivät ryhtyneet erittelemään naittajan tehtävän sisältöä tai naittajan velvollisuuksia. Katsomus sai kirjata tililleen eräitä säännöksiä lopullisessa laissa. Näihin kuului mm. pojan ja leskitytären avioitumisvapauden rajoittaminen, naittamisvallan myöntäminen äidille ja osaltaan myös sanktioiden tiukentaminen. Niin merkittäviä kuin nämä muutokset olivatkin, itse instituution peruspiirteet ne jättivät koskemattomiksi eikä näin ollen lasten tottelevaisuutta korostavan katsomuksen pohjalta pystytä selittämään naittamislaitoksen olennaisinta luonnetta. Sitä paitsi tällä katsomuksella oli melkoista vastustusta, mikä sekin jätti puumerkkinsä lakiin.

Vanhempien kunnioittamista korostavien perusteita vastustettiin vetoamalla nimenomaan *lapsen* etuun. Tästä *individualistisesta katsomuksesta*, jonka mukaan naittajan tehtävä oli lähinnä alaikäisen tai harkinnaltaan kypsymättömän ihmisen (naisen) ratkaisujen ohjailu tämän omaksi parhaaksi, aiheutuivat osaltaan kiellot naittajan omanvoitonpyyntiä vastaan ja erityisesti ne määräykset, joissa puututtiin naittajan laatuun, kyvykkyyteen ja soveltuvuuteen. Koska tämä näkökanta sijoitti aksentin lapsen, ei naittajan puolelle, se käsitti naittamistoimen suunnilleen holhoojan tointa vastaavaksi ja lainasi vuoden 1669 holhousjärjestyksestä, jossa ensi kerran selkeästi korostetaan holhoojan sopivuuden tärkeyttä, samat määreet naittajanvalinnan kriteereiksi. Individualistinen katsomus pyrki — juuri toisin kuin vanhempien valtuuksia korostava näkemys — supistamaan itsenäistä avioitumisvaltaa vailla olevien piiriä sekä rajoittamaan sanktioiden ankaruutta. Tähän katsomukseen vedottiin myös aiottaessa vaihtaa isoisän ja veljen järjestystä naittajain luettelossa.

Tämän uuden ja myöhemmin yleistyvän katsomuksen¹ menestys jäi tässä vaiheessa varsin vaatimattomaksi.² Naittamistoimi ei vielä muuttunut luonteeltaan rasitukseksi ja velvollisuudeksi vaan säilyi etuoikeutena — samantyyppisenä kuin perimys-oikeus. Se soi oikeuden edustaa sukua tärkeässä asiassa ja juhlavassa, julkisessa aktissa. Sen nauttijaksi pääseminen määräsi tarkka ja yksityiskohdainen järjestys, joka ensi sijassa määräytyi sukulaisuuden läheisyyden perusteella ja josta voitiin vain *poiketa* henkilön sopimattomuuden vuoksi.

Molemmat esiintunkevat muutossuunnat, vanhempien valtuuksia korostava ja individualistinen katsomus, aiheuttivat siis jotain vaikutuksia, mutta instituution olennaiset piirteet eivät määräytyneet niiden mukaan, ei myöskään naittajan keskeisin tehtävä. Viimeksi mainitusta olemme todenneet, että naittaja ei ollut olemassa ensi sijassa lapsen edun vuoksi mutta että naittaja ei myöskään saanut toimia omanvoitonpyynnistä ja että naittajuudesta katsottiin koituvan jotakin hyötyä. Päätelmät näyttävät ylipääsemättömän risti-

¹ Vrt. *Cronander*, Oförgripelige Tankar om Giftomanna Rätten och de Brott som deremot begår, samt huru allmänna Säkerheten fordrar, at Desse med hårdare Straff belägges, i synnerhet då Mö ifrån Fader eller Moder läckad och bortförd warder (HYK. Calonius-Naumanin kok. B 75:34—35), erit. sivut 8—9, 10, 13. Vaatimus koventaa rangaistuksia näyttää aiheutuvan siitä, että naittajan merkitys oli yleisesti heikentynyt ja avioitumisvapaus lisääntynyt. — *Matias Calonius* vapauttaa pojat ja lesket velvollisuudesta hankkia naittajan suostumus, mutta pitää silti sellaista menettelyä »säädyllisenä». Naimattomista naisista hän toteaa, että »naissukupuolen heikkous ja naisille ominainen arvo-velu-tyvyn horjuvuus ja tietämättömyys oikeudellisista kysymyksistä näyttävät vaativan, että he ovat edusmiehisyyden alaisia». Siviilioikeuden luennot, s. 120, 133.

² Naittamisinstituution luonnetta tarkasteltaessa on pidetty ainoana selityksenä sitä, että naitettavan katsottiin tarvitsevan naittajan. Näkökulma ei ole aivan oikea, koska tällöin jää kokonaan huomioon ottamatta se olennainen seikka, että naittajuus käsitettiin etuoikeudeksi. Esim. *Almqvist* (1962, s. 76) selittää naittajan tehtävää seuraavasti: 'Syy siihen, miksi nainen tarvitsi naittajan, näyttää olleen se, että hänen ei edellytetty omaavan sellaista kokemusta ja kykyä määrätä itsestään, että hän kykenisi objektiivisesti erottamaan, tulisiko avioliitosta hänelle vahingollinen vaike hyödyllinen'. Tämä peruste tuli merkitseväksi vasta sitä mukaa kuin näkökulma siirtyi naitettavan puolelle.

riitaisilta ja toisensa poissulkevilta. Näin ei asia kuitenkaan ole; todellisuudessa ne sopivat varsin hyvin yhteen.

Naittajaa kiellettiin kyllä toimimasta oman hyödyn toivossa, mutta ratkaisevaa on, millaista hyötyä tällöin tarkoitettiin. Lausunnot sisältävät viittauksen joko perintöön tai myötäjäisiin, veljellä pelättiin olevan enemmän *taloudellista* intressiä kuin isoisällä. Naittaja ei saanut tavoitella taloudellista hyötyä eikä hän myöskään voinut evätä suostumustaan liitolta puolisoehdokkaan köyhyyden vuoksi sinänsä; rehellistä ja kunniallista miestä, joka varattomuudesta huolimatta vilpittömästi pyrki perheestään huolehtimaan ei ollut lupa torjua.³ Mutta vaikka taloudellisen hyödyn tavoittelu oli naittajalta kielletty, jäi jotakin omaa intressiä ja 'hyötyä' jäljelle, jonka mukaan toimiminen ei ollut vain sallittua vaan jopa suotavaa ja edellytettyäkin. Naittajan tuli valvoa *svun kunniaa*, joka *samalla* koitui alaikäisenkin 'kunniaksi ja hyödyksi', kuten Svean hovi-oikeus asian ilmaisi. Tämä merkitsi sitä, että naittajan tuli vastustaa liittoa jollakin tavalla *huonomaineisen* henkilön kanssa. Asiaan ei vaikuttanut kovin paljon, olipa tämä huono maine asianomaisella itsellään hänen omien tekojensa vuoksi tai sillä yhteisöllä, johon hän läheisesti liittyi (esim. 'kunniattomista vanhemmista syntynyt'). Millään taholla, edes individualistisen suunnan innokkaimpien kannattajien piirissä, ei kielletä sitä, että naittajalla oli oikeus evätä suostumuksensa liitolta, joka aiottiin solmia huonomaineisen henkilön kanssa.⁴

³ Vrt. liite n:o 4, s. 287.

⁴ Jo *Skytte* kommentaareissaan (s. 34) katsoo, että isä voi tehdä poikansa perinnöttömäksi, jos tämä avioliitollaan saattaa itsensä kunniantomaan virkaan, esim. pyöveliksi. Samassa yhteydessä Skytte viittaa saksalaiseen oikeuteen. Aatelissäty kiinnittää jo varhain huomiota puolison huonomaineisuuteen. Vrt. *Jägerskiöld* 1945, s. 50. Aatelisprivilegioissa 7. 7. 1627:11 säädetään, että jos aatelmies nai 'julkisesti huonomaineisen tai muuten paheellisen (beflecktat) naisen', oli sitten aatelinen tai rälssitön, eivät lapset säily isänsä arvossa vaan joutuvat alimmaksi ritaristossa. Aatelismyönteisten katsomusten sävyttämässä Rosengrenin lakiehdotuksessa jo määrätään, että jos tytär ottaa michen 'joka ei ole hänen vertaisensa (tarkoitetaan säätyä), veljille, sisarille ja lähimmille sukulaisille häpeäksi (till necsa), on silloin menettänyt perintönsä veljilleen ja sisarilleen'. (Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien I, s. 120). Jos neito ottaa saman säätyisen, joka ei ole sukulaisille »till necsa», ei näillä ole valtaa liittoa estää (Main. teos, s. 117).

Naittamistoimi oli näin etuoikeus sen vuoksi, että se tarjosi kei-
non turvata oma ja suvun nauttima sosiaalinen arvonanto tai lisätä
sitä. Kysymys ei kuitenkaan ollut pelkästään suvun, vaan myös
perheen ja suvun tai muun yhtä kiinteän sosiaalisen kokonaisuuden,
intressipiirin edun valvomisesta ja aseman suojaamisesta. Sukulais-
linjaa ei katsottu ehdottomaksi ja ainoaksi naittajan valinnan perus-
teeksi. Jäsenistölle tuotti suuria vaikeuksia naittajain 'oikean' jär-
jestyksen aikaansaaminen ja yhdenmukaisen käsityksen puuttuessa
oli turvaututtava «neuvojiin». Neuvomisestahan puhutaan laissa
kaikkiaan viidessä kohdin: äiti neuvoo isää, sukulaiset äitiä, isoisät
veljiä, äidinpuoleinen omainen tasasukuista isänpuoleista ja holhooja
sukulaisnaittajaa. Niitä määrättäessä ei suinkaan — niin kuin voisi
helposti luulla — ollut tarkoituksena saattaa naittamistointa moniin
käsiin tai tuoda mukaan useiden mielipiteitä asian kaikin puoliseksi
valaisemiseksi. Neuvomisoikeus tuli lakiin vain eräänlaisena kor-
vauksena ja hyvityksenä sille, joka oli syrjäytetty tietyltä sijaluvulta
suunnilleen yhtä oikeutetun kilpailijan tieltä. Jokaisessa kohdassa
edelsi lopputulosta kiistely 'neuvojan' ja 'neuvottavan' keskinäisestä
etuisuudesta luettelossa. Sukulaisuuden läheisyydestä ei siis haluttu
kaikilla tahoilla pitää ehdottomasti kiinni. Veljen ja isoisän kohdalla
painoi vaa'assa jälkimmäisen hyväksi tämän 'suurempi arvonanto'.
Yritys isännän nimeämiseksi naittajaksi merkitsi selvää poikkeamista
sukuun pitäytymästä ajattelusta. Kuitenkin suku lopuksi säilytti
asemansa — myös suhteessa oikeuden asettamaan holhoojaan ja
vanhempien valta vahvistui entisestään.

Se että naittajan tehtäväksi ymmärrettiin ensi sijassa hänen edus-
tamanaansa yhteisöä uhkaavan häpeän torjuminen ja yhteisön naut-
timan sosiaalisen arvostuksen suojaaminen, ei ole mitenkään yllät-
tävää. Tuon ajan tiukan sosiaalisen sidonnaisuuden leimaamassa
yhteisöelämässä tavat aitasivat ihmisen toimintapiirin ahtaammin
kuin nykyisin. Kunnia maksoi: sen hinta heijastuu niin hyvin kak-
sintaisteluissa kuin tavattoman lukuisissa herjaus- ja kunnianlouk-
kausjutuissa sekä kauden yleisen rangaistusmuodon, häpeärangais-
tuksen käytössä. Kysymys oli ennen kaikkea ihmisen käyttäytymi-
sen ulkonaisesta puolesta, siitä, mikä näkyi ulospäin, esittäytyi
ympäristölle. Ihmistä ei näy tuolloin arvioidun vain sen mukaan,

mitä hän teki tai millainen hän oli ominaisuuksiltaan, vaan paljolti sen mukaan, mihin ja minkälaiseen yhteisöön, suku- tai talousyhteisöön, hän kuului. Suku- ja muu lähiyhteisö oli eräs niistä ulkoisista mittapuista, joiden mukaan yksilö arvioitiin. Lähiyhteisön maine väritti hänen mainettaan ja hänen maineensa yhteisön mainetta.⁵

Tästä näkökulmasta selittyy myös erittäin monta komission kannottojen piirrettä. Näittämistoimi oli varmintä uskoa intressoituneimmalle eli lähimmälle sukulaiselle (joka tavallisesti oli intressoitunein), koska tämän voitiin olettaa pontevimmin puolustavan suvun kunniaa. 'Kotona asuminen'⁶ oli painava kriteeri, sillä asuminen saman katon alla sitoi talonväen kiinteämpään yhteyteen naimisiinmenevään, hänen puolisoonsa ja tämän maineeseen⁷ ja leimasi heidät siten näkyvämmiin kuin erillään asuessa olisi ollut laita. Oli oikeudenmukaista rajoittaa avioitumisvapautta, koska tämä kahden kauppa ei koskenut vain avioituvia itseään vaan ajan oloissa varsin kiinteästi kaikkia läheisiä, erityisesti saman talon väkeä. Tuomioistuinten puuttuminen asiaan joko suoraan tai määräämänsä suvun ulkopuolisen holhoojan välityksellä, ei ollut näin ollen erityisen

⁵ Hyvin samantapaiseen kuvaan 1500-luvun ihmisen sosiaalisista katsomuksista on *Pentti Renvall* päätenyt teoksessaan *Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa* (Turun yliopiston julkaisuja B:33. Turku 1949) ja 1700-luvun osalta taas *Kaarlo Wirilander* teoksessaan *Suomen upseeristo 1700-luvulla* (Sosiaalishistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisuudesta upseeristosta. Historiallisia tutkimuksia XXXIV. Julkaissut Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1950).

⁶ *Stobben* mukaan (1884 IV, s. 338—339) edellytettiin vanhemmassa saksalaisessa oikeudessa suostumus hankittavan »talon» isännältä. Joidenkin paikallisoikeuksien mukaan näittamisvalta määräytyi sukulaisuuden perusteella tai sitten kunnioituksesta vanhempiä kohtaan näiden suostumus oli hankittava aina, asuipa vielä kotona taikka ei tai vaikka olisi jo aikaisemmin ollut naimisissa. *Stobbe* korostaa, että saksalainen oikeus eroaa tässä suhteessa roomalaisesta, joka vaati vain kotona asuvien avioitumisvapaisuuden rajoittamista.

⁷ Eräässä tarkastuslausunnossa (UUB. Nordinska samlingen, nr 1220, f. 49) mainitaan perinnöttömäksi tekoperusteena omavaltainen avioituminen kunniantoman ja huonomaineisen henkilön kanssa, 'jonka kanssa joku muu rehellinen henkilö ei voi eikä hänen tule seurustella'.

suotavaa, koska kummallakaan ei ollut omaa intressiä pelissä eikä holhotin lähiyhteisön suoja tullut siten parhaalla mahdollisella tavalla turvatuksi. Intressiperiaate vaikutti myös siihen, että ehdottomista omaisuusrangaistuksista, jotka avasivat toisen tien julkiselle säännöstölle naittamisinstituution alueelle, lopuksi luovuttiin.⁸ Niinpä tämä rangaistusmuoto, jonka itse asiassa kunnioitusperiaate oli lakiin iskostanut, muuttuikin sitten luonteeltaan intressiperiaatetta vastaavaksi, kun se vuoden 1734 laissa on säädetty lankeamaan vain oikeuden hyväksytyä naittajan nostaman kanteen.

Näin ollen on todettava, että naittajainstituutiota ei pitänyt voimassa vielä se, että naittajalla oli *velvollisuus* neuvoa holhottiaan valinnassa. Paljon lujempi kannatin piili siinä, että naittajalla oli *oikeus* suojata sanktioiden turvin itseään ja — intressoituneimpana parhaalla mahdollisella tavalla — omaa intressipiiriään kilpailevien yhteisökokonaisuuksien ylenkatseelta ja halveksunnalta.⁹ Naittajan oletettiin siis edelleenkin¹⁰ toimivan oman ja *samalla* holhotin edun mukaan, mutta ei pelkästään suvun taloudellisen hyödyn vaan

⁸ Lausunnossa B 101 m, f. 33 (UUB) ehdotetaan 1/10 omaisuudenmenetyksen poistamista, koska perhe saisi muuten kaksinkertaisen rangaistuksen 'ensiksi sukulaisena häpeän ja sitten omaisuudenmenetyksen vuoksi'. Ehdottomat omaisuusrangaistukset juuri estivät absoluuttisuutensa vuoksi naittajan, jonka intressissä asia oli ja jonka edun suojaamiseksi rangaistus oli tarkoitettu, jälkeensä, aviopuolison ominaisuuksien täydelleen näyttäytyttyä, luopumasta rangaistusvaateesta eli antamasta tekoa anteeksi, niin kuin vanha traditio edellytti ja niin kuin olisi pitänyt olla, jotta sanktio olisi ollut oikeudenmukainen. Näin absoluuttinen omaisuudenmenetys saattoi osoittautua täysin aiheettomaksi ja epäoikeudenmukaiseksi, jos naittaja myöhemmin halusikin hyväksyä liiton.

⁹ *Nebnman* esittää tavallaan nämä näkökohdat naittajan tehtävästä (1747, s. 5), vain päinvastaisessa järjestyksessä todetessaan: 'Se oikeus ja valtuus, jonka laki tässä vanhemmille suo, tarkoittaa ensiksi heidän tyttärensä hyötyä, ja sen jälkeen, ettei joku heille vaivaksi ja vastukseksi (til besvär och olägenhet) voisi tulla heidän vävykseen'. Vrt. myös *Calonius* (Siviilioikeuden luennot, s. 120) ja kirjoituksen *En kort tractat* kohta X:1.

¹⁰ Oma taloudellinen intressi, konkreettisemmin ja välittömämmin ymmärrettynä, oli keskiajalla niin Ruotsissa kuin Saksassa edusmiehisyyden johtava periaate. Edusmiehisyydestä (målsmanskap) ovat naittajuus ja holhutoimi eriytyneet. Vrt. *Svenska landskapslagar* I, s. 78; *Estlander* I, s. 364, 376—377; *Hemmer* 1954, II, s. 56.

edustamansa kokonaisuuden (olkoon se sitten sukuperustainen tai ei) nauttiman yhteiskunnallisen arvonannon turvaamiseksi ja lisäämiseksi. On katsottava tämän näkemyksen keskeisimmin määränneen käsityksen naittajan tehtävästä, jos kohta myös kunnioitus- ja individualistinen periaate osaltaan modifioivat sitä ja painoivat oman puumerkkinsä säännösten lopulliseen asuun.

* * *

Tässä on selostettu lähinnä vain naittajan tehtävän keskeisin sisältö ja sen muotoutumista hallinneen katsomuksen aineiden *sisäinen mielekkäisyys* — ei sitä, mistä sen ainekset olivat peräisin. Tavallisesti tyydytään pelkästään toteamaan, minkä vaikutteiden voimasta jokin säännöstö on saanut kiteytyneen muotonsa. Tällöin jää kuitenkin helposti näkemättä, mikä voima pitää näitä eri tahoilta kertyneitä aineksia koossa; jollakin tavoinhan eri piirteiden täytyy liittyä toisiinsa, muodostaa alistussuhteita ja järjestyä keskenään sopusointuun. — Intressiperiaatteen aineksia ei voitu ammentaa suoraan vanhoista kotimaisista laeista. Esim. sellaisten käsitteiden kuin «familia patris», «patria potestas», «kotona asuminen», «emansipatus», jonkun «leivissä oleminen», «jure sanguinis», jne. täytyi pohjautua johonkin doktriiniin, siksi yleisesti niitä viljellään ja siksi useilla jäsenillä on samantyyppinen näkemys ongelmista. Kaikesta päättäen doktriineja oli useita. Jo monesti mainitun kirkollisen tradition¹¹ lisäksi saksalais-roomalainen oikeus¹² muodosti yhden doktriinin; siitä ovat peräisin enimmäkseen juuri mainituista käsitteistä. Nämä oppisuunnat yhdessä

¹¹ Lausunnossa Itägöötanmaalta (UUB, Almän handskriftssamling B 101 m, f. 106 b; Förarbetena VII, s. 96), ilmaistaan käsitys, että 'vanhemmat ovat Jumalan sijassa, koska hän ei, kuten Aatamin ja Eevan suhteen tapahtui, anna kullekin miehelle vaimoa itse vaan vanhempien välityksellä'.

¹² *Stobbe* 1884 IV, s. 337—340; *Köstler* 1908, s. 8—20; *Jägeskiöld* 1963, s. 214. Kts. myös liite n:o 3 (s. 275—277), jossa Leijonmarck esittelee ajan ulkomaisten oppineiden mielipiteitä ja siteeraa muutamia lakeja. Eräillä oppineilla, nimenomaan Gaililla ja Azoriuksella näyttää olevan naittajan tehtävästä likimain samanlainen käsitys kuin edellä luonnehdittu. Sama käy esille eräistä siteeratuista lainkohdista (s. 282).

piilevät epäilemättä vanhempien valtuuksia korostaneiden jäsenten asennoitumisen takana. Roomalaisoikeudellisella doktriinilla oli vaikutusta myös yleiseen suhtautumiseen avioliitto-oikeuteen, joka alettiin ymmärtää ensi sijassa julkista intressiä eikä sukua koskettavaksi instituutioksi.¹³ Tässä suhteessa ovat varsin kuvaavia eräät Gyldenstolpen sanat (aatelin epäsäätyisistä avioista); 'Valtion nykyinen tila (praesens status rei publicae) vaatii niin, että se joka avioliitossa rikkoo, rikkoo esivaltaa eikä sukua vastaan, ja siksi kuuluu Kuninkaalliselle Majesteetille, jota vastaan rikotaan, määrätä, eikä suvulle'.¹⁴

Mutta esiintyi vielä kolmaskin näkemys. Se ei vaatinut yhtä suurta kuuliaisuutta naittajaa tai vanhempia kohtaan kuin kirkollinen ja roomalaisoikeudellinen oppi vaan siinä heijastelee käsitys vanhempien velvollisuudesta huolehtia alaikäisistä lapsistaan ja lastensa parhaasta. Tämä oppisuunta, jota mainitaan 'Jumalan ja luonnon laiksi', kannatti vahvimmin individualistista katsomusta; se oli toisaalta sitomassa naittajain järjestyksen lähisukuun,¹⁵ toisaalta vaatimassa isännälle oikeutta naittaa palvelijansa ja täysivaltaiselle pojalle oikeutta harkita itse naimisiinmenoaan.¹⁶ — Asiaa aatehistoriallisesti tarkastellen täytyy todeta lopputuloksen muodostuneen kotimaisen perinteen pohjalta kirkollisen, saksalais-roomalaisen ja luonnonoikeudellisen oppisuunnan konkurensista.

* * *

Entä sitten Leijonmarckin käsitys? Kunnioitusperiaatteen hän hyväksyi perusteena — ennen kaikkea moraalisenä — vanhempien oikeuteen vastustaa poikansa avioliittoa ja isännän oikeuteen toimia naispalvelijansa naittajana; se on hänellä siten toissijaisempi kuin kirkkolain kannattajilla — päinvastoin kuin individualistinen katsantokanta, johon Leijonmarck näyttää pojan osalta tukeutuvan toisia laajemmin ja johdonmukaisemmin. Piirre tulee siis selkeimmin

¹³ *Wiroth* 1890, s. 81.

¹⁴ Ptk. 9. 9. 1690. *Förrarbetena* I, s. 324.

¹⁵ Kts. Svean hovioikeuden tarkastuslausunto s. 76.

¹⁶ Vrt. s. 80, 255.

näkyviin pojan ja leskityttären avioitumista käsiteltäessä, mutta se sukeltautuu esiin myös tyttären asemaa pohdittaessa.¹⁷

Leijonmarckin individualistisesta katsantokannasta on vielä selvempiäkin ilmauksia. Leijonmarck puhuu elokuussa laatimassaan memoriaalissa useissa kohdin avioitumisen vapaudesta kanoniseen oikeuteen vedoten. Muistettakoon myös hänen vastahakoisuutensa kaikkinaiseen harkintavallan hyväksymiseen. Asenteesta on puhuvien osoitus naittajain valitsemisoikeuden myöntäminen eräin edellytyksin naitettavalle. Huolimatta siitä, että Leijonmarck turvautui tähän ratkaisuun mielivallan vähentämiseksi (s. 64), merkitsi se joka tapauksessa olennaista poikkeamista vanhasta traditiosta. Lovisin huomauttikin pykälästä 8. 7. 1690: 'Silloin hän (nainen) on jotakuinkin oma naittajansa, ja siten käy usein pahoin'.¹⁸ Pykälä poistettiin myöhemmin:¹⁹ tuomarillehan ei voitu antaa selkeämpää ohjetta ratkaista naittajain riitelyä kuin varta vasten laadittu naittajain järjestysluettelo. — Samaa näkökulmaa edustaa se luettelo, jonka Leijonmarck laati naittajain pätevistä eväysperusteista mutta jota ei otettu mukaan, samoin se kiinnostus, jota Leijonmarck yleensä osoitti lasten kasvatusta ja perintöoikeutta kohtaan, erityisesti aviottomien tai eronneiden puolisojen lasten ollessa kysymyksessä.²⁰

¹⁷ Leijonmarck huomautti eräässä yhteydessä, että vanhemmilla olisi valta perinnöttömäksitekoon, jos tytär ottaa pahan miehen, joka ei kykene elättämään häntä vaan on kelvoton. Lausunto on sikäli ainoa lajissaan, että muut jäsenet eivät kertaakaan ryhtyneet tyttären osalta erittelemään naittajain valtuuksia rajoittavia perusteita, vaan mainitsivat perusteena ylipäätään vain naittajain tahdon. Muistettakoon tässä yhteydessä M.B:n kohtaa II:3. — Se on muuten lainattu Rosengrenin lakiehdotuksesta (*Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien I*, s. 303). — Liite n:o 2, s. 273.

¹⁸ *Förrarbetena I*, s. 291.

¹⁹ Sitä ei esiinny enää NI IV:ssä, jossa sanontaa on muutettu siten, että tuomari on saanut harkintavallan, jos naittaja ei ole »hyvänsuopa» tai jos syntyy riitaa. Tuomarin tulee kuitenkin saada naitettavan vapaachtoinen suostumus. Vrt. liite n:o 4, s. 295.

²⁰ Lapsen oikeutta perintöön Leijonmarck puolusti kokouksessa 4. 3. 1690 puhuttaessa henkipaton perinnöstä ja 10. 4. 1690 käsiteltäessä aviorikoksen tehneen naimaosaa. Eritellessään kokouksessa 23. 5. 1690, sitä mitä kuuluu naimiskaareen mitä kirkkolakiin, Leijonmarck näyttää korostaneen, että eron-

Asenne pohjautuu Leijonmarckin omaksumaan, lapsen parasta silmämääräänään pitävään näkemykseen, joka lähti siitä, että lapselle kuuluu tietty huolenpito täysivaltaisuuteen saakka eikä vain velvollisuus osoittaa kunnioitusta vanhemmille.

Individualistinen ja kunnioituksen vaatimiseen perustuva katsantotapa olivat monessa suhteessa toistensa kilpailijoita, joten Leijonmarck edustaessaan selvästi edellistä pani vähemmän painoa jälkimmäiselle. Intressiperiaate saattoi sen sijaan paremmin esiintyä rinnan tuon alkeellisen individualismin kanssa, ja sitä Leijonmarck näyttääkin seurailleen,²¹ mutta samalla hiukan enemmistön linjasta poiketen. Tämä eroavaisuus näkyy siinä, että Leijonmarckille ei ole tärkeää pelkästään suvun vaan myös siihen verrattavan muun intressipiirin sananvallan säilyminen ja että hän tähtää lain yksityiskohtaiseen riittävyteen harkinta(mieli)vallan estämiseksi.

Koska siis intressiprinsiippi oli Leijonmarckista tärkeä hänen täytyi ainakin jossakin mitassa edustaa käsitystä, jonka mukaan naittajan tehtävänä oli joko häpeän torjuminen tai liiton taloudellisen pohjan arvioiminen. Jälkimmäisellä vaihtoehdolla ei näytä olleen erityistä merkitystä. Leijonmarck totesi kerran, että 'Avioliitto ei tapahdu rahojen vaan hyveen vuoksi.'²² Hän ei siis liene pitänyt puolison varallisuutta liiton onnistumisen tärkeimpänä edellytyksenä eikä niin muodoin naittajan tehtävänä varallisuussuhteiden silmälläpitoa. Edellä siteerattu lausunto 'pahasta ja kelvottomasta miehestä, joka ei kykene naista elättämään', todistaa sekini ensi sijassa sen, että miehen ei tarvinnut välttämättä olla varakas mutta kylläkin halukas ja kykenevä perheestään huolehtimaan. Memoriaalissa M.C. hän

neiden puolisoitten lasten elatus on säänneltävä naimiskaaressa. Kokouksessa 21. 8. 1690 Leijonmarck kiinnitti huomiota avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemaan. Förarbetena I, s. 176, 238, 267, 302.

²¹ Leijonmarck pyrki ulottamaan naittajain luettelon lankoihin saakka siirtääkseen kauemmaksi tilannetta, jolloin on pakko turvautua tuomioistuimen harkintavaltaan, ehdotti isännän määräämistä naispalvelijan naittajaksi oikeuden asettaman holhoojan asemesta, vastusti absoluuttista konfiskaatiota sanktion oikeudenmukaisuuden säilyttämiseksi ja yritti erilaisten sovitteluvaiheiden avulla lykätä naittajan ja sulhasen riidan joutumista käräjätupaan.

²² Förarbetena I, s. 147.

siteeraa Gailin samansuuntaista mielipidettä.²³ Haluttomuus huolehtia perheestä osoitti miehen kelvottomaksi ja tuotti huonon maineen. Huono maine onkin Leijonmarckin mielestä varattomuutta painavampi peruste naittajan vastahankaisuuteen. Pyrkimys perheen maineen suojaamiseen on epäilemättä osaltaan takana siinä, miksi Leijonmarck haluaa estää tuomioistuimen asiaan puuttumisen, sillä oikeudessa suvun ja perheitten yksityisluonteiset asiat tulivat julkisiksi. Hän hyväksyi sitä paitsi periaatteessa vanhemmille oikeuden tehdä huonomaineisen naisen naimen poikansa perinnöttömäksi. Mutta koska hän kuitenkin halusi jättää tätä koskevat säännökset laista pois, oli jokin muu näkökohta hänen mielestään tärkeämpi pojan kohdalla. Tyttären suhteen taas intressiperiaate oli keskeinen. Näin Leijonmarck näki naittajan tehtäväksi toisaalta — varsinkin pojan kohdalla — holhotin neuvomisen ja ohjaamisen tämän omaksi parhaaksi, toisaalta — varsinkin naisen kohdalla — naittajan edustaman intressipiirin maineen suojelun.

Leijonmarck poikkeaa selkeimmin enemmistön linjasta asenteessaan pojan, miessukupuolen, naittamiseen. Asennetta symbolisoi osuvasti eräs Leijonmarckin keskustelupuheenvuoro «*potior sexus, potior jure*»,²⁴ vahvempi sukupuoli, vahvempi oikeus. Tässä valossa hän siis suosi miestä miehen ruumiilliseen vahvempuuteen vedoten.

Kysymykseen Leijonmarckin suhteesta doktriineihin palataan loppujaksossa.

²³ Liite n:o 3, s. 276—277.

²⁴ Förarbetena I, s. 147.

IV. AATELIN EPÄSÄÄTYISET AVIOLIITOT

1. Kehitys 1600-luvulla

Jo 1400- ja 1500-luvulla oli Ruotsi-Suomi kasvanut ja hahmottunut tyypillisesti säätyperusteiseksi yhteiskunnaksi, mutta ääri-voiltaan vielä hämärärajaista. Vasta 1600-luvun alkupuoli merkitsi säätyjakoon nojaavan yhteiskuntakäsityksen johdonmukaista teoreettista kehittelyä ja soveltamista käytäntöön. Eri säätyjen tehtävät ja edut määriteltiin ja legalisoitiin. Säätyitsetunnon samalla kasvassa luotiin myös eri säätyjen keskinäistä kanssakäymistä estävät ja rajoittavat raja-aidat, erityisesti ensimmäiseksi 'valveutuneen', aatelin, ja muiden välille. Varsin merkittäväksi eristysmuuriksi kohosi aatelin seka-avioiden estämisen tähtäävä lainsäädäntö, jonka aikaansaamiseen vapaasääty oli innokkaasti pyrkinyt 1500-luvulta lähtien.

Reaalisenä lähtökohtana näyttää olleen taloudellista etua silmälläpitävä ajattelu, joskin yksityisten vaatimusten esikuvat saatiin usein ulkomailta, eritoten Tanskasta. Kysymys oli ennen kaikkea rälssi-maasta. Jo keskiajalta lähtien kruunu osoitti — ajoittain varsin voimakasta — halua rälssiin kasvun rajoittamiseen. Kustaa Vaasa, jota kiinnosti kaikki, mikä palveli valtion kassan täyttymistä, suosi verotulojen lisäämiskeinona periaatetta, jonka mukaan epäsäätöisen avioliiton solmineen aatelisneidon rälssiä joutuisi *verolle*.¹ Aateli asettuikin kannattamaan tällaisten liittojen kieltämistä vaatien kui-

¹ Regementsordning 9. 4. 1540 § 27. SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, f.l.

tenkin asianomaisen lähisuvulle oikeutta lunastaa rälssimaa *suvulle*. Näkökannat erosivat siis melkoisesti, ja kruunu vastusti aatelin vaatimusta pitkään.² Vasta aatelin tukea monestakin syystä tarvitsevan Kustaa II Aadolfin aikana aristokratian onnistui päästä päämääriinsä.³ Niinpä kuninkaallisen privilegiokirjeen 4. §:ssä v:lta 1622⁴ kielletään aatelisneitoa avioitumasta muunsäätyisen kanssa ilman oikean holhoojan lupaa uhalla, että hän menettäisi tilansa lähimmälle suvulleen ja hänen lapsiltaan menisi perintöoikeus tilaan. Koska rälssimaasta hyötyvien piiri myös aatelismiehen epä-säätyisen avioitumisen tietä voisi laajentua, evättiin samoissa privilegioissa aatelisen miehen ja aatelittoman naisen lapsilta paitsi aatelisarvo myös perintöoikeus isänsä tilaan, joka lankeaisi säätypuhtaille perijöille. Jos aatelisnainen nai omavaltaisesti miehen omasta säädystään, joutuivat molemmat osapuolet maksamaan kahden vuoden tuoton omaisuudestaan 'lähimmälle hospitaalille'. Mainittuja konfiskaatioita seuraa eristäminen aatelin kanssakäymisestä tai aatelistossa nautitun aseman tuntuva huonontuminen.

Pykälän alussa perustellaan säännöksiä siihen vedoten, että aateli tuli säilyttää 'puhtaana ja tahrattomana'. Vaatimus oli ilmeisesti lähinnä kyltinomainen ja vähemmän olennainen säännösten syntyä selittävänä motiivina kuin halu varmistaa rälssimaan omistus säädylle. Tosin vaatimuksen itseisarvo myöhemmin lisääntyy. Tulkinta saa vahvistusta paitsi edellä selostetuista määräyksistä, myös johdanto-osassa olevasta lauseesta, jossa selitetään kruunun *täten luopuvan* oikeuksistaan saattaa epäsäätyisesti avioituneen aatelisnaidon rälss-

² *Stig Jägerskiöld*, Förvärv och förlust av frälse. Bidrag till det svenska jordnaturens och ståndsväsendets historia (Lund 1945), s. 40—41. *Sama*, Adelsprivilegier i Sverige och Danmark (Historisk tidskrift 54), s. 258—266; *Emil Hildebrand*, Svenska statsförfattningens historiska utveckling (Stockholm 1698), s. 334; *Winroth* 1890, s. 60.

³ *Walfrid Enblom*, Privilegiestriderna vid frihetstidens början 1719—1723. Ett bidrag till ståndsutjämningens historia (Uppsala 1925), s. 4—5, 16—17. Vrt. aatelin esitys privilegioiksi 19. 12. 1611, §§ 5, 8—9, 36. Sveriges riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia. Första serien II (Stockholm 1934), s. 104.

⁴ Tässä käytetty vuoden 1634 painosta (Stockholm).

simaa verolle. Oikeus valvoa rälssimaan nauttijoiden piiriä siirtyi siten suvulle eli *säätyyn* kuuluvalla suvulla. Naittajan valtuuksien korostamisella juuri tähdenetään säädyn kuninkaasta riippumatonta oikeutta määrätä haltuunsa saamastaan rälssimaasta.

Pykälän jyrkkäsanainen sisältö jäi kuitenkin siinä määrin ristiriitaa vallitsevien olojen kanssa, että sen tiukka toteuttaminen ei onnistunut. Eristävän rajan luominen alempisäätyisten ja aatelin välille, mihin privilegioissa pyrittiin, ei ollut mahdollista, koska mitään varsinaista porrasta ei todellisuudessa ollut, ainakaan 1600-luvulla vaurastuneen porvariston ja laajentuneen aatelittoman virkamieskunnan ja toisaalta alhaisaatelin välillä. Sitä paitsi muiden säätyjen itsetunnon nousu ja aatelin keskinäisen arvoluokittelun voimistama sisäinen jännitys heikensivät vapaasäädyn solidaarisuuden tunnetta⁵ ja siten 'puhtaana säilymisen' vaatimusta. Aatelin edustajat huomauttavatkin toistuvasti privilegiomääräysten laiminlyömisestä, ja asiantilan korjaamiseksi ehdotetaan vastuun siirtämistä myös naittajalle ja perillisille.⁶ Toinen mahdollisuus oli tietysti naittajanvallan loukkaamisesta aiheutuvien seuraamusten koventaminen. Molemmilla lohkoilla päästiinkin tuloksiin Kaarle XI holhoojahallituksen aikana. Asetuksessa aatelin laittomista avioliitoista vuodelta 1665⁷ kielletään ankarasti aatelismiesten omavaltainen naimisiinmeno. Lähtökoh-taperusteluna on säädyn kunnia ja esikuvallisuus muiden säätyjen edessä. Määräyksen rikkomisesta rangaistaan molempia osapuolia evämällä heiltä kaiken avioliiton tuottaman taloudellisen edun nauttiminen. Niinpä heidän tilojaan hallitsee holhooja, joka maksaa

⁵ *Enblom* 1925, s. 6—12, 17; *Göran Rystad*, Johan Gyllenstierna, rådet och konungamakten. Studier i Sveriges inre politik 1660—1680 (Lund 1955), s. 57—64.

⁶ Aatelin esitys hallitukselle 19. 2. 1640. R.o.A:s riksdagsprotocoll III, s. 153—156. Resoluutiassa aatelin valitukseen 20. 12. 1643 kiellettiin ankarasti, että alempisäätyisen miehen kanssa naimisiin aikovat aatelinneidot eivät saa — niin kuin oli tapahtunut — myydä eikä pantata tilojaan sellaisella ehdolla, että lähin sukulaismies ei ole oikeutettu niitä lunastamaan. *Stiernman* II, s. 1052—1053; *Arnell* 1730, s. 253.

⁷ *Stadga och Förbud om olagliga giftermål angående Ridderskap och Adeln* 7. 3. 1665. *Ssbmedeman*, s. 426—429.

tuotosta kaksi kolmannesta Ritarihuoneelle ja kolmanneksen hospitaalille. Aatelismiestä rangaistaan kuolemalla samansäätyisen naisen houkuttelemisesta vanhempiensa talosta. Jos taas muunsäätyinen mies houkutteli aatellisen naisen 'naimisiin tai salavuoteuteen', karkoitetaan hänet maasta 'ilman paluun toivoa'. — Pian seurasi toinen asetus, jonka mukaan pappia uhkasi viranmenetys, jos hän vihki parin varmistumatta holhoojan suostumuksesta.⁸

Kuten havaitaan, kysymys on pyritty entistä enemmän saattamaan säädyn sisäiseksi asiaksi, naittajan valtuuksia korostetaan selvemmin ja konfiskaatiota ei enää makseta 'lähimmälle hospitaalille' vaan ritarihuoneelle; hallitsijan dispensiovallasta ei enää — toisin kuin v. 1622 — mainita sanaakaan.

Käytäntö näyttää jonkin verran vaihdelleen. Epäsäätyisesti avioituneen aatellisen naisen oli vaikea välttyä seuraamuksilta, jotka kyläkin lienevät muodostuneet epäyhdenmukaisiksi. Nainen sai luultavasti yleensä pitää tilan elinaikansa, minkä jälkeen rälssimaa lankeksi puhdassäätyisille perijöille. Mutta myös suoranaisiin menettämisiin tuomittiin. Toisinaan maa joutui — vuosisadan alkupuolella — verolle, toisinaan puoliset tai jälkeenjäävä mies saivat tietyn määräjän nauttia tilojen tuottoa.⁹ Aatellismiehen asema oli

⁸ K.M.:s Resolution om oloflige Wigningar 10. 3. 1665. *Schmedeman*, s. 436—437.

⁹ Svean HO 26. 9. 1627 (SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, ff. 29—30), aatelliton mies joutui maksamaan veroa vaimonsa kautta saamastaan rälssitilasta. K.M. 12. 12. 1628 (main. kok. ff. 59—62), salavuoteuteen syyllistynyt nainen menetti omaisuutensa lähimmille perillisilleen. K.M. 25. 5. 1630 (main. kok. s. 2), aatellismies sai luvan naida aatellittoman naisen ilman privilegioissa määrättyjä seuraamuksia. K.M. 15. 7. 1650 (main. kok. ff. 51—54), salavuoteuteen syyllistyneen ja sittemmin epäsäätyisesti avioituneen aatellisen naisen tila jäi aatellittomille perillisille, mutta veronalaisena. Svean HO 5. 12. 1651 (main. kok. f. 35), epäsäätyisesti avioituneen aatellisen naisen rälssitilat menivät säätypuhtaille perijöille. Svean HO 15. 4. 1654 (main. kok. f. 35 v), samoin kuin edellä. Päiväämättömässä tuomiossa (main. kok. ff. 31—32) sai puoliso nauttia vaimonsa edellisen, epäsäätyisen avion vuoksi menettämiä rälssitiloja siinä määrin 'kuin suku sallii'. K.M. 10. 4. 1663 (main. kok. f. 34), naisen rälssitila meni suvulle, mutta puoliset saivat nauttia kolmannesta tilan tuotosta 4 v:n ajan K.M. 16. 12. 1663 (main. kok. ff. 36—40, 47—50), nainen sai oikeuden pitää rälssitilansa

helpompi, sillä hänen kauttaan rälssi ei yhtä helposti mennyt aatelittomille ja hän saattoi aina turvautua dispensiotiehen paremmalla menestyksellä kuin nainen, jonka rankaisemisen katsottiin olevan yksinomaan suvun intressinä. Kaarle XI:n aikana aatelismiehelle myönnettyjen erivapauksien määrä lisääntyi huomattavasti.¹⁰

Tarkasteltaessa kysymystä säännösten valossa on todettava valtatendenssin tähdänneen yhä painokkaammin säädyn esikuvallisuuden ja henkisen ylemmyyden korostamiseen¹¹ samalla kuin alunperin yksinomaiset, vain taloudellisiin etunäkökohtiin pitäytyvät vaatimukset painuivat taka-alalle jäämättä silti millään muotoa merkityksettömiksi. Säännökset syvensivät aatelin ja muiden välistä säätykuilua.

Kun komissio ryhtyi pohtimaan aatelisavioliittoja, oli tilanne toisenlainen kuin ajanjaksona, jona tuo erillissäännöstö oli syntynyt.

elinaikansa, minkä jälkeen niiden tuli langeta puhdassäätyisille perijöille. K.M. 12. 11. 1664 (main. kok. f. 2b—3), aatelismies sai dispension ja puolisoiden jo täysi-ikäinen tytär julistettiin aateliseksi 'niinkuin olisi syntynyt aatelisista vanhemmista'. Svean HO 16. 6. 1683 (main. kok. f. 33—33 v), aatelismiehen perintö julistettiin puhdassäätyisille eikä epäsäätyisille perillisille.

¹⁰ *Enblom*, 1925, s. 17—18. Vrt. myös K.M:n tuomiot 17. 11. 1690 ja 4. 5. 1691. SRA. Justitierevisionens concept 1689—1696, vol. 1; Becchius-Palmcrantzin kok. 17, f. 4.

¹¹ 1600-luvulla tapahtunut pukeutumista, perhejuhlia, arvojärjestystä jms. käsittelevä runsas asetussäädäntö ilmentää samaa kehitystä. Valituksissa ja muutosehdotuksissa esitettiin jopa käypänä perusteluna se, että näin saataisiin aatelin ja muiden välinen ero näkyvämmäksi. Aateli oli 'kunnostautuneempaa ja hyveittensä vuoksi muinaisten kuninkaitten asetuksin ja säädöksin asetettu muiden yläpuolelle'. Svenska riksrådets protokoll X 1643, 1644, s. 20; Aatelisäädyn pöytäkirja 21. 12. 1652 (R.o.A:s riksdagsprotokoll V, s. 146—148; Aatelin valitus 1680 § 72; 1686 § 35. (R.o A:s protokoll XIII, s. 282, XV, s. 183.) Edellisessä aateli valittaa, että alempisäätyiset ovat alkaneet käyttää 'yli säätynsä' pukuja, 'jotka vanhastaan ja ikimuistoisella nautinnalla ovat kuuluneet yksin Ritaristolle ja Aatelille'. Myös miekan käyttö pyydetään kiellettäväksi alhaissäätyiseltä. Sääty ehdottaa, että viranomaiset pakottaisivat 'yli säätynsä' pukeutuneet henkilöt riisumaan 'laittomat' vaatteet pois päältäan julkisella paikalla tai tilaisuudessa, sillä jos, niin kuin on tapahtunut, tämä väärinkäytös päivittäin lisääntyy 'ei toista voi erottaa toisesta', säätyhenkilöä muista.

Itsevaltius ja sen avulla toimeenpantu reduktio heikensivät aatelin asemaa. Kuningas oli aateloanut runsaasti ylempää aatelitonta virkamiehistöä, ja toisaalta moni alhaissäätyinen toimi korkeissa viroissa. Seka-aviokieltoa oli näissä oloissa vaikea ylläpitää. Mutta vaikka sisäpoliittinen tilanne olikin toinen, ei sen välttämättä tarvinnut merkitä muutoksia vapaasäädyn avioliittosäännöstöön yleistä lakia valmisteleavassa komissiossa. Kysymyksessähän oli privilegio-luonteinen lainsäädäntö, jonka nivominen yleiseen lakiin oli vähintään kyseenalaista, ja toisaalta määräävä osa komission jäsenistä oli itsekin aatelisia. Kaikki riippui kahdesta seikasta: siitä, millaista aatepohjaa edustavia jäsenet olivat eli mitä periaatetta noudattaen komissio oli kokoonpantu, ja toisekseen siitä, millaiset komission valtuudet olivat ja miten laajoiksi ne käsitettiin.

2. Suunnitellut muutokset

Vuoden 1622 privilegit ja asetus vuodelta 1665 muodostivat komissiokäsittelyn positiivisoikeudellisen pohjan. Useammin kuin kerran ne keskustelujen aikana todettiin vanhentuneiksi tai oleviin oloihin sopimattomiksi samoin kuin niiden varassa muovautunut käytäntökin. Käytännöstä mainittiin, että epäsäätyisesti avioitunut aatelismies oli saanut pitää tilan elinaikansa, minkä jälkeen se oli joutunut puhdassäätyisille perillisille. Naista sanottiin kohdellun ankarammin, mikä merkinnee sitä, että tila oli voitu menettää heti liiton tapahduttua.¹ Mutta lausunnoissa tulee näkyviin myös se katsomuksellinen pohja, johon asetuksiin hyväksyvästi suhtautuva näkemys perustui. Rälssimaan yksinomistus oli yksi kuninkaan aatelissäädylle antamista erioikeuksista, joiden säilymistä ja voimassa pysymistä sääty katsoi olevansa oikeutettu ja velvollinen valvomaan. Seka-aviokielto — tai paremminkin sekaliittojen vaikutuksen, etuja nauttivien piirin laajenemisen, ehkäiseminen — oli tästä näkökulmasta välttämätöntä, koska muuten olisi muutettu aateluuden

¹ Förarbetena I, s. 228—229.

luonnetta: edut olisivat tulleet sellaisten hyväksi, joille niitä ei ollut tarkoitettu. Kuningas oli armossaan suonut ansioituneelle *säädylle*, ei yksityisille henkilöille, joukon etuoikeuksia, joiden piti sillä pysyä. Jos ne joutuvat muille, loukataan kuninkaan tahtoa. Epäämällä suostumuksensa aiotulta epäsäätyiseltä liitolta aatelissuku voi estää rälssimaan joutumisen aatelittomalle. Siten *suvulla* oli rankaisuoikeus.² Dispensiot tavallaan loukkasivat asetelmaa, koska *säädylle* annettuja oikeuksia luovutettiin yksityisille, aatelittomille henkilöille. Asia olisi ollut muodollisesti paremmin kohdallaan, jos puolisoehdokas olisi dispensioin asemesta korotettu säätyyn ja tehty siten kelpoiseksi avioitumaan seuraamuksitta säädyn jäsenen kanssa.³

Tätä johdonmukaiseksi kehitelyä ajatusrakennelmaa vastaan suuntautui vahva muutostendenssi, mikä teki ongelmasta kovin vaikeasti ratkaistavan. Sen problemaattisuus ilmenee luonnoskohtien sisällön drastisena muunteluna, väittelyiden pitkäällisyytenä ja osin kiivauteenakin. Käsittely alkoi jo vuonna 1687 varsin monin ja valmiin tuntuisin mielipitein, mikä on merkinä siitä, että ongelma ei syntynyt komissiossa vaan siirtyi sinne käytännöstä. Pohdinta jatkui aina vuoden 1690 lopulle, jolloin luonnosmarginaaliin ilmestyi sittemmin viimeiseksi muistoksi käsittelystä jäänyt maininta «Denne § utslutes».⁴

Kaavavaltujen muutosten yleissuunta käy ilmeiseksi jo seurattaessa ensimmäisessä käsittelyssä 26. 8. 1687 pidettyä pöytäkirjaa, vaikka tavoitteita ei vielä tarkemmin yksilöity ja määritelty. Puheenjohtaja Lindschöld, muutosten innokkain ja rohkein puolustaja, lausui mm: 'Minusta näyttää, että tässä voidaan nyt viedä myös lakiin,

² Vrt. SRA. Becchius-Palmerantzins kok. n:o 17, f. 9—14. »Votum incerti att ofrälse man må ej niuta frelseqwinnas des hustrus arf för el. sedan han frelseman bliqwer, uthan släktens godwillia». Memoriaali on anonyymi ja vailla päiväystä.

³ Tällaisen kuvan saa seurattaessa kysymyksen käsittelyä pitkin matkaa. Parhaiten paljastuu vanha käsitys asessori Parmandin puheenvuoroista 26. 8. 1687. Förrarbetena I, s. 15—16.

⁴ Förrarbetena IV, s. 45.

että rälssitön ei nauti rälssioikeutta, ellei Kunink. Majesteetti tahdo suoda tässä armoaan'. Edelleen: 'On ero (rikoksen vuoksi) menetetyn ja sellaisen tilan välillä, joka lankee rehelliselle miehelle perintönä tai avioliiton kautta ja jota hän ei saa omistaa tai nauttia säätynsä vuoksi privilegioiden sisällön mukaan. Aatelia on nyt paljon, ja monen tyttäret naivat rälssittömän, ja näyttää kovalta säätää lakiin, että joku sen vuoksi menettää etunsa, ettei nai rälssillistä'. Edelleen: 'Jos omaisuus on rahana, nauttivat kaikki perilliset yhtä paljon, sen tähden tuntuu kummalliselta, että sellaisen ei tulisi tapahtua myös maan osalta'. 'Tämä tuntuu minusta hyvin epäilyttävältä, kuinka minä ilman omaa syytäni menetän sen, minkä Jumala ja Luonto minulle omistavat, vain sen vuoksi, että en ole aatelinen . . .' Hän toteaa, että 'tässä puhutaan nyt (myös) lain laatimisesta, joten meille lienee annettu lupa myös hiukan katsoa, ovatko privilegioitkaan kaikessa niin oikeat ja tähän aikaan soveltuvat ja onko meillä nyt aihetta tästä ja muusta sellaisesta huomauttaa alamaisuudessa Kunink. M:lle.' Mikäli ei ole kysymys vanhasta, pakanuuden ajoilta periytyvästä rälssistä — sen varauksen hän vielä tässä vaiheessa tekee — on kohtuutonta rajoittaa kenenkään perimysoikeutta, jos 'aateliseito ottaa kunniallisen miehen, joka ehdoiltaan on yhtä hyvä kuin hän, mutta toimensa tai muiden syiden vuoksi ei ole voinut tulla aatelmieheksi, kuten asessorit Kuninkaallisessa Hovioikeudessa ja muut kunnialliset henkilöt . . . mutta jos hän avioituu perheelleen häpeäksi, tulee hänen kyllä menettää rälssinsä'. Lindschöldin mielestä oli vastoin omaatuntoa, että joku pelkän epäsäätyisyytensä vuoksi menettäisi perintönsä, koska muiden mainittujen syiden lisäksi valtiolliset olot olivat nyt perin juurin toiset kuin aikaisemmin ja mm. Kaarle IX oli selittänyt käsitteen 'rälssimies' kattavan myös siviilitoimissa kuningasta kunniallisesti palvelleet.⁵

Lindschöld siis haluaa sekaliittojen *seuraamukset lailla poistettaviksi*. Vaikka vaatimus on usein esitetty yleisessä muodossa, ei hän silti tähtää säätyeröjen yleiseen tasoittamiseen; hän kantaa huolta nimenomaan yhdestä ryhmästä, *ylemmästä aatelittomasta siviilivirkamies-*

⁵ Förarbetena I, s. 15—17.

kunnasta.⁶ Hänen perustelunsa ovat moninaiset. Tarkoituksenmukaisuusnäkökohdilla on niiden joukossa toisarvoinen sija (aatelia on paljon; siviiliviroissa toimivia aikaisempaa enemmän; valtiollinen tilanne uudellinen). Pääargumenttina on loukattu oikeustaju. Tähän perusteeseen liittyvät ilmaisut 'omatunto', 'kohtuus', 'rehellinen', 'kunniallinen', 'Luonto' ja 'Jumala'. Perimmäinen motiivi ei ole kuitenkaan mikään näistä; siihen päästään käsiksi toista tietä. On nimittäin merkillä pantavaa, että hän katsoo rälssin eräässä mielessä yksityisoikeudelliseksi oikeushyväksi, sellaiseksi, joka kuten omaisuus voidaan ja on voitava periä. Lindschöldin koko perusteluvuon alkulähteenä on muuttunut käsitys aatelisetujen luonteesta. Hän ei käsitä niitä säädyn hankkimiksi tai saamiksi etuisuuksiksi, vaan jonkinlaisiksi *yhteiskunnallisiksi palkkioiksi*, jotka lankeavat *yksityisille* korvauksena tämän työstä valtion palveluksessa. Tähän ajatteluun ei sovi käsitys, jonka mukaan aatelistarvo tai edut riippuvat vain kuninkaan armosta. Ajatus on päinvastoin sellainen, että ansioitunut henkilö *tulee* palkita.

Eräästä toisesta asiayhteydestä voidaan täysin todistaa tämän tulkinnan paikkansapitävyys. Kun Lovisin esitti istunnossa 19. 11. 1689 näkemyksen, että aateluus perustuu kuninkaan säädylle osoitamaan armoon, selitti Lindschöld puolestaan: 'Meidän täytyy ajatella myös, että kuningas ei osoita armoaan ainoastaan yhdelle säädylle, vaan kaikille niille, jotka pyrkivät hyveeseen, joka on oikeaa aatelia, ja kaiken täytyy lähteä siitä, että niiden, jotka hyveillään tekevät itsensä kuninkaan armon arvoisiksi, tulee olla vakuuttuneita, että he saavat sitä armoa myös nauttia.'⁷ Koska aatelisedut olivat hänestä kannustavia yhteiskunnallisia palkkioita 'hyveistä' eli ansiois-

⁶ Säätyläisten arvoluokittelussa, »rangilistoissa», siviilivirkamiehet jäivät yleensä jälkeen upseereista. Esim. tavallista jalkaväen kapteenia vastasi siviiliviroissa kollegion sihteeri ja akatemian professori. Arvojärjestyksen luokitteluperusteeksi tuli v:sta 1680 henkilön virka-asema. Aateliset hovioikeuden asesorit kuuluivat 26 lk:aan, mutta esim. henkikaartin ratsumestari kuului 25 lk:aan. *Schmedeman*, s. 721. *Wirilander* 1950, s. 105—107.

⁷ Ptk. 19. 12. 1689. *Förrarbetena* I, s. 84.

ta,⁸ on ymmärrettävää, että niiden kieltäminen yleemmältä virkamieskunnalta oli hänestä väärin ja että hän edellytti niiden tulevan saajan täydelliseen omistukseen.⁹

Kysymys käsiteltiin sittemmin perintö- ja naimiskaaren muokkauksen yhteydessä. Kun ongelmaa helmikuussa 1690 alettiin pohtia, voidaan todeta, että Lindschöld oli pysytellyt suunnilleen samoilla linjoilla kuin aikaisemmin ja että useat muut jäsenet, nimenomaan komission aatelissiipi, kallistuivat samaan suuntaan. Uutena perusteluna muutokselle Lindschöld toi tässä vaiheessa sen epäsuhdan, mikä vallitsi miehen ja naisen rankaisemisen välillä. Keskustelussa puhuttiin nyt yleisesti ja avoimesti «aatelin vertaisista», joiden asemaa haluttiin parantaa ja joilla tarkoitettiin juuri aatelitonta virkamiehistöä.¹⁰ Aatelin vertaisten puolustajiin kuului myös Lilliemarck, joka muutamaa päivää myöhemmin¹¹ esitti kysymyksestä memoriaalin. Memoriaalissaan Lilliemarck puolusti sekaliittojen edistämistä dispensiokeinoin (kuten Lovisin edellisessä kokouksessa) mainiten uusina perusteluina ensinnäkin sen, että aateli voisi siten kartuttaa huvennutta maaomaisuuttaan, ja toisekseen sen, että säätyrajoja leikkovat lankoussuhteet edistäisivät säätyjen välistä sopua, mikä taas vahvistaisi valtakuntaa ja koituisi sitä tietä jokaisen säädyn parhaaksi.¹²

Samassa istunnossa Lindschöld, joka ei ollut tyytyväinen dispensiolinjaan eikä siihen itse edellisessä kokouksessa esiinheittämiään

⁸ Tarkkaan ottaen saattaa olla, että Lindschöld ymmärsi »hyveillä» ja »hyveellisyydellä» muutakin kuin yhteiskunnallisia ansioita ja auliutta toimia yhteisön hyväksi. Koska eroavuus ei kuitenkaan liene suuri, on käsitteet tässä rinnastettu.

⁹ Myös eräissä muissa reduktioon liittyvissä kysymyksissä Lindschöld oli osoittanut itsenäistä, kuninkaan tahdosta poikkeavaa asennoitumista. Vrt. *Lindqvist* 1956, s. 143—144.

¹⁰ Ptk. 28. 2. 1690. *Förrarbetena* I, s. 172—173.

¹¹ Ptk. 7. 3. 1690. *Förrarbetena* I, s. 178—179.

¹² UUB. *Palmschölska samlingen*, vol. 119, ff. 109—115. Kysymyksessä on *Palmschöldin* laatima jäljennös, joka on merkitty asessori Lilliemarckin tekemäksi 1690. Memoriaalin nimi kuuluu: »Quaestioner om det i sig self billigt och med desse tjderns beskaffenheet eenliget wara må att giftermål emellan frälse och ofrälse personer, med de rigeur som skridt är, än wijdare måge förbudas?»

ajatukseen, että suku lunastaisi menetetyn rälssin, rohkaistui vaati-
maan jopa aatelin vertaisten aseman täydellistä yhtäläistämistä
varsinaisen aatelin kanssa. Hän viittasi siihen, että useat rälssittömät
olivat 'kunniaassa, arvossa ja hyödyssä korkeampia kuin aateli'
ja että on vastoin luontoa 'sitien pakottaa avioon, että henkilön ei
pidä saada ottaa ketä haluaa puolisoikseen'. Naimisiinmeno rehelli-
sen miehen kanssa ei ollut hänestä rikos, vielä vähemmän majes-
teettirikos, josta tila menetettiin. Puheenjohtajaa säestäen Gylden-
stolpe katsoi arveluttavaksi lailla estää aatelisten ja aatelittomien
välisiä liittoja.

Lindschöld on selvästikin ottanut uuden askelen aloittamallaan
tiellä. Korkea virkamiehistö ei enää yllä vain aatelin tasalle vaan
sen *obi* «kunniaassa, arvossa ja hyödyssä», millä haluttaneen viitata
niin yhteiskunnalliseen arvostukseen kuin yhteiskunnalliseen käyt-
töarvoonkin. Tueksi on otettu myös yleinen perustelu, avioitumi-
sen vapaus, joka voitaisiin ulottaa koskemaan minkäsäätyistä hy-
vänsä mutta jota tässä ei ilmeisestikään ole tarkoitettu niin laaja-
merkityksiseksi. — Tällä kertaa keskustelu johti myös päätökseen.
Kirjurin luonnehtimana se kuului: '. . . ja päätettiin, että tämä jä-
tetään Kunink. Maj:n harkintaan (behag) niin, että voi olla myös
suuremmaksi kunniaaksi niille, jotka sellaista hakevat, että Kunink.
Maj. vakuuttaisi hänen olevan sellaisen avioliiton arvoinen.'¹³

Päätös näyttää edellyttävän, että aatelin vertaiset oli kokonaan
ja ehdoitta vapautettu rangaistusuhasta. Aatelin vertainen ei toisin
sanoen tarvinnut erivapauksia välttyäkseen etujen menetyksiltä.
Hallitsijan toivottiin vieläpä kohentavan eräänlaisella 'yhdenver-
taisuusjulistuksella' asianomaisen yhteiskunnallista arvontaa.

Ensimmäinen säilynyt luonnos lienee laadittu tämän päätöksen
jälkeen, sillä se on sisällöltään seuraava:

«Tager en adelsman eller möö annan än adel eller dess weder-
lijke sig till maka, utan konungens, faders, förmyndares, eller
gifftomans tillätelse, ware dess barn och afkomma utan adelig
stånd, och fasta godz till näste slächt och konungen halfft för-

¹³ Förarbetena I, s. 179. Vrt. KM:n tuomiota 12. 11. 1664, s. 120, nootti
9 edellä.

wärckat; utan fader eller förmyndare dem tillgifwer, och nåd hoos konungen winner. Konungen äger rätt och wåld slijke giff-termåhl laglige giöra och gilla.«¹⁴

Havaitaan, että *aatelin vertaiset* on kokonaan vapautettu omaisuudenmenetysuhasta. Kuninkaalta hankittavasta yleisestä yhdenvertaisuusjulistuksesta ei sen sijaan mainita.

Näin oli siis aatelin vertaisen asemaa ratkaisevasti parannettu, mutta samalla oli jouduttu huomattavalla tavalla muuttamaan itse aateliserioikeuksien luonnetta ja *rajoittamaan* kuninkaan vanhastaan tunnustettuja oikeuksia. Ristiriita oli — varsinkin vallitsevissa oloissa — melkoinen ja itse asiassa ylipääsemätön. On luultavaa, että komissio toimi tässä asiassa enemmänkin hetkellisestä innostuksesta kuin harkiten ja kaikki konsekvenssit huomioon ottaen, sillä pian, vajaan kuukauden kuluttua, asenne muuttui. (Tietysti myös ulkoapäin tullut painostus on voinut vaikuttaa asiaan.) Itse Lindschöld myönsi mennyn liian pitkälle. Kokouksessa 5. 4. 1690 hän mainitsi kolme kohtaa, joita ei sopinut sivuuttaa. Ensinnäkin aatelmiehen — mutta ei vapaasäätyisen naisen — lapsista tulee puolison alhaisäätyisyydestä huolimatta aatelisia. Toiseksi: rälssioikeuden säilyttäminen riippuu yksin kuninkaasta. Kolmanneksi: miehen ja naisen erilainen rankaiseminen salavuoteudesta on väärin. Näiden argumenttien esiinottaminen merkitsi sitä, että Lindschöld oli luopunut aikaisemmasta kannastaan; hän ei enää vaatinut aatelin vertaisen yleistä ja ehdotonta vapauttamista kaikista seuraamuksista. Hän ilmaisisikin asian suoraan: 'Aatelin vertaisilla, jotka tahtovat nauttia vapaa-oikeutta vaimonsa rälssitiloihin, täytyy toki olla lupa Kunink. Maj:lta avioitua aatelisten henkilöiden kanssa.'¹⁵

Lindschöld siis *perääntyi*. Tähän vaikutti varmasti se seikka, että hän oli ehtinyt perusteellisesti harkita aiotun muutoksen kaikkia seuraamuksia.¹⁶ Hän totesi, että aateluuden määräytymisperusteita ei voitu muuttaa eikä kuninkaan erivapausvaltaa rajoittaa. Hän

¹⁴ Liite n:o 5, s. 292.

¹⁵ Förarbetena I, s. 228.

¹⁶ Mitään lainvalmistelukunnan ulkopuolelta tulleita vaikutteita (jotka tietenkin ovat varsin mahdollisia) ei ole voitu tässä todeta.

näyttää myös entistä enemmän kiinnittäneen huomiota salavuoteustapaukseen.¹⁷ Häpeällisyytensä vuoksi sitä ei sopinut jättää kokonaan rankaisematta, varsinkin, kun oli kysymys aatelista, valtakunnan ensimmäisestä säädystä, jonka tuli olla esikuvana muille. Salavuoteutta ei taas tuolloin yleensä erotettu muusta omavaltaisesta avioitumisesta.¹⁸

3. Muuntuneet tavoitteet

Lindschöldin periaatteellinen kannanmuutos aiheutti muutoksia myös hänen osaprobleemeja koskeviin mielipiteisiinsä. Kun hän katsoi asian kuninkaan tahdosta riippuvaksi, oli johdonmukaista luopua myös siitä käsityksestä, että aatelisten epäsäätyisistä avioista voitaisiin säätää yleisessä laissa.

Alunperin Lindschöld oli muiden jäsenten hienoisesta epäröinnistä huolimatta vaatinut pontevasti kysymyksen ottamista laissa käsiteltäväksi. Hän perusteli kantaansa sanonnoilla 'koska nyt puhutaan lain laatimisesta' ja 'koska tässä nyt puhutaan laista', mikä näyttää viittaavan siihen, että hän katsoi komission yleistettävän sallivan myös privilegion luonteisten asiain käsittelyn ja sisällyttämisen lakiin. Todettakoon samalla, että Lindschöld ei käsittänyt komission tehtävän rajoittuvan kodifioimiseen, vaan ymmärsi kysymyksessä olevan uuden, 'oikean' ja 'tähän aikaan soveltuvan' lain laatimisen.¹

Lindschöldin mielestä kysymystä ei siis voitukaan viedä lakiin. Perusteeksi hän selitti seuraavaa: 'Privilegioita emme tahdo sisällyt-

¹⁷ Ensimmäisestä asiaa käsittelevästä kokouksesta lähtien Lindschöld oli tehnyt sen varauksen, että mikäli kysymyksessä oli häpeän tuottaminen perheelle, vanhat seuraamukset olisivat oikeutettuja. Kokouksessa 28. 2. 1690 salavuoteustapauksen esiinottaminen näyttää saaneen hänet jo melkoisesti epäröimään. Vrt. Förarbetena I, s. 17, 172.

¹⁸ Jo maanlaissa vallitseva sama »sekaannus». NK: III:n mukaan neitoa uhkaa perinnönmenetyk, jos hän ottaa miehen vastoin vanhempiansa tahtoa: »ware sig hon tager honom till laggift man eller i lönskaläge».

¹ Vrt. s. 123.

tää lakiin, sillä lain tulee pysyä yleisimmässä ja mahdollisimman muuttumattomana, mutta privilegioita, jotka riippuvat yksin Kunink. Maj:n tahdosta, voidaan usein muuttaa; ja sen vuoksi näyttää parhaimmalta, että sellaiset asiat, jotka koskevat privilegioita, laaditaan kuin muistiin (=varsinaisen työn ulkopuolella) ja esitetään alamaisuudessa Kunink. Maj:lle, ja nyt päätetään yleisesti.²

Lindschöld siis toteaa privilegion luonteisten asiain riippuvan yksin hallitsijan tahdosta, mutta ei tingi siitä, että niitä koskevaa lainsäädäntöä on muutettava.

Lindschöldin kuoltua komissio horjui kahden vaiheilla: ottaako asia lakiin vai jättääkö ulkopuolelle. Poisjättämistä perusteltiin Lindschöldin mainitsemilla syillä. Ensiksi kuitenkin päätettiin käsitellä ongelma laissa,³ mutta loppujen lopuksi, tarkastuslausuntojen jälkeen, hyväksyttiin toinen vaihtoehto. Silloinen pykälä asiasta on saanut ohteen lakonisen merkinnän «Denne § uteslutes».

Pöytäkirja ei ulotu niin kauas, että siitä voisi saada suoranaista valaisua pykälän poissulkemiseen. Tarkastuslausunnot sitä tuskin aiheuttivat.⁴ Luultavaa on, että ainakin periaatteelliset argumentit olivat samat kuin aikaisemminkin. Toisin sanoen komission yleispäämäärä, pyrkimys mahdollisimman muuttumattomaan lakiin, esti ottamasta mukaan tätä asiaa, joka yksin kuninkaan tahdosta

² Ptk. 5. 4. 1690. Förarbetena I, s. 228.

³ Ptk. 10. 7. 1690. Förarbetena I, s. 294.

⁴ Svean hovioikeuden lausunto (Förarbetena VII, s. 39), anonymit lausunnot UUB. Nordiska samling 1220 f. 50 ja Allmän handskriftssamling B 101 p f. 93 (luultavasti Torpadiuksen tekemä) sekä B 101 ö:13. Näissä huomautetaan, että aatelisprivilegioiden mukaan ilman kuninkaan lupaa epäsäätyisen avioliiton solminut aatelismies ei menetä tilaansa vaan vasta hänen lapsensa (B 101 p). Samoin esitetään (1220), että ei ole niin pahasti tchty, jos rälssimies ottaa aatellittoman kuin jos aatelisnainen itsensä alentaa näi epäsäätyisen; huomauteaan myös, että (B 101 ö) privilegioiden mukaan rälssitila lankeaa lähiomaisille. — Tarkastusviranomaiset lienevät yleensä käsittäneet komission formuloinnin »frälserätt och förmån» merkinnän myös rälssitilaa. — Vain yhdessä lausunnossa (B. 101 ö:13) mainitaan, ettei privilegioiden sisältämiä asioita tulisi käsitellä laissa ilman kuninkaan nimenomaista lupaa.

riippuvana oli helposti muuttuvaa laatua. Toisaalta laki ei saanut olla estämässä säännösten muuttamista,⁵ koska siten olisi vähennetty kuninkaan oikeuksia.

* * *

Lakilinjan vaihtuminen privilegiolinjaan ei ollut suinkaan ainoa seuraus Lindschöldin periaatteellisesta kannanmuutoksesta. Myös vanhaan oikeuteen pitäytyvä suunta voimistui. Mielipide-erot ylipäätään lisääntyivät, ja ongelma ikään kuin hajosi. Lindschöldin kuoltua tämä piirre edelleen voimistui.

Yksi vaikea tähän asiaan liittyvä kysymys oli seuraamuksen laadun määrääminen. Myös ongelman tämä puoli nousi keskeiseksi sen jälkeen, kun asia periaatteessa palautettiin vanhoilleen, kun epä-säätyiseen avioitumiseen katsottiin tarvittavan kuninkaan lupa; ilman tätä lupaa avioituville oli määrättävä jokin seuraamus. Lindschöld lähti sille linjalle, että vain verovapaus, ei koko tilaa, voitiin menettää.⁶ Alunperin hän oli pitänyt tällaista erotusta perusteettomana, koska hänestä verojen määrä ja tilan tuotto vastasivat toisiaan joten vaikutus oli sama, menettipä koko tilan tai vain verovapauden.⁷ Nyt oli kuitenkin valittava pienempi kahdesta pahasta. Lindschöldin käsitystä vastustettiin vetoamalla käytäntöön, jolloin tämä katsoi aiheelliseksi huomauttaa: 'Meidän ei tule täällä niin tarkkaan katsoa, mitä on tapahtunut, vaan mitä tulee tapahtua lain ja oikeuden mukaan, ja ei voi tulla mieleenkään arvioida salavuo-

⁵ Asia käsitettiin niin, että aatelistujen sisällyttäminen lakiin olisi tehnyt niistä yhtä pysyviä kuin kaikista muistakin lain määräyksistä. Laistahan oli tarkoitus tehdä mahdollisimman muuttumaton. Näin kuningas olisi menettänyt vallan vapaasti muuttaa aatelin privilegioita.

⁶ Ptk. 5. 4. 1690. Förarbetena I, s. 228.

⁷ Ptk. 26. 8. 1687. Förarbetena I, s. 15—16. Lindschöld väitti käytännön ja privilegioiden tarkoituksen olevan, että aateliton mies sai pitää rälssimaan mutta veronalaisena. Veron ja maan vuokran rinnastaminen oli ajalle tyypillistä. Vrt. *Eli F. Heckscher*, *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. Första delen före frihetstiden*. Andra boken (Stockholm 1936), s. 302.

teutta ja majesteettirikosta samanlaisiksi⁸. (Majesteettirikos aiheutti omaisuuden menettämisen valtiolle⁹). Hän alkoi myös toistuvasti vedota siihen epäsuhtaan, mikä vallitsi miehen ja naisen rankaisemisen välillä. Heittipä hän eräässä vaiheessa uudestaan esille ajatuksen, että suku lunastaisi aatelittoman kanssa avioituneen aatelisneidon rälssimaan ja neito menettäisi vain 'aatelisen sukunsa'.¹⁰

Gyldenstolpen puheenjohtajakautena päädyttiin kysymyksessä eräänlaiseen kompromissiin. Tekstissä mainittiin menettämisen kohteena 'rälssioikeus' ja (myöhemmin) 'edut', ja tarkoituksena oli, että kukin aikakausi saisi itse ratkaista, miten laajana sanonta olisi ymmärrettävä.¹¹ Näin olivat alunperin varsin tuntuviiksi aiotut muutokset supistumassa täysin merkityksettömiksi. Estääkseen tällaisen lopputuloksen Lovisin aloitti syyskuussa 1690 kiivaan rynnistyksen aatelin vertaisten oikeuksien vahvistamiseksi. Epäonnistuttuaan lunastusmenettelyn suosittamisessa hän pyrki päämääräänsä korostamalla hallitsijan dispensiovaltaa ja vetoamalla siihen, että säätyjen väliset erot omavaltaisen avioitumisen seuraamuksissa tuli tasoittaa. Tasoitus olisi tietänyt aatelisten vertaisten aseman parantumista.¹² Lovisin pääsi tilapäiseen menestykseen: viimeisessä luonnoksessa määrättiin rälssin menetyksensä seuraamukseksi epäsuorasta avioitumisesta ilman hallitsijan lupaa, kun taas naittajan tahdon huomiotta jättäminen tuotti samat seuraukset kuin yleisessä pykälässä oli määrätty.¹³ Lovisin vaati myös, että asia käsiteltäisiin laissa.

⁸ Ptk. 5. 4. 1690. Förarbetena I, s. 229.

⁹ Aatelisprivilegiet 1617, § VIII.

¹⁰ Ptk. 23. 5. 1690. 'Tässä neuvonpidossa Lindschöld väitti ensinnäkin, että aikaisemmin oli sovittu salavuoteuteen syyllistyneen aatelisneidon menettävän rälssioikeutensa mutta ei tilaa. Näin oli hänestä edelleen syytä päättää. Hiukkasta myöhemmin Lindschöld ilmoitti varhemmin päätetyn, että neito menettäisi 'aatelisen sukunsa' ja että suku lunastaisi hänen rälssinsä. Förarbetena I, s. 268. Tapaus osoittaa vain Lindschöldin epäroinnin seuraamuksen teknisten yksityiskohtain, ei sen tarkoituksen ja luonteen suhteen.

¹¹ Ptk. 10. 7. 1690. Förarbetena I, s. 294.

¹² Ptk. 2. ja 9. 9. 1690. Förarbetena I, s. 314—317, 322—326.

¹³ Vrt. s. 176; liite n:o 5, s. 295—296.

4. Leijonmarck ja aatelin epäsäätyiset avioliitot

Leijonmarckin asenne komissiotyön tähän lohkoon on varsin omalaatuinen ja tulee suhteellisen seikkaperäisesti valaistuksi. Oireellisia ja paljon puhuvia ovat ensimmäiset lähdetiedot hänen asennoitumisestaan. Komission asiapapereiden joukosta löytyy anonyymi ja päiväämätön, otaksuttavasti Leijonmarckin laatima muistio «Effter adel. Privileg. af år 1622 är at observera angående adel. giftermähl»,¹ jossa selvitetään ja jäsennellään privilegioiden sisältöä näiltä osin mutta ei pyritä luomaan ehdotelmaa uudeksi säännöstöksi.² Leijonmarckin memoriaalissa M.A. on seuraava kysymys: 'Aatelisprivilegioissa vuodelta 1622 artiklassa 4 sekä vuoden 1665 säädöksessä laittomista avioliitoista on säädetty täysin, mikä rangaistus aatelisille tulee langettaa, kun he ryhtyvät salavuoteuteen ja laittomiin avioihin: kysytään, tuleeko sellainen viedä naimiskaaren, jotta siitä tulisi heille pysyvä laki?'³ — Voidaan todeta, että ajatus säännösten muuttamisesta oli Leijonmarckille tässä vaiheessa vieras; hänen silmämääränään oli aatelin aseman vahvistaminen, sillä sitä hän olisi tiennyt asian vieminen sellaisenaan lakiin, tekeminen «pysyväksi».

Pöytäkirja antaa ensimmäisen vihjeen Leijonmarckin mielipiteistä tässä kysymyksessä 25. 2. 1690. Hän totesi tuolloin, että epäsäätyisen avioliiton vuoksi menetetyn rälssin voi antaa takaisin vain kuningas, eivät vanhemmat.⁴ Lausunto näyttää viittaavan siihen, että Leijonmarckin käsitys aateluuden luonteesta poikkesi Lindschöldin tuolloisesta näkemyksestä. Leijonmarck näki aateluuden kuninkaasta riippuvana oikeushyvänä. Koska hän korosti hallitsijan oikeuksia vain rälssin takaisin annossa, lienee hän pitänyt selviönä, että sen menettäminen tapahtuu automaattisesti, jos vanhemmat eivät anna suostumustaan epäsäätyiselle liitolle.

Ensimmäisessä säilyneessä luonnoksessa ratkaisu onkin tämän-

¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag. sign. G. B. V:2 b.

² Vrt. s. 36—37.

³ Liite n:o 1, s. 272.

⁴ Förarbetena I, s. 156.

luontoinen.⁵ Leijonmarckin oli samassa ehdotelmassa myös tasoitettava aatelin vertaisten ja aatelisten edut tehdyn päätöksen mukaisesti. Luonnoksessa on eräs varsin omalaatuinen ratkaisu: puolet asianomaisen rälssitilasta on määrätty menetettäväksi suvulle ja kuninkaalle. Menettely osoittaa Leijonmarckin edellyttäneen, että koko tila — ei vain verovapaus — olisi menestysuhan alainen.

Mahdollisesti tuo omituinen ratkaisu aiheutui siitä, että Leijonmarck yritti löytää ne, joilla oli todellinen omistusoikeus rälssi-maahan, voidakseen määrätä maan niille. Leijonmarckin eräessä yhteydessä lausuma käsitys, että muinoin ei talonpojille voitu asettaa kovin korkeita veroja, koska maa oli perintömaata ja talonpojan omaa,⁶ näyttää nousevan siltä pohjalta, että veron eli maan tuoton saaja on varsinainen maanherra.⁷ Aateliset olivat osaksi — mutta eivät kokonaan — veroista vapaat. Toisaalta suvulla oli lain mukaan määräysvaltaa suvun jäsenen kiinteään omaisuuteen.

Vielä kokouksessa 3. 4. 1690 Leijonmarck edusti sitä käsitystä, että omavaltaisesti, ilman naittajan lupaa avioituva aatelinainen menettää rälssinsä ja että rälssi tarkoitti koko tilaa eikä vain verovapautta.⁸ Puheenjohtaja teroitti hänelle päinvastaista kantaa, ja seuraavassa luonnoksessa onkin kohta formuloitu asuun: «Är hon af adel eller frälse, hafwe förutan äfwanbemälte böter (omaisuuden kymmenes) förgjordt sin frälserättigheet».⁹ Termillä «frälserättigheet» tarkoitettiin ilmeisesti verovapautta.

⁵ Liite n:o 5, s. 292.

⁶ Ptk. 3. 12. 1689. Förarbetena I, s. 100—101.

⁷ Leijonmarck näyttää tunteneen hyvin roomalaisoikeuksellisen jaon 'täydelliseen omistusoikeuteen' (dominium directum) ja 'käyttöoikeuteen' (dominium utile). Vrt. ptk. 22. 1. 1691. Förarbetena I, s. 340—341. Kokouksessa 9. 9. 1690 Leijonmarck kertoi tuomiosta, jossa menetetyistä rälssistä oli 'kruununmaa' mennyt kruunulle ja perintömaa suvulle. Förarbetena I, s. 324.

⁸ Pöytäkirja mainitsee keskustellun teemasta, tulee omavaltaisesti avioituneen tai salavuoteuteen langenneen aatelinseidon menettää rälssinsä, ja sitetä heti sen jälkeen Leijonmarckin puheenvuoron: 'Lain Kuninkaan kaarella lience kuitenkin oltava siten'. Förarbetena I, s. 226.

⁹ Liite n:o 5, s. 294.

Ratkaisu on sikäli outo, että siinä ei puhuta lainkaan kuninkaan dispensiovallasta, vaan rangaistus seuraa ehdoitta naittajan tahdon loukkaamista, suvun intressin nojalla, mikä ajan käsityksen mukaan oli aatelin edun mukaista. Kokouksessa 10. 7. 1690 luonnoskohta keskustelun jälkeen asialliselta sisällöltään hyväksyttiin, mutta loppuun lisättiin sana «förmån».¹⁰ Yllättäen on seuraavassa luonnoksessa päätöksen mukainen muoto «Men förbryter sig någon af adelståndet häremot, hafwe dessutom förgiort sin frälserätt och förmån» viivattu yli ja sijaan kirjoitettu «Är det någon af adelståndet, så förhålles ther medh effter privilegierne». Oheen on merkitty «Ratio tages af Kyrkoord. cap 15 § 6, som nämpner privilegierne».¹¹ Pöytäkirja, joka on tältä ajalta säilynyt, ei sisällä mitään päätöstä tai edes keskustelua, joka selittäisi privilegioihin vetoamisen. Luultavasti menettely on Leijonmarckin ansiota.

Kuten edellä mainittiin, Lovisin hyökkäsi kiivaasti Leijonmarckin ratkaisua vastaan. Erityisen terävästi hän arvosteli kuninkaan dispensiovallan huomiotta jättämistä: 'En voi muuta nähdä, kuin että tässä on menetelty oudosti, että itse Kunink. Maj:n kädet ovat olleet sidotut, niin että Kunink. Maj. ei olisi voinut laillistaa sellaisia lapsia, jotka olisivat syntyneet sellaisesta aatelismiehestä . . .' Hän uskoi lopuksi 'meidän kaikkien mielipiteen olevan', että privilegioihin ei vedota, vaan asiasta tehdään laki, että rangaistusta ja säätyjen välisiä rangaistusten eroja pienennetään ja että kuninkaan oikeuksia ei loukata. Leijonmarckin ilmoitetaan korjanneen luonnosta.¹²

Puheenjohtaja Gyldenstolpe oli poissa tästä istunnosta, mutta läsnä 9. 9. 1690, jolloin kysymyksestä puhuttiin varsin pitkään.

¹⁰ Förarbetena I, s. 294.

¹¹ Liite n:o 5, s. 294.

¹² Tämä korjaus onkin näkyvissä (SRA, Lagkommissionen. Förslag, sign. G. B. V), vaikkakin se on sittemmin huolellisesti yliviivattu. Näin ollen sitä ei voi saada paljoakaan selvää. Voi kuitenkin erottaa sanonnat »Kungl. Maj:tz consens» ja »Kungl. Maj:tz nådiga samtycke», samalla ilmeisesti puhutaan vain aatelismiehestä. Siis kuninkaan dispensio-oikeutta on joka tapauksessa korotettu. — Mainittakoon, että juuri tällä kohden arkistoa sijaitsee Leijonmarckin aateli privilegioita referoiva memoriaali.

Lovisin toisti entiset argumenttinsa, ja tällä kertaa Leijonmarck — kenties Gyldenstolpen läsnäolon vuoksi — ryhtyi pontevasti puolustautumaan. Hän selitti: 'Aikaisemmin on jo sovittu, että tähän otetaan, mitä lain tulee olla avioituvasta rälssihenkilöstä, ja koska se onkin jo selvästi pantu privilegioihin, on ollut tarkoituksena, että tässä vedotaan privilegioihin, ja aikaisemmin on laajasti pohdittu, mitä rälssineito menettää salavuoteuden vuoksi; ja Hänen Ylhäisyytensä Kreivi Lindschöld-vainajan aikana on sanottu, että ainoastaan rälssioikeus menetetään, ei maata.' Lovisin ei käsittänyt, mitä jäi vapaa-oikeudeksi, kun vuokra (afrad) erotettiin tilasta. Leijonmarckin mielestä perintötalonpojan asema oli parempi kuin esim. rälssitalonpojan, millä hän ilmeisesti tarkoitti, että vero ja vuokra eivät ole aina samat. Puheenjohtaja korosti voimakkaasti, että rankaisu-oikeutta ei ollut suvulla vaan kuninkaalla ja että rälssin kohtalosta päättää yksin kuningas, ei naittaja. Se sekaannus, joka oli tähän saakka vallinnut epäsäätyisten ja omavaltaisen avioitumisen kesken, alkoi siten hälvetä. Lovisin, joka oli jäänyt vaille puheenjohtajan tukea, moitti Gyldenstolpen poistuttua varsin suorasukaisesti ja katkerana Leijonmarckia epäselvistä säännöksistä, ristiriitaisuuksista, laiminlyönneistä ja poisjättämisestä. Leijonmarck väitti seuranneensa aikaisempia päätöksiä ja huomautti vielä, että 'tähän saakka on pysähdytty vain vanhaan'.¹³

Mistä aiheutui Lovisinin kauna? Mistäpä muusta kuin siitä, että hän todella katsoi Leijonmarckin ryhtyneen omavaltaisuuksiin ja pyrkivän muokkaamaan säännöstöä itselleen mieleiseen ja aatelin vertaisten etua ajaville epämieluisaan suuntaan. Katkeruus ei liene ollut aivan aiheetonta. Edellä uumoiltiin Leijonmarckin omin päin sisällyttäneen luonnoksiin viittauksen privilegioihin ja vaikka hän selittikin nojautuneensa aikaisempaan päätökseen, on selityksen totuudenmukaisuuteen tuskin uskomista. Pöytäkirja ei sellaisesta päätöksestä kerro. Sitä paitsi Leijonmarckin selitys ja hänen varsinaisen linjansa käyvät pahasti ristiin. Hän mainitsi — niin kuin asia oli — Lindschöldin aikana sovittun, että rälssin menetys merkitsisi *verovapauden* menettämistä. Kuinka tätä taustaa vasten on ymmär-

¹³ Förarbetena I, s. 322—326.

rettävissä, että vedotaan privilegioihin, joissa puhutaan *tilan* eikä verovapauden menettämisestä? Sitä paitsi saman istunnon lopulla hän alkoi tiukata kokoukselta ratkaisua ongelmaan, kenelle menetetty rälssi joutuisi. Tämähän voi muodostua ongelmaksi vain siinä tapauksessa, että puhutaan koko tilan eikä vain verovapauden menettämisestä, sillä tuskin oli kysymyksessä sellainen ajatus, että menetetty verovapaus olisi mahdollista luovuttaa sukulaisille ja ulottaa näiden verotiloihin. Esille otettiin — ilmeisesti Leijonmarckin toimesta — vuoden 1622 privilegit, joista huomattiin, että ne 'olivat tulleet yksin Kunink. Maj:lta, siis yksin Kunink. Maj:lle kuuluu niistä yleisen lain ulkopuolella säätää ja antaa dispensioita'. Leijonmarck valitti kuitenkin, että privilegit eivät sisällä tietoa siitä, 'mitä 1) rälssioikeus on ja 2) kenelle se menetetään'. Lopuksi Leijonmarck epäroiden, Lovisinin kaiken aikaa ahdistellessa, 'ei voinut nähdä muuta' kuin julistaa rälssin lankeavan kuninkaalle.¹⁴

Selostettu keskusteluvaihe paljastaa selvästi, että Leijonmarck ei ollut hylännyt alkuperäistä kantaansa, jonka mukaan rangaistuksen tulisi muodostua tilan eikä verovapauden menettämisestä. Jos hän olisi todella halunnut olla uskollinen Lindschöld-vainajan aikana tehdyille päätökselle, ei hänen olisi tarvinnut pohtia, mitä rälssi on tai kenelle se menetetään. Keskustelu paljastaa muutakin: se selittää, miksi Leijonmarck edusti tällaista mielipidettä. Hän tahtoi pitää kiinni privilegioista ja oikaista niitä vain siinä, missä ne — hänen mielestään — kävivät ristiin muun *aikaisemman oikeuden* kanssa.

Tämä seikka selittää sen, miksi Leijonmarck on epäroivä kannanotoissaan. Hänellä ei ole tukenaan poliittisen tai katsomuksellisen ennakkosenteen vahvaa ohjenuoraa, vaan hänen asenteelleen on leimaa-antavana pyrkimys sovittaa vanhan oikeuden säännökset ja periaatteet ristiriidattomaksi kokonaisuudeksi. Koska hän lähtee vanhasta oikeudesta, on ymmärrettävää, että ajatus aatelin aseman muuttamisesta on hänelle vieras — jopa siinä määrin, että mikäli

¹⁴ 1500-luvulla oli epäsäätyisesti avioituneen aatelin naisen rälssimaa saatettu tuomita kruunulle. *Jägerskiöld* 1945, s. 48, 50.

Leijonmarckilla ylipäätään on jokin ennakkoasenne, se on aatelin aseman puolustaminen.

Näin todetessaan ei tarvitse tyytyä vain siihen aineistoon, joka liittyy aatelisten avioliittokysymykseen. Loppusyksyllä 1689 käsiteltiin komissiossa samantapaista ongelmaa. Hallitsija oli pyytänyt valmistelukunnalta lausuntoa siitä, olisiko perintömaa, jonka perintötalonpojan aatelin perillinen oli privilegioiden ja KrML:n nojalla perinyt vapaana, katsottava allodiaaliseksi vai feodaaliseksi lahjoitukseksi. Vaikka kaikki tietäisivät, että heidän odotettiin vahvistavan jälkimmäisen vaihtoehdon — reduktiodeputaatiossa oli esitetty päinvastaisia mielipiteitä — päädyttiin aluksi Lindschöldin vaatimuksesta siihen, että kysymyksessä oli «välimuoto», vain rintaperillisille lankeava allodiaalinen lahjoitus.¹⁵ Lindschöld lähti siitä, että aateluus ei ollut syntynyt vain ratsupalvelun korvauksena vaan että se oli ansioista ja hyveistä saatu palkkio, jonka yksi osa oli oikeus periä veromaata vapaana. Komission porvarisiipi vastusti tätä käsitystä jyrkästi. Sen mielestä talonpojalla oli muinoin vapaus joko maksaa veroa tai vaihtaa maksu ratsupalveluun; jos hän löi ratsupalvelun laimin, hän joutui jälleen verolle. Leijonmarck ei aluksi näytä kuuluvan kumpaankaan mielipidesuuntaan. Hän esitti molempien käsityksiä tukevia lausuntoja ja lainkohtia — hänen tehtävänsä oli laatia kysymyksestä historiallinen relaatio. Vasta pitkäksi venyneen käsittelyn lopulla näyttäytyy Leijonmarckin varsinainen kannanotto ongelmaan. Istunnossa 13. 12. 1689 hän selitti asiaa seuraavasti:

’Muinoin oli ikään kuin kaksipuolinen sopimus kuninkaan ja alamaisten välillä ratsupalvelusta, että tietyn veron sijasta [voi]

¹⁵ Tällainen päätös tehtiin 19. 11. 1689 (Förrarbetena I, s. 94). Myöhemmin rohkeus petti, ja komissio päätyi toteamaan, että kysymyksessä on feodaalinen lahjoitus (SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Skrivelser till Kungl. Maj:tt 20. 12. 1689, f. 4—5). Asiasta laajemmin ks. *Setb Snellman*, Den stora reduktionen och landslagens bestämmelser om att frälseman som skattebondes arvinge frälste den ärvda jorden (Historisk tidskrift för Finland 1919, s. 135—149). Snellman ei näytä tunteneen asian lakikomissioon liittyviä vaiheita. Kuninkaan vastaus reduktiokomissiolle 13. 3. 1691. SRA. Riksregistratur 1691, ff. 67—69.

suorittaa ratsupalvelua, mutta koska tällöin esiintyi jotakin väärinkäytöstä, asetettiin tietty veromäärä suhteessa varustamiseen, ja nyt on sen vuoksi kysymys siitä, vapauttaisiko sellainen rälssimies sellaisen tilan, jonka hän peri, sekä aikaisemman tilansa [vain] samalla ja yhtä suurella ratsupalvelulla, sillä perimyshän ei ole muuta kuin sijaan astuminen, kuitenkin samalla oikeudella kuin kuolleella oli ollut; kuinka voisi silloin rälssimies ilman veroa vapauttaa veronalaisen tilan, jonka hän veronalaiselta talonpojalta peri? Siksi en myöskään minä näe muuta, kuin että ruhtinainden suostumuksella tapahtui, että hän armosta sai omistaa perityn tilan suuremmalla oikeudella kuin se aikaisemmalla omistajalla ja manalle menneellä oli ollut.¹⁶

Tämä lausunto ei liene niinkään tarkoitettu porvarissiiven tueksi, vaan puoltamaan vastakkaista kantaa. Käsittely oli nimittäin ajautunut seuraavaan kierteeseen: sen, joka väitti aatelin omistavan mainitun oikeuden, oli osoitettava säädyn vanhastaan saaneen ratsupalvelulla enemmän etuja kuin mitä pelkkä verovapaus merkitsi. Jos tämä voitiin osoittaa, ei kysymyksessä ollut ansioton saanto, sellainen omistus, johon reduktio kohdistui ja johon vetoamalla peruutukset tulivat moraalisesti oikeutetuiksi. Tuohon näyttöön Leijonmarck luultavasti tähtää. Puuttui vain selvitys siitä, mihin nämä muut edut perustuivat, ja kokouksen loppupuolella Leijonmarck viittailleekin joihinkin tällaisiin syihin. Hän arveli mm. aatelisen joutuneen verolle sen vuoksi, että tämä ei ollut kyllin miehuullisesti ja urhoollisesti käynyt vihollista vastaan. Toisekseen: aateluus oli hänen mielestään perustettu myös siinä tarkoituksessa, että saataisiin nuorisoa kuninkaan palvelukseen. Tämä näkökohta oli hänen nähdäkseen yhä vielä tärkeä. Leijonmarck liittyi myös niihin, jotka pitivät ratsupalvelua taloudellisesti veronmaksua edullisempänä.¹⁷

Asenne tähän kysymykseen on siten sama kuin aatelisavioliit-

¹⁶ Förarbetena I, s. 117. Muistettakoon, että Leijonmarck oli toiminut ratsupalvelun laiminlyöntejä tutkivan komission syyttäjänä ja että hän oli tehnyt ratsupalvelun lisäämistä tarkoittavan ehdotuksen. *Fryxell* 17, s. 169—170; *Lindqvist* 1956, s. 162, nootti 1.

¹⁷ Förarbetena I, s. 117—119.

toihin: vanhaan oikeuteen tukeutuvaa, varsin puolueetonta kiinnostusta asian selvittämiseen mutta pohjaltaan aatelille myönteistä ainakin sikäli, että siihen ei sisälly pyrkimystä *muuttaa* mitään sellaista, joka aatelille vanhastaan kuului.

5. Lopputulos

Aikana, jolta ei ole säilynyt pöytäkirjaa, päädyttiin ratkaisuun, joka poikkesi Leijonmarckin tarkoittamasta mutta vastasi ilmeisesti Gyldenstolpen asiasta omaksumaa käsitystä. Pykälä — viimeksi jäänyt — kuului:

«Same lag ware och, om någon mö af adelstånd giffter sig emot faders, moders eller förmyndrares wilie; men skulle man eller qwinna der till med utan Kl. M:tz samtycke träda i ofrälse giffte, så hafwe och förwärckat sin frälserätt och förmån.»¹

Komissio on päässyt asiassa selville vesille sikäli, että se on saanut erotetuksi omavaltaisen avioitumisen epäsäätyisestä. Seuraukseksi Lovisinin säätyerojen tasoittamiseen tähtäävästä linjasta on katsottava se, että omavaltaisesta avioitumisesta oli rangaistus yhtäläinen ja yleinen kaikkensäätyisillä. Koska tekstissä ei määritellä rälssioikeutta eikä sitä, kenelle se menetetään, lienee sillä tarkoitettu verovapautta; samalla on haluttu jättää mahdollisuus tulkita sanontaa toisinkin.² Tämä vastasi Gyldenstolpen käsityksiä, samoin kuin sekini, että suvulta riistettiin rankaisuoikeus. Mies ja nainen ovat seuraamustensa puolesta yhdenvertaiset. Verrattaessa lopputulosta aikaisempaan oikeuteen on todettava aatelin kärsineen menetyksiä toisaalta kuninkaan, toisaalta muiden säätyjen hyväksi.

¹ Liite n:o 5, s. 295—296.

² Lausunnossa B 101 p. f. 91 (UUB) vaaditaan säädettäväksi, että rälssitilat privilegioiden nojalla lankeavat lähisuvulle. Lausunnossa B 101 p. f. 93 (UUB) huomautetaan, että tällaisesta tapauksesta seuraavat rangaistukset on määriteltävä aatelisprivilegioissa 1622 ja että ennen ei ole säädetty aatelmiehen menettävän »tilaansa» vaan vasta hänen lastensa.

Tämä seikka kaipaa oman kommenttinsa. Oudolta nimittäin vaikuttaa se, että komission porvarisiipi ei koko aikana osoittanut erityistä kiinnostusta asiaan, ei siinäkään vaiheessa, jolloin oli tarkoituksena parantaa aatelin vertaisten asemaa ja itse asiassa riistää vapaasäädyltä yksinoikeus omistaa rälssimaata. Porvarijäsenet, Caméen (joka oli kyllä aateloitu) ja Törne, käyttivät tosin muutoksia puoltaviakin puheenvuoroja, mutta esittivät myös — mikä varsinaisesti oudoksuttaa — varsin kriittisiä ja vanhaa oikeutta suosivia lausuntoja. Törne totesi 28. 2. 1690: 'Koska kuningas on privilegiot antanut, niin on hänellä myös aina valta niitä korjata'.³ Rangaistuksesta hän sanoi: 'Oikeus omistaa tila tulee hänen (alempisäätyisen miehen) menettää'.⁴ Caméen selitti salavuoteuteen syyllistyneestä aatelisnaisesta: 'Hän on kuitenkin siviilioikeudellisessa mielessä kuollut sellaisen salavuoteuden vuoksi',⁵ ts. naisen omaisuus voitiin heti periä. Molemmilta on samantapaisia lausuntoja kokouksista 2. 9. ja 9. 9. 1690.

Porvariedustajien asenne on hyvin ymmärrettävä, kun ottaa huomioon sen, että alunperinkään ei ollut tarkoituksena säätyerojen yleinen madaltaminen aatelisavioliittojen kohdalla, vaan eduista nauttivien piirin laajentaminen koskemaan ylintä aatelitonta virkamieskuntaa. Varsinaiset porvarit olisivat jääneet tämän laajenuksen ulkopuolelle. Toisaalta tämänluonteisen muutosvaatimuksen syntyminen ei ole kummastuttavaa, koska jäsenistön valtaosan aateloimiskirjeet olivat vielä varsin tuoreet ja komission aateliset olivat aikaisemmin kuuluneet juuri korkeaan virkakuntaan. Koska muutosta vaativat jo olivat aatelia, on sellainen selitys, että he toimivat ryhmäetujen innoittamina ja omanvoitonpyynnistä, epätydyttävä ja vaillinainen. Oikeampi tulkinta heidän motiiveistaan rakentuu sille tosiasialle, että he ymmärsivät aateluuden luonteen

³ Tuolloin oli tarkoitus käsitellä kysymys yleisessä laissa eikä privilegioissa. Törne näyttää kritisoidan tätä menettelyä vastaan — privilegioiden puolesta! Jos kysymys olisi viety lakiin, olisi sen muuttaminen ollut vaikeampaa. Vrt. s. 125.

⁴ Förarbetena I, s. 172.

⁵ Förarbetena I, s. 228.

uudella tavalla ja että tämä uusi käsitys pohjautui toisaalta uusiin, lähinnä luonnonoikeudellisen, tiettyä individualismia suosivan oppisuunnan luomiin moraalisiin ja oikeudellisiin katsomuksiin, toisaalta tapahtuneisiin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin. On tärkeää todeta, että nämä, aikalaiset, tekivät reduktion seurauksista monta sellaista johtopäätöstä, jotka myöhemminkin on tehty. Kysymyksessä oli ajalle tyypillisen aatelisryhmän, nuoren *virka-aatelin* käsitys tehtävästään ja asemastaan.

Esitetyistä perusteluista on todettava, että säätyerojen yleistä tasoittamista puoltava argumentti sai asian vanhetessa yhä vahvemman aseman. Jo Lindschöld päätyi siihen, että lailla ei saanut estää yksilöä ottamasta haluamaansa puolisoa. Lovisin totesi eräässä yhteydessä, että 'minusta näyttää, että mitä vähemmän on eroa, sen parempi'.⁶ Porvareiden penseyden takia oli otollisempaa korostaa tätä näkökohtaa kuin puhua aatelisten vertaisista. Tällä perustelulla oli kuitenkin pitkään enemmän kyltinomaista välinearvoa kuin vakavasti tarkoitettua itseisarvoa, mutta perustelun alinomaan toistuesssa sen viimeksi mainittu funktio alkoi tulla yhä painavamaksi. Samoin kävi eri sukupuolten oikeusaseman yhdenvertaistamista tarkoittavien perusteluiden. Alunperin ei ollut suinkaan tarkoituksena millainen tasoitus hyvänsä, vaan nimenomaan sellainen, että nainen tulisi miehen kanssa samaan asemaan, ei päinvastoin. Myöhemmin, lainvalmistelutyön muilla lohkoilla, tämän perustelun avulla ei enää pyritty muihin päämääriin kuin juuri siihen, minkä se sisältää, miehen ja naisen oikeusasemain yhdenvertaistamiseen tavalla tai toisella.

Säätyerojen yleiseen tasoittamiseen tähtäävä tendenssikin siis tulee tämän ongelman yhteydessä näkyviin, ei tosin kovin vahvana. Siinä on kuitenkin jo sama olennainen piirre, joka sittemmin yhä vahvenee: etujen poistamiseen yksiltä, koska niitä ei ollut kaikilla, ei pyritty; haluttiin *etujen ulottamista muillekin, koska niitä oli yksillä*. Tämän ilmiön selitys on tietenkin löydettävissä yksin psykologian keinoin, jos kohta arkikielellä ilmaisten ei olekaan kysymys muusta kuin kateudesta.

⁶ Förarbetena I, s. 314.

On todettava, että komissio käsitti tehtävänsä varsin laajaksi; se pyrki lain uudistamiseen ja ajanmukaistamiseen välittämättä siitä, oliko kysymyksessä ristiriidaton, voimassa oleva säännöstö vai ei. Silloinkin kun aatelin avioliittosäännösten käsittelemisestä yleisessä laissa luovuttiin, se tehtiin asian luonteen ja laajuuden eikä sen vuoksi, että komission ohjeiden ja valtuuksien olisi käsitetty sulkevan tien tällaiselta uudistukselta. Sitä paitsi tämänkin jälkeen oli tarkoituksena säännösten muuttaminen. Kun pykälä pudotettiin luonnoksesta pois, oli tuskin aikomuksena luopua koko yrityksestä; luultavasti aiottiin kysymys käsitellä erillisenä ja esittää sitten kuninkaalle.⁵

Käsittely paljastaa myös sen seikan, että jäsenistön aatelissiipi oli poliittiselta katsomukseltaan varsin yhdenmukaista. Selvänä poikkeuksena oli vain Leijonmarck, jonka kannanotoissa ei poliittista asennoitumista sanottavasti näyttäyty.

⁵ Kysymyksen tätä vaihetta ei käsillä olevan tutkimuksen puitteissa voida seurata pitempään. Todettakoon kuitenkin, että vuoden 1719 aatelisprivilegioissa (§ 30) vapaasäätyiselle naiselle omavaltaisesta avioitumisesta määrätyt seuraamukset ovat lievemmät, milloin kysymyksessä oleva puoliso kandidaatti on aatelin vertainen. *Enblom* 1925, s. 79—80. Vuoden 1723 valtiopäivillä aateli myöntyi siihen, että sen »vertaiset» saisivat oikeuden omistaa rälssimaata. *Hildebrand* 1896, s. 502—503.

V. AVIOEHDON KÄSITTELY

1. Käsitteitä avioehdon alkuperästä

Yleisten maanlakien mukaan oli miehen naimaosa $\frac{2}{3}$ yhteisestä pesästä, naisen $\frac{1}{3}$. Yhteiseen pesään kuuluvaksi eli siis naimaoikeuden alaiseksi omaisuudeksi laskettiin irtain omaisuus sekä avioliiton aikana hankittu ansiomaa, mutta siihen ei kuulunut perimysmaa eikä ennen avioliittoa hankittu kiinteistö. Kaupunkilaisoikeuden mukaan laskettiin yhteiseen pesään kuuluvaksi kaikki puolisoitten kaupungissa sijaitseva omaisuus, peritty, irtain ja hankittu, ja molemmilla puolisoilla oli siihen yhtä suuri naimaosa eli $\frac{1}{2}$. Vuoden 1734 laki ei tee näihin säännöksiin olennaisia muutoksia, mutta siinä on luku avioehtosopimuksesta, jolla lain määräämää naimaoikeutta voitiin muuttaa.¹

On ehkä paikallaan lähestyä ongelmaa niiden mielipiteiden kautta, joita on esitetty tämän Ruotsin oikeudessa siihen asti tuntemattoman säännöksen alkuperästä.

Ruotsalaisen OLIVECRONAN² käsitys pohjautuu siihen, että naimaosa on alunperin määrätty sopimuksellisesti kihlakokouksessa; vasta myöhemmin tietyt ohjeelliset suhteet legalisoitiin. Lähtökohdansa perusteella hän katsoo avioehdon olleen käytännössä keskiajalta lähtien; se tunnustettiin periaatteen «välipuhe purkaa lain» nojalla siinä määrin itsestään selvänä, ettei pidetty tarpeellisena

¹ 1734 vuoden laki NK 8:1.

² *S.R.D.K. Olivecrona*, Om makars giftorätt i boo och om boets förvaltning (Upsala 1882), s. 377—379.

säädellä asiaa lailla. Myöhemmin kuitenkin, Olivecrona selittää, legalisointi kävi välttämättömäksi lain tarkoituksen säilyttämiseksi ja kolmannen edun suojaamiseksi sopimuksen vaikutuksia vastaan. Puuttumatta yksityiskohtaisemmin siihen, miksi säännösten puuttumisen aikaisempi itsestäänselvyys muuttui myöhemmin välttämättömyydeksi saada asiassa laki, Olivecrona korostaa, että vuoden 1734 laissa johdonmukaisesti toteutettu julkisuusperiaate on kokonaan uusi ilmiö.

Toinen kuuluisa vanhemman polven ruotsalainen tutkija WINROTH yhtyy Olivecronan käsitykseen avioehdon alkuperästä.³ Hän huomauttaa erityisesti siitä, että käsitteet 'avioehto' ja 'keskinäinen testamentti' olivat melkoisesti sekaantuneet toisiinsa.

Sen sijaan J. E. ALMQUIST⁴ katsoo avioehdon kotiutuneen Ruotsin oikeuteen ulkomailta. Sopimuksesta käytetyt nimitykset, 'Heyrätz contract' ja 'pactum antenuptiale' sekä periaatteen 'välipuhe purkaa lain' alkuperä viittaavat hänestä saksalais-roomalaiseen oikeuteen.⁵ Hän ilmoittaa vielä avioehdon ensimmäisinä käyttäjinä esiintyneen usein ulkomaista syntyperää olevia liikemiehiä; poikkeuksellisesti ovat muutamat ruotsalaisetkin suurmiehet solmineet avioehtoja tulevien vaimojensa kanssa jo 1600-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

Suomalainen HEMMER⁶ edustaa välittävää kantaa. Olivecronan tavoin hän toteaa, ettei naimaosan legalisoinnilla tarkoitettu lopettaa naimaosan sopimuksellista määräämistä. Hän mainitsee puhutun teoreettisen periaatteen tulleen saksalais-roomalaisesta oikeudesta ja huomauttaa asiakirjatietoa sopimuksesta löytyvän vasta 1600-luvulta. Lopuksi HEMMER Olivecronan tavoin toteaa, että ajanpitkään ei voitu tulla toimeen ilman ehdon legalisoimista vaarantamatta sivullisten oikeuksia.

³ *A. Winroth*, *Svensk civilrätt II. Äktenskap rättsverkningar* (Malmö 1901), s. 511—512.

⁴ *Almquist* 1958, s. 173—174.

⁵ Vrt. myös *J. E. Almquist*, *Domareregler från den yngre landslagens tid* (Uppsala 1951), s. 27, nootti c.

⁶ *Hemmer* 1954, s. 35—36.

Tutkijain käsitykset avioehdon alkuperästä Ruotsin oikeudessa poikkeavat siis melkoisesti toisistaan. Vanhemman käsityskannan mukaan on kyse aina keskiaikaan palautuvasta oikeustoimesta, joka 1600-luvulla sai joitakin lisäpiirteitä. Uudempi näkemys tunnustaa ehdon saksalaiseksi oikeustoimeksi, joka 1600-luvulla koki aluelaajennuksen Ruotsin suuntaan. Molemmat suunnat näkivät sopimuksen jotakuinkin omana itsenäisenä oikeustoimenaan, johdatamatta sitä jostakin muusta tai erittelemättä sen kehitysvaiheita.

2. Sopimuspuolet

Merkillistä kyllä HELLNER ei ole ottanut tarkasteltavaksi avioehtosopimuksen muotoutumista lakikomissiossa käsitellessään naisen oikeustoimia maanlakien aikakaudella,¹ vaikka kysymys ilmeisesti olisi ollut aiheen kannalta mielenkiintoinen. Olisihan odottanut, että naimattomalta naiselta olisi alusta saakka evätty oikeus solmia pätevä sopimus, koska aikaisempi oikeus tunnusti vain leskinaisen, hänetkin eräin rajoituksin, itsenäiseksi oikeussubjektiksi.² Näin ei kuitenkaan näytä olleen asianlaita.

Ehdotus X:ssä mainitaan otsikkossa sopimuspuolina mies ja nainen, alunperin sulhanen ja morsian, tekstissä viimeksi mainitut.³ Leijonmarckin ensimmäisessä luonnoksessa puhutaan tekstissä sulhasesta ja morsiamesta (otsikkohan luvulta puuttuu), ja toisessa luonnoksessa on menetelty samoin kuin E. X:ssä. Luonnoksessa A.IV mainitaan tekstissä 'mies ja hänen tuleva vaimonsa'. Seuraavassa luonnoksessa on sitten tapahtunut tuntuva muutos; sopimuspuoliksi on merkitty «man och qwinna eller hennes målsman, om hon jungfru är.»⁴ Ratkaisusta tulee pysyvä.

¹ *Johan Hellner*, Hustrus förmåga af rättshandlingar efter svensk förmögenhetsrätt (Lund 1895).

² Vrt. esim. *Holmbäck* 1916, s. 24.

³ Liite n:o 4, s. 288.

⁴ Liite n:o 6, s. 298—299. V:n 1734 laissa on sopimuksen tekijäksi määrätty näyttäjä edusmichen sijasta.

On mahdollista, että muutos ei johdu periaatteellisesta kannanvaihdoksesta vaan merkitsee ainoastaan alkuperäisen tarkoituksen korostamista. Laissahan ei aina, varsinkaan vanhemmassa oikeudessa, ole merkitty näkyviin itsestään selvänä pidettyä sääntöä, ja voisi hyvin ajatella, että tässä on kysymyksessä sellainen tapaus. Tällaisen tulkinnan puolesta puhuisi se, että vanhan lain mukaan nainen oli syntymästä kuolemaan edusmiehisyyden alainen, mikäli hän ei jäänyt leskeksi. Naisen naimisiinmeno merkitsi vain edusmiehen vaihtumista.⁵ Edusmiehisyyden alainen ei ollut pätevä suorittamaan oikeustoimia. Mitään asiantilaa muuttavia asetuksia ei ollut. Lisäksi monissa, vaikkakaan ei kaikissa, oikeustapauksissa voidaan havaita isän solmivan sopimuksen tyttärensä puolesta; usein lienee kysymyksessä leski.

On kuitenkin varsin ilmeistä, että tällainen tulkinta on väärä. STIERNHÖÖK ja NEHRMAN nimeävät sopimuspuoliksi vain miehen ja naisen.⁶ Ja vaikka muutoksessa olisi kysymys vain aikaisemman tarkoituksen korostamisesta, viittaa tällaisen tarpeen ilmaantuminen siihen, että edusmiehisyyseriaate oli sitten maanlain aikojen jossakin suhteessa höltynyt.

Painavimman aiheen otaksumaan, että muutos heijastaa periaatteellista kannanvaihdosta, antaa komissiossa 8. 4. 1690 käyty keskustelu. Silloin pohdittiin Lilliemarckin herättämää ongelmaa, voivatko osapuolet avioehdon myöhemmin purkaa tai sitä muuttaa. Luonnoksessa ei ollut otettu kantaa tähän kysymykseen. Lovisinin mielestä se kävi ilman muuta päinsä ja oli täysin osapuolten vallassa. Samaa käsitystä edusti myös Lilliemarck: 'Minusta jos mies ja vaimo näkevät niin olevan hyödyllistä, voivat he sellaisen sopimuksen kumota'. Asessori Hassel sen sijaan asetui jyrkästi vastahankaan selittäen: 'Sellaisia sopimuksia ei tehdä joksikin aikaa vaan pysyviksi, ja niiden purkamisen voisi koitua vahingoksi niille, joiden vuoksi ne on tehty, ja koska miehen on neuvottava vaimoan,

⁵ Vrt. *Olivecrona* 1882, s. 419—420; *Loccenius* 1673, s. 181, 382.

⁶ *Förrarbetena* . . . 1666—1686, s. 121—122; *Nehrmann* 1729, s. 210.

voi hän saattaa tämän toiselle mielelle tälle vahingoksi, ja naisella ei ole niin vapaata harkintavaltaa miehen vallassa kuin ennen.⁷ Tähän huomautti Törne: 'Vaimolla joka pidättää itselleen oikeuden omaisuuteensa, lienee toki suurempi oikeus kuin sellaisella, joka ilman sopimusta astuu miehen valtaan, ja koska hän on edeltäkäsän pidättänyt itselleen oikeutensa, tulee hänen se oikeus myös säilyttää.' Mutta Hassel oli taipumaton ja selitti: 'Sen jälkeen kun nainen on tullut miehen valtaan, hänellä ei ole mitään valtaa ottaa tai antaa suostumusta tai sellaista'.⁷

Keskustelussa esiintyy siis kaksi vastakkaista suuntaa. Toisten mielestä — pöytäkirjan perusteella heillä oli enemmistö — osapuolet voivat purkaa sopimuksen tai muuttaa sitä, milloin niin haluavat; nainen on heidän mielestään täysivaltainen sopimuspuoli niin ennen kuin jälkeenkin avioliiton solmimisen. Ainakin Törne, mutta luultavasti myös Lilliemarck ja Lovisin katsovat edusmiehisyyden seuraukseksi miehen suuremmasta naimaosasta ja oikeudesta hallita pesän omaisuutta. Kun näiden syntyminen avioehdolla estetään, estyy myös edusmiehisyyden muodostuminen. Hassel, sillä hetkellä ainoa komissiossa oleva Svean hovioikeuden asessori, tunnustaa naisen oikeustoimikelpoiseksi vain *ennen* avioliittoa, liiton solmimisen jälkeen sulautuvat puoliset aviomiehen edusmiehisyyden ansiosta yhdeksi oikeussubjektiksi, jolloin luonnollisesti mahdollisuus kaksipuolisiin oikeustoimiin häviää. Merkille pantavaa on, ettei Hasselilla vastakkaista kantaa edustavien tavoin ole esittää mitään varsinaista perustetta edusmiehisyyden syntymiselle. Hänen mainintansa naisen alttiudesta taivuttelulle ei ole hänellä peruste edusmiehisyydelle, vaan edusmiehisyyden velvoittaa miehen neuvomaan vaimoan ja vaimon seuraamaan näitä neuvoja. Jos hän olisi katsonut naisen olemukseltaan sellaiseksi, ettei tämä pysty valvomaan etuaan, olisi luullut hänen epäävän naisen ennen avioliittoa tekemiltä oikeustoimilta pätevyiden ilman muuta. Mutta sitä hän ei tehnyt, vaan selitti, ettei naisella *miehen valtaan jouduttuaan*, ole niin vapaata harkintavaltaa kuin *ennen*. Hänen mielipiteittensä yti-

⁷ Förarbetena I, s. 234—235.

menä näyttää piilevän ajatus, että vaimon on toteltava miestänsä.⁸

Se seikka, että kummaltakaan puolen ei asetettu kyseenalaiseksi naisen oikeuskelpoisuutta ennen avioliittoa ja että enemmistö tunnusti sen myös avioliiton aikana, viittaa siihen, että käytäntö tässä suhteessa ja tällä lohkolla oli työntymässä tai työntynyt uusille urille.⁹ Näin on todettava, jos pidämme kiinni siitä, että naisen oikeudellinen toimivalta oli ollut erittäin rajoitettu — nyt se ei sitä joka tapauksessa ollut; käytäntö ei tällä lohkolla näytä harrastaneen erottelua liiemmin eri sukupuolten oikeusasemassa. Mistä tällainen kehitys aiheutui, on vaikea ratkaista. Osuutensa asiaan lienee sillä seikalla, että avioehdon tekijänä oli nähtävästi varsin usein nainen, jolla oli omaisuutta, siis leski. Toisaalta ilmeisesti oikeustavalla testamentinteossa oli oma vaikutuksensa. Keskinäisissä testamentteissa lienee vain harvoin asetettu naisen oikeustoimikelpoisuus kyseenalaiseksi, ja kuten muistetaan, ne muistuttivat sopimusluonteisuutensa vuoksi paljon enemmän avioehto, kuin nykyisin on laita, ja siksi nämä oikeustoimet sekoitettiin keskenään. Vallitseva käytäntö *ennen* vuoden 1686 testamenttiasetusta tunnusti vaimolle oikeuden tehdä myös muunlaisia testamentteja ilman miehensä suostumusta. Gustaf Adolf De la Gardie sanoi vuonna 1685 'pitkään jatkuneen käytännön' (*continua praxis af älder*) vakiinnuttaneen tämän tavan.¹⁰

⁸ Götan hovioikeus ilmoitti eräässä siltä pyydytyssä lausunnossa 1685 mieliteenänsä, että vaimoilla ei ole oikeutta tehdä testamenttia omaisuudestaan ilman miehen suostumusta, koska sellainen olisi vastoin sitä kunnioitusta, johon vaimo on miestä kohtaan velvollinen. *Holmbäck*, 1916, s. 26. Myöhemmin lakikomissio ajautui selkeästi Hasselin edustamille linjoille. Keskustelussa 13. 11. 1712 todetaan, että vaimo 'on miehen edusmiehisyyden alainen ja velvollinen tottelevaisuuteen ja kuuliaisuuteen miestä kohtaan'. *Förfarbetena III*, s. 158.

⁹ *Holmbäck* (1916, s. 27) toteaa, ettei käsitys edusmiehisyyden sisällöstä ollut tuolloin selkeä eikä yhdenmukainen.

¹⁰ Vrt. *Hellner* 1895, s. 57; *Holmbäck* 1916, s. 28, nootti 1, 30. Svean HO esitti testamenttiasetuksen laatimista varten antamassaan lausunnossa v:lta 1685 useita tuomioita, joissa vaimon tekemä testamentti oli hyväksytty. Oikeus totesi myös ns. *pactum reciprocum* -sopimuksissa naisen toimineen täysivaltaisena sopimuspuolena.

Kansan oikeustavan myönnytykset naisen oikeudellisen toimivallan ja kelpoisuuden hyväksi kohtasivat voimakasta vastarintaa 1680-luvulta lähtien ilmeisesti ennen kaikkea ylimmän instanssin ja oikeusteoreetikkojen taholta. Kuninkaallisissa kirjeissä moitittiin hovioikeuksia siitä, että ne olivat sallineet naisen, nimenomaan naimattoman, ajaa itse asiaansa tuomioistuimessa, ja moinen menettely kiellettiin ankarasti Ruotsin lakiin vedoten.¹¹ Kuten jo mainittiin, vuoden 1686 testamenttiasetus supisti naisen oikeustoimikelpoisuutta siitä, mihin käytäntö oli sen ehtinyt vakiinnuttaa, ja lisäsi vastaavasti aviomiehen määräysvaltaa.

Komissiokäsittely on heijastumaa tästä vastakohtaisuudesta. Hassel näkyy edustaneen uutta, vallalle pyrkivää tendenssiä, mutta keskustelijoiden enemmistö nojautui käytäntöön. Leijonmarck seuraili keskustelun jälkeisessä luonnoksessaan Hasselin eikä suinkaan enemmistön mielipiteitä, sillä otsikko on muutettu muodosta «giöra emellan sig när the tråda» muotoon «*giort emellan förr än the trådde i ächtenskap*» ja sopimuspuoliksi on nyt merkitty «man medh sin *tillkommande hustru*».¹² Aviomiehen isäntävalta on siis tehty tältä kohden ehdottomaksi, ja ratkaisun on samalla katsottava merkittävän kieltävää vastausta kysymykseen, voiko ehdon myöhemmin purkaa tai sitä muuttaa.¹³ Mutta naisen sopimusvaltaa *ennen* liittoa

¹¹ *Nebrman* 1729, s. 215—217. Vrt. myös *Calonius* 1781, s. 10. Kaarle XI:n aikana ruvettiin korostamaan, että nainen, nimenomaan neitsyt, ei ole oikeustoimikelpoinen (K.M:n kirje Götan HO:lle 10. 12. 1687). Jo K.M:n kirjeessä 16. 3. 1685 moititaan Götan HO:ta ankarasti siitä, että se oli sallinut naimattoman naisen, Christina Possen, itse ajaa asiaansa eräässä riidassa (*A.W. Gadolin*, Lisä vertailuun 1734 vuoden lain holhoussäännösten ja sen lähimpien lähteiden välillä. Juhlajulkaisu 1734 vuoden lain muistoksi (Minneskrift ägnad 1734 års lag) IV, s. 166, nootti 6); UUB, B 115 a. Vrt. Åbo Hovrätts universaler. Sarja B. f. 78 v. K.M:n kirje Turun HO:lle 4. 6. 1694. Siinä kielletään 'cräillä seuduilla' omaksuttu tapa tuomita asianomistajana esiintyvälle naiselle sakkoja (salavuoteudesta), koska naisella ei ole asianomistajanoikeutta.

¹² Liite n:o 6, s. 299.

¹³ Tosin *Nebrman* (1729, s. 210; 1747, s. 122) ja *Abrahamsson* (1726, s. 279) pitävät sopimuksen purkamista mahdollisena jos vaimon sukulaiset antavat suostumuksensa. (Saksassa vaadittiin usein, ettei ehtoa saanut muuttaa ilman sukulaisten suostumusta. Freiburgin statuuttien mukaan oli ehdon muuttami-

ei vielä kiistettä. Kun se sitten viidennessä ehdotelmassa kiistetään, jolloin edusmiehestä tulee toinen sopimuspuoli,¹⁴ tapahtuu periaatteellinen kannanmuutos. Sen syntyajalta ei ole säilynyt pöytäkirjaa, Muutos ei oikeuta päättelemään, että nainen olisi nyt lopullisesti punnittu ja köykäiseksi havaittu, siis todettu luonteeltaan ja älyltään kyvyttömäksi valvomaan etuaan. Naisen toimivalta avioliiton aikana ei vähennetty niinkään hänen ominaisuuksiensa takia kuin miehen vuoksi, miehen oikeuksien turvaamiseksi ja on aihetta epäillä, että tässäkin olisi ajateltu enemmän edusmiehen oikeuksia kuin naisen ominaisuuksia. Sopimuksen tekijäksihän saattoi säännöksen uudenkin muotoilun mukaan tulla nainen, nimittäin silloin, kun morsian oli leski. Epäilevää asennetta naisen oikeudelliseen täysivaltaisuuteen kyllä esiintyi, mutta se ei ollut tässä vaiheessa varmastikaan ainoana ehkei edes tärkeimpänä syynä siihen, että naimattomalta naiselta riistettiin oikeustoimikelpoisuus lain tällä lohkolla.

Koska kielteinen asenne naisen oikeusasemaan oli vallitsevan oikeustavan ja käytännön vastainen, otaksuisi sen olevan jonkin doktriinin synnyttämä. Aviomiehen isäntävallan korostaminen vastaa luonnonoikeudellista katsomusta,¹⁵ kun taas käsitys heikomman sukupuolen oikeudellisesta vajaakykyisyydestä yleensä palautuu toisaalta germaaniseen perinteeseen, toisaalta saksalais-roomalaiseen doktriiniin. Näin siis pääosin ulkomailta lähtenyt aatevirtaus tukahdutti idullaan olevan naisen yhteiskunnallisen vapautumisprosessin. Se takoi lujat puitteet siihen roolijakoon, joka sittemmin

nen luvallista vain raadin edessä. *Stobbe* 1884 IV, s. 85). Tällainen tulkinta tuskin on sopusoinnussa komission tarkoituksen kanssa. Komissio ei alunperin kieltänyt naiselta valtaa tehdä sopimusta, vaan ainoastaan sen teon liiton solmimisen jälkeen, jolloin miehen isäntävalta ei sietänyt toista oikeuskelpoista päämiestä perheessä ja jolloin naisella ei enää ollut oikeutta 'ottaa tai antaa suostumustaan'. Vaimon sukulaisten puuttuminen perheen sisäisiin asioihin olisi taas loukannut aviomiehen suvereenia asemaa. Vrt. myös *Almqvist* 1962, s. 113—114.

¹⁴ Liite n:o 6, s. 299.

¹⁵ Vrt. *Franz Wieacker*, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung* (Göttingen 1952), s. 173. Kts. myös tämän tutkimuksen loppulukuja.

säilyi ajassa pitkään eikä ole vielääkään täysin himmennyt; onhan miehen ja naisen rooli päivän kulttuuridebatin pääaiheita.

Vaikka Leijonmarck aluksi vallitsevan käytännön mukaisesti oli tehnyt naisesta itsenäisen sopimuspuolen, hän suhtautui myönteisesti Hasselin aloitteeseen. Leijonmarckinhan ei olisi ollut pakko toteuttaa sitä, koska enemmistö oli toista mieltä. Mikä osuus hänellä oli lopulliseen muotoon, edusmiehen (myöhemmin naittajan) asettamiseen sopimuspuoleksi, ei ole pöytäkirjan puuttumisen vuoksi ratkaistavissa.

3. Avioehtosäännösten mukaanoton perusteet

Kun lakikomissiota varhaisempi oikeus ei tuntenut avioehtoa säänteleviä määräyksiä, herättää kiinnostusta kysymys, millä perusteilla komissio katsoi tekeillä olevan uuden lain tarvitsevan säännöksiä myös tätä oikeustointia varten. Komission asiapaperit sisältävät kuitenkin ongelmaa valaisevia lausuntoja varsinkin niukasti. Asianlaita on sikäli erikoinen, että komissiossa puhutaan paljon enemmän avioehdon oikeudellisen merkityksen rajoittamisesta kuin oikeustoimen tarpeellisuudesta tai hyödyllisyydestä. Säännösten mukaanoton itsestäänselvyys voi johtua vain siitä, että käytännössä ehdon asema oli siinä määrin vakiintunut, ettei sen sisällyttämistä ehdotelmiin käynyt asettaminen kyseenalaiseksi.

Tärkein niistä lausunnoista, jotka sisältävät viitteitä myös ehdon tarkoituksesta, on Nils Gyldenstolpen puheenvuoro 5. 4. 1690. Hän selitti, että jos sellaisen sopimuksen teko ei olisi sallittua, mies ja nainen menettäisivät monesti mahdollisuuden päästä onnelliseen avioliittoon, koska nainen tai tämän sukulaiset, vaikka muuten hyväksyisivätkin miehen, haluaisivat kuitenkin sellaisen sopimuksen avulla varmistautua miehen taloudellisen aseman mahdollisen heikkenemisen varalta (objistånd).¹ Käsitteellä «objistånd» tarkoitetaan velkaantumista. Hassel väitti, että oikeus sopimusten purkamiseen avioliiton aikana saattaisi koitua niiden vahingoksi, joiden

¹ Förarbetena I, s. 230.

vuoksi ne oli tehty'.² Törne korosti, että tuomarin tuli erityisesti valvoa, ettei 'lesken tai naisen' asemaa sellaisella sopimuksella huononnettaisi.³ Lilliemarck selitti eräässä memoriaalissaan, että jokainen avioituessaan ilman pactum antenuptialea ottaa riskin joutua vastaamaan ainakin osasta miehensä velkoja.⁴ Useissa 5. 4. 1690 pidetyn istunnon lausunnoissa korostetaan avioehdon uhkaavan velkojan oikeutta, mistä voidaan epäsuorasti päätellä, että velkasuhteet näyttelivät tärkeää osaa ehtoa tehtäessä.

Ilmeistä näin ollen on, että komissiossa nähtiin avioehdon ensisijaiseksi tarkoitukseksi sen tarjoama mahdollisuus suojata vaimon omaisuus miehen velkojilta. Selitystä tukee Stiernhöökin lausunto vuodelta 1672; hän sanoo usein solmittavan sopimuksia, joiden mukaan kumpikaan puoliso ei joudu tekemisiin toisensa 'velan tai omaisuuden kanssa vaan kumpikin hallitsee ja disponoi omaansa'.⁵ Sama käsitys on Rålambilla, joka käsittelee «pactum antenuptialea» puolisoitten velkavastuun yhteydessä. Rålamb selittää sopimusta edelleen seuraavasti: 'Pactum antenuptialet, joita yksi ja toinen laatii, tekevät tietäväksi, että he (sopimuspuolet) eivät muutoin kuin (sopimuksessa) on sanottu, ymmärrä Ruotsin lakia ja että he sen vuoksi tahtovat sellaisilla sopimuksilla varustautua niitä tapahtumia vastaan, jotka Lain mukaan näyttäisivät seuraavan'. Sen jälkeen Rålamb toteaa, että sopimuksen avulla ei voi päästä lain edellyttämästä velkavastuusta, vaikka myöntääkin samalla kysymyksen velan vastuun jakautumisesta vaikeaksi.⁶

* * *

Avioehdon tekeminen naisen omaisuuden suojaamiseksi miehen velkojain vaatimuksilta ei voi olla ikivanha tapa Ruotsin oikeudessa.

² Förarbetena I, s. 235.

³ Förarbetena I, s. 235.

⁴ Memoriaali on ilman otsikkoa ja jäljentäjä Elias Palmschöld on merkinnyt marginaaliin tekijäksi Lars Lilliemarckin ja maininnan, että memoriaali on esitetty elokuussa 1690. UUB. Palmschöldska samlingen, vol. 119 (ff. 97—107 v, koko memoriaali), f. 102 v.

⁵ Förarbetena . . . 1666—1686, s. 120—121.

⁶ Rålamb 1679, s. 297, 313—314.

Alunperin nimittäin puoliset vastasivat kaikesta velasta solidaarisesti,⁷ ja on tuskin luultavaa, että vastuuta olisi voitu sopimuksella jakaa. Vielä maanlain mukaan puoliso oli vapaa vain toisen rikollisesta toiminnasta aiheutuneista maksuista sekä velasta, jonka puoliso oli liiton aikana tehnyt omiin tarpeisiinsa.⁸ Vasta 1660- ja 1680-luvulla tapahtunut asetussääntö vakiinnutti uudenlaisen käytännön Ruotsin oikeuteen. Lakikomission kokoontuessa puolisoitten velkavastuussa tapahtunut muutos oli vielä tuoreessa muistissa. Gyldenstolpe selosti kokouksessa 27. 3. 1690: '...käytäntö on aikaisemmin ollut se, että velkojat ovat ilman muuta ottaneet kaikki; nyt on tarkoituksellisesti pääetty, että vaimon omaisuus tulee säilyttää ja että velkojain, Kuninkaallisen Majesteetin tai muiden, ei tule ottaa kaikkea.'⁹

Velkavastuun jakautuminen oli alkanut toteutua sen jälkeen, kun ryhdyttiin — saksalais-roomalaiseen oikeuteen tukeutuen¹⁰ — soveltamaan myös sopimusvelan alueella periaatetta, kukin vastaa itse omista teoistaan, joka oli johtanut erillisvastuuseen kriminaalivelassa.¹¹ Kun yhteisvastuun pysyttämistä sopimusvelassa puolesteltiin sen nojalla, että puoliset omaisuudenyhteyden ansiosta hyötyivät toisen hankkimasta varojen lisäyksestä ja olivat sen vuoksi yhtä lailla velvolliset osallistumaan toisen mahdolliseen tappioon eli velkojen maksuun, oli seurauksena se, että naisen naimaosan

⁷ *Johan Philip Palmén*, Rätthistoriska bidrag till tolkningen af 1734 års lag. Andra upplagan (Helsingfors 1894), s. 89; *Johan Thyrén*, Makes gäld enligt svenska rättsutveckling. Med huvudsakligt afseende på makes före äktenskapet gjorda gäld. Första afdelningen. Rättsutvecklingen till 1734 (Lund 1893), s. 27—28; *Almquist* 1940, s. 57.

⁸ *Palmén* 1894, s. 90; *Hemmer* 1954, s. 43.

⁹ *Förarbetena* I, s. 213. Vielä lakikomission mietinnössä vuodelta 1665 ehdotetaan, että jos 'vaimo miehen kuollessa on luopunut kaikesta silloin omistamastaan omaisuudesta velan maksamiseksi, tulee hänen sittemmin olla vapaa kaikesta vastuusta'. *Posse* 1850, s. 127—128.

¹⁰ Vrt. *Stig Jägerskiöld*, Studier rörande receptionen av främmande rätt i Sverige (Lund 1963), s. 95.

¹¹ »En var skall sin sak ensam böta och ej annans lott förverka». *Kock* 1926, s. 73. *Thyrén* 1893, s. 54.

suuruutta (1/3) alettiin soveltaa myös velkavastuun jaossa. Toisin sanoen nainen tuomittiin maksamaan kolmannes tai (kaupungissa) puolet velasta yksityisellä omaisuudellaan.¹² Seuraavana vaiheena oli, että puolisoiden velkavastuu jaettiin sen mukaan, oliko se syntynyt ennen avioliiton solmimista vai sen jälkeen. Asetuksella 17. 11. 1669 säädettiin, että vaimon ei tullut vastata sellaisesta miehen *ennen avioliittoa tekemästä velasta*, josta hän ei ollut mitään hyötynyt tai jonka syntyyn hänellä ei ollut osuutta.¹³ Asiassa mentiin varsin pian astetta pidemmälle. K.M:n julistuksella 30. 9. 1678 määrättiin, että vaimo vastasi miehen *avioliiton aikana* tekemästä velasta perityllä maaomaisuudellaan vasta, jos muut varat eivät riittäisi ja jos hän olisi osallistunut tai suostunut velan tekoon.¹⁴

Viimeksi mainittu julistus merkitsi naisen etujen vahvistamisen huippukohtaa. Palmén olettaa, että kyseinen K.M:n avoimella kirjeellä vahvistama valtioneuvoston tuomio jäi unohtuksiin¹⁵ ja että sen vuoksi annettiin 30. 5. 1682 uusi, samaa asiaa koskeva aset. Vuoden 1682 asetuksessa säädetään, että sen jälkeen kun miehen ja vaimon irtain ja hankittu omaisuus on mennyt liiton aikana tehdyn velan suoritukseen, vastaa vaimo kolmanneksen jäljelle jäävästä velasta perintömaallaan. Vaikka samassa säädöksessä laajennetaan rikosperusteisen velan aluetta lukemalla sen piiriin «slösande, dubblande och annat särskilt vållande»,¹⁶ on naisen asema siinä eräässä mielessä heikompi kuin v:n 1678 julistuksessa, sillä asetuksessa ei puhuta mitään naisen osallisuudesta velkaan tai hänen suostumuksestaan velan ottoon vastuun ehtona. 1683 selvennettiin valtaneu-

¹² *Thyrén* 1893, s. 92—93, 94—95; Svean HO:n tuomio 4. 2. 1632. SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. vol. 17, f. 377.

¹³ *Palmén* 1894, s. 91—92; *Thyrén* 1893, s. 100; *Schmedeman*, s. 602—603. Ennen asetusta ei käytäntö liene ollut tällainen. Svean HO:n tuomiossa 28. 11. 1663 leski tuomittiin vastaamaan miehen ennen avioliittoa tekemästä velasta, mutta vapautettiin miehen rikosten aiheuttamista korvausmaksuista. SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. vol. 17, f. 360 a.

¹⁴ *Palmén* 1894, s. 92—93; *Thyrén* 1893, s. 110; *Schmedeman*, s. 704, K.M:n vahvistus, s. 765. Vrt. Åbo hovrätts universalcr. Sarja A I, s. 45—46.

¹⁵ *Palmén* 1894, s. 93.

¹⁶ *Schmedeman*, s. 758—759.

voston tuomiolla edellisen vuoden asetusta sikäli, että vaimo julistettiin vastuulliseksi kolmanneksesta miehen liiton aikana tekemää velkaa riippumatta siitä, onko hänen kiinteän omaisuutensa arvo suurempi vai pienempi kuin velan määrä.¹⁷

Valtiovallan mielenkiinto velkasäännösten kehittämiseen 1600-luvun loppupuoliskolla on selvänä osoituksena siitä, että luoton käyttö oli voimakkaasti lisääntynyt. Näissä oloissa avioehto tuli tietenkin merkittäväksi. Tuon ajan avioehdoille näyttää olleen tunnusmerkkinen yleinen ja erittelemätön määräys, jonka mukaan ehdossa lueteltu naisen omaisuus olisi vapaa ylipäättään kaikesta vastuusta miehen velkaan, riippumatta siitä, onko velka tehty ennen liiton solmiamista vai jälkeen. Kun yksityisen määräysvalta omaisuuteensa oli tuolloin lähinnä roomalaisoikeuden vaikutuksesta vahvasti arvostettu ja kun toisaalta velkasäännöstö oli kehittely vain lain mukaista naimaoikeutta silmällä pitäen, tuotti suhtautuminen avioehtoihin tuomioistuimille monenlaisia vaikeuksia, etenkin jos oli kyseessä «pesään juossut», yhteiseksi katsottava velka. Polttavaksi ongelma tuli 1680-luvulla.

1680-luvun oloissa oli avioehdolla melkoista merkitystä sekä kruunun että yksityisen kannalta; kruununhan asetti yksityisten aate-
listen maksettavaksi usein valtaviin summiin kohoavia laskuja, jotka olivat langenneet maksettaviksi reduktiokomission ja holluhoojahallituksen tuominneen säätykomission tuomioiden nojalla. Tämä asiantila selittää sen ensi näkemältä oudoksuttavan seikan, että Gyldenstolpe edellä siteeratussa lausunnossaan (s. 153) luonnehtii velkojia ilmaisulla *'Kuninkaallinen Majesteetti tai muut'*!

4. Avioehtosopimuksen kohde

Ehdotus X:ssä ja sittemmin kaikissa Leijonmarckin ajan ehdotuksissa puhutaan avioehdon kohteena eräitä merkityksettömiä tyyllillisiä muutoksia lukuunottamatta 'siitä oikeudesta, jonka he (aviopuolisot) tulisivat saamaan toisensa omaisuuteen, ja kuinka

¹⁷ Schmedeman, s. 854.

kuolemantapauksen sattuessa molempain heidän pesänsä jaettaisiin heidän ja heidän lastensa ja perillistensä välillä' (. . . om then rättigheet som the i hwarsannans egendomb skall få till att äga, och huru begges theas boo, emellan them och theas barn samt arfwingar widh dödzfäll skiptas skall).¹

Virke voidaan tulkita eri tavoin. Sen loppuosa voisi tarkoittaa — kuten Winroth näyttää otaksuvan — sitovia määräyksiä kuolleen puolison omaisuuden jakamisesta hänen perillistensä kesken² aivan kuten Saksassa tuohon aikaan tavallisissa perintösopimuksissa, joita usein sisältyi avioehtoihin,³ tai kuten Ruotsissa esiintyvissä sopimuksiksi käsitetyissä keskinäisissä testeinteissa. Keskinäisen testamentin tulkittamisesta sitovaksi sopimukseksi on hyvänä esimerkkinä Svean HO:n tuomio 7. 5. 1687. Oikeus kumosi leskirouvan tekemän testamentin, koska se oli ristiriidassa hänen ja hänen miesvainajansa, raatimies Olof Swerkelssonin välillä 4. 12. 1684 tehdyn 'keskinäisen paktumin ja sopimuksen kanssa', jossa määrättiin eloonjäävä puoliso kuolleen aviopuolison perijäksi ja lesken perijäksi kummankin aviopuolison lailliset perijät ja joka oli laillisesti merkitty kaupungin pöytäkirjoihin sekä raatimiehen kuollessa vahvistettu siten, että leskeksi jäävällä ei ollut valtaa

¹ Liite n:o 4, s. 288; liite n:o 6, s. 298—300.

² *Winroth* 1901, s. 133.

³ Vrt. *Otto Stobbe*, *Handbuch des deutschen Privatrechts IV* (Berlin 1885), s. 137; V (Berlin 1885), s. 193—196. *Karl Friedrich Neubecker*, *Der Ehe- und Erbvertrag im internationalen Verkehr. Eine rechtsvergleichende Studie im Gebiet des deutschen und ausländischen materiellen und internationalen Privatrechts* (Leipzig 1914), s. 28; *Richard Schröder und Eberhard v. Kunssberg*, *Lehrbuch des deutschen Rechtsgeschichte* (Berlin und Leipzig 1932), s. 813—814. Saksankielisessä Johan Banérin ja hänen vaimonsa Elisapeth Erpachin välisessä inventaariolla varustetussa avioehdossa on määräyksiä siitä, millainen osuus omaisuudesta tulee langeta Erpachin edellisestä avioliitosta syntyneille lapsille. SRA. Svea Hovrätts arkiv. Libri causarum 1661, vol. 112:IV, akt. 5 (35). Samoin Lyypekin notaarin edessä solmitussa Dietrich Dragendorfin ja leskirouva Tydenin avioehdossa on sovittu leskirouvan tyttärelle tuleva osuus. SRA. Svea Hovrätts arkiv. Libri causarum 1665, vol. 116:V, akt. 3 (17).

sitä muuttaa.⁴ Kuvaavaa silloisille käsityksille on, että Becchius on sijoittanut mainitun tuomion, avioehtojen eikä suinkaan keskinäisten testamenttien joukkoon.

Becchiuksen ratkaisusta kuvastuva käsitteiden hämäryys ei nähtävästi ollut poikkeuksellista vaan pikemminkin ajalle tyypillistä. Samalla tavoin näyttävät avioehto ja keskinäinen testamentti sekaantuneen valtaneuvoston istunnossa 6. 11. 1669. Tällöin käsiteltiin kysymystä, voivatko kaupungissa asuvat lapsettomat puoliset, joilla on vain hankittua omaisuutta, määrätä keskinäisellä paktuilla toinen toisensa perijäkseen jättämättä mitään laillisille perijöille. Keskustelijat käyttivät tästä oikeustoimesta nimitystä *pactum reciprocum*. Vähemmistö käsitti sen testamentiksi, joka astuisi voimaan toisen puolison kuoltua. Enemmistön mielestä kysymyksessä ei ollut testamentti, vaan kaksipuolisesti velvoittava sopimus, jota ei tehty kuoleman varalta, vaan enemmänkin elinaikaa ajatellen. Tämän tulkinnan kannattajat kyllä perustelivat sopimuksen luvallisuutta niillä lainkohdilla, joihin silloinen testamentti-instituutio tukeutui.⁵

⁴ SRA, Becchius-Palmerantzian kok. 17, f. 244. *Winroth* (1901, s. 512) pitää mainittua tuomiota yhtenä esimerkkinä siitä, miten HO ymmärsi avioehtoon voivan sisältyä sitovia määräyksiä siitä, kuinka puolisoiden omaisuus on kuoleman jälkeen jaettava. HO käsitteli kuitenkin ko. tapauksen sitovaksi sopimukseksi ymmärrettynä keskinäisenä testamenttina, ei avioehtona. Vrt. *Holmbäck*, 1916, s. 13 nootti 1, 21—22, 78—79; *Rålamb* 1674, s. 154.

⁵ *Holmbäck* 1916, s. 13—14; *Palmschöldin* kokoelmassa (UUB, *Palmschöldska samlingen*, vol. 122, f. 277—280) käsitellään eräässä anonyymissä kirjoituksessa »*Questio juris*» pro et contra -periaatteella tätä ongelmaa. (Kysymyksessä saattaa olla jäljennös mietinnöstä, joka liittyy ns. *pactum reciprocum* -asituksen valmisteluihin. Vrt. *Holmbäck* 1916, s. 12, nootti 2.) Esitys valottaa kyseisen *pactum reciprocum* -sopimuksen alkuperää. Tekijä tuo esiin »pro negativa» KI, PK 9 ja ML, NK 9:7, joiden nojalla esitetään, ettei ole lupa testamentata enempää kuin 1/3 omaisuudesta silloin, kun lapsia ei ole. »Pro affirmativa» todetaan, että 1) mainitut lainkohdat rajoittavat vain perittyä omaisuutta, mutta hankitusta voi sekä maalla että kaupungissa kukin vapaasti määrätä, 2) »siton on myös tässä valtakunnassa lakia tulkittu, että kaupunkilainen voi testamentata hankittua omaisuuttaan kenelle haluaa», 3) tällainen on yhdenmukaista myös muiden maiden, erityisesti lyypekkiläisen kaupunginoikeuden kanssa, josta ruotsalainen kaupunkilaisoikeus on saanut paljon vaikutteita, 4) tekijä painottaa, että testamentin ja p.r.-sopimuksen välillä on eroa.

Kuten havaitaan, sopimus on sellaisena, millaiseksi enemmistö sen käsitti, varsin läheistä sukua avioehdolle, mutta luultavasti ei sen kuten ei testamentinkaan avulla voitu muuttaa asetusten määräämää velkavastuuta. Mahdollisesti ei vielä Nehrmannillakaan ollut selkiintynyttä käsitystä avioehdon ja testamentin välisistä oikeudellisista eroavuuksista, koskapa hän selitti niiden eroavan vain siinä suhteessa, että testamentti voidaan yksipuolisesti purkaa tai muuttaa, kun taas avioehdon purkamiseen tai muuttamiseen tarvitaan molempien osapuolten suostumus.⁶ Kun vielä otetaan huomioon se, että useat oikeuteen tuodut, *pactum antenuptialeksi* nimitetyt oikeustoimet ovat itse asiassa keskinäisiä testamentteja tai muuten testamentin luonteisia,⁷ on täysi syy yhtyä siihen Winrothin toteamukseen, että avioehdon ja keskinäisen testamentin käsitteissä ei tuolloin ollut tarkkaa eroa.⁸

Avioehto ei ilmeisesti ollut käsitteenä selkiintymätön vain suhteessa keskinäiseen testamenttiin vaan myös muihin oikeustoimiin, joiden avulla puolisoiden varallisuussuhteita voitiin järjestellä.⁹ E. X:n alkuperäisessä tekstissä avioehdolle annettu nimitys «*föredagtingning*»¹⁰ on varsin kuvaava. Se paljastaa, että ehdotelman tekijä on rinnastanut ehdon huomenlahjaan, jonka toisena nimityksenä oli «*hinderdagsfä(gaef)*».

On luultavaa, että E. X:ssä todella tarkoitetaan testamentin luonteiset määräykset luvallisiksi; muuten olisi tuskin ollut aihetta puhua 'perillisistä' ja 'kuolemantapauksesta'. Edellä selostetun perusteella menettely on hyvin ymmärrettävä. Avioehto ja keskinäistä testamenttia ei ollut tuohon aikaan suinkaan sekoitettu keskenään, vaan ne eivät olleet vielä *eriytyneet* omiksi erillisiksi oikeustoimikseen. Keskiaikaisissa saksalaisissa avioehdoissa määriteltiin usein puo-

⁶ *Nehman* 1729, s. 210; vrt. *Hellner* 1895, s. 54.

⁷ Svean hovioikeuden arkiston kokoelmassa Testamenten, äktenskapsförord, morgongävbrev 1628—1774 (SRA) ovat miltei kaikki *pactum antenuptiale*n nimellä kulkevat asiakirjat keskinäisiä testamentteja huolimatta siitä, että valtaosa niistä on vuotta 1736 myöhemmältä ajalta.

⁸ *Winroth* 1901, s. 512.

⁹ Vrt. s. 172, nootti 6.

¹⁰ Liite n:o 4, s. 288.

lisoiden kaikki omaisuussuhteet: myötäjäiset, huomenlahja, leskeysapu, naimaosa tai erillään säilyvä omaisuus.¹¹ Avioehto itsenäisenä, naimaosaa sääntelevänä oikeustoimena oli Saksassakin suhteellisen myöhäsyntyinen. Komissiojäseneet eivät silti ajatelleet tekeillä olevan avioehtosäännösten korvaavan määräyksiä keskinäisestä testamentista, sillä viimeksi mainitulle on vuoden 1690 ehdotuksessa perintökaareksi oma lukunsa.¹² Keskinäiseen testamenttiin he eivät siis sitä omasta mielestään sekoittaneet eivätkä rinnastaneet. Kun kuitenkin avioehdon yhteyteen hyväksyttiin testamentin luonteisia säännöksiä, lienee komission tarkoituksena ollut sallia *perintösopimusten* luonteisten oikeustointen sisällyttäminen avioehtoihin.

Käytännössä näyttää olleen yleisin sellainen avioehto, jossa vain luovuttiin naimaosasta, estettiin omaisuudenyhteyden muodostuminen, joko kokonaan, mikä oli tavallisinta, tai osittain.¹³ Luopumisen ei nähtävästi tarvinnut välttämättä olla molemminpuolista.¹⁴ Valtaosa komissiojäsenten keskusteluista mainitsemista esimerkeistä nojautuu tapaukseen, jossa naimaosa on irtisanottu.¹⁵

¹¹ *Schroeder* II:2 1871, s. 210 ff., II:3 1874, s. 329 ff.

¹² *Förrarbetena* IV, s. 109—110.

¹³ *Stiernböök* sanoo kummankin puolison 'hallitsevan ja disponoivan omaansa' eli siis pitävän omaisuutensa erillään (*Förrarbetena* . . . 1666—1686, s. 120—121). Koska *Rålamb* kiinnittää erityistä huomiota ehdon vaikutukseen velkavastuuseen (1679, s. 313—314), lienee hänkin pitänyt tyypillisimpänä tapauksena, jossa omaisuus pidetään erillään. *Abrahamsson* selittää puolisoitten voivan ehdon avulla luopua kokonaan tai osaksi naimaoikeudestaan (1726, s. 279). Samaa ilmeisesti tarkoittaa *Nehrman*, joka ilmoittaa sopimuksen voivan koskea sen osan suuruutta, minkä puoliset saavat toisensa omaisuuteen (1729, s. 210).

¹⁴ *Vrt.* s. 224, nootti 1.

¹⁵ *Ptk.* 8, 4. 1690. *Förrarbetena* I, s. 234—235. *Lillieck* kertoi, että luovutettaessa pesää velkojille vedotaan usein avioehtoon, mutta sitten ei pystytäkään osoittamaan, mitä vaimo on pesään tuonut. — Toimeenpanokomission asesessorina *Lillieckin* on oletettava tunteneen käytäntöä. — *Törne* puhui oikeudesta, jonka vaimo on omaisuutensa pidättänyt. *Caméren* tiedusteli *Hasselilta*, mitä silloin on tehtävä, jos vaimo on pidättänyt itselleen oikeuden pesään tuomaansa omaisuuteen, mutta sitten avioliiton aikana pesän varat runsaasti karkuttavat, saako vaimo nyt vain mukanaan tuomansa omaisuuden eikä enempää, jos enemmästä ei ole sovittu. Hän sai vastaukseksi, että aviomies voi testamentilla lisätä vaimon osuutta.

Estääkseen ehdotelman avioehtosopimuksen kohdetta koskevan kohdan liian lavean tulkitsemisen velkojan vahingoksi Svean hovioikeus ehdotti tarkastuslausunnossaan lisäystä, joka olisi sallinut vain naimaosan irtisanomisen sisältävät sopimukset.¹⁶ Koska komissio ei tämänsuuntaista muutosta tehnyt, lienee tarkoituksena ollut sallia muunkinlaisia sopimuksia. Lovisin selittikin eräessä yhteydessä *enimmäkseen* solmittavan sellaisia avioehtoja, joissa naimaosa irtisanotaan.¹⁷ Ilmeisesti hän tarkoitti, että muunkinlaisia voitiin tehdä. Millaisia — sitä ei valmistelulautakunnassa koskaan tarkkaan ilmaistu. Eräiden lausuntojen perusteella on kuitenkin mahdollista jotakuinkin rajata se alue, johon sopimuksen periaatteessa katsottiin voivan kohdistua. Monessa yhteydessä korostettiin, ettei ehdon saanut olla 'lakia vastaan'. Varmaa on, että ainkaan perintömaasta ei ollut lupa ehdolla määrätä.¹⁸ Kokouksessa 11. 4. 1690 puheenjohtaja Lindschöld selitti ehdolla voitavan määrätä omaisuudesta, 'jota he (aviopuolisot) silloin täydellisesti hallitsevat ja määräävät, kuten hankitusta, irtaimesta jne., mikä laissa ei ole kielletty'.¹⁹ Näyttää siltä, että tarkoituksena oli — tietysti kolmannen suojan edellyttämin rajoituksin — sallia irtaimesta omaisuudesta sekä hankitusta — myös ennen avioliittoa yksityisesti hankitusta²⁰ — kiinteästä omaisuudesta sopiminen. Kohde oli siis varsin laaja-alainen. Tulos ei ole niin yllättävä, kun ottaa huomioon, että ehtojen luvallisuus oli käytännössä tuettu maakaaren 9. lukuun, joka soi rajoittamattoman määräämisvallan hankittuun omaisuuteen (vrt. s. 174—175).

Kun ehdon kohdetta luonnehtiva säännös vuoden 1726 ehdotelmassa typistetään sanoihin «om then giftorätt hwarthera niuta skal»,²¹ mikä muoto jäi lopulliseksi,²² oli ilmeisesti ainoana tarkoi-

¹⁶ Förarbetena VII, s. 40. Vrt. s. 213.

¹⁷ Ptk. 9. 9. 1690. Förarbetena I, s. 328.

¹⁸ Puheenjohtaja selitti eräessä istunnossa, että perintömaasta sopiminen olisi lain vastaista. Vrt. s. 211.

¹⁹ Förarbetena I, s. 242.

²⁰ Vrt. Leijonmarckin lausunto s. 179—180.

²¹ Förarbetena VI, s. 7.

²² 1734 vuoden laki NK 8:1.

tuksena estää perintösopimuksen sisältävien määräysten sijoittaminen ehtojen yhteyteen. Alue, johon ehdon periaatteessa katsottiin voivan kohdistua, jäi näin ollen lopullisessa laissakin varsin laveaksi.²³

* * *

Kysymys siitä, voiko sopimus koskea myös omaisuuden hallintaoikeutta, ts. voiko vaimo myös hallita omaa omaisuuttaan, ratkesi edusmiehisyyseriaatteen nojalla. Kun naiselta oli evätty sopimuskelpoisuus, sekä ennen naimisiinmenoa että sen jälkeen, ei tietysti voinut olla puhettakaan siitä, että vaimo olisi miehen eläessä saanut itsenäisen määräämisvallan siihen omaisuuteen, mikä ehdon mukaan oli hänen. Mutta alunperin näyttävät monet komission jäsenistä pitäneen hallintaoikeuden jakautumista omistusoikeuden tavoin sopimuksen itsestään selvänä seurauksena. Jo Stierhöök selittää kummankin 'hallitsevan ja disponoivan omaansa', Kaikki ne, jotka kokouksessa 8. 4. 1690 pitivät sopimuksen purkamista tai muuttamista avioliiton aikana mahdollisena (Lilliemarek, Lovisin ja Törne), katsoivat ilmeisesti naisen myös hallitsevan omaisuuttaan, sillä omaisuudestaan voi sitovasti määrätä vain se, jolla se on täydellisessä omistuksessa.²⁴ Sitä paitsi ensimmäisissä ehdotuksissa käytetäänkin ilmausta «om then rättigheet» jne., joka sanonta itse asiassa salli myös hallinnasta sopimisen. Mutta sen jälkeen kun naimattoman naisen edusmiehestä oli tehty sopimuspuoli, ei tällainen enää voinut olla mahdollista. Niinpä vuoden 1734 laissa käytetäänkin muotoilua «om then gifftorätt» jne.²⁵

²³ *Olivecrona* 1882, s. 381, 405; *Hemmer* 1954, s. 36.

²⁴ *Förrarbetena* I, s. 234—235; vrt. *Matthias Calonius*, *De pactis antenuptialibus* (Aboae 1781), s. 18—20.

²⁵ Vrt. *Olivecrona* 1882, s. 405. *Nehrman* (1747, s. 118) suhtautuu kysymykseen varsin tunnevaltaisain argumentein: '... mutta että mies irtisanoutuu kaikesta edusmiehisyydestään, on vastoin lakia ja säädyllyisyyttä'.

5. Kolmannen suoja

Ylivoimaisesti tärkeimmäksi ongelmaksi avioehtosäännösten käsittelyssä komissiojäseneet näkivät kolmannen oikeusaseman suojaamisen ehdon vaikutuksia vastaan. Selkeimmin kysymys piirtyy esiin ensimmäisessä avioehtoa käsittelevässä kokouksessa 5. 4. 1690.

Keskustelun pohjana oli tällöin Leijonmarckin luonnos A. I.¹ Heti ensimmäiset puheenvuorot paljastavat vallitsevaksi jäävän asenteen. 'Sopimukset voivat vahingoittaa velkojia, jos ne ovat salaisia; siksi tulee sellaiset sopimukset tehdä laillisesti kuninkaan luvalla eikä niin (sillä tavoin) lakia vastaan, että ne vahingoittavat toista' (Linschöld). 'Kun kolmannen oikeus tulee esille (När tertii rätt tillkommer), sitä ei saa loukata, mutta heidän (puolisoiden) välillä sopimuksen tulee päteä' (Lovisin). Edelleen: 'Sellaisten ei tule päteä ilman esivallan lupaa, sillä koska (kolmannen) edusta sopiminen ei voi päteä missään tuomioistuimessa, niin tulee kaikki sellainen, joka tehdään lakia vastaan, laillisesti esittää tuomarille, niin että mitään ei tapahdu ilman esivallan suostumusta; tällöin tuomari aina esiintyy esivallan sijassa' (Lindschöld). Jatkokeskustelussa korostettiin ehdon määräaikaisen pöytäkirjaamisen tärkeyttä. Törne asettui puheenjohtajan kannalle siinä, että tuomarin tulisi aina valvoa asianosaisten etua, mutta hänen perustelunsa oli aluksi toinen kuin Lindschöldin. Törne piti pöytäkirjaamista riittämättömänä ja tuomarin valvontaa tarpeellisena, jotta naisen asema ei pääsisi sopimuksen kautta huonontumaan. Lovisin, jota puheenjohtajan jyrkkyys, puheet esivallan ja kuninkaan luvasta ja suostumuksesta ja siitä, että tällöin 'tuomari aina esiintyy esivallan sijassa', alkoivat kenties hiukan arveluttaa, vetosi roomalaisoikeudelliseen sopimusvapauden periaatteeseen «provisio hominis tollit provisionem legis»,² jolle ruotsalainen sananparsii «förord bryta lag» on hyvin läheistä sukua (myös se mainittiin keskustelussa),³

¹ Vrt. liite n:o 6, s. 298.

² Vrt. *Jägerskiöld* 1963, s. 94, 153—157.

³ Vastaavia saksalaisia muotoja on useita, tavallisin »Gedinge bricht Landrecht.« *Conrad* 1954, s. 544.

ja selitti, että kukin voi luopua lain hänelle takaamasta oikeudesta. Hän otti esimerkin kauppaoikeuden alueelta: 'Laki on, että myyjän tulee taata; nyt voi hän (ostaja) kuitenkin sopia niin, että hän ei saakaan takuita, ja niin voi jokainen luopua oikeudestaan'.⁴ Lindschöld oli toista mieltä. Hänestä mies luopuessaan osuudestaan toisen vaimonsa omaisuuteen loukkaisi edellisestä avioliitosta syntyneiden lastensa oikeutta. Lovisinille hän huomautti, että oikeudesta luopuminen ei saisi olla luvallista silloin, kun se (esimerkiksi) loukkaisi lasten etua.⁵ Istunnon keskivaiheilla paikalle saapunut Gyldenstolpe ilmoitti niin ikään kantanaan, että 'sikäli kun avioehto tai sellainen (sen luonteinen sopimus) ei loukkaa velkojien tai muiden etua, voi se päteä'. Lilliemarck ehdotti, että osapuolilta vaadittaisiin inventaario 'ja sillä osoitettaisiin, ettei tapahdu liian suurta vahinkoa'. Hän ilmeisesti tarkoitti, että tuomarin tuli varmistua siitä, että sopimuspuolet jäävät saamamiehiinsä nähden suorituskykyisiksi. Mahdollisesti samoin motiivein kuin Lovisin edellä Gyldenstolpe ryhtyi tässä vaiheessa puolustamaan säännöstön tarpeellisuutta laissa. Hän huomautti, että sen puuttuminen saattaisi estää monien onnellisten avioliittojen syntymisen, koska vaimolla ja tämän sukulaisilla ei olisi silloin mahdollisuutta varautua miehen talouden heikkene-
misen varalta. Lopuksi Törne ehdotti, että sopimukset hyväksyt-
täisiin vasta sen jälkeen, kun ne olisi oikeudessa esitetty ja tarkas-
tettu kaiken asiaan liittyvän osalta.⁶

Avioehto sai siis osakseen varsin ankaran kritiikin ensimmäisessä kokouksessa. Kolmannen, ensisijaisesti velkojan mutta myös perillisen, suojan tarpeellisuutta korostettiin erittäin painokkaasti, varsinkin Lindschöld. Hän suhtautui erittäin varauksellisesti jopa periaatteen 'sopimus purkaa lain' poikkeuksettomaan soveltamiseen

⁴ Vrt. SRA. Svea Hovrätts arkiv. Codex rationum 6. 5. 1686; *Jägerskiöld*, 1963, s. 155—167. Mahdollisesti Lovisin halusi esimerkkinsä avulla juuri palauttaa mieliin tätä kysymystä koskevan jutun v:lta 1686.

⁵ Saksalaisen oikeuden mukaan ei avioehto yleensä pätenyt, jos puolisoille syntyi lapsia: »Kinderzeugen bricht Ehestiftung». *Herman Conrad, Deutsche Rechtsgeschichte*, Bd. I. Frühzeit und Mittelalter (Karlsruhe 1954). s. 544.

⁶ Förarbetena I, s. 229—231.

siten, että se soisi oikeuden luopua jostakin lailla säädetyistä oikeuksista.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kokouksessa vaadittiin kolmannen oikeussuojan tehostamista. Tähän katsottiin päästävän tiukentamalla ja lisäämällä muotovaatimuksia (inventaario) ja asettamalla tuomari asianosaisten edun valvojaksi viran puolesta.

Etsimättä herää tässä vaiheessa kysymys, mikä aiheutti kokouksessa näin voimakkaan reaktion? Aluksi voidaan todeta, että puheenjohtajan paatoksellinen asenne sävytti myös muiden kannanottoja, mutta tämä siirtää saman kysymyksen vain yksin Lindschöldiä koskeväksi. Lähin syy hänen mielipiteisiinsä on ilman muuta siinä, että esillä oleva Leijonmarckin luonnos ei häntä alkuunkaan tyydyttänyt. Hänestä se soi osapuolille aivan liian suuren sopimusvapauden.

Leijonmarck korjasikin ehdotelmaansa eräiltä olennaisilta osilta seuraavaa istuntoa varten. Sopimusvapaus aidataan sanoilla «utan någons förfång» ja Lilliemarckin toivomus inventaarioista, jota muuten Gyldenstolpekin oli kannattanut, toteutettiin.⁷ Sen sijaan Leijonmarck ei sisällyttänyt luonnokseen mitään määräyksiä siitä, että tuomarin viran puolesta olisi valvottava asianosaisten etua. Sanonta 'ilman kenenkään vahinkoa' jättää tämän edun valvomisen asianosaisten itsensä, sopimuspuolten ja kolmansien, huoleksi mutta antaa heille samalla mahdollisimman suuren vallan kantaa ehtoa vastaan.

Näin korjattu luonnos oli ensi kerran käsiteltävänä 8. 4. 1690. Yllättävää kyllä se ei saanutkaan kaikkien varauksetonta hyväksymistä, niin kuin edellisen kokouksen perusteella olisi odottanut. Aikaisemmasta käsittelystä poissa ollut asessori Jonas Hassel piti inventaariota tarpeettomana ja sanoi toisesta muutoksesta, että se olisi omiaan aiheuttamaan loputtomia riitoja, 'koska ei olisi ketään, joka ei sen nojalla voisi nostaa juttua, ja usein voi tapahtua, että mikä nyt ei näytä kenenkään vahingolta, osoittautuu myöhemmin sellaiseksi'. Hasselin protesti jäi vaille vastakaikua. Lovisin, jota Törne kannatti, selitti inventaarion tarpeellisuutta puoltaen,

⁷ Vrt. liite n:o 6, s. 298.

että se joka haluaa nauttia erikoisetua, saisi hyvin nähdä sen edestä hiukan vaivaakin. Tuomittujen peruutusten toimeenpanokomitean asessori Lilliemarck kertoi, että pesänluovutuksissa (velkojille) vedotaan usein avioehtoon, mutta sitten ei kyetäkään osoittamaan, mitä ja kuinka paljon vaimo on pesään tuonut. Hänkin siis kannatti edelleen inventaation pysyttämistä.⁸ — Hasselin toista, sanontaa «utan någons förfång» kritikoivaa puheenvuoroa ei pöytäkirja kerro jäsenten kommentoineen.

Seuraavassa säilyneessä luonnoksessa on sitten sanojen «utan någons förfång» jälkeen lisätty «som den tijden till egendomen någon rättighet hafva kan.»⁹ On ilmeistä, että tätä lisäystä ei tehty 11. 4. 1690 esiteltyyn, sittemmin hävinneeseen luonnokseen, vaan vasta varhaisintaan mainitussa kokouksessa. Pöytäkirja nimittäin kertoo 11. 4. 1690 keskustellun sanoista «utan annans förgång» eikä mainitse mitään lisäyksestä.¹⁰ — Keskustelussa puheenjohtaja Lindschöld ehdotti sanonnan poistamista, koska se antaa helposti aihetta sekaannukseen ja riitajuttuihin. Hän huomautti, että olihan olemassa sellaisiakin sopimuksia, jotka olivat lain vastaisia, niin kuin (esimerkiksi) silloin, kun nainen haluaisi sopia (disponera) perintötilastaan. Tällä hän ilmeisesti tarkoitti, että kiistanalainen sanonta sallisi kirjaimellisesti tulkittuna «lainvastaisetkin» sopimukset, koska se edellytti, että jollei kukaan kantaisi ehtoa vastaan, jäisi se aina voimaan. Lainvastaisina Lindschöld näyttää pitävän sellaisia sopimuksia, joissa kajotaan perintömaahan. Mahdollisesti hän katsoi, ettei testamenttausoikeutta saanut ylittää.¹¹ Lovisin

⁸ Förarbetena I, s. 234—235.

⁹ Liite n:o 6, s. 299.

¹⁰ Kirjurin siteeraukset luonnoksista ovat tosin usein puutteellisia tai virheellisiä, kuten on asianlaita jo tässäkin tapauksessa; tekstissä on sana »någons», mutta pöytäkirjassa käytetään muotoa »annans».

¹¹ Vuoden 1686 testamenttisäännön mukaan maalaisoikeuden alainen oikeustoimikelpoinen henkilö voi testamentata kaiken hankitun ja irtaimen omaisuutensa sekä ad pios usus 1/10 perintömaastaan. Kaupunkilaisoikeuden alainen voi kaupunginlain nojalla testamentata kaikesta omaisuudestaan 1/10, jos hänellä on lapsia, 1/3 jos lapsia ei ole ja 1/2 jos hänellä ei ole kotimaassa, mutta kylläkin ulkomailla perillisiä. Vrt. *Holmbäck*, 1916, s. 49—71; *Schmedeman*, s. 990—995.

totesi pöytäkirjan perusteella hiukan arvoituksellisesti: 'Osaksi sellaiset sopimukset eivät ole vastoin lakia, vaan sellaisia, joita voidaan solmia.' («Dels äro sådane afftahl eij emoot lag, utan sådane, som kunna ingås.») Mahdollisesti hän tarkoitti, että samassa ehdossa voi olla laittomia ja laillisia määräyksiä. Puheenjohtaja vastasi hänelle: 'Silloin täytyy sen (sopimuksen) olla siitä tavarasta jne., jota he silloin täydellisesti hallitsevat ja määräävät, kuten hankitusta, irtaimesta jne., mikä laissa ei ole kielletty'. Pöytäkirja jatkaa: 'Ja Hänen Ylhäisyytensä luki läpi luvun, joka myös tarkistettiin'.¹² Puheenjohtajan viimeisen puheenvuoron valossa näyttäisi siltä, että hän luopui vaatimasta kiistanalaisten sanojen poistamista ja tyytyi siihen, että *silloin* (=ehdon tekohetki) vaatimuksia esittämään pystyvien oikeus turvattaisiin.

Hasselia ei tämäkään sopimusvapauden laajentaminen vielä tyydyttänyt; hänestä sanonta edelleen jätti perillisille liian suuren moititsemisvallan. Kokouksessa 9. 9. 1690 hän selitti, että 'vaikka lapsia ei ole, tapahtuuhan vaimon perillisille vahinkoa siitä, jos tämä solmii paktumin lakia vastaan, ja siten lienee sopimus aina kiistettävissä'. Lovisinin mielestä lisäyksellä ei ollut tarkoitettu perillisten kannevallan ehkäisemistä: 'Tässä on lähinnä tarkoitettu velkojia, ja enimmäkseen tehdään sellaisia sopimuksia, että toinen ei tule osalliseksi toisen omaisuudesta; ja minusta nämä sanat ovat selvät, lyhyet, ja käsittävät kaiken tarpeellisen'.¹³ — Keskustelu ei aiheuttanut muutoksia kohdan muotoiluun.

Tähän asuun pohjautuvat tarkastusviranomaisten lausunnot. Svean HO huomautti aluksi, että 'tämä luku on kokonaan uusi, eikä esiinny entisessä lakikirjassa, mutta ei voida mitään muuta todeta kuin että tämä laki on sekä hyödyllinen että tarpeellinen'. Sanonnan «utan någons förfång, som den tijden till egendomen någon rättigheet hafwa kan» katsotaan aiheuttavan riitaisuuksia ja sijaan ehdotetaan muotoa «när dhe allenast där igenom afsäija sigh den rättigheet, som dhe genom gifftermålet i hwars annars egendoom kunna få och icke bewisas kan, att den ena, igenom gåfwa, eller på annat

¹² Förarbetena I, s. 242.

¹³ Förarbetena I, s. 328.

sätt, något af den andra för uth bekommit creditoren till förfång«. Inventaariota koskevaa kohtaa ehdotetaan täydennettäväksi siten, että siinä otettaisiin huomioon osapuolilla sopimushetkellä olevan omaisuuden lisäksi myös heille myöhemmin mahdollisesti lankeava omaisuus. Ulkomailla tehtyjen sopimusten pöytäkirjaamiselle ehdotetaan tarkat aikarajat.¹⁴

Kronobergin läänistä tullessa lausunnossa arvostellaan ankarasti vaatimusta sopimuksen ja erityisesti inventaarion pöytäkirjaamista oikeudessa. Julkisuuden katsotaan asettavan perheen maineen vaaranalaiseksi ja — mikäli asianomaiset harjoittavat liiketoimia — vahingoittavan heidän elinkeinonharjoitustaan. Menettely on lisäksi aikaa ja rahaa viepää. Sen vuoksi ehdotetaan, että mikäli asianomainen kirjoitustaitoisena pystyisi laatimaan inventaarion se liitettäisiin oikeuden pöytäkirjoihin tekemättä sitä sisällöltään julkiseksi. Tällaisen menettelyn ei katsota loukkaavan perillisten suojaa, jota lausunnon antaja uskoo luvussa erityisesti pidetyn silmällä.¹⁵ — Eräässä anonyymissa lausunnossa ehdotetaan sopimus sallittavaksi vain silloin, jos puoliso kandidaattien ikäero on suuri. Näin olisi meneteltävä siitä syystä, että varakkaampi puoli voisi ehdon avulla varmistua siitä, ettei toinen havittele vain hänen rahojaan.¹⁶

Tarkastuslausunnot aiheuttivat eräitä muutoksia ehdotukseen. Inventaarion julkistamismääräyksestä luovuttiin ja puolisot saivat vapaan vallan päättää, antavatko he sen avonaisena vai suljettuna oikeudelle. Useita aikamääräyksiä täsmennettiin. Ehto oli laadittava kirjallisena 'juuri ennen vihkimistä' ja ulkomailla tehdyt sopimukset oli kirjattava tietyn määräajan kuluessa. Myös tähän ryhmään kuuluilta sopimuksilta vaadittiin se pätevyyden ehto, että ne oli tehty ennen vihkimistä.¹⁷

Tällaiseksi jäi kolmannen suoja Leijonmarckin aikana. Vuoden 1734 laissa seurataan muuten Leijonmarckin viimeistä ehdotusta,

¹⁴ Förarbetena VII, s. 40.

¹⁵ Förarbetena VII, s. 78—100.

¹⁶ UUB. Nordinska samlingen 1220, f. 51.

¹⁷ Vrt. liite n:o 6, s. 300.

paisi että osapuolten sopimusvapautta on edelleen lisätty.¹⁸ Ehto on sallittu, jos se ei tule «then till förfång, som *bättre rätt* till egen domen å then tid hafwa». Todistajia tarvitaan vain sen seikan toteennäyttämiseksi, että ehdot on laadittu ennen vihkimistä — tämä saattoi tosin aikaisemminkin olla tarkoitus, mutta nyt se joka tapauksessa korostuu. Inventaariosta tai ehdon kirjallisesta¹⁹ muodosta ei puhuta enää mitään; nämä seikat on siis jätetty asianomaisten harkintaan.

* * *

Kolmannen suoja ja osapuolten sopimusvapaus ovat riippuvuussuhteessa toisistaan, kääntäen verrannollisia: jos toista lisätään, toinen vähentyy. Tarkasteltaessa muutoksia tässä riippuvuussuhteessa lakikomission koko toimintakauden aikana voidaan havaita tiettyä säännönmukaisuutta. Ensimmäinen kokous ja sen jälkeen tehty luonnos vahvistavat kolmannen suojan yhdellä kertaa — voi miltei sanoa — mahdollisimman suureksi. Samalla osapuolten sopimusvapaus supistuu jyrkästi ja ehdon oikeudellinen merkitys siis heikkenee. Tämän jälkeen kehitys käy päinvastaiseen suuntaan, sopimusvapautta lisätään. Ensimmäisessä vaiheessa palataan taaksepäin asettamalla kolmannen moittimisvalta riippuvaksi siitä oikeudesta, mikä tällä on ollut ehdon tekohetkellä. Seuraavaksi luovutaan inventaarion julkistamispakosta. Aluksi voitokas julkisuusperiaate tapaa rajansa perheen sisäisten asioiden koskemattomuutta puoltavassa prinsiipissä. Tiukan sidonnainen normijärjestelmä vaati perheeltä eheän julkisivun ja ulkopuolisen katseilta suojatun alueen; perheen sisäisten asioiden julkituominen sisälsi olevissa oloissa

¹⁸ 1734-vuoden laki NK 8.

¹⁹ *Jacob Wilhelm Chydenius* (Lärobok i finsk äktenskapsrätt, Helsingfors 1922, s. 142) katsoo vuoden 1734 lain itse asiassa edellyttäneen avioehdolta kirjallista muotoa, koska laissa vaaditaan sopimuksen kirjaaminen oikeudessa. Toista mieltä on *Nehrman* (1747, s. 118), jonka täytyy olettaa tunteneen silloisen käytännön. Mainintaa kirjallisesta muodosta olisi tuskin jätetty pois, jollei katsottu voitavan kirjata oikeudessa, todistajien läsnäollessa, suullisesti esitettyä sopimusta. Näin kirjoitustaidon puute ei muodostunut esteeksi sopimuksen teolle. — Saksassa sallittiin yleisesti suulliset sopimukset. *Schroeder* 1874 II, s. 330.

asianomaisten sosiaalista asemaa suuresti uhkaavan riskin, koska ohessa saattoi paljastua jotakin perheen maineelle ja arvolle epäedullista.²⁰ Leijonmarckin aikana jäi kolmannen suojan rajoittaminen ja sopimuspuolten määräysvallan lisääminen tähän, mutta lopulliseen lakitekstiin asti sama kehitys jatkui.

Vaikeudeksi jää todettujen muutostendenssien suuntaan vaikuttaneiden tekijäin selvittäminen. Sopimusvapauden lisääminen on ehkä helpoimmin ymmärrettävissä siltä pohjalta, että sopimusvapauden kaventaminen olisi tehnyt ehdosta täysin merkityksettömän ja että lain yhdenmukaisuus ja vallitseva käytäntö vastustivat drastisia muutoksia. Vaikeampaa ja tärkeämpää on sen sijaan selvittää syyt siihen sopimusvapauden jyrkkään rajoittamiseen, joka toteutettiin ensimmäisissä kokouksissa. Etsintä on aloitettava varhaisvaiheista, jotka ovat ratkaisevat. Tällöin on huomio kiinnitettävä myös vallitsevaan käytäntöön, sillä varhaisimpien kannanottojen kiivassävyisyys ja niiden valmius johtavat itsestään otaksumaan, että kiista oli peräisin käytännössä kiteytyneiltä rintamalinjoilta.

6. Komission asenne avioehtoon 1680-luvun olojen valossa

Voisi ajatella, että avioehtoon voimakkaan varauksellisesti suhtautuvien jäsenten kannanoton takana piili vieroksunta tekeillä olevaa periaatteessa *mutta* säännöstöä kohtaan. Ilmeisesti tämä motiivi ei kuitenkaan ollut vallitsevana, koska siihen ei keskusteluissa suoranaisesti viitattu. Memoriaali B:ssä huomautetaan kyllä säännöstön uutuudesta, mutta siinäkään ei ehdoteta säännöstöä poistettavaksi, vaan vaaditaan vain toimenpiteitä sen riitoja synnyttävän vaikutuksen ehkäisemiseksi.¹ Kielteisten lausuntojen puuttuminen osoittaa osaltaan, että käytäntö oli jo ehtinyt vakiinnuttaa ehdon oikeustapaan.

Avioehtoja esiintyy tuomioistuimissa jonkin verran. Kuitenkin

²⁰ Takana on se sama asenne, joka vaati naittajan valvomaan perheen kun-
niaa. Vrt. s. 107—110.

¹ Liite n:o 2, s. 274.

esim. Becchiuksen kokoelma sisältää vain muutamia avioehtoja, mikä puolestaan tuntuisi osoittavan, ettei avioehtojen käyttäminen ollut vielä kovin runsasta. Tältä pohjalta tuntuu oudoksuttavalta, että niihin puututtiin komissiossa niin intensiivisesti ja että keskusteluissa ja memoriaali B:ssä viitataan niiden aiheuttamiin 'moniin riitoihin ja prosesseihin!' Ongelma alkaa avautua, kun tarkastellaan avioehtojen pätevyyttä koskevien riitajuttujen osapuolia. Näyttää siltä, että oikeudenkäyntejä oli avioehtojen määrään katsoen paljon ja että ne olivat ajan oloissa varsin huomiotaherättäviä. Näissä oikeudenkäynneissä on nimittäin hyvin usein vastaajana kruunu, jolta kantajat, korvauksiin tuomittujen omaiset, leskirouvat ja kuolinpesäin perilliset, yrittivät pelastaa, mitä pelastettavissa oli (vrt. Lillie-marckin lausuntoa s. 165). Kuten tunnettua, kruunun vaatimukset aiheutuivat pääasiassa holhoojahallituksen toimia tutkineen säätykomission ja reduktiokomission tuomiosta.

Otettakoon muutamia tällaisia prosesseja lähemmin tarkasteltavaksi: Svean hovioikeus ei hyväksynyt kreivi Delscur af Donaun² lesken kreivitär Anna Oxenstiernan ja K.M:n edustajan, laamanni Håkan Fägerstiernan välisessä jutussa (tuomio 23. 12. 1684) edellisen väitettä siitä, että hän olisi vapaa miesvainajansa veloista mm. heidän välillään solmitun «Heurat contractin» nojalla. Perusteluina mainitaan, että kreivin palkka, jonka säätykomissio oli tuominnut maksettavaksi takaisin kruunulle, oli 'juossut pesään' avioliiton aikana ja että «äktenskapetz pactum» ei saisi koitua 'kolmannen vahingoksi' (till den tredies förfång) tai pitkittää velan maksamista kauempaa kuin v. Donaun kuolemaan. Kreivitär määrättiin vastaamaan veloista 30. 5. 1682 annetun asetuksen mukaisesti.³

Kuten havaitaan, oikeus ei suinkaan katso säätykomission määräämää peruutussummaa rikosperusteiseksi tai miehen 'erityisestä aiheutuksesta johtuneeksi' velaksi, niin kuin olisi odottanut, vaan yhteiseen pesään tehdyksi *sopimusvelaksi*, josta vastuu oli solidaarinen.

² Kysymyksessä oleva kreivi Christoff Delphicus von Dohna muutti Hollannista Ruotsiin 1652. (*H)ugo N(orman)*, von Dohna. Svenska män och kvinnor 2, s. 269.

³ SRA. Becchius-Palmerantzin kok. 17, ff. 415—418 v.

Samanlainen tapaus oli hovioikeuden tuomittavana 12. 11. 1687 ja 11. 5. 1689, jolloin vastakkain olivat leskirouva Beata Königs-marck, kreivi Pontus De la Gardien leski, ja K.M:n edustaja, laamanni Jonas Schönberg ynnä joukko yksityisiä velkojia. Kuningas oli kirjeellään 31. 1. 1687 määrännyt, että oikeuden tulisi kuulla kruunun edustajaa sekä yksityisiä velkojia. Kreivitär esitti anomuksen, että hänelle suotaisiin oikeus erottaa pactum antenuptialesa, hänen isävainajansa tekemässä säädöksessä eritelty yksityinen omaisuutensa päältä, ennen velkojen ulosmittaamista. Velkojat taas vaativat, että säätykomission tuomiosta ja reduktiokomission päätöksestä aiheutuva sekä kaikki yksityinen velka tulisi maksaa ensiksi jakamattomasta pesästä Ruotsin lain ja K.M:n resoluution nojalla. Heistä ko. pactum antenuptiale oli vastoin lakia, NK:n 5. ja MK:n 29. lukua. Velkojat eivät kuitenkaan pysähtyneet tähän, niin kuin johdonmukaista olisi ollut, jos he todella pitivät ehtoa laittomana tai ajattelivat vain tämän argumentin riittävän oikeudelle. Ehto ei heidän mielestään ollut pätevä ensinnäkään sen vuoksi, että sellaisen ei saisi vahingoittaa kolmatta, joka ei siitä tiedä eikä ole siihen suostunut, vaan hyvässä uskossa (bona fide) lainaa asianomaisille. Ehto ei myöskään ollut todistajien allekirjoittama eikä kuninkaan vahvistama eikä sitä ollut pöytäkirjaamisen tai julkistamisen välityksellä saatettu asianomaisille tiedoksi. Oikeus havaitsi, että pactum antenuptiale oli tehty Saksassa 10. 6. 1655 ennen avioliittoa ja siinä, kuten mukaan liitetty inventaario osoitti, lahjoitettu kreivittärelle «Ehegeldin» eli «Brudskattin» nimellä arvoltaan huomattava summa kultaa ja jalokiviä ehdolla, että ne kreivittären kuoleman jälkeen menisivät tämän perillisille. Kreivittären isä oli ehdon myöhemmin (1662) testamentillaan täsmentänyt ja vahvistanut ja omaisuuden määrää vielä entisestään lisännyt. (Kysymyksessä siis fideikomissi). Kreivi De la Gardie oli kuitannut saadun omaisuuden ja asettanut siitä maatilan pantiksi. Oikeus julisti päteviksi 'molemmat dispositiot'⁴ sekä pactum antenuptialen että sittemmin tehdyn, allekirjoittaneiden

⁴ Oikeudenjäsenten neuvottelussa 3. 11. 1687 päädyttiin siihen, että 'molemmat dispositiot' ovat päteviä. SRA. Svca Hovrätts arkiv. Codex rationum 3. 11. 1687.

todistajien läsnäollessa laaditun testamentin Ruotsin lain MK:n 9. luvun ja vuoden 1686 testamenttiasetuksen 5. pykälän nojalla, jossa viimeksi mainitussa 'K.M. oikeuden ja lain mukaisesti säättää, että jokainen säädös on laillisesti ja testamentin tapaan tehtävä ja että siinä määrättyjen ehtojen mukaan on eletävä'. Beata Königs-marck sai oikeuden erottaa avioehdossa ja testamentissa eritellyn omaisuuden päältä.⁵

Vaikka hovioikeus edellä selostetussa tuomiossa 23. 12. 1684 oli kumonnut avioehdon mm. vedoten saksalaisesta oikeudesta lainattuun perusteeseen, jonka mukaan avioehdon ei saanut loukata kolmannen oikeutta, näyttää se 1680-luvun lopulla hyväksyneen ainakin sellaiset ehdot, joissa kumpikin pidätti omaisuutensa itselleen. Käsiteltäessä 22. 2. 1689 leskirouva Adelcronan ja K.M:n edustajan, kamariviskaali Hinrich Schefferin välistä juttua, jossa edellinen vaati itselleen oikeuden erottaa naimaosansa jakamattomasta ennen kruunun saatavien ulosmittaamista, päädyttiin siihen, että mikäli — niin kuin tässä tapauksessa oli asianlaista — puolisoitten kesken ei ole tehty pactum antenuptialea, ei erottamisoikeutta voida myöntää. Samassa jutussa tuli esille kysymys siitä, ovatko puolisoitten väliset lahjat sallittuja; aviomies oli nimittäin lahjoittanut vaimolleen kaupunkitalon. Asessori Fatzburgh, jonka edustama käsitys jäi vähemmistöön, katsoi lahjat luvallisiksi selittäen mm., että 'koska kuitenkin jompikumpi heistä voi pactum antenuptialella antaa pois naimaoikeutensa, miksei myös avioliitossa voitaisi luopua oikeudesta (juri suo renunciaria)'. Asessori Swalgh vastasi kuitenkin tähän heti, että omaisuuden yhteyden purkaminen avioehdolla ei ole luvallista enää liiton aikana.⁶ Hovioikeus hylkäsi niin ikään samanlaisen vaatimuksen 9. 11. 1689, jolloin vastakkain olivat leski-

⁵ SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, f. 419—423 v; vrt. myös f. 426—429 v.

⁶ SRA. Svea Hovrätts arkiv. Codex rationum 22. 2. 1689. Svean HO:n tuomio 9. 11. 1689. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, f. 457 v. — Eräässä aikaisemmassa oikeuden jäsenten neuvottelussa (Codex rationum 12. 2. 1684) herätti eräs avioehto, jonka leski oli tehnyt vävynsä kanssa, erimielisyyttä siitä, oliko pidätetty omaisuus luonnehdittava käsitteellä »inlagsfää», »depositio» vaiko »fideikomissio» ja oliko kyseinen oikeustoimi »pactum antenuptiale» vaiko

rouva Catharine Lillienborg ja kuninkaan edustajana kamari-viskaali Scheffer. Perusteluna oli, että 'ei ole esitetty mitään pactum antenuptialea, jolla molemmat puoliset olisivat irtisanoneet naimaoikeutensa toisensa pesään tuomaan omaisuuteen'.⁷ Becchius esittää useista tuomioista laatimassaan yhteenvedossa seuraavaa: 'Ennen kuin velat ja rasitukset, jotka johtuvat *K.M:n vaatimuksista* ja ovat tulleet pesään (vastuu solidaarinen), on suoritettu, ei vaimolla ole oikeutta 1) huomenlahjaan, 2) naimaosaan, etenkin jos ei osoiteta mitä, hän on pesään tuonut, tai jos ei ole olemassa pactum antenuptialea, 3) ennen avioliittoa luvattuihin lahjoihin, jotka ovat hankitusta ja jotka kuuluvat pesään, 4) etuosaan tai leskeysoikeuteen eikä 5) testamenttiin.'⁸

Vuotta 1690 myöhempään avioehtojuttuihin on tietenkin saattanut vaikuttaa lakikomission ehdotus. Voidaan havaita, että tuomioistuinten suhtautuminen ehdon muotoon tulee aikaisempaa tiukemmaksi. Sopimuksilta aletaan vaatia tiettyjä Saksassa käytettyjä määrämuotoja ja vaatimukset perustetaan erilaisiin ruotsalaisiin — ei tosin avioehtoja varten annettuihin — asetuksiin.⁹

pelkkä »dispositio», »förskrifning». Keskustelussa tuotiin esiin mm., että velkojain etua ei ollut lupa loukata, ja toisaalta periaate »provisio hominis tollit provisionem legis». 'Kirjoituksen selvyttä' pidettiin oikeustoimen hyväksymisen yhtenä edellytyksenä.

⁷ SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. vol. 17, f. 434—438 v.

⁸ SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. vol. 17, ff. 431.

⁹ Vuonna 1698 Johan Stenbock haki rikki Axel Julius De la Gardien vaimolleen tekemää avioehtoa saadakseen suorituksen saatavistaan. Hän vetosi paitsi kaikkiin lakiehdotuksissa mainittuihin muotomääräyksiin myös siihen, että ehto ei sisältänyt lähimpien sukulaisten, vanhempien, hänen edusmiestensä suostumusta, ja siihen, että sitä ei ollut vuoden 1660 ns. Charta Sigillata asetuksen 29. §:n mukaisesti kirjoitettu leimatulle paperille *vaan sellaisella myöhemmin ympäröity*. Ehdossa de la Gardie sanoi irti kaiken oikeutensa vaimonsa omaisuuden ja julisti, että sitä ei tulisi rasittaa millään hänen tekemällään velalla. Ehdon oli kreivin lisäksi allekirjoittanut vaimon velipuoli. Vaimo oli valalla ja mies Tallinnassa 17. 4. 1697 päivätyllä julistuksella vahvistanut, että ehto oli tehty ennen heidän 15. 12. 1664 pidettyä häitään. Oikeus totesi ensiksikin, että K.M. oli kirjellään 25. 10. 1698 antanut HO:lle vallan tuomita asiassa välittämättä lainkaan vuoden 1660 asetuksista. Gustaf Hornin, vaimon velipuolen, ei katsottu allekirjoittaneen ehtoa vaimon edusmiehenä vaan todistajana, huoli-

7. Avioehdon luonne ja tausta

Esitellyistä avioehdon pätevyyttä koskevista oikeudenkäynneistä voidaan, vaikka aineisto onkin pieni, tehdä eräitä varovaisia päätelmiä. Ensinnäkin on nähtävissä, että viime kädessä reduktion matkaansaattamat prosessit hallitsivat tätä oikeuselämän lohkoa. Asetelmat ovat selkeästi kaksijakoisia; kantajain intressissä oli avioehdon hyväksytyksi saaminen, jotta saataisiin pelastetuksi edes jotakin, ja siksi he korostivat puolisoiden sopimusvapautta ja väheksyivät muotojen merkitystä. Kruunun edustajain taas oli, estääkseen reduktiosta lasketun tuoton tätä odottamatonta tietä pienentymästä, tehtävä kaikkensa ehdon pätevyyden kiistämiseksi. Merkillepantavaa on, että kruunun edustajat eivät erityisen ponnekaasti vedonneet siihen, että Ruotsin laki ei kyseistä oikeustointa tunne. Päinvastoin vaikuttaa siltä, että kruununkin asiamiehet tunnustavat tietyn lainkohdan oikeuttavan avioehdon kaltaiset oikeustoimet, nimittäin maakaaren 9. luvun. 'Tuossa luvussa, joka säättää omistajalle vapaan määräämismällän hankittuun omaisuuteen, antaa luvan myydä, vaihtaa, lahjoittaa tai pantata, ei ole kuitenkaan

matta lähcisestä sukulaisuudestaan, ja muiden, sukulaisten tai vaimon itsensä, allekirjoitusta ei katsottu tarpeelliseksi sen vuoksi, että kysymyksessä ei ollut sopimus vaan De la Gardien yksipuolinen sitoutuminen luopua oikeudesta vaimonsa omaisuuteen, johon hän täysivaltaisena henkilönä omasi vallan. Koska ehdon oli lisäksi täytynyt syntyä ennen vuotta 1672, jolloin Horn oli kuollut, ja siten ennen kuin mikään syy kruunun tai yksityisten velkojain taholta antoi siihen aihetta, katsottiin se ennen häitä tehdyksi. Myöskään sen seikan, että ehtoa ei ollut häiden edellä oikeassa paikassa pöytäkirjattu, ei katsottu olevan esteenä ehdon hyväksymiselle, koska silloin ei mikään Ruotsin laki vaatinut sellaisen oikeustoimen pöytäkirjaamista oikeudessa. Näin ollen oikeus julisti avioehdon päteväksi ja kreivittären Stenbockin vaatimuksista vapaaksi (SRA, Becchius-Palmcrantzin kok. 17, f. 252 a—f.).

Elisabeth Gripenstiernan ja kruunun edustajan välisen jutun käsittelyssä, josta tuomio langetettiin 18. 6. 1700, Gripenstierna sai oikeuden nauttia valallisesti oikeaksi vahvistamaansa avioehtoa, kun oli todettu, että ehto oli todistajien allekirjoittama, tehty ennen häitä ja otettu oikeuden pöytäkirjoihin. Tosin ehdon, jonka oli tehty 19. 5. 1666, olivat todistajat allekirjoittaneet vasta 24. 12. 1672 ja se oli esitetty oikeudelle 9. 10. 1679. (SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, f. 252 v.—253 v.)

mainintaa kolmannen suojasta.¹ Näin jäi kruununmiesten ainoaksi mahdollisuudeksi korostaa muotovaatimusten ja kolmannen suojan merkitystä. Koska Ruotsin laki ei näitä koskevia säännöksiä tuntenut, oli heidän lainattava ne *saksalaisesta* oikeudesta.² Tosin ani harvalla keisarikunnan seudulla oli voimassa niin tiukkoja määräyksiä kuin he esittivät, mutta mikäpä olisi pakottanut heitä tyytymään lievempiin muotomääräyksiin; edullisinta oli mainita tiukimmat mahdolliset.

Tässä ristivedossa näyttää tuomioistuinten kannanotoissa esiintyneen epavakaisuutta. Horjuvuus tuomioiden suunnassa aiheutui tuskin pelkästään kruunun harjoittamasta painostuksesta, vaikka siihenkin ehkä jossakin määrin turvauduttiin. Jo silloin kun ongelmaan orientoiduttiin pelkästään juridisin perustein, tuli vastaan vaikeuksia. Hankaluus ei piillyt kysymyksessä, onko avioehto ylipäätään oikeutettu vai ei, sillä sen kuulumista oikeusjärjestelmään pidettiin selvänä. Oikeus tarkasteli ehtoa voimassaolevan *testamenttisäännösten valossa*, mutta se ei suinkaan samastanut ehtoa ja testamenttia. Oikeus katsoi ne *osiksi laajempaa oikeustoiminta, säädöstä*, jota kutsuttiin milloin nimityksellä 'förförordning', milloin 'dispositio', ja joka tuettiin mainittuun maakaaren 9. lukuun.³ Koska oikeus rinnasti avioehdon ja testamentin, se ei katsonut määrämuotoja välttämättömäksi; tärkeää oli vain selvyyys siitä, mikä oli ollut säädöksen tekijän tahto toimen tekohetkellä.⁴ Tähän saakka oikeus toimi johdonmukaisesti, mutta sitten tuli vastaan suuri vaikeus, joka viime

¹ Maanlain aikanahan velkapääoma ei näytellyt mainittavaa osaa talouselämässä.

² Avioehdosta Saksassa ks. *Friedrich Georg von Bunge*, *Das liv- und esthländische Privatrecht I* (Reval 1847), s. 460—461; *Stobbe* 1884 IV, s. 136—138; *Gustaf Klemens Schmelzeisen*, *Polizeiordnungen und Privatrecht. Forschungen zur neueren Privatrechtsgeschichte III* (Köln 1955), s. 65; *Richard Schroeder*, *Geschichte des ehelichen Güterrechts in Deutschland* (Stettin-Danzig-Elbing 1863) III, s. 329—332. Saksilainen oikeus.

³ Vrt. s. 172 nootti 6. Svean HO:n neuvottelussa 3. 11. 1687 rinnastettiin sekä avioehto että testamentti nimityksellä dispositio ja todettiin ne päteviksi. SRA. Svea Hovrätts arkiv. Codex rationum 3. 11. 1687.

⁴ Vrt. *Holmbäck* 1916, s. 40—48; *Schmedeman*, s. 667—674.

kädessä johti horjuvuuteen: kysymys kolmannesta suojasta. Oli pakko tinkiä roomalaisoikeudellisesta laajan sopimusvapauden opista oikeusturvan säilyttämiseksi. Tämä yleensä myönnettiin, mutta vaikeaa oli ottaa yhdenmukaista kantaa siihen, millainen kolmannen suojan tuli olla, millaiset sopimukset olivat luvallisia ja mitkä muoto-vaatimukset oli katsottava välttämättömiksi. Tässä tilanteessa oli helpointa ratkaista sellaisen sopimuksen pätevyys, jossa ainoastaan irtisanottiin oikeus naimaosaan eli niin kuin asia käsitettiin, luovutettiin lain takaamasta oikeudesta. Ilmeisesti osaksi tästä syystä mainitut sopimukset yleistyvät.

Luonnehdittua taustaa vasten voidaan hyvin ymmärtää, miksi kysymys kolmannen suojasta näyttelee myös komissiossa keskeisintä osaa. Ei voi myöskään välttyä panemasta merkille sitä silmiinpistävää yhtäläisyyttä, mikä vallitsee kruunun edustajien vaatimusten ja komission ensimmäisessä käsittelyssä esiintuotujen kannanottojen kesken. Toisessa luonnoksessa ovatkin sitten useimmat kruunun edustajien vaatimuksista toteutettuina. On syytä otaksua kysymyksen avioehdosta tuolloin melkoisessa määrin politisoituneen. Ei ole myöskään ihmettelemistä siinä, että Lindschöld korosti 'kuninkaan suostumuksen' ja 'esivallan luvan' tarpeellisuutta ja vaati, että tuomari edustaisi esivaltaa, sillä hän käsitti kruunun suoranaisesti esiintyvän saamamiehenä, olevan kolmannen asemassa (vrt. Gyldestolpe s. 153). Lindschöld tuskin ajatteli niinkään oikeusturvan säilymistä kuin kruunun etua.

Mistä sitten johtuu se, että komissio — vielä Kaarle XI:n hallitusaikana — vähitellen luopuu aluksi omaksumastaan asenteesta, kysymyksen tarkastelusta korosteisesti kolmannen suojan näkökulmasta. Vaikka Hasselin osuus Svean hovioikeuden istuvana tuomarina ja siten «sisältöpäin» perehtyneenä hovioikeudessa vallineisiin katsomuksiin on ymmärrettävä, jää vaille selitystä se, miksi muut taipuvat hänen kannalleen. Ilmeistä on, että säännöstö toisen luonnoksen mukaisena olisi ollut käytäntöön soveltumaton, siksi yleisluontoinen, epämääräinen ja tulkinnanvarainen on siinä kolmannen moittimisvalta. Säännöstö olisi varmaan aiheuttanut 'loputtomia riitoja', kuten Hassel väitti, ja minkä käsityksen Lindschöldkin omaksui. Koska säännösten epämääräisyys oli kolmannen eduksi

eikä suinkaan sopimuspuolten, oli säännöstöä korjattava määrittelemällä lähemmin, missä tapauksessa ehtoa vastaan voitiin kantaa. Menettely johti sopimuspuolten vapauden lisääntymiseen. Kehitys jatkui sitten tähän suuntaan vapaudenajalla, toisenlaisen yhteiskuntajärjestelmän ja uudenlaisten katsomusten vallitessa.

* * *

Palattakoon vielä lyhyesti kysymykseen avioehdon alkuperästä. On todettava, että tässä esitetty aineisto osoittaa aivan ilmeisen ulkomaisen, eritoten saksalaisen⁵ oikeusjärjestelmän vaikuttaneen avioehdon kehitykseen Ruotsin oikeudessa. Silmiinpistävän usein on ehto joko tehty Saksassa tai sitten jompikunpi sopimuspuolista tai molemmat ovat saksalaista sukuperää. Tämä asiantila selvästikin aiheuttaa ulkomailla tehtyjä sopimuksia koskevien pykälien mukaantottamisen. Oikeustoimen yleistymisen edellytykset Ruotsissa rakentuivat siis maan eteläisen kulttuurisuhteiden kiinteytymiselle ja vuorovaikutuksen vilkastumiselle.⁶ Baltian ja 30-vuotisessa sodassa vallattujen, lyypekkiläisen kaupunkioikeuden piiriin kuuluvien saksalaisalueiden Ruotsiin liittämisen ja suurvaltakaudella maahan suuntautuneen ulkomaisten liikemiesten muuttoliikkeen⁷ vaikutuksesta myös ulkomaisten oikeustapojen vaikutus lisääntyi.

⁵ Vaikutteita saattoi tietenkin tulla muualtakin kuin Saksasta. Olihan mm. eräs ehdon tekijä hollantilainen.

⁶ Avioehdot olivat Saksan ylhäisaatelin keskuudessa aivan yleisiä. Naisen perimysoikeuden tultua toteutetuksi oli aateli pyrkinyt estämään ominaisuutensa vähentämisen turvautumalla sellaisiin avioehtoihin, joissa tytär myötäjäisiä vastaan luopui perintöoikeudestaan ja joissa hänen miehensä sitoutui olemaan vaimon perintöosuutta vaatimatta. Erityisen tarpeelliseksi tämä järjestely nähtiin luonnollisesti silloin, kun tytär avioitui ulkomaalaisen kanssa. Ruotsin Vaasa-sukuiset hallitsijat olivat solmineet tällaisia avioehtoja — luultavasti ensimmäisinä Ruotsissa. *Kock* 1926, s. 118, 174; SRA. Avskriftsamlingen. Furstliga personers heyratz kontrakt, förläningar m.m. Sisältää Kustaa Vaasan ja hänen puolisonsa Catherinan, Saksin herttua Magnuksen tyttären välisen avioehtosopimuksen vuodelta 1531 sekä vastaavat Juhana herttuan ja Katarina Jacellonican (Wilma 2. 10. 1562) sekä Kaarle herttuan ja hänen puolisonsa Marian (Heidelberg 1. 5. 1578) väliltä.

⁷ Kts. lähemmin *Heckscher* 1936, s. 362—364, 366, 377—380.

Mutta pelkästään kulttuurivuorovaikutus ei ollut edistämässä avioehdon yleistymistä ja saksalaisen käytännön leviämistä. Talouselämän kehittyminen ja velkapääoman runsaampi käyttö suorastaan pakottivat avioehdon kaltaisen oikeustoimen käyttöönottoon. Sitä paitsi reduktion luomat poikkeukselliset olot nopeuttivat saksalaisten piirteiden — nimenomaan muotomääräyksien — omaksumista.

Mutta vaikka saksalainen *vaikutus* onkin silmiinpistävä, ei ole sanottu, että ehto kokonaisuudessaan, 'valmiina', kaikkine tunnusmerkillisine piirteineen hiljakseen vakiintuisi Ruotsiin Saksasta käsin. Luultavasti oikeustoimella oli olemassa kotimaistakin tai joka tapauksessa aikaisempaa pohjaa. Näyttää siltä, että avioehto nimenomaan luoton käytön lisääntymisen ansiosta ja rajautuu 1600-luvulla omaksi oikeustoimekseen vanhemmasta, pelkän *säädöksen* nimellä tunnetusta. Samalla se käsitteellisesti irtautuu muista saman diffuusien kokonaisuuden osista, mm. keskinäisestä testamentista, johon se usein sekoitettiin, ja huomenlahjasta, johon se rinnastettiin. Koska 'säädös', jonka laajamittaiseen käyttöön roomalaisoikeus sopimusvapautta lisäävänä on varmasti vaikuttanut, pohjattiin Ruotsissa joka tapauksessa maakaaren 9. lukuun, joka salli hankitun omaisuuden vapaan määräämisen, ei tältä pohjalta ole niinkään perustelematonta Olivecronan tavoin johtaa avioehdon juuret keskiaikaisista kihlakokouksista. Niissä sovittiin huomenlahjasta ja myötäjaisista sekä myöhemmin puolisoitten naimaosista eli kummankin osuudesta hankittuun ja irtaimeen omaisuuteen.⁹ Kuitenkin on muistettava, että 1600-lukua vanhemmat avioehtoa muistuttavat oikeustoimet erosivat suuresti myöhemmistä niin muodon kuin tarkoituksenkin puolesta. Voisi miltei puhua eri oikeustoimista. Avioehdon kaltaista oikeustointa ei varhemmin tehty — eikä voitu tehdä — velkavastuun estämiseksi, vaan perintönäkökohtien vuoksi, tarkoituksena turvata vaimon leskeysaika, säästää omaisuus silloisille perillisille tai estää tiettyjen henkilöiden perimysoikeus. Tällöin ei myöskään esiintynyt tarvetta ehdon julkistamiseen samalla tavoin kuin velkojien suojan ollessa kysymyksessä.

⁸ *Jägerskiöld* 1963, s. 73, 153.

⁹ Saksassa avioehdot tehtiin keskiajalla usein kihlajaisissa tai häissä, samalla kun sovittiin muustakin varallisuuspuolesta. *Stobbe* 1884 IV, s. 83—85.

Leijonmarck ja avioehto

Leijonmarck tuo keskusteluissa varsin niukasti esille omia näkemyksiään avioehtosäännöstöstä. Hänen otteensa tämän lainkohdan pohdintaan on siten aivan toisenlainen kuin esim. pojan avioitumisvapauden käsittelyyn ja jättää sellaisen kuvan, kuin koko aihepiiri olisi ollut hänelle jokseenkin vieras ja kiinnostamaton. Näin saattoi ollakin; asia ja sen käsittelyvaiheet eivät törmänneet Leijonmarckin juridisen ajattelun peruskatsomuksiin. Tosiasia silti on, että Leijonmarckilla on varsin merkittävä osuus säännösten saamaan asuun. Säännöstö on puitteiltaan valmis jo ensimmäisessä luonnoksessa, jonka tietyt peruspiirteet säilyvät aina 1734 vuoden lakiin.

Komissiokäsittelyn alettua tulevat muutosaloitteet muiden kuin Leijonmarckin taholta. Kaikkia vaatimuksia Leijonmarck ei toteuta. Parhaiten päästäänkin hänen katsomuksiinsa käsiksi tarkkaamalla, mitä hän hylkää, mitä hyväksyy. Ensinnäkin hän näyttää olleen varsin taipuvainen naisen oikeustoimikelpoisuuden supistamiseen. Näin voidaan sanoa sen nojalla, että hän valitsi toteutettavaksi Hasselin kannan väittelystä, jossa enemmistö oli toista mieltä. Käsittelyn tärkeimpään ongelmaan, kolmannen asemaan, on Leijonmarckin asennetta vaikeampi luonnehtia. Ensinnäkään hän ei ota E. X:stä ensimmäiseen istunnolle jätettyyn luonnokseensa kaikkia sellaisia määräyksiä, jotka rajoittavat sopimusvapautta. Toisaalta Leijonmarckin havaitaan korostavan (tosin ensimmäisen istunnon *jälkeen*) kolmannen suojan tärkeyttä, sillä kokouksessa 8. 4. 1690 hän puolusti erästä luonnoskohtaansa, pöytäkirjaamisen määräämistä sopimuspuolten asuinpaikkakunnalle ja sinne, missä omaisuus oli (*forum rei sitae*), seuraavasti: 'Jos pöytäkirjaaminen tapahtuu muulla seudulla kuin missä omaisuus nyt on, ei toinen (kolmas) voi siitä mitään tietää eikä hyötyä, ja sen tulee tapahtua siellä, missä omaisuus, erityisesti kiinteä, sijaitsee'.¹ Leijonmarck siis ilmaisi pitävänsä tärkeänä sopimuksen julkistamista ja saattamista kolmannen tietoon. Mutta tämän pitemmälle kolmannen edun turvaamisessa hän ei ilmeisestikään halunnut mennä. Hänhän jätti ottamatta E. X:stä

¹ Förarbetena I, s. 235. Tätä määräystä ei ole E X:ssä.

sen kohdan konseptiinsa, jossa tuomioistuimen edellytettiin tarkastavan ehdon laillisuuden, eikä myöskään useista 5. 4. 1690 esitetyistä vaatimuksista huolimatta suostunut siihen, että tuomari viran puolesta määrättäisiin valvomaan asianosaisten etua. Leijonmarckin kanta näyttää siis olleen se, että sopimus piti vain saattaa kolmannen tietoon, minkä jälkeen tällä oli valta valvoa etuaan aivan samoin kuin sopimuksen tekijöillä. Ulkopuolisen, tuomioistuimen, ei tullut tarpeettomasti julkistaa asiaa eikä siihen sekaantua automaattisesti, vaan vain siinä tapauksessa, että sen ratkaisuun vedottaisiin. Tämä periaate jäikin sitten lakiin.² Sopimuksen kohteen määrittely jäi sekin Leijonmarckin toimesta pysyväksi. Myöhemmin on kiistelty siitä, oliko 1734-vuoden lain tarkoituksena sallia avioehdon avulla myös suurennettavan naimaosaa, esim. niin että ehdossa määrättiin myös sopimuspuolten yksityisestä hankitusta kiinteästä omaisuudesta, johon lainmukainen naimaosa ei ulottunut. Edellä (s. 160) todettiin alkuperäisen sanamuodon viittaavan tähän suuntaan ja myös Leijonmarckin tarkoitus näyttää olleen tällainen. Koska hän selitti, että kirjaamisen tuli tapahtua siellä, missä omaisuus, erityisesti *kiinteä* sijaitsi, täytyi hänen tarkoittaa kiinteästä sopimisen sallimista. Hän ei voinut tarkoittaa «kiinteällä» perintömaata, sillä sen jäämistä ehdon vaikutusten ulkopuolelle pidettiin joka taholla alusta saakka selviönä, joten on katsottava hänen puhuneen kiinteästä *hankitusta* omaisuudesta. Kun liiton alussa ei vielä voinut olla yhteistä hankittua omaisuutta eikä näin ollen tietoa sen sijaintipaikasta, on kyse kummankin yksityisestä hankitusta kiinteimistöstä.

Tämän kannanoton taustana on luultavasti tuo maanlain maakaaren kuuluisa 9. luku, joka salli vapaan määräämisen hankitusta kiinteimistöstä ja johon Svean hovioikeus nojautui avioehtoja hyväksyessään.

Vuoden 1734 laki seuraa tätä linjaa. Siinä suljetaan ehdon ulkopuolelle omaisuus, johon jollakin toisella on «parempi» oikeus. Tämä merkitsi perintömaan ja rasitteiden alaisen hankitun kiinteimistön poisjäämistä. Myöskään velkojen suorituskyky ei sopimuspuolilla saanut heikentyä.³

² Vrt. 1734 vuoden laki NK 8.

³ Vrt. *Calonius* 1781, s. 18—20.

Se seikka, että Leijonmarckin ensimmäisestä käsittelyyn tuodusta luonnoksesta puuttui ulkomailla tehtäviä sopimuksia koskeva osa (sellainen oli E X:ssä⁴), ei luultavasti merkitse paljoakaan. Ilmeisesti Leijonmarck halusi ensin nähdä, millaiseksi säännöstö perusosiltaan muodostuisi komissiokäsittelyn aikana, ja vasta sen jälkeen luonnos-
tella ulkomailla tehdyt sopimukset.

Lopuksi on mainittava siitä, että eräässä erittelyluontoisessa memoriaalissa, joka edellä otaksuttiin (s. 36) Leijonmarckin laatimaksi, analysoidaan roomalaiseen ja saksalaiseen oikeuteen nojautuen puolisoliden omaisuuskategorioita ja mainitaan yhtenä «receptitia», jonka puoliset voivat pidättää itselleen.⁵ Toisaalta M.B:ssä, joka sekin varauksellisesti otaksuttiin Leijonmarckin kynästä lähteneeksi, viitataan avioehtojen aiheuttamiin riitoihin ja ehdotetaan toimenpiteitä tämän oikeustoimen frekvenssin ja sitä tietä merkityksen rajoittamiseksi.⁶ Nähtävästi Leijonmarck ei kavahda laajaa sopimusvapautta sinänsä, vaan mielivaltaa, sellaista, joka vähentää tai estää toisen lailliset oikeudet. M:B:ssähän ei ehdoteta avioehtosopimuksia kokonaan kiellettäväksi. Koska Leijonmarck toisaalta piti ehdon julkiseksi saattamista tärkeänä, voidaan todeta hänen suhtautuneen ehtoihin *myönteisesti*, mikäli ne tehtiin riittävän julkisesti, jotta kullakin oli asiasta tiedon saatuaan valta valvoa etujaan ja kantaa ehtoa vastaan.

Leijonmarckin tässä kysymyksessä tuomioistuimen osuudesta omaksumalle käsitykselle löytyy useita vastaavuuksia hänen muissa yhteyksissä esittämistään mielipiteistä. Naittamislaitosta käsiteltäessä tällaisia todettiin useampia. Mainittakoon vielä eräs esimerkki valmistelun muilta lohkoilta. Kun 21. 3. 1690 keskusteltiin siitä, tuli-

⁴ Liite n:o 4, s. 288.

⁵ Memoriaalin asiaan liittyvä kohta kuuluu: »Mulierum bona triplicia sunt 1) *Dotalia*. Muliere vel ejus nomine traduntur Marito, ejus Patri ad sustinenda onera Matrimonij, vulgo Brudskatt, medgiff, heimtzgeld, Ehegeld 2) *Paraphernalia*. Quae uxor extra dotem secum asportat et in Domo Mariti possident. vulgo. egna förbehåldne godz, 3) *Receptitia*. Quae non modo extra dotem, sed etiam extra Domum Mariti velut separate sibi habeat et tenet». SRA. Lagkommissionen Förslag, sign. G. B. 1:15. Vrt. *Schroeder* 1874 II:III, s. 329 ff

⁶ Liite n:o 2, s. 274.

siko perunkirjoituksissa kaupungeissa raastuvanoikeuden edustajien olla läsnä, selitti Leijonmarck: 'Jos he kaikki (asianosaiset) ovat täysi-ikäisiä, tulisi heille jättää vapaus kutsua joku oikeudesta perunkirjoitukseen tai ei, miten he haluavat'.⁷ Tässä kannanotossa, joka jäi vähemmistöön, on lyhyesti ilmaistuna Leijonmarckin käsitys tuomioistuimen osuudesta perheoikeudellisissa kysymyksissä. Sama katsomus näyttäytyy uudelleen niin naittamislaitoksen kuin avioehdonkin yhteydessä ja on siten erittäin tiedostettu ja tietoisesti omaksuttu. Sen mukaan tuomioistuimen tuli pysyä taustalla, sellaisena elimenä, johon voitiin vedota umpikujan välttämiseksi, mutta jonka ei tullut automaattisesti sekaantua asioiden kulkuun ja siten tarpeettomasti paljastaa yksityisiä oloja julkisuudelle.

⁷ Förarbetena I, s. 207.

VI HUOMENLAHJAN KÄSITTELY

1. Huomenlahja 1600-luvulla

1600-luvun huomenlahjaoikeus pohjautui vanhoihin keskiaikaisiin yleisvaltakunnallisiin lakeihin, maan- ja kaupunginlakiin. Edellisen mukaan miehen tuli antaa vaimolleen häyötä seuranneen päivän aamuna (å rätt hinderdag), jolloin liitto vasta katsottiin päteväksi, huomenlahja (morgongåva) tai oikeammin sitova lupaus huomenlahjan lankeamisesta miehen kuoleman jälkeen. Lahja voitiin antaa maana, irtaimena tai rahana 13 «vahvistajan» läsnäollessa. Sen suuruutta rajoitti säätyaseman mukaan porrastettu enimmäisasteikko. Maksimin ylittävä osa julistettiin laittomaksi ja perillisille lankeavaksi, ja teosta seurasi vielä 40 mk:n yksin kuninkaalle menevä sakko.¹ Viimeksi mainittu määräys osoittaa kysymyksen kiinnostaneen kruunua.

Maakuntalaeissa ei ole sakkorangaistusta ja uutta on maanlaissa myös se, että maksimi (jota ei ole kaikissa maakuntalaeissa lainkaan) on säädyn mukaan porrastettu ja että huomenlahjan myöhempiin vaiheisiin on kiinnitetty runsaasti huomiota. Lahja määrätään laskettavaksi lapsille äidinperintönä, mikä merkitsi sitä, että lapsilla oli mahdollisuus saada se pesästä heti äidin kuoleman jälkeen ja että sen omistusoikeuden katsottiin olevan äidillä. — Aikaisemmin tätä oli pidetty itsestään selvänä. — Jos liitto oli lapseton, lahja lankeasi leskeksi jäävälle. Vaimon perilliset eivät siis saaneet sitä, jos lapseton vaimo kuoli ennen miestänsä. Lainsäätäjän kiinnostus huo-

¹ MEML ja KrML NK 10.

menlahjan suuruutta, frekvenssiä ja sen perimystä kohtaan osoittaa, että huomenlahjan jotenkin tajuttiin uhkaavan luovuttajan taloudellista kestokykyä ja sitä tietä valtion finanssipoliittisia pyrintöjä. Ilmeisesti huomenlahjain sisältämä omaisuus oli kohonnut varsin huomattaviin määriin.

Laissa on vielä maakuntalakien tapaan säännös, jonka mukaan aviorikokseen syyllistynyt nainen menettää paitsi kaiken sen omaisuuden, mihin avioliitto muuten olisi hänet oikeuttanut, myös huomenlahjansa.²

Kaupunginlaissa on eräitä maanlaista poikkeavia määräyksiä. Huomenlahja on katsottu tavalliseksi lahjaksi, joka — koska puolisoiden väliset lahjat olivat kielletyt — tuli antaa ensimmäisenä hääpäivänä, ennen liiton päteväksitulemistä. Vaimo sai lahjan liiton purkaantua vain, jollei lapsia ollut tai jos lapset olivat kuolleet. Tämä lahjan lankeamisen frekvenssiä jyrkästi supistava määräys teki sen joutumisesta vaimolle verraten harvinaisen (yhtä harvinaisen kuin lapsettomuus, joka tosin oli tuolloin nykyistä yleisempää). Osituksessa tuli ensiksi erottaa jakamattomasta lahja etuosan tavoin ja vasta sen jälkeen kummankin naimaosat.³

Useimmat oikeushistorioitsijat Ruotsissa ja Suomessa katsovat kuten 1600-luvun ruotsalaiset oikeusoppineet, jotka puolestaan nojasivat ajan saksalaisiin teoreetikoihin, että huomenlahja oli alunperin luonteeltaan joko pelkästään eräänlainen korvauslahja ja siveuspalkinto (*pretium virginitatis*) tai tämän ohella leskiavustus; aikaa myöten jälkimmäinen piirre voimistui.⁴ Muita funktioita huomen-

² *Carlsson* 1965, s. 209—217.

³ KrKL NK 10.

⁴ Pelkästään palkintolahjaksi selittivät huomenlahjan *Loccenius* (*Synopsis juris* 1673, 7:2), *Stiernhöök* (*De jure sveonum et gothorum vetusto, Holmiae* 1672, s. 161—162) ja *Rålamb* (1674, s. 283—286), ensiksi ja viimeksi mainittu viittaaavat samalla *Maeviukseen* kuuluisaan Lyypekin kaupunkioikeuden kommentaattoriin. Varhaisimmista oikeusoppineista vain *Nebman* (1747, s. 203) torjuu tämän käsityksen huomauttamalla siitä, että myös leskelle on aina annettu huomenlahja. Myöhemmistä oikeushistorioitsijoista *Winroth* (1901, s. 160—162), *Wrede* (R. A. Wrede, *Föreläsningar öfver giftermålsbalken*, Helsingfors 1903, s. 156—157), *Almqvist* (1940, s. 52) ja *Hemmer* (1954, s. 39—40) yhtyvät pääpiirteissään

lahjalle ei ole esitetty. Pretium virginitatis -tulkintaa tukevat todisteet ovat varsin heikot; lahjan leskiavun luonne on keskiaikaisten lakien nojalla sen sijaan paremmin puolustettavissa. Kuitenkin huomenlahjalla oli jo keskiajalla ilmeisesti muutakin merkitystä kuin palvelulla naimaosan täydennyksenä ja samalla leskiavustuksena. Leskiavustustulkinta ei riittävästi selitä sitä, miksi lahjan suuruudelle oli asetettava yläraja ja rangaistava, vieläpä erittäin ankarasti (sakot samoin kuin taposta) maksimin ylittämisestä. Luultavasti huomenlahjan määrän paisuminen pakotti lainsäätäjän turvautumaan näihin keinoihin luovuttajan omaisuuden turvaamiseksi ja tilojen veronmaksukykyisyyden takaamiseksi. Lahjan koon kasvaminen taas aiheutui siitä, että lahja palveli ajan *statussymbolina*, sosiaaliaseman mittapuuna.⁵

* * *

Lakia muuttaviin asetuksiin ei huomenlahjakysymyksessä 1600-luvulla aatelittomien säätyjen osalta päästy. Ajan asenteita ilmentävät vain lakiehdotukset, eräät kirjalliset kannanotot ja tuomiot. Toisin oli asianlaita aatelin osalta.

Yhteistä ns. Kaarle IX:n ja Rosengrenin lakiehdotuksille⁶ on,

pretium virginitatis-tulkintaan. Varauksen muodostaa viittaus leskiavustuksen luonteeseen. Winroth toteaa, että lahjalla on aina ohella ollut leskiavustuksen luonne, ja Wrede puolestaan, että lahja joka tapauksessa jo varhain muuttui leskiavustukseksi. Almquist on varovaisin ja esittää pyöreästi, että lahja sai alkunsa morsiamen kauppasummasta ja että se uskonpuhdistusaikana 'Moosksen lakiin liittyen' käsitettiin toisaalta kunnioituksen osoitukseksi morsianta kohtaan, toisaalta korvauslahjaksi. Hemmer pitää lahjaa palkintolahjana, mutta selittää samalla, että maanlaissa ja vielä korostetummin kaupunginlaissa sillä on leskiavustuksen luonne. — Ruotsalainen *Lizzie Carlsson* (1965, s. 209—247) puolustaa erittäin painokkaasti pretium virginitatis -tulkintaa ja katsoo tämän luonteen olleen vallitseva aina 1700-luvulle asti. Hän kyllä toteaa — jotenkin epäjohtonmukaisesti —, että huomenlahja oli keskiaikana tarkoitettu leskiavustukseksi, mutta että lahja täytti tämän tarkoituksen vain varakkaiden piirissä (s. 217).

⁵ *Heikki Ylikangas*, Huomenlahja Ruotsin keskiaikaisten lakien valossa (Historiallinen Aikakauskirja 1967, s. 14—25).

⁶ *Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien I*, s. 125—127, 309—310.

että maanlaissa esiintyvä, huomenlahjan oikeusvaikutusten supistamiseen tähtäävä tendenssi on molemmissa yhä vahvistunut. Kaarle IX:n ehdotuksen mukaan on kaikkea maata, Rosengrenin mukaan vain perittyä, lupa antaa ainoastaan käyttöoikeudella.⁷ Onpa Rosengrenin lakiehdotuksen kahdessa toisintokäsikirjoituksessa tehty lahja talonpoikaissäädystä kokonaan merkityksettömäksi vaatimalla vaimolta yhtä suuri vastalahja. Havaitaan siis, että pyrkimys suvun maaomaisuuden suojaamiseen on primäärinen tavoite. Samalla on kuitenkin pyritty pitämään silmällä naisen leskeyden turvaamista. Näiden kahden periaatteen yhteensovittaminen näyttää tuolloin niinkuin myöhemminkin tuottaneen vaikeuksia. Kaarle IX:n lakiehdotuksessa, jossa käyttöoikeus on täydellisemmin toteutettu, on ollut varaa lisätä lesken turvaa. Vihkimisen suorittava pappi on asetettu vastuuseen siitä, että lahja on todella luvattu; jos hän vihkii parin varmistumatta asiasta, on hän vastuussa lahjan suorittamisesta. Samalla on naista kielletty millään tavoin vähentämästä käyttöönsä annettua maaomaisuutta, jollei hän joutuisi 'äärimmäiseen köyhyyteen'.

Koko 1600-luvun alkupuolen aateli toimi saksalaisten ja tanskalaisien esikuvain innoittamana varsin aktiivisesti huomenlahjasäännösten muuttamiseksi.⁸ Hyvän kasityksen siitä, mihin sääty pyrki, saa sen esityksestä vuodelta 1590 ja esityksen mukaisesta Kaarle herttuan ehdotuksesta 'aatelisten sukujen säilyttämiseksi' vuodelta 1595.⁹ Omaisuussuhteiden stabilisoimiseksi siinä ehdotetaan, että aatelisvanhemmat antaisivat tästä lähin tyttärelleen kunnolliset myötäjäiset ja että sulhanen antaisi irtaimestaan myötäjäisiä vastaavan huomenlahjan. Tyttärellä ei pitänyt enää olla perintöoikeutta, kuten

⁷ Rosengrenin ehdotuksessa suku on velvollinen lunastamaan maan vaimon perillisiltä.

⁸ *Kock* 1926, s. 180—181. Vrt. *Stig Jägerskiöld*, *Adelsprivilegier i Sverige och Danmark* (Historisk Tidskrift 54, s. 258—266). Kreivillisen luokan osalta noudatettiin laista poikkeavaa, tanskalaista menettelyä 1600-luvun alkupuolelta lähtien.

⁹ Svenska riksdagsakter under tidehvarfvct 1521—1718, II, s. 1080; III, s. 628—629, SRA. Becchius-Palmcrantzins kok. 17, ff. 197—206; *Kock* 1926, s. 180—181.

oli ollut ennen Birger Jaarlin aikoja. Jaarlin mainitaan muuttaneen aikaisemman tavan ja sallineen tyttärenkin periä. Rälssitila voisi langeta naispuoliselle perilliselle vasta viidennessä parenteelissa, jollei ketään läheisempiä miespuolisia perillisiä olisi. Tila tuli periä kokonaisuena, sillä jos se jaettaisiin, 'siitä ei hyötyisi kukaan'. Miehen sukulaisilla tuli olla valta lunastaa myötäjäisiä vastaavalla summalla maana annettu huomenlahja lapsettomana kuolleen leskinaisen perillisiltä. Lopuksi ehdotuksessa vielä jyrkästi kielletään aatelisten epäsäätyiset avioliitot.

Ehdotuksen keskeinen pyrkimys on selvä: maaomaisuuden siirtyminen suvulta ja perheeltä muille, varsinkin aatelittomille oli estettävä. Kieltämällä naiselta perimys oikeus maahan, perinnöllisellä omistusoikeudella annetut kiinteät huomenlahjat ja lopuksi epäsäätyiset avioliitot aiottiin kolmesta kohdista padota se kanava, jota myöten rälssimaan virtaaminen aatelittomille ja sen seurauksena säädyn aseman heikentyminen oli mahdollista. Tämä tavoite salli vain leskeysavustuksen luonteisen huomenlahjan olemassaolon.

Lakia muuttavaa asetusta ei sillä kertaa saatu aikaan, mutta aatelin toistuvat valitukset¹⁰ palkittiin vihdoinkin Kristiina-kuningattaren aikana. Asetuksella 17. 12. 1644, joka esipuheenkin mukaan annettiin aatelin pyynnöstä ja 'heidän oman tahtonsa mukaisesti', säädetään, ettei huomenlahjaa vastedes saanut antaa 'perintöomaisuudesta ja maasta' (arwfe godz och jordh, termiä ei liene käännettävä 'perintötila ja maa') vaimon perinnölliseen omistukseen vaan ainoastaan käyttöön. Kiinteästä annetulle lahjalle on asetettu absoluuttinen maksimi, joka lasketaan lahjamaan tuotosta,¹¹ mutta osapuolet voivat sopia enimmäismäärää pienemmästäkin lahjasta. Lahja seuraa miestä tämän elinajan, mutta lankeaa hänen kuoltuaan lesken käyttöön. Kun leskivaimo kuolee tai jos hän menee uusiin naimisiin,

¹⁰ Aatelin valitus 7. 11. 1635 § 2 ja 12. 2. 1636 § 5, § 7 (R.o.A. protocoll II, s. 200, III, s. 94—95; Rådsprotocoll 5. 2. 1638) Aatelin esitys asetukseksi 26. 2. 1642 § 9; valitus asiassa 27. 10. 1643 § 2; Valtaneuvoston vastaus 19. 11. 1644 (R.o.A. protocoll III, s. 281—286, 324, 403—404).

¹¹ Tuotto saa vastata korkeintaan »6 pundh läster korn». *Stiernböök* (Föreläsningsprotocoll . . . 1666—1686, s. 128—129) pitää maksimia varsin korkeana.

siirtyy maa antajan perillisten omistukseen, mutta siihen kuuluvasta irtaimesta uudestaan avioituneella naisella on oikeus pitää puolet. Mitä lahjasta on käyttöaikana kulunut, on korvattava. Huomenlahja tuli tästä lähtien aina laskea isän- ei äidinperintönä.¹² Lapset, olkoonpa heitä tai ei, eivät vaikuta lahjan kulkuun.¹³

Koska asetuksessa ei puhuta irtaimesta annetuista lahjoista, on maanlain katsottava niiden suhteen edelleen pätevän. Ne tulivat siis vaimon pysyvään omistukseen. Hankitun maan kohtalo tuotti tulkintavaikeuksia, sillä asetuksessa käytetään hieman epämääräistä ilmaisua «arwfgodz och jordh». Alunperin lienee tarkoitettu, että hankittua omaisuutta voitaisiin antaa omaksi. Vähitellen näyttää kuitenkin päässeen vallalle sellainen käsitys, että hankittu ja peritty maaomaisuus on rinnastettava. Valtaneuvoston tuomiossa 12. 10. 1653 julistettiin vuoden 1644 asetuksen sulkevan piiriinsä niin hankitun kuin peritynkin maan.¹⁴ Seuraava vaihe oli, että vuonna 1664 puututtiin myös rahana ja irtaimena annettuihin lahjoihin kieltämällä lupaamasta niistä enempää kuin miehen omaisuus niissä kategorioissa sillä hetkellä käsitti.¹⁵ Myöhemmin alkoi sellainenkin käsitys voittaa alaa, että vuoden 1644 asetuksen on katsottava koskevan myös irtainta omaisuutta.¹⁶

¹² Tarkoitus saattoi myös olla, että sellaisen lahjan, joka tuli vaimon omaksi (esim. ansaittu irtain) oli vaimon perillisten mahdollista saada pesästä vasta miehen kuoleman jälkeen.

¹³ *Schmedeman*,¹ s. 243—244. — Todettakoon, että asetus seurailee paljossa saksalaista leskiavustuslainsäädäntöä. Vrt. *Stobbe* 1884 IV, s. 115—116.

¹⁴ Rådsprotocoll 12. 10. 1653 (XV, s. 493—494); *Abrahamsson* 1726, s. 291; *Nehrman* 1729, s. 203. Vrt. myös Svean HO:n tiedustelu 1705 (SRA, Lagkommissionen 1686—1736. Ankomma skrivelser, kungl. remisser till lagkommissionen).

¹⁵ *Schmedeman*, s. 390; *Nehrman* 1729, s. 205.

¹⁶ Aessori Gyllenanckar piti 22. 6. 1694 (Codex rationum) v:n 1644 asetuksen hengen vastaisena, että irtaimestakaan voitaisiin luovuttaa suurta määrää huomenlahjaksi. Vrt. *Jägerskiöld* 1963, s. 71; *Abrahamsson* 1726, s. 290—291. Svean HO:ssa syntyi 1707 crimielisyyttä siitä, olisiko aatelisten lupa antaa irtaimestaan huomenlahjoja vaimon pysyvään, perinnölliseen omistukseen. Osa jäsenistä piti tällaista sallittuna, koska maanlain MK 9:n ja v:n 1686 testamentti-asetuksen mukaan kukin voi vapaasti määrätä irtaimestaan ja hankitustaan.

Vaikka aatelisto säätyinä pyrki huomenlahjan oikeusvaikutusten supistamiseen, olivat säädyn yksityisten jäsenten intressit juuri päinvastaiset. Huomenlahja oli muodostunut *sosiaalisen aseman symboliksi*, mikä aikaansai sen määrän suurenemisen ja teki luovutustilaisuudesta hääjuhlan rituaalisen kohokohdan.¹⁷ Jo Skytte kaupunginlain kommentteissaan toteaa aatelisten yleisesti ylittävän lain salliman maksimin. Hän sanoo tämän tavan jatkuneen jo kauan ja tulleen siten laiksi.¹⁸ Menettelystä käytettiin nimitystä «parannus» (förbättring) eikä vuoden 1644 asetus kyennyt tapaa lopettamaan. Se päinvastoin yleistyi nopeasti aatelin mahdin kasvaessa. Kun parantaminen vuonna 1668 annetulla asetuksella ankarasti kiellettiin ja vuoden 1644 asetuksessa säädetyn maksimin yli menevä osa lahjasta julistettiin miehen perillisille kuuluvaksi, tapaa samalla sanotaan «icke länge sedan uppkomne».¹⁹ Lakia oli kuitenkin samalla tavoin kierretty jo 1500-luvulla.

Vastakkaiset, aatelin huomenlahjainstituutiota koskettavat ten-

Toinen osa jäsenistä piti lainsäätäjän tarkoituksen vastaisena, että irtaimesta-kaan voisi antaa pysyvään omistukseen huomenlahjaa miehen tilalle häviöksi ja perillisille vahingoksi (SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Ankomna skrivelser, ff. 1—32). Valtaneuvosto pyysi lakikomissiolta asiasta lausuntoa. Keskustelussa huomautettiin siitä, että aikaisemmin aateliset olivat luvanneet huomenlahjoja vain kiinteästä ja että nytemmin olivat irtaimet lahjat yleistyneet; valittiin myös lahjan koon paisumista. Komissio päätyi yksimielisesti kannattamaan rajoituksia myös irtaimesta luvatuille lahjoille ehdottaen, että kuningas antaisi asiassa lakiehdotuksen silloista ratkaisua (sen mukaan mies sai antaa irtaimesta enintään 1/10) myötäilevän asetuksen. Ptk. 7.—23. 11. 1707. Förarbetena II, s. 323—336. Komission vastaus UUB. B 101 m:21, ff. 104—114 v.

¹⁷ *Almqvist* (1953, s. 25) kertoo yksityiskohtaisesti eräiden 1600-luvun aatelishäiden kulun. Erityisesti havaitaan selkeästi, miten keskeistä osaa huomenlahjan kuulutus juhlallisuuksissa esitti. Vrt. myös *Förarbetena* 1666—1686, s. 133.

¹⁸ *EMIL WOLFF*, *Riksrådet Johan Skyttes kommentarer till stadslagen* (Göteborg 1905), s. 40—41.

¹⁹ *Schmedeman* s. 552—553. Vuoden 1665 lakiehdotuksessa sanotaan, että huomenlahjan parannuksia 'nyt yleisesti annetaan' ja että ne usein suuresti rasittivat antajan perillisiä nousten jopa suuremmiksi kuin itse lahja. Irtain ei sitäpaitsi, selostetaan ehdotuksessa edelleen, uscinkaan riitä lupauksen täyttekksi, vaan täytyy uhrata myös kiinteää. *Åtgärder för lagförbättring 1633—1665*, s. 217; *Posse* 1850, s. 127—128.

denssit tähtäsivät siis toisaalta huomenlahjan suurentamiseen, toisaalta sen määrän ja vaikutusten rajoittamiseen. Asia voidaan ilmaista toisinkin: yksityisen näkökulmasta huomenlahja katsottiin sosiaalisen aseman ja arvon symboliksi²⁰, säädyn kannalta se taas oli uhkana aatelisperheiden ja sukujen sekä viime kädessä itse säädyn aseman säilymiselle.²¹ Jälkimmäinen tendenssi hallitsi asetuslainsäädäntöä. Kun yritykset estää laissa säädetyillä enimmäismäärillä huomenlahjojen paisuminen ei onnistunut, oli pakko turvautua yhä johdonmukaisemmin toiseen keinoon, käyttöoikeusperiaatteeseen. Se toteutettiin ensiksi siellä, missä säädyn intressi oli vahvin, perityn omaisuuden, rälssiin, piirissä; sen jälkeen oli vuorossa hankittu maa ja viimeksi irtain. Antajan taloudellista kestävyttä vähiten horjuttavat omaisuudenlajit säästyivät kauimmin rajoituksilta. Seurauksena oli miehen yksityisen määräysvallan ja huomenlahjan oikeudellisen merkityksen kaventuminen julkisoikeudellisen intressin voimistumisen kustannuksella. Leskiavustusnäkökohta otettiin huomioon ja sitä toteutettiin mutta vain siinä määrin kuin hallitseva, miehen omaisuuden turvaa ensisijaisena silmämääränään pitävä pyrkimys kulloinkin salli.

* * *

Vaikka aatelittomien säätyjen osalta ei huomenlahjasäännöstössä päästykään muutoksiin, kysymys huomenlahjan luonteesta ja asemasta laissa johti kuitenkin erilaisiin kannanottoihin sekä tuomiokäytännössä että oikeusoppineiden piirissä. Anonyymissä, sittemmin hyvin runsaasti siteeratussa kirjoituksessa «En kort tractat om mor-

²⁰ *Stiernböök* (Förläggna . . . 1666—1686, s. 129) toteaa, ettei aateliston ole lain mukaan pakko antaa minkäänlaista huomenlahjaa, jolleivät he kykene tai halua, jatkaen: 'Mutta kunnian vuoksi he (sen) kuitenkin antavat . . .'

²¹ Aatelin ehdotuksessa huomenlahjasäännöstöksi 1642 valitetaan, että huomenlahjaa ei enää anneta lain ja kohtuuden vaan osapuolten sopimuksen mukaan ottamatta lainkaan huomioon sulhasen sukua ja sukulaisia. Suuret tilat, usein päätilatkin, menevät suvulta monen vahingoksi. Aatelissäädyn ptk. 26. 2. 1642 (R.o.Å:s riksdagsprotocoll III, s. 284).

gongåfwor« (painettu 1651),²³ joka selitetään laaditun ohjeeksi yksinkertaisille, huomenlahjasta paljon väitelleille tuomareille, luonnehditaan alkajaisiksi huomenlahjaa selittämällä, että 'voi tuskin päästä kunniallisesti naimisiin ja avioliittoon, jollei mies voi paremmaksi huolenpidoksi vaimostaan ja turvatakseen hänen elämänsä varustaa häntä rehellisellä ja melkoisella huomenlahjalla'. Tekijä siis käsitti huomenlahjan leskeysavustukseksi, jonka suuruuden määräsi antajan sosiaalinen asema. On selvää, että huomenlahja oli myös muissa kuin aatelissäadyissä saanut statussymbolin luonteen.²³ Lahjan antaminen selitetään velvollisuudeksi ja säännötön alkuperä johdetaan Mooseksen laista. Tekijä toteaa edelleen, että huomenlahja ei perimmältään ole lahja, koska sen antamisen ajankohta on obligatorinen ja koska vaimo ei aina saa siihen täydellistä omistusoikeutta. Kysymyksessä ei silti ole hänen mukaansa myöskään perintö, vaan aivan oma omaisuuskategoria, 'avioliitto-omaisuus' (äkten-skapsgods). Tekijän mielestä lainlukijat ovat täysin väärässä tulkitessaan yleisesti huomenlahjaomaisuuden vaimon hankitukseksi, jonka suhteen hän voi menetellä niin kuin haluaa. Eräässä myöhemmässä niin ikään anonyymissä kirjoituksessa, joka on ajoittamaton, yhdyttään muuten edellä referoituihin mielipiteisiin, mutta selitetään huomenlahjan olevan selvästi perittyä omaisuutta.²⁴ Jolloinkin vuosien 1666 ja 1662 välillä istuneen komission mietinnössä huomenlahjasta ei oteta lainkaan kantaa siihen, onko kysymyksessä hankittu

²³ En kort tractat om morgongåfwor (Stockholm 1651). — Vrt. Förarbetena . . . 1666—1686, s. 136—137. — Kirjoituksessa huomautetaan myös lainmaksimien ylittämisestä ja todetaan sen vieneen monta perhettä häviöön ja vieraita sukuja kohennukseen.

²³ Svean HO antoi 27. 3. 1686 tuomion jutussa, jossa huomenlahjakirjeen puuttuessa vaadittiin lahjan erottamista vaimolle sillä perusteella, että vihkimisen suorittanut pappi oli michen puolesta hääpäivänä juhlallisesti ilmoittanut vaimon saavan 'kunniallisen huomenlahjan'. Papin annettua tällaisen todistuksen vaimolle erotettiin oikeuden arvioima lahja. SRA. Becchius-Palmcrantzins kokoelma 17, ff. 164. b—166.

²⁴ Disputatio om morgångåfwa. UUB. Handskriftssamling, vol. B 101 g 2, ff. 61—66.

via peritty omaisuus, vaan esitetään ainoastaan kumpaakin käsitystä puoltavat syyt.²⁵

Kysymys velan ja huomenlahjan suhteesta aiheutti paljon erimielisyyttä. Skytte toteaa, että lain mukaan velka on aina maksettava pesästä ennen huomenlahjan erottamista,²⁶ mutta «En kort tractat om morgongåfwor»-kirjoituksessa selitetään, että asia on kaupungissa näin, mutta maalla ottaa vaimo huomenlahjansa ensin ja perilliset vastaavat miehen veloista. Viimeksi mainittua käsitystä edustavat myös Loccenius ja Rålamb.²⁷ Asian tuli olla näin, jotta maalaisvaimo saisi jonkinlaista korvausta siitä, että hän saa nauttia pienempää naimaosaa kuin hänen kaupungissa asuva kanssasisarensa.

Kaupunginlain mukaan velka tuli aina maksaa ennen huomenlahjan erottamista, mutta maalaisissa huomenlahja rinnastettiin perintöön, joka voitiin erottaa vasta velkojen maksamisen jälkeen. Vaikka Kaarle IX:n lakiehdotuksessa on määrätty huomenlahja osituksessa velan edelle, lienee vanhin käytäntö maalaisoikeudessa ollut kaupunginlain mukainen. Svean HO:ssa tuomittiin velka huomenlahjan edelle 4. 2. 1632, 10. 11. 1655, 28. 11. 1663, 3. 4. 1667, 23. 4. 1674 ja 17. 12. 1677, 16. 12. 1678 sekä valtaneuvostossa mm. 1667 ja 1669.²⁸ Samoin tuomitsi Götan HO 7. 4. 1663.²⁹ 1680-luvulla näyttää pyrkinen valalle toisenlainen katsomus. Syynä tähän olivat velkavastuun muuttaneet asetukset. Kun velkavastuu jaettiin velkojen syntyajan mukaan, alettiin myös huomenlahjan asemaa arvioida sen mukaan, oliko se luvattu ennen vai jälkeen velkojen synty-

Vuoden 1680 kannanottoja valaisevat hyvin oikeustapaukset vuo-

²⁵ SRA. Oordnade kommittéhandlingar. Serien I, vol. 4, nr. 49. Kommission angående morgångåva under tiden 1660—1662.

²⁶ *Wolff* 1905, s. 41.

²⁷ *Rålamb* 1674, s. 284; *Loccenius* 1673, 9:7:2:12. *Stiernböök*, joka itse on toista mieltä, sanoo suurimman osan Ruotsin juristeista hyväksyneen »En kort tractat»-kirjasessa esitetyt näkökohdat. *Förrarbetena* . . . 1666—1686, s. 136—138.

²⁸ SRA. *Becchius-Palmcrantz*in kok. 17. ff. 444 b; 18, 439—440 v; 17, f. 393, f. 360 a, f. 431, ff. 369, f. 440, 439; *Arnell* 1730, s. 295; *T'hyrén* 1893, s. 105—107.

²⁹ UUB. *Nordinska samlingen*, vol. 1392, f. 30—32.

silta 1685, 1686, 1687 ja 1689. K.M:n edustajan ja kreivitär Maria Cruusin jutussa 2. 12. 1685 oikeus totesi, että huomenlahjan antaminen ei ole riippuvainen miehen mielivallasta, vaan lain säätämä velvollisuus. Niinpä myös vaimolla oli 'oikeana häiden jälkeisenä päivänä' huomenlahjaan laillinen saanto-oikeus. Elinaikanaan oli miehellä lahjan hallintaoikeus, mutta ei valtaa sitä hävittää, sillä lahja on silloin vaimon omaisuutta. Koska kreivitär oli oikeudelle alkuperäisenä esitetyn, Wismarissa 20. 1. 1657 tehdyn huomenlahjakirjeen nojalla ennen vuotta 1660 ja siten ennen kuin kruunun vaatimukset katsottiin syntyneiksi, saanut lahjan laillisesti nimiinsä ja sittemmin miehensä 1666 tapahtuneen kuoleman jälkeen myös hallintaansa, tunnusti oikeus hänelle siihen vuoden 1644 asetuksen mukaisen oikeuden. Kreivitär sai siis nauttia huomenlahjatilojensa tuottoa elinaikansa huolimatta miehen veloista.³⁰ Samoin ja samoin perustein HO tuomitsi seuraavana vuonna, 23. 1. K.M:n edustajan ja kreivitär Beata Stenbockin välillä.³¹ Kruunun edustaja vaati velkojen suorittamista pesästä ennen huomenlahjaa vedoten siihen, että vuoden 1644 asetuksen mukaan omistusoikeus säilyi antajalla ja että maanlain mukaan velka tuli aina maksaa ennen huomenlahjan erottamista. Kyseinen huomenlahjakirje oli päivätty 16. 8. 1659 ja siten ennen vuotta 1660, jolloin velka katsottiin syntyneeksi.

Vuosikymmenen loppupuoliskolla käytäntö näyttää muuttuneen. Sisällöltään ja perusteiltaan edellisistä poikkeava tuomio annettiin huomenlahjaa koskevassa oikeudenkäynnissä 2. 5. 1687.³² Kruunun edustajan mielestä ei kantajalla, veromestari Sven Bielken leskirouvalle Märtha Sparrella ollut oikeutta huomenlahjaan ennen velkojen suorittamista, 'koska oli kysymys kruunun vaatimuksista' ja koska velka tuli maanlain mukaan maksaa ennen huomenlahjan erottamista. Oikeus myöntyi kruunun edustajan vaatimukseen ja eväsi Sparren oikeuden lahjaan ennen velkojen maksua vedoten siihen, 'että osa veloista oli syntynyt ennen, osa jälkeen avioliiton solmimisen' ja

³⁰ SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, ff. 448--448 v., 451--452 v. Vrt. SRA. Svea Hovrätts arkiv. Codex rationum 19. 11. 1685.

³¹ SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, ff. 448 v.—450.

³² SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, ff. 432 v.—434 b.

että ne täten 'ovat vanhempia kuin vaimon huomenlahjaoikeus'. Vaikka perustelu näyttää osin ristiriitaiselta, kaikki velka määrättiin maksettavaksi päältä. Samanlaiseen ratkaisuun päätyi HO 9. 11. 1689 K.M:n edustajan ja leskirouva Catharine Lillieborgin välisessä jutussa.³³ Leskirouvalta evättiin oikeus huomenlahjan erottamiseen ennen velkaa, koska velan, joka oli peräisin leskirouvan miehelle sotakollegion kassasta maksetusta palkasta, oli havaittu tulleen *yhteiseen pesään* ja molempien hyödyksi. — Tuomio oli siis täysin vastoin edellä referoituja vuosien 1685 ja 1686 ratkaisuja; ne rakentuivat katsomukselle, jonka HO:n jäsen Christopher Swalg ilmaisi oikeuden jäsenten neuvottelussa käsiteltäessä Nils Bielken ja Sophia Forbuksen välistä juttua 27. 6. 1689. Swalg selitti, että naisella on huomenlahjaan vahva oikeus, mutta että tulee erottaa toisistaan tapaukset sen mukaan, onko velka tehty ennen huomenlahjan lupaamista vai sen jälkeen. Velallisen naimisiinmenon jälkeen syntyneitä saataviaan perivillä velkojilla ei ole mitään oikeutta huomenlahjaan niin kauan kuin nainen elää, mutta jos saatava on peräisin avioliittoa edeltäneeltä ajalta, on velkojalla lahjaan parempi oikeus kuin vaimolla.³⁴

1680-luvun alkupuolella siis Svean hovioikeus ratkaisi velkasään-
nöstöön tukeutuen velan ja huomenlahjan erottamisjärjestyksen osi-
tuksessa oikeuden syntyajan mukaan. Menettely edellytti, että oikeus-
toimet rinnastettiin velvoittavuudeltaan. Asiaan ei näytä vaikuttaneen
lainkaan se, oliko kysymys omaksi vai vain käyttöön luovutetusta lah-
jasta. Myöhemmin tästä kriteeristä luovuttiin «pesään juosseen» eli
yhteisvastuulliseksi katsottavan velan osalta. Olipa velan ja lahjan
syntymisjärjestys mikä tahansa, osituksessa velka tuli ennen lahjaa.
Ilmeisesti katsomuksen mukaan sellaisen velan, jonka mies oli teh-
nyt ja käyttänyt omiin tarpeisiinsa, ja huomenlahjan osittamisjär-
jestys laskettiin edelleen oikeuden syntyajan perusteella.

Tähän vaiheeseen sattuu sitten komission työskentely. Todetta-
koon kuitenkin prejudikaattien myöhemmästä kehityksestä vielä
se, että velan suosimiseen ja huomenlahjan syrjimiseen tähännyt

³³ SRA. Becchius-Palmrantzin kok. 17, ff. 434—438.

³⁴ SRA. Svea Hovrätts arkiv. Codex rationum 27. 6. 1689.

kehitys jatkui. Kuninkaan tuomiolla 19. 10. 1691 evättiin Clas Rålambin vaimolta oikeus huomenlahjaan ennen kruunun saatavien ulosmittaamista.³⁵ Tuomio näyttää yhdenmukaistaneen käytännön sellaiseksi, että velka *aina* erotettiin pesästä ennen huomenlahjaa.

Huomenlahjan vaiheet 1600-luvulla osoittavat, että suhtautuminen siihen ei ollut puhtaasti juridisten näkökohtien pohjalta helposti ratkaistavissa. Oikeusoppineille tuotti vaikeuksia huomenlahjan oikeudellisen luonteen määrittelemineen. Ainoastaan niille, joiden asenne huomenlahjaan määräytyi tietyn poliittisen tavoitteen mukaan, suhtautuminen kysymykseen ei tuottanut hankaluuksia. Näin oli laita aateliston 1600-luvun alkupuolella ja keskivaiheilla ja kruunun edustajien 1680-luvulla.

Lakikomissiolla oli edessään monia huomenlahjaan liittyviä ongelmia. Sen oli muodostettava käsitys lahjan oikeudellisesta luonteesta ja sen mukaan määriteltävä lahjan lupaamisen ajankohta. Sen oli otettava kantaa aatelin erillissäännöstöön ja niihin tavoitteisiin, joihin aateli oli pyrkinyt. Sen oli ratkaistava huomenlahjan suhde pesän velkoihin, mikä vallitsevassa käytännössä näyttää muodostaneen keskeisimmän ongelman. Sen oli myös otettava kanta maanlain ja kaupunginlain välisiin eroavuuksiin.

2. Huomenlahja ja miehen velka

Kuten edellä todettiin, prejudikaatit huomenlahjan asemasta osituksessa olivat ristiriitaisia. Kun perintökaaren valmistelun yhteydessä otettiin käsiteltäväksi huomenlahja, huomauttikin kaaren muokkaaja, asessori Lars Lilliemarck todenneensa langetetun tuomioita, joissa huomenlahja annetaan osituksessa ennen avioliiton aikana tehtyä velkaa siksi, että huomenlahja on täysi luovutus.¹ Hasselin käsitys oli, että sikäli kuin kysymyksessä oli käyttöoikeudella annettu

³⁵ SRA. Becchius-Palmcrantzian kok, 17, ff. 443—443 v.

¹ Förarbetena I, s. 211.

lahja, tuli sen mennä miehen velan maksuun. Gyldenstolpe selitti, että aivan samoin kuin velallinen ei voi luovuttaa omaisuuttaan pois maksamatta ensiksi velkojaan, eivät myöskään velkojat voi esittää vaatimuksia niihin luovutuksiin nähden, jotka ovat tapahtuneet ennen velan syntymistä. Kun huomenlahja ei Gyldenstolpen ja Lindshöldin mielestä ollut perintö (velka piti aina maksaa ennen perintöosuutta), vaan laillinen luovutus, jonka suhteen velkoihin määräsi oikeuden syntyä, ehdotti Törne, että myös huomenlahjalta vaadittaisiin pöytäkirjaaminen. Tarkoituksena oli näin saada tietoon tarkka laillinen aika, mistä oikeuden syntyminen laskettaisiin. Näin päätettiin.

Komissio siis omaksui saman linjan, mitä Svean hovioikeus oli noudattanut 1680-luvun alkupuolella: velkojain ja huomenlahjan saajan oikeuksien vahvuus määräytyi sitoumusten iän mukaan.

Ratkaisu ei säästynyt kritiikiltä; jo samassa kokouksessa esitettiin toisensuuntaisia lausuntoja. Arvostelun aloitti Leijonmarck, joka kirjurin siteerauksen mukaan meiko arvoituksellisesti 'muistutti, että siihen, velkaan, joka tehdään pesään, kuuluu myös huomenlahja, kuten köyhyydessä etc.' Leijonmarck lienee tarkoittanut, että huomenlahja *vastasi* pesään tehdystä velasta. Nähtävästi hän siis kannatti sitä näkemystä, johon Svean hovioikeus oli tukeutunut edellisen vuosikymmenen lopulla. Lindschöld myönsi, että molemmat puoliset olivat vastuussa perheen elatukseen käytetystä velasta. Hän huomautti kuitenkin, että jos mies ollessaan velaton on antanut huomenlahjan, saa vaimo sen pitää, eikä lahja ensimmäisenä mene velan maksuun. Lindshöld katsoi, että vaimolla oli vahvempi oikeus huomenlahjaan kuin naimaosaan ja että huomenlahja oli rinnastettavissa vaimon yksityiseen omaisuuteen, jolla hänen tuli vastata velan kolmanneksesta. (Pesän naimaoikeuden alainen ja irtain omaisuus käytettiin ensiksi velan maksuun ja velan jäljelle jäävästä osasta vastasivat puoliset naimaosien mukaisessa suhteessa). Toisaalta vaimo oli velvollinen suostumaan siihen, että hänen yksityistä omaisuuttaan vastaan tehtiin perheen elatukseen käytettävää velkaa.² —

² Förarbetena I, s. 212.

Lindschöld ei siis lue huomenlahjaa pesään kuuluvaksi kuten Leijonmarck, vaan rinnastaa sen vaimon yksityiseen omaisuuteen.

Oppositiota edusti myös Lovisin, joka ryhtyi ponnekkaasti vastustamaan Lindschöldin käsitystä. Hänestä vuoden 1682 velka-asetus ei ollut oikeudenmukainen, koska se salli naisen saada osuuden miehen menestyksestä, pesään hankkimasta voitosta, mutta ei vasta-uuoroisesti velvoittanut vaimoa osallistumaan miehen epäonneen, velkojen suorittamiseen.³ Rikollisesta tai siihen verrattavasta toiminnastaan aiheutuneista maksuista miehen tuli itse vastata, mutta sen sijaan sellaisesta velasta, joka oli aiheutunut yksistään epäonnesta eikä suinkaan miehen pahasta tahdosta — esim. takaus — tuli kohtuuden nimessä myös vaimon vastata.⁴ Tältä pohjalta Lovisin päätyi lopulta siihen tulokseen, että vaikka pöytäkirjaaminen tapahtuisi samana päivänä kuin velka syntyy, on huomenlahjan asema heikompi kuin velan.⁵ Lovisinin kannanotto enteilee halua asettaa huomenlahja kategorisesti velkasaatavia heikompaan asemaan.

Vuoden 1690 ehdotuksessa perintökaareksi on huomenlahja määrätty erotettavaksi pesästä velkojen maksamisen jälkeen ellei sitä ole pöytäkirjattu oikeudessa ennen velan pöytäkirjaamista. Sen sijaan vuoden 1692 ehdotus tuntee vain säännön, jonka mukaan huomenlahja erotetaan pesästä vasta velan jälkeen.⁶

* * *

Leijonmarckin ensimmäisessä huomenlahjaa käsittelevässä luonnoksessa määrätään lahjan enimmäismäärä laskettavaksi miehellä

³ Vrt. Åbo hovrätts universaler. Sarja A I, f. 70, jossa esiintyy samanlainen näkemys.

⁴ Vrt. SRA, Becchius-Palmcrantzin kok. 17, ff. 387. Tuomio 10. 2. 1685. Vaimon ei katsottu olevan vastuussa siitä, mitä mies oli menettänyt 'liiallisilla takauksilla'.

⁵ Förarbetena I, s. 215.

⁶ Förarbetena IV, s. 97, 138—139.

lahjan lupaamishetkellä, seuraavassa luonnoksessa kuolinhetkellä olevasta omaisuudesta.⁷ Muutos juontaa juurensa 8. 4. 1690 pidettyyn kokoukseen. Silloin kirjattujen puheenvuorojen perusteella on ilmeistä, että muutos tarkoitti velan varmistamista huomenlahjan edelle. Näin voidaan päätellä seuraavasta keskustelusta:

Törne: 'Jos mies antaa kiinteästä (huomenlahjan) silloin, kun hän hyvin voi (niin tehdä), mutta velkaantuu sitten, niin menee se velkaan; näin näyttää tapahtuvan, jos vaimolle lasketaan tietty osuus miehellä kuolinhetkellä olevasta omaisuudesta.'

Lovisin: 'Sen (omaisuuden, josta huomenlahja on luvattu) ei voida sanoa olevan hänen (miehen) ennen kuin velka on maksettu.'

Törne: 'Silloin voi sattua, että hän (nainen) ei saa mitään.'⁸

Velan ja huomenlahjan suhde säilyy samanlaisena kuin toisessa luonnoksessa lopulliseen lakitekstiin saakka.⁹ Ilmeisesti Lovisinilla on ehdotuksissa tapahtuneeseen muutokseen ratkaiseva osuus, mutta on luultavaa, että Leijonmarck itse asiassa oli samaa mieltä. Sen huomautuksen perusteella, jonka hän perintökaaren käsittelyn yhteydessä teki, hän näyttää suhtautuneen epäröiden tulkintaan, jonka mukaan huomenlahjalla olisi etusija velkaan nähden. Sitä paitsi Leijonmarck ei 17. 12. 1689 esittämässään memoriaalissa osoi-esitä kysymyksiä huomenlahjan suhteesta velkaan,¹⁰ mikä on M.A. tuksena siitä, että hänellä oli asiasta jo silloin selvä käsitys. Ilmeisesti hänen ensimmäisen luonnoksensa sanamuoto on vain seurausta perintökaaren yhteydessä tehdystä päätöksestä, joka hänen oli otettava huomioon. Mutta saatuaan Lovisinilta tukea hän palasi alkuperäiseen käsitykseensä.

Ilmeisesti se, että lahja määrättiin velkaa heikompaan asemaan, aiheutti pöytäkirjaamissäännösten ja vanhan lain todistajia ja «vahvistajia» koskevien määräysten jättämisen laista pois.

⁷ Vrt. liite n:o 7, s. 301—302. *Almqvist* 1940, s. 54.

⁸ *Förrarbetena* I, s. 236. Vrt. ptk. 14. 11. 1707, *Förrarbetena* II, s. 324.

⁹ 1734 vuoden laki NK 9:4.

¹⁰ Vrt. liite n:o 1, s. 271—272.

3. Huomenlahjalupauksen ajankohdan määrittäminen

Koska huomenlahja käsitettiin vanhimmassa lainsäädännössä naimaan (täydennyksen) luonteiseksi, se tuli luvata vasta häyön jälkeen eli silloin, kun avioliitto ajan käsityksen mukaan oli pätevä. Vielä maanlaissa on asia näin. Sen sijaan kaupunginlaissa oikeustoimi on määrätty suoritettavaksi ennen liiton laillistamista. Menetelyä perustellaan laissa sillä, että puolisoitten väliset lahjat ovat kielletyt.¹ Eroavuus aiheutui ilmeisesti siitä, että huomenlahjan luonne käsitettiin laeissa eri tavoin (s. 183—184).² Mitä yleisemmin huomenlahja sai statussymbolin funktion, sitä vaikeampi oli noudattaa lain määräämää lupaamishetkeä. Lahjan lupaamisen tuli tapahtua häätöjuhlassuhteiden huippukohdassa, samassa yhteydessä kuin naittaja piti luovutuspuheen tai morsiuspari vihittiin. Stiernhöök toteaa, että jo jonkin aikaa on lahjan annossa ollut vallalla lainvastainen käytäntö; häiden jälkeisen päivän aamusta ei pidetä enää kiinni,³ ja Svean HO:n tuomiosta 27. 3. 1686 lausutaan, että 'nykyään on kokonaan poissa käytöstä laissa määritelty luovutustapa'.⁴

Kysymys hetkestä, jolloin liitto on katsottava lailliseksi, aiheutti vilkasta mielipiteenvaihtoa istunnossa 5. 4. 1690. Samalla ratkaistiin huomenlahjan lupaamisajankohta. Lindschöld esitti painokkaasti, että tapa on nyt toinen kuin ennen ja että vihkiminen yksistään on riittävä synnyttämään lainvoimaisen liiton. Hänestä vanha laki oli tässä absurdi. Törne ja Caméen huomauttivat oikeustapauksiin vedoten, että jos puoliso kuolee vihkimisen jälkeen, ennen vuodeyhteyttä, ei hänelle lasketa naimaosa. Molemmiin puolin vedottiin kirkolliseen oikeuteen. Lindschöld sanoi, että kun otetaan huomioon 'Jumalan järjestys, joka on meille ohjeena ja toiselta puolen se, mikä tekee asiaan vähiten (vuodeyhteys), eikö silloin edellinen (vihkiminen) aikaansaa liittoa ilman jälkimmäistä'.⁵ Gyldenstolpe

¹ MEML NK 10; KrML NK 10; MEKL NK 10.

² *Ylikangas* 1967, main. kirj.

³ *Förrarbetena* 1666—1686, s. 132. Kirjoituksessa En kort tractat todetaan niinkään (IV:13), että huomenlahja nyttemmin annetaan jo häätöpäivänä.

⁴ SRA. Becchius-Palmcrantzén kok. 17, ff. 164 b.—166.

⁵ Vrt. *Calonius* 1781, s. 5.

huomautti, että 'jos makaaminen tapahtuu ennen vihkimistä, on hän (nainen) kuitenkin hänen aviovaimonsa'.⁶ Keskustelun päätteeksi tehtiin kaksi päätöstä: vihkiminen yksin synnyttää lainvoimaisen liiton ja tuottaa naimaoikeuden, toiseksi: huomenlahja annetaan *ennen* vihkimistä.⁷

Merkkillistä on, että Leijonmarck ei toteuttanut päätöksiä luonnoksessaan. Ensimmäisessä naimiskaarta koskevassa memoriaalissaan (M.A.) Leijonmarck tiedustelee, miten pitkälle maan- ja kaupunginlain määräysten erilaisuus lahjan antamisen ajankohdassa on syytä säilyttää.⁸ Ei ole tietoa, mitä ratkaisua kokous suositteli — mahdollisesti kohtaa ei käsitelty lainkaan. Memoriaalin muiden kohtien valossa voidaan kuitenkin päätellä Leijonmarckin halunneen menettelyn yhdenmukaistamista. Hänen ensimmäisessä luonnoksessaan kyseinen kohta kuuluu: «När man och hustru *giffte* äre, tå skall han och gifwa henne mårngongåfwa . . .»⁹ Leijonmarck ei siis käyttänyt vaadittua 'wigde' sanaa eikä määrännyt lahjaa annettavaksi vasta vihkimisen jälkeen. Ainoastaan maininnan häyöystä, joka keskustelusta päätellen ilmeisesti alkuperäisessä konseptissa oli, hän on jättänyt pois. Ilmaus «giffte» on tulkinnanvarainen. E. X:ssä sillä näkyy tarkoitettavan sekä vihkimistä että naittajan suorittamaa morsiamen luovutusta.¹⁰ Luultavasti Leijonmarck ymmärsi tällä käsitteellä samaa. Tämä merkitsisi sitä, että Leijonmarck ei voinut hyväksyä vanhan perinteen täydellistä poissulkemista.

Seuraavassa istunnossa Lovisin puuttui laiminlyötyyn kohtaan ja vaati, että lahja määrättäisiin annettavaksi 'samana päivänä ennen vihkimistä aamulla varhain' («Samma dag för wigslen om morgonen för»). Hän perustelee kantaansa sillä, että 'nykyään ei tapahdu

⁶ Vrt. vuoden 1686 kirkkolaki 15:13.

⁷ Förarbetena I, s. 231. Vihkimistoimituksen riittävydestä esiintyy lakikomissiossa myöhemmin toisenlaisiakin käsityksiä. Vrt. mt. III, s. 100. Valtio-päiväkäsittelyssä 3. 3. 1731 lakikomission taholta selitettiin, että olisi kohtuutonta kieltää naiselta naimaosa, jos mies kuolisi heti vihkimisen jälkeen. Förarbetena VIII, s. 10.

⁸ Vrt. liite n:o 1 s. 271.

⁹ Liite n:o 7, s. 301.

¹⁰ Liite n:o 4, s. 289.

muutoin kuin että huomenlahja annetaan edeltäkäsän'.¹¹ Pöytäkirja ilmoittaa muiden suostuneen tähän. Seuraavaan luonnokseensa Leijonmarck sitten muotoili kohdan ehdotettuun asuun, mutta ratkaisu ei tyydyttänyt Lindschöldiä. Hän selitti, että sanonta «samma dag» oli tarpeeton ja ehdotti sijaan muotoa «för wigslen gifwes morgongåfwa, när enteligen han will». ¹² Leijonmarck ei kuitenkaan toteuttanut Lindschöldinkään vaatimusta uudessa luonnoksessaan, jossa on edelleen sanonta «samma dag». ¹³ Vasta VI ehdotuksesta sanapari on pudotettu pois ja säädetty vain «förr än wigslen skier skull han utfästa henne morgongåfwa», ¹⁴ mikä sitten jää asiallisesti muuttumattomaksi aina lopulliseen lakitekstiin¹⁵ saakka.

Kysymyksen käsittely osoittaa eittämättömästi, että käytännössä lahja luvattiin häissä eikä vasta häyyön jälkeen. Pretium virginitatis -tulkinta näyttää olleen lakikomissiolle varsin vieras. On nimittäin huomattava, että vuodeyhteyden oikeudellista merkitystä ei pohdita huomenlahjan lupaamisen vaan avioliiton alkamisen ajankohdan ratkaisemiseksi. Kirkollisen oikeuden Mooseksen laista lainaama periaate, jonka mukaan miehen on annettava makaamalleen naiselle huomenlahja, ei saa komissiossa kannatusta, vaikka siihen viitataan. Ilmeisesti varsin suppea piiri vaali tuona aikana pretium virginitatis -tulkintaa huomenlahjan luonteesta.

Siihen että huomenlahjalupauksen ajankohta siirrettiin vihkimisen edelle, näyttää olleen ainakin kaksi perustetta. Tärkein motiivi oli se, että puolisoiden välisiä omaisuuden siirtoja ei pidetty luvallisina. Koska vihkiminen yksin riitti laillistamaan liiton, oli lahja lu-

¹¹ Förarbetena I, s. 236. Vrt. SRA. Svea Hovrätts arkiv. Codex rationum 1. 14. 1686. Esittelijä Jonas Hassel oli halukas hyväksymään erään huomenlahjan, jota ei oltu luvattu oikeana häiden jälkeisenä päivänä, semminkin kun kysymys oli miehen hankitusta, 'johon hänellä on vapaa määräämisvalta.' Näin päätettiin, vaikka asessori Magnus Utter oli toista mieltä ja halusi pitää kiinni 'oikeasta lupaamispäivästä'.

¹² Förarbetena I, s. 242.

¹³ Vrt. liite n:o 7, s. 303.

¹⁴ Liite n:o 7, s. 304.

¹⁵ Vuoden 1734 laki NK 9:2 »Förr wigslen skal han til henne viss morgongåfvo utfästä . . .»

vattava ennen vihkimistä. Toisaalta vedottiin käytäntöön, jossa huomenlahjan statussymbolin funktio oli jo aiheuttanut oikeustoimen siirtymisen häiden jälkeisen päivän aamusta häpäivään (mutta tuskin vihkimistä edeltäneeseen aikaan päivästä). Tämä peruste sai aikaan sen, että aluksi pidettiin kiinni ilmaisusta «samma dag», vaikka sanapari juridiselta kannalta ei ollut välttämätön.

Lindschöld vaati lahjan lupaamisen ajankohdan alarajan poistamista siksi, että se oli asiallisesti tarpeeton; hän ei tukenut käsitystään vallitsevaan käytäntöön. Vaatimus ei ollut Leijonmarckin mieleen sen paremmin kuin sekään, että lahja oli annettava ennen vihkimistä. Näille kannanotoille on yhteistä vanhan lain mukaisuus. Ilmeisesti Leijonmarck oli vastahakoinen luopumaan vanhasta laista, nimenomaan maanlaista, vaikka tapa kyseessä olevassa asiassa olikin muuttunut.

4. Aatelin erillissäännöstön poistaminen

1500-luvulta lähtien voidaan aatelin havaita etujensa varmistamiseksi pyrkivän erikoissäännöstöön myös huomenlahjaoikeudessa. Kuten edellä selostettiin, (s. 186—190) se onnistui näissä pyrkimyksissään varsin hyvin. Kahdessa ensimmäisessä Leijonmarckin luonnoksessa on otettu huomioon aatelin erikoisasema ja laadittu sitä silmällä pitäen oma luku. Muista ehdotuksista ja lopullisesta laista tämä luku kuitenkin puuttuu. Oikeastaan poistetaan vain luvun otsikko, sillä sisältö on säilytetty; säännöstö on vain ulotettu koskemaan kaikkia eikä yksin aateliala.

Ensimmäisessä kokouksessa 5. 4. 1690 ei vielä aateliala koskevaa osaa vaadittu yleistettäväksi. Ensimmäisessä säilyneessä luonnoksessa, joka oli joko tämän käsittelyn pohjana tai — mitä täytyy pitää todennäköisempänä vaihtoehtona — sen tulos, sanotaan, että mies voi antaa perintömaastaan enintään kolmanneksen vaimolleen huomenlahjaksi ja senkin vain käyttöoikeudella. Lesken kuoltua tai mentyä uusiin naimisiin lahja lankeaa kokonaisuudessaan miehen perillisille; ei edes osaa kiinteään lahjaan kuuluvasta irtaimesta jätetä leskelle täydellä omistusoikeudella, kuten vuoden 1644 ase-

tuksessa (vrt. s. 188). Uutta mainittuun asetukseen verrattuna on vielä se, että irtaimena annetuille lahjoille on asetettu absoluuttinen, sillä kertaa tosin avoimeksi jätetty maksimi. Irtain lahja näyttää tulevan lesken perinnölliseen omistukseen.¹ Aihe viimeksi mainittuun määräykseen lienee saatu vuoden 1664 asetuksesta.

Luonnos sisältää siis kolme olennaista muutosta verrattuna aikaisempaan positiiviseen oikeuteen: suhteellisen maksimin käyttöoikeudella annetuille ja absoluuttisen irtaimesta luvatuille huomenlahjoille sekä käyttöoikeusperiaatteen toteuttamisen myös kiinteään lahjaan kuuluvaan irtaimen nähden. Suhteellisen maksimin ansiosta rajoitusperuste tulee entistä joustavammaksi ja objektiivisemmäksi, koska mittapuuna on omaisuuden määrä. Menettely oli jo käytännössä tunnettu, vaikkakaan ei varmasti yleinen. Joka tapauksessa kaikki kolme muutosta täydentävät — ainakin näennäisesti — niitä tavoitteita, mihin aateli oli 1600-luvulla pyrkinyt. Suhteellinen maksimi teki oikeutta huomenlahjalle, jolla esiteltiin perheen mahtiasemaa. Kiinteään lahjaan kuuluvan irtaimen omistusoikeuden pysyttäminen antajalla ja absoluuttinen maksimi irtaimesta annetuille lahjoille lisäsivät molemmat miehen omaisuuden suoja huomenlahjan oikeusvaikutuksia vastaan.

Luonnosta edeltäneessä keskustelussa (5. 4. 1690), joka ilmeisesti käytiin hävinneen ehdotelman pohjalta, mielipiteet hajaantuivat. Kaikki tosin hyväksyivät suhteellisen maksimin, vieläpä sen määräämisen kolmannekseksi, koska naisen naimaosakin oli kolmannes, mutta Gyldenstolpen mielestä oli tarpeen rajoittaa ainoastaan perintömaasta annettujen lahjojen suuruutta, kun taas Lindschöld painotti voimakkaasti, että myös hankitusta ja irtaimesta annettujen lahjojen kokoa piti rajoittaa ja enimmäismääräksi säätää puolet miehen omaisuudesta. Ehdottaessaan näin korkeaa ylärajaa hän

¹ Liite n:o 7, s. 301—302.

² Vrt. *Arnell*, s. 292; *Förarbetena* . . . 1666—1686, s. 128—129. Stiernhöökin esityksen perusteella näyttää siltä, että tallainen menettely yleistyi ensiksi köyhimpien aatelisten keskuudessa. Koska he eivät voineet antaa vuoden 1644 asetuksen maksimimäärää, yrittivät he salata köyhyytensä lupaamalla tietyn osan omaisuudestaan.

nähtävästi ajatteli, että nämäkin lahjat tulisivat vain vaimon käyttöön kuten perintömaasta luvatut. Ajatus nostatti ilmeisesti vastalauseita ja Lindschöldille huomautettiin siitä, että mies voi määrätä hankitusta ja irtaimestaan niin kuin haluaa; pöytäkirja nimittäin kertoo keskustelun ohjautuneen kysymykseen, kenellä on irtaimen lahjaan omistusoikeus, 'jollei mitään miehen asetusta ole'. Sihteeri on valinnut keskustelusta kirjattavaksi vain Lindschöldin puheenvuoron: 'Olkoon samoin kuin kiinteän kanssa, jollei hän (mies) toisin määrää'.³ Lausunto on näin katsottava keskustelun lopputulokseksi, joka ei liene ollut yksimielinen. Lindschöldin pyrki joka tapauksessa toteuttamaan poikkeuksettoman käyttöoikeusperiaatteen. Jäsenistöä näyttää kuitenkin arveluttaneen näin tuntuva kasvatus miehelle vanhastaan tunnustettuun määräysvaltaan irtaimen (ja hankittuun) omaisuuteen nähden.

Lindschöldin kanta vastaa täysin aatelin aikaisempia tavoitteita. Tässä valossa voisi otaksua puheenjohtajan pitäneen korostetusti silmällä aatelin aseman turvaamista. Näin tuskin oli asianlaita tässä kysymyksessä, vaikka aina ei Lindschöldiltä aatelissympatioita puuttunut.⁴ Lindschöld ajoi vielä senkin jälkeen, kun aatelia koskenut säännöstö oli tehty yleiseksi, käyttöperiaatteen hyväksymistä kaikilla omaisuussektoreilla. Hänen ei myöskään havaita sanallakaan vastustaneen erillissäännöstön poistamista. Motiivina oli siis jokin muu kuin pyrkimys aatelin edun turvaamiseen. Tuskinpa erehtyy, jos otaksuu hänen ensi sijassa ajatelleen kruunun etua. Ajan käsityksen mukaanhan oli edullista säilyttää talousyksiköt sellaisina kuin ne olivat⁵ — peruutukset olivat tietenkin eri asia. Toisaalta käyttöperiaate oli velkojille edullinen; kruunu taas esiintyi silloisissa oloissa useimmin riitajuttujen velkojan osassa, useammin kuin yksityiset.

Vielä seuraavassa, 8. 4. 1690 pidetyssä istunnossa esitellyssä luonnoksessa oli aatelia koskeva luku erillisenä⁶, mutta ei enää sen jälkeen. Ainoa viite, joka valaisee luvun poisjättämisen perusteita,

³ Förarbetena I, s. 231—232.

⁴ Vrt. *Lindqvist* 1956, s. 143—144.

⁵ Vrt. s. 226 nootti 1.

⁶ Liite n:o 7, s. 302, nootti 9.

on Lovisinin käyttämä puheenvuoro: 'Minusta tuntuu, ettei mitään eroa tule tehdä rälssimiesten ja muiden välillä maalla'.⁷ Ilmeisesti hän jo tässä tarkoitti, että aatelia koskeva osa oli tehtävä yleiseksi, eikä suinkaan, että luku oli poistettava kokonaan ja aikaisemmin muita säätyjä koskeva luku tehtävä yleiseksi. Edellisen vaihtoehdon mukaisesti joka tapauksessa meneteltiin: luku muutettiin käsittelemään kaikkien maalla asuvien huomenlahjaa poistamalla siitä otsikko ja maininnat aatelisista.⁸

Tarkasteltaessa ratkaisua edellä käsitellyn aatelin epäsäätyisiä avioliittoja koskevan selvityksen valossa, on katsottava komission määräävien jäsenten kannanoton rakentuneen sille pohjalle, että ne edut, jotka olivat kuuluneet yksin ensimmäiselle säädyille, oli oikeudenmukaista myöntää kaikille. Menettelyä pidettiin ilmeisesti myös tarkoituksenmukaisena; komissiolle tehdään tuskin vääryyttä, jos otaksutaan Lovisinin lausuman näkemyksen 'mitä vähemmän eroa (eri säätyjen välillä) sen parempi'⁹ motivoineen myös tätä ratkaisua. Ilmeisesti säätyerojen tasoittumisen katsottiin vastaavan kokonaisuuden, valtion, etua ja koituvan lopulta kaikkien säätyjen parhaaksi.

Todettakoon lopuksi, että aatelin asemasta ja oikeuksista yleensä käytyä keskustelua ei suinkaan käynnistänyt kysymys aatelin huomenlahjoista, vaan kiista epäsäätyisten avioliittojen seuraamuksista. Tässä asiassa muotoutuneiden asenteiden on katsottava *levinneen* huomenlahjan alucelle ja määränneen ratkaisun.

Mikä sitten on Leijonmarckin asenne tähän muutokseen? Ensimmäisenä kannanilmaisuna voidaan pitää 17. 12. 1689 esitetystä memoriaalissa lausuttua tiedustelua: 'Aatelisten huomenlahjoista on Kristiina-kuningattaren asetuksessa vuodelta 1644 säädetty täydellisesti sikäli kuin ne annetaan kiinteästä perintötilasta ja sen tuotosta; mutta siitä jos huomenlahja annetaan hankittuna, irtaimena tai rahana ei ole mitään säädetty; kysytään sen vuoksi, miten tässä tulee

⁷ Förarbetena I, s. 236.

⁸ Liite n:o 7, s. 302—303. Vrt. s. 208.

⁹ Lilliemarck käytti suunnilleen samanlaista ilmaisua cräässä memoriaalissaan. Vrt. s. 125, nootti 12; Förarbetena I, s. 314.

menetellä?’¹⁰ Tiedustelu paljastaa, ettei Leijonmarck ainakaan alun perin omannut sitä käsitystä, että aatelin erillissäännöstöä olisi muutettava tai että se olisi poistettava. Leijonmarckilta on siis lähtöisin ajatus, että tämä säännöstö tuli ottaa lakiin. Muutosaloitteen on aihetta otaksua tulleen jonkun muun kuin Leijonmarckin taholta, sillä hän ei näytä vaatineen muutoksia tai edes ottaneen muutoksen mahdollisuutta huomioon.

Oliko sitten Leijonmarckilla, kun hän ainakin alussa katsoi tarpeelliseksi aatelia koskevan säännöstön pysyttämisen, jo silloin tai myöhemmin tarkoituksena aatelisten etujen suojaaminen? Indisiot puhuvat pikemminkin myönteisen kuin kielteisen vastauksen puolesta, mutta on samalla muistettava, että Leijonmarck ei ilman muuta ulota rajoituksia kaikentyypisiin lahjoihin, vaikka tällainen olisi ollut aatelin edun mukaista ja vielä käytännön nojalla hyvin perusteltavissa.¹¹ Kokouksessa 17. 12. 1689 vastattiin Leijonmarckin tiedusteluun, joka koski hankittuna ja irtaimena annettujen lahjojen määrän rajoittamista, että mikäli on kysymys irtaimistosta ’ei kenenkään tahtoa tule rajoittaa’.¹² Nähtävästi kokous tuolloin katsoi hankitun kiinteistön aseman toisenlaatuiseksi, siis piti rajoituksia sen suhteen mahdollisena tai selvänä. Leijonmarck ei kuitenkaan noudattanut näin saamiaan osviittoja. Vaikka puheenjohtaja Lindschöld vielä 5. 4. 1690 painokkaasti vaati hankitunkin lahjoittamisen rajoittamista, Leijonmarck ei tee niin, vaan *jättää hankitun omaisuuden sääntelevien määräysten ulkopuolelle* (mitä menettelyä Gyldenstolpe oli puoltanut), kun taas perintömaana ja jopa irtaimena¹³ annetuille

¹⁰ Liite n:o 1, s. 271.

¹¹ Oikeuskäytännössä oli kyllä esitetty sellaisiakin mielipiteitä, että miehellä oli hankittuun nähden vapaa määräämisvalta maakaaren 9. luvun (MEML MK XI) nojalla. Vrt. s. 201, nootti 11.

¹² Förarbetena I, s. 125.

¹³ Irtaimiston oikeudellisesta luonteesta käytiin 1600-luvulla monia kiistoja. Toisaalta katsottiin, että se toisarvoisen taloudellisen merkityksensä vuoksi voisi olla yhtä vapaasti määrättävissä kuin hankittu kiinteä omaisuus. Toisaalta otettiin huomioon, että irtainkin voisi olla perittyä ja että ainakaan perittyä irtainta ei voitaisi vapaasti määrätä. Ilmeisesti Leijonmarck tukeutui tähän näkökohtaan.

huomenlahjoille määrätään yläraja. Hankitun maan sivuuttaminen ei aikalaisten kaavoilla mitaten ollut sen paremmin aatelissäädyn kuin kruununkaan etujen mukaista. Leijonmarckilla ei voi ajatella olleen muita perusteita tukenaan kuin KrML:n maakaaren 9. luku (MEML MK XI), joka soi vapaan määräysvallan hankittuun. Leijonmarckin lähtökohtana olisi näin ollen ennen kaikkea laki. Hän käsitti perityn ja hankitun maan jyrkäksi eri luonteisiksi.¹⁴ Leijonmarck lähtee vuoden 1644 asetuksesta ja etsii siinä havaitsemiinsa aukkoihin ohjetta maanlaista eikä myöhemmästä oikeuskäytännöstä. Hän siis puolustaa aatelin etuja, milloin ne ovat positiivisen oikeuden nojalla perusteltavissa. Säätyeroja tasoittaviin ratkaisuihin hänen ei voida todeta pyrkineen.

5. Käyttöoikeus — leskiavustus

Huomenlahjasäännösten pohjana maalla oli MEML NK 10, jonka mukaan lahja lankesi vaimon perinnölliseen omistukseen, jolle lapseton liitto purkautunut hänen kuolemansa kautta. Mitään tätä muuttavia asetuksia ei ollut annettu, vaikka maanlaki ei aina-

¹⁴ Memoriaalissa »Om medgift eller hemfölgd», joka edellä s. 36—37 otaksuttiin Leijonmarckin laatimaksi, sen toisessa ja kolmannessa kappaleessa erotellaan perintömaa ja hankittu toisistaan seuraavasti:

»Andra gåfwor föräldrarna gifwa af liberalitate.
Medh them hafwa thet annat skähl.

1) Om the (är?) af aflingegodz och præjudicera icke barnen uti legitima, blifwa the fasta och gilla om skiänt (är) thet ena barnet för mehra än thet andra. Cap. 9 § 1. Erfdab. Upl. 2) Legitima observeras uti arfwegodz.

Om arf och aflingegodz.

1) När aflinge ärfwes blifwer thet arfw och ej aflingegodz wijdare. 2) Thet man af föräldrarne köper, blifwer aflinge. 3) Thet man sina medharwingar utlöser. 4) Thet godz föräldrarne till barnen i lifstiden afträda, blifwa arfw och icke aflinge. 5) Item thet the testamentera. 6) Sält och inköpt och (?) en annan contract blifwa aflinge». SRA. Lagkommissionen 1686—1676. Förslag, sign. G. B. I:16. Leijonmarck siis näyttää ylipäätään kiinnittäneen erityistä huomiota hankitun ja perityn maan eroavuuteen.

kaan kaikissa suhteissa enää käytännössä pätenytkään. Lahjan anossa noudatettava menettely oli muuttunut, eikä laissa määrättyä maksimia noudatettu.

Verrattaessa Leijonmarckin ensimmäisen luonnoksen yleistä osaa maanlakiin havaitaan pari olennaista muutosta. Ensinnäkin — kuten aatelisten huomenlahjojen käsittelyn yhteydessä jo mainittiin — huomenlahjalle on asetettu suhteellinen, antajan omaisuuden määrästä riippuva mutta kyseisessä luonnoksessa vielä avoimeksi jätetty maksimi, joka lasketaan miehen avioliiton alkaessa omistamasta omaisuudesta. Toisena erona maanlakiin nähden on se, että lahja lasketaan vaimolle aina, siis myös lapsettoman liiton purkautuessa vaimon kuolemansa vuoksi. Kuten vanhassa laissa jää myös luonnoksen mukaan lahja, olkoon se annettu millaisena omaisuutena hyvänsä, saajan pysyvään omistukseen.¹

Suhteellinen maksimi oli jo jossain määrin käytännössä vallalla. Mies saattoi luvata tietyn osan omaisuudestaan huomenlahjaksi tai tuomari — jos katsoi lahjan pakolliseksi — määräsi oikeuden harkinnan nojalla sen suuruuden, silloin kun lahjaa ei ollut luvattu tai kun sen koosta ei ollut varmaa tietoa.² Toinen muutos on nähtävästi seurausta perintökaaren käsittelyn aikana omaksutusta käsityksestä, jonka mukaan huomenlahja tai sen käyttöoikeus on laillinen luovutus; tällöinhän ei vaimon kuolinaika vaikuttanut asiaan lainkaan.

Istunnossa 5. 4. 1690 ei käsitelty luonnoksen yleistä lukua, vaan ainoastaan aateliala koskevia säännöksiä. Kun viimeksi mainitut 8. 4. 1690 tehtiin yleisiksi, aatelittomien huomenlahjan luonne muuttui kokonaan toiseksi. Keskusteluissa tätä muutosta ei mitenkään voi havaita: käsittely jatkuu 11. 4. 1690 siitä, mihin aikaisemmin oli jääty.³ Mahdollisesti jäsenet — tai määräävä osa heistä — katsoivat alusta alkaen Leijonmarckin jaon aatelisia ja muista koskeviin lukuihin tarpeettomaksi.

Kokouksessa 11. 4. 1690 käsiteltiin Leijonmarckin luonnosta,

¹ Liite n:o 7, s. 301.

² Vrt. *Arnell*, 1730 s. 292—293; *Abrahamsson* 1726, s. 291; Pöytäkirja 16. 5. 1690, *Förrarbetena* I, s. 257; *Förrarbetena* VIII, s. 10.

³ *Förrarbetena* I, s. 235—236, 243—244.

joka ei ole säilynyt. Pöytäkirjan perusteella voidaan päätellä, että siinä oli ensinnäkin omaksi annettavan lahjan maksimiksi merkitty 1/6.⁴ Kiinteästä käyttöoikeudella annettavan lahjan maksimi oli edelleen 1/3 eli kaksinkertainen edelliseen verrattuna. Koska muunlaisen lahjan maksimi oli pienempi, 1/6, on katsottava Leijonmarckin edelleenkin ajatelleen sentyyppisen lahjan tulevan saajan perinnölliseen omistukseen. Ajatus ei saavuttanut kaikkien hyväksymistä, sillä pöytäkirja kertoo jäsenten keskustelleen juuri kysymyksestä, kenellä on huomenlahjan omistusoikeus, 'kun lapsia ei ole'. Perintömaasta luovutetut lahjat eivät tietenkään olleet tällöin keskustelun kohteena, sillä käyttöoikeushan oli niiden osalta jo lyöty lukkoon. Keskustelijoista 'pormestari Caméen ja muut' julistivat alkajaisiksi kategorisesti: 'Muut perilliset kuin lapset eivät voi olla huomenlahjasta osallisia'. Lindschöld oli taipuvainen ratkaisemaan kysymyksen vielä ehdottomammin: 'Huomenlahja kuuluu vaimolle ja se annetaan hänen hyväkseen, ja ei muille, ja on väärin, että hän saisi nauttia sitä pitempään kuin leskeytensä ajan, sen jälkeen tulee hänen toisen miehensä antaa hänelle lahja, ja näyttää siis oikealta, että huomenlahja menee takaisin (miehen perillisille), silloin kun hän avioituu toistamiseen, niin että mitään ei anneta pysyvään omistukseen'. Näiden puheenvuorojen jälkeen Törne totesi kuin yhteenvetona: 'Näyttää siis, että vaimo saa vain käyttöoikeuden'.⁵

Käyttöoikeuden johdonmukaisesta toteuttamisesta kaikilla lohkoilla komission täytyi kuitenkin luopua, sillä se olisi aiheuttanut käytännössä voittamattomia vaikeuksia. Se oli mahdollista, jos lahja oli tuottava, esim. maaomaisuus, mutta jos lahja oli irtainta, merkitsi käyttöoikeuskin aina lahjan määrän vähentämistä. Lindschöld itsekin totesi: 'Voi tosin tulla köyhyys, joka pakottaa hänet (naisen)

⁴ Förarbetena I, s. 236. Näin voidaan päätellä siitä, että Hassel tiedusteli 8. 4. 1690: 'Edellä on sanottu, että annettakoon 1/6 kuolinhetkellä olevasta omaisuudesta. Minkä tähden tähän sitten pannaan, että maalla annettakoon 1/3'. Lovisin selitti, että edellä oli puhe täydellä omistusoikeudella annetuista huomenlahjoista.

⁵ Förarbetena I, s. 243. Huomattakoon, että Lindschöld pitää huomenlahjan antamista leskelle itsestään selvänä.

kuluttamaan irtaimistona annetun huomenlahjansa'. Törne huomautti, että myöskin mies voisi joutua köyhyyteen ja siten pakotetuksi turvautumaan aiemmin lupaamaansa lahjaan. Huolimatta näistä painavista näkökohdista Lindschöld piti kiinni alkuperäisestä kannastaan. Hän selitti Törnelle: 'On kyllä vaikea kieltää heitä puuttumasta huomenlahjaan erityisesti köyhyydessä jne., ja jos se mieheltä kieltäisiin, syntyisi suurta riitaa. Huomaamme siis aiheuttavamme kaikilla tavoilla hankaluutta; kuitenkin meidän täytyy katsoa, mikä on neuvokkainta ja vähiten hankalaa tai luonnotonta.' Keskustelu päättyi siihen, että 'Törnen ja muiden' vaatimuksesta irtain lahja päätettiin sallia annettavan täydellä omistusoikeudella. Enemmistö piti kuudenneksen maksimia oikeana, mutta Törne kannatti 1/10:aa. Lovisin olisi puoltanut käyttöoikeutta, mutta jäsenistö hyväksyi täyden omistusoikeuden sillä perustelulla, että pienen maksimin ansiosta 'huomenlahja ei tule niin suureksi'⁶.

Eräs ilmeinen yhdenmukaisuus voidaan havaita komission ratkaisuissa: ne *kevensivat* asteittain *miehen määräämisvaltaa*. Kokouksessa 17. 12. 1689 ei haluttu rajoittaa miehen määräysvaltaa irtaimen nähden ja vielä 5. 4. 1690 saatettiin esittää mielipiteitä, ettei hankitusta ja irtaimesta annettujen lahjojen määrää tarvitse lainkaan rajoittaa; lisäksi silloinkin pidettiin käyttöoikeusperiaatteen toteuttamisen esteenä miehen määräysvaltaa. Nyt sen sijaan ei viimeksi mainittuun näkökohtaan kiinnitetty huomiota lainkaan ja rajoitusten määräämistä kaiken tyyppisille lahjoille pitivät kaikki selvänä. Käyttöoikeus näyttää periaatteessa yleensä hyväksytyin, mutta sen toteuttaminen täydellisenä havaittiin käytännössä mahdottomaksi. Hallitseva tendenssi tässä vaiheessa oli siis pyrkimys miehen omaisuuteen kohdistuvien pysyvien omaisuudenvähennysten eliminoimiseen. Haluttiin turvata olemassa olevat talousyksiköt ainakin sellaisina, kuin niiden silloinen haltija oli ne maaomaisuuden puolesta saanut. Ja kuten havaitaan, pakonomaiseksi ymmärrettyä luo-

⁶ Förarbetena I, s. 243—245. Vrt. ptk. 19. 4. 1729. Förarbetena III, s. 314—315. Eräät jäsenistä pelkäsivät, että tietyn suhteellisen kvantumien asettaminen johtaisi tilojen pirstomiseen ja sitä tietä niiden häviöön.

pumista käyttöoikeuseriaatteesta irtaimen omaisuuden alueella helpotti se, että alhaisen maksimin ansiosta määrä jäi kovin pieneksi.

Viimeksi selostetun istunnon (11. 4. 1690) jälkeen laadittu luonnos⁷ ei ilmeisesti poikkea paljonkaan edellisestä, hävinneestä ehdotelmasta. Kuitenkin nyt myös hankitusta omaisuudesta annetun lahjan arvo sai määrärajan, kun aikaisemmin vain alempisäätyisiä koskenut pykälä tehtiin täysin yleiseksi. Säännöshän kuului, että perintömaasta voitiin antaa 1/3 ja muuta (sisälsi hankitun) enintään 1/6 kaikesta omaisuudesta. Hankittua ei siis rinnastettu perintömaan niin kuin vuoden 1653 tuomiossa vaan irtaimeen ja sitä niin kuin irtaintakin voitiin antaa omaksi.

Viimeisen kerran pöytäkirja kertoo huomenlahjaa koskevasta keskustelusta 19. 8. 1690. Esillä oli kysymys, voiko mies antaa lahjan kiinteästä ja irtaimesta yhtäaikaan. Lovisinin ehdotuksesta päätettiin, että mies voi antaa sen kumpana hyvänsä tai molempina, jos niin haluaa. Tähän ilmoitetaan myös Leijonmarckin suostuneen.⁸

Pöytäkirja vaikenee kovin tärkeässä vaiheessa, sillä seuraavaan ehdotukseen, joka sitten lähetettiin tarkastusviranomaisille, on tehty lukuisia muutoksia.⁹ Ensinnäkään irtaimesta ja hankitusta annettujen lahjojen maksimia ei enää lasketa miehen koko omaisuuden, vaan ainoastaan irtaimen ja hankitun omaisuuden määrästä. Ratkaisu merkitsi entistä parempaa turvaa miehen omaisuudelle, ja se pohjautuu vuoden 1664 asetukseen. Kolmannessa pykälässä on palattu maanlakiin sikäli, että vaimon perilliset eivät ole oikeutettu lahjaan lainkaan lapsettoman liiton purkautuessa hänen kuolemansa vuoksi. Kaupunkeja varten on ehdotuksessa erillissäännös, joka vastaa vanhaa kaupunginlakia.

Perintömaan osalta on paljossa palattu v:n 1644 asetukseen. Perintömaasta saa antaa enintään 1/3 huomenlahjaksi ja leski saa

⁷ Liite n:o 7, s. 303.

⁸ Förarbetena I, s. 299.

⁹ Liite n:o 7, s. 303—304.

pitää lahjan elinaikansa «medh inventario af boskap och boreda» — luettelo lahjaan sisältyvästä irtaimesta — mikäli pysyy naimattomana ja käyttäytyy 'rehellisesti ja hyvin'. Lesken avioituessa lankeaa 'puolet inventariosta' lapsille tai lasten puuttuessa miehen perillisille. Lesken kuoltua tai jos hän elää 'epärehällisesti', lahja lankeaa lapsille tai lasten puuttuessa puolet inventariosta menee miehen perillisille, kun taas toiset puolet jää leskelle tai lesken kuollessa hänen perillisilleen. Seitsemännessä pykälässä säädetään lakimääräinen huomenlahja siltä varalta, että mies ei olisi lahjaa lainkaan luvannut; sen suuruus on $1/12$ miehen pesäosuudesta.¹⁰

Lukuun ottamatta viimeksi mainittua kohtaa on muutoksissa hallitsevana pyrkimys pitäytyä entistä läheisemmin vanhaan oikeuteen. On vaikea varmuudella sanoa, mikä sai aikaan tällaisen reaktion. Todennäköiseltä tuntuu, että lakimääräisen huomenlahjan asettaminen sisältää ratkaisun avaimen: se on merkinä siitä, että käsitys huomenlahjan luonteesta oli muuttunut. Ainoan mutta hyvin tärkeän viitteen siitä, miksi huomenlahja pakollistettiin, antaa 16. 5. 1690 käyty lyhyt keskustelu. Tuolloin vaihdettiin mielipiteitä mm. siitä, saisiko nainen, joka on oikeuden päätöksellä julistettu aviovaimoksi, oikeuden myös huomenlahjaan. Leijonmarck selitti, että 'koska monet avioituvat eivätkä anna huomenlahjaa, se ei ole välttämättömyys'. Tähän vastasi Hassel: 'Huomenlahja on jopa niin tarpeellinen, että (jos mies) ei anna vaimolleen huomenlahjaa, tuomitsee tuomari miehen kuoleman jälkeen huomenlahjan hänelle, ja myös näyttää se, joka kihloissa ollessa maataan, nauttivan kaikessa vaimon oikeutta, huomenlahjaa kaiken muun ohella'. Toisin sanoen: milloin kihloissa maatun puolesta oli vedottu oikeuteen, olivat tuomioistuimet määränneet arvioperusteisia huomenlahjoja. Ilmei-

¹⁰ Osan maksimisuuruutta määriteltäessä on pyritty seuraamaan aikaisemmin omaksuttua periaatetta. Perintömaasta luvatus lahjan maksimiksi määrättiin $1/3$, koska naisen naimaosakin oli $1/3$ miehen irtaimesta ja liiton aikana hankitusta kiinteimistöä. Irtaimesta ja hankitusta annettun lahjan maksimiksi tuli puolet edellisestä, sitä paitsi $1/3 + 1/6 = 1/2$. Lakimääräisen huomenlahjan ylärajaksi tuli taas puolet irtaimesta ja hankitusta luvatus lahjan enimmäismäärästä eli $1/12$.

sesti siis kirkollisen oikeuden säätämä pakkoavio oli ollut viemässä kehitystä tähän.¹¹

Ehdotelmassa on siis leskiavustusperiaate tiedostetusti toteutettu; enää ei voida puhua lahjasta, vaan lain määräämästä velvollisuudesta. Kun huomenlahja oli pakollistettu, johtui komissiojäsenten ajatus nähtävästi siihen, että lahjan vaikutus kaikkialla tulisi olla yhtäläinen tai ainakin mahdollisimman samanlainen. Koska nyt naimaosat maalla ja kaupungeissa olivat erilaiset ja vaimon leskeysturva näin ollen myös, pyrittiin tasoitukseen erilaistamalla huomenlahjan frekvenssi sen mukaan, oliko kysymys maaseudusta vai kaupungista. Maalla se tehtiin jokseenkin yleiseksi, kaupungeissa taas verraten harvinaiseksi; maalaisvaimo sai tai hänen osuuteensa laskettiin lahja *aina*, jollei hän kuollut lapsettomana ja ennen miestään, mutta kaupunkilaisvaimo sai lahjan *vain*, jos lapseton liitto purkautui miehen kuoleman vuoksi.¹²

Tarkastusviranomaisista Svean ja Götan hovioikeudet paneutui-
vat huomenlahjasäännöstöön varsin perusteellisesti. Edellinen on uhrannut luvun käsittelylle kaikkein eniten tilaa, jälkimmäisen lausunnossa sen osuus on sivumäärältään toiseksi mittavin. Näiden kahden lisäksi on säilynyt eräitä muitakin, merkitykseltään kuitenkin toisarvoisia lausuntoja. Tarkastuslausunnot osoittavat, että aika-
laisten käsitykset huomenlahjan oikeudellisesta asemasta poikkesi-
vat huomattavasti toisistaan. Tarkastusviranomaisten mielipiteiden hajonta ei kuitenkaan ole aivan säännötön. Ylivoimaisen enemmistön näyttävät muodostavan sellaiset muutosehdotukset, jotka jollakin tavoin tähtäävät lahjan oikeudellisen aseman vahvistamiseen, yksityisen määräysvallan lisäämiseen ja naisen omistusoikeuden lujitta-

¹¹ Mooseksen lain maininnat pakollisesta morsiamen hinnasta, neidonloukkauksesta oli yhdistetty huomenlahjaan. Vrt. 2 Moos. 22:16, 5 Moos. 22:28—29. Kirkkolaki 1686 15:13; *Almqvist* 1940, s. 52; *Rålamb* 1674, s. 250. Eräässä tarkastuslausunnossa (kihlakunnantuomari Elfsborgin läänistä) vaaditaan 'Jumalan lakiin' vedoten, että laissa on määriteltävä neidon loukkauksesta annettavaksi huomenlahja ja sen suuruus. UUB. 101 m, f. 7 v.

¹² Kts. lakikomission valtiopäiväkäsittelyssä 3. 3. 1731 antamaa selitystä siihen, miksei perintöoikeutta maalla ja kaupungissa ole yhdenmukaistettu. *Förrarbetena* VIII, s. 13.

miseen, maksimien suurentamiseen ja miehen velkojien aseman heikentämiseen.¹³ Poikkeuksena on vaatimus hankitun ja perityn maaomaisuuden rinnastamisesta, mikä ilmeisesti selittyy siitä, että käytäntö oli aatelin kohdalla ollut tällainen. Lausunnoissa esiintyvä yhdenmukaisuus voidaan ilmaista myös toisin: niissä tunkeudutaan enemmän kuin komission ehdotuksessa *vanhaan lakiin*.

Olettaisi näin ollen, että komission ehdotuksessa, joka tehtiin tarkastuslausuntojen käsittelyn jälkeen, olisi entistä suuremmassa määrin palattu vanhaan oikeuteen. Korjausvaatimuksia havaitaankin

¹³ Arvovaltaisessa Svean hovioikeudessa jakaantuivat mielipiteet otettaessa kantaa hankitusta ja irtaimesta annettavaan lahjaan. Osa hyväksyi kuudenneksiksi merkityn maksimin, mutta ei laskettuna avioliiton purkaantuessa, vaan sen alkaessa olevasta omaisuudesta, mikä olisi 'Jumalan sekä muiden maiden että Ruotsin lain mukaista'. Nämä vaativat myös, että vaimolle nimettäisiin 'jotakin tiettyä' ja että miehellä ei saisi olla valtaa kuluttaa kerran lupaamaansa lahjaa. Miehellä pitäisi olla mahdollisuus suurentaa lahjaa, nimenomaan hänen varallisuutensa huomattavasti lisääntyttyä. Osa oli taas sitä mieltä, että asetettaisiin avioliiton alkaessa olevasta omaisuudesta laskettava maksimi, joka porrastettaisiin antajan säädyn mukaan ja että vaimolla olisi velallisen oikeus saada lahjansa pesästä. Loput jäsenistä tyytyivät tällä kohtaa komission ratkaisuun.

Kolmannen pykälän kohtaan, jossa säädetään, että naisen perillisillä ei ole oikeutta vaatia huomenlahjaa, jos vaimo lapsettoman avioliiton ollessa kysymyksessä kuolee ennen miestä, haluaa oikeus lisättävän: »så framt han icke deröfwer, som sitt aflinge, annorledes disponerat hafwer». Aatelin osalta haluaa HO perityn ja hankitun maan rinnastamista toisiinsa niinkuin oli tehty vuoden 1644 asetuksessa ja lahjan julistettavaksi isänperinnöksi.

Myöskään viidenteen pykälään, jossa puhutaan perintömaasta annetuista lahjoista, oikeusistuin ei ole tyytyväinen. Aatelisten antamien lahjojen maksimissa ehdotetaan palaamista vuoden 1644 asetukseen. Sen sijaan usus fructusperiaatteen ulottaminen koskemaan myös talonpoikia saa oikeuden silmissä hyväksymisen; vain maksimi jakaa mielipiteitä. Osa puoltaa 1/2, osa ei kelpuuta rajoituksia lakiin lainkaan, loput tyytyvät komission valitsemaan 1/3:aan. Kvantumin suurentamisen tarpeellisuutta perustellaan sillä, että vanhan lain mukaan ei ole ollut sallittua antaa ainoastaan enemmän kuin komissio ehdotti, vaan myös perinnölliseen omistukseen. Pykälän loppuun, missä säädetään puolet kiinteään lahjaan kuuluvasta irtaimesta miehelle tai tämän perillisille, toiset puolet naiselle tai tämän perillisille, halutaan lisätä: »där hon icke tillförene annorledes där öfwer disponerat hafwer».

Merkillisellä perustelulla — 'koska vaimo tässä tapauksessa on itse tahtonut jättää oikeutensa epämääräiseksi . . .', hyväksytään 7 §, jossa säädetään laki-

noudatetun sikäli, että peritty ja hankittu maaomaisuus on rinnastettu. Muissa suhteissa ei ole tehty myönnytyksiä. Tosin irtaimen lahjan maksimi on määrätty laskettavaksi miehen kaikesta omaisuudesta, mutta tällä ei ole suurta merkitystä sen vuoksi, että samanaikaisesti on maksimi pienennetty 1/10:aan. Palaamista komission aikaisempiin ehdotuksiin merkitsee se, että kiinteään lahjaan kuuluvan irtaimen omistusoikeus on siirretty takaisin yksin miehelle ja kaikki frekvenssiä erilaistavat määräykset on poistettu. Viimeksi mainittu tuntuu omituiselta sen vuoksi, että huomenlahjan lakimääräisyyttä ei ole poistettu. Kuitenkin asianomaisen kohdan sanamuotoa on muutettu niin, että vaimolle ei lasketa huomenlahjaa, mikäli hän kuolee ennen miestänsä.¹⁴ Komissio pitäytyy siis yhdenmukaisiin säännöksiin; poikkeusmääräykset vähenevät.

määräisestä huomenlahjasta. Muutamat jäsenistä kannattavat sen suurentamista yhdeksänneksi. Förarbetena VII, s. 40—44.

Götan hovioikeus haluaa kolmannen pykälän suhteen säännöstä muutettavan siten, että vaikka naisen perilliset tämän kuollessa lapsettomana ennen miestänsä jäävätkin ilman lahjaa, ei irtaimen lahjan tulisi kuitenkaan langeta miehelle, vaan jäädä pesään jaettavaksi muun omaisuuden tavoin. Hankittu maa toivotaan rinnastettavan perittyyn maaomaisuuteen, koska naimaoikeus ei siihen ulotu sen paremmin kuin perittyynkään, kun saanto on tapahtunut ennen avioliittoa. Seitsemättä pykälää olisi muutettava siten, että miehelle ja tämän perillisille ei jäisi mitään etua silloin, jos mies laiminlöisi velvollisuutensa eikä lupaisi lahjaa; siksi piti vaimon olla oikeutettu saamaan maksimi, 1/6 omaisuudesta. (Förarbetena VII, s. 68—69).

Säilyneessä, anonymissä lausunnossa ehdotetaan, että molemmat, maksimi 1/6 ja lakimääräinen 1/12 laskettaisiin miehen kaikesta omaisuudesta. (Nordinska samlngen (UUB), vol. 1220). Michellä pitäisi olla mahdollisuus entiseen tapaan antaa lahja perintömaastaan, sillä joskus voisi irtainta ja hankittua olla liian vähän.

Eräässä toisessa anonymilausunnossa (*Edling* 1690, s. 262—263) selitetään, että koska huomenlahja perustuu miehen rakkauteen vaimoonsa ja on lisäksi tarkoitettu vaimolle lohdutukseksi ja avuksi tämän leskeyden ajaksi, on vaimon turvallisuuden vuoksi huomenlahjalle annettava etusija velkoihin nähden. Samassa lausunnossa vaaditaan sillä perusteella, että maanlaki tähtäsi perheen säilyttämiseen, mutta kaupunginlaki kaupan edistämiseen, kaupunkilaisvaimoilta täyttä omistusoikeutta kaiken tyyppisiin huomenlahjoihin. Eräässä lausunnossa ehdotetaan lakimääräisen huomenlahjan suurentamista. *Edling*, mt. s. 268.

¹⁴ Liite n:o 7, s. 304—305.

Luultavasti juuri pyrkimys mahdollisimman yleisiin säännöksiin onkin selityksenä tälle viimeiselle Leijonmarckin ajan luonnokselle ja sen muutoksille.

Vuoden 1734 laissa on jälleen erilaistettu lahjan frekvenssiä maalla ja kaupungissa. Voi kuitenkin sanoa, että kaikessa olennaisessa laki vastaa Leijonmarckin ajan viimeistä luonnosta. Eräissä kohdin on eroa; miehellä ei ole enää oikeutta antaa lahjaa sekä irtaimena että kiinteänä vaan hänen on annettava se jompana kumpana. Näin on miehen omaisuuden suojaa vahvistettu, mutta myös leskiavustusnäkökohta on otettu huomioon entistä johdonmukaisemmin. Lahjalupaus on tehty — mahdollisesti kyllä aikaisemman tarkoituksen mukaisesti — entistä sitovammaksi velvoittamalla miehen perilliset korvaamaan luvatusista määrätistä puuttuva osa irtaimella, jos on kysymys kiinteästä lahjasta, ja kiinteällä, jos kyseessä on irtain lahja.¹⁵

* * *

Oman ongelmansa muodosti kysymys kaupunkeja koskevan erillissäännöstön mukaanottamisesta. Vasta V ehdotuksessa on kaupunkeja koskeva erillissäännöstö: vaimo on oikeutettu saamaan huomenlahjan vain lapsettoman liiton purkaannuttua miehen kuoleman vuoksi. Aikaisemmissa säilyneissä luonnoksissa ei kaupungeista puhuta mitään. Näin ollen herää kysymys, tarkoittiko Leijonmarck luonnostelemansa säännöstön yleiseksi. Aikoiko hän jättää kaupunginlain kokonaan huomioonottamatta?

Koska Leijonmarckin ensimmäisessä memoriaalissa huomauteetaan useista maan- ja kaupunginlain eroavuuksista ja kysytään, kumpaan niistä tulisi pitäytyä,¹⁶ näyttää hänen alkuperäinen aikomuksensa olleen luoda yleinen säännöstö ja jättää kaupunkeja koskeva erillissäännöstö pois. Ei siis ole mikään sattuma, että ensimmäisestä luonnoksesta puuttuvat kaupunkeja koskevat erillismääräykset. Alunperin kuitenkin eräät komission jäsenet näyttivät

¹⁵ 1734 laki NK 9.

¹⁶ Liite n:o 1, s. 271—272.

pitävän kaupunkilaisoikeuden huomioon ottamista selviönä. Törne huomautti 5. 4. 1690, että kaupunkilaisvaimolle tulisi nyt myöntää oikeus huomenlahjaan, jos hän eläisi miestänsä kauemmin, olkoon hän synnyttänyt lapsen tai ei. Lindschöld vastusti ehdotusta toden: 'Nähdäkseni ratio legis on ollut se, että koska hän (nainen) nauttii puolta kaupungissa (naimaosa 1/2 kaikesta omaisuudesta), ei hänelle anneta suurempaa oikeutta huomenlahjaan, ja hän saisi aivan liian suuren oikeuden, jos se olisi maalaisoikeuden mukainen'.¹⁷ Vasta 11. 4. 1690 näyttää Lindschöldille selvinneen Leijonmarckin tarkoitus.¹⁸

Miksi Leijonmarck menetteli näin? Ensinnäkin on todettava, että Lindschöldin edellä siteerattu kannanotto on ristiriidassa sen kanssa, mitä hän oli esittänyt perintökaaren yhteydessä. Silloinhan hän tähdensi sitä, että huomenlahjalupaus on sitova velvoite eli että kysymyksessä on lahja. Nyt hän kuitenkin katsoo huomenlahjan lähinnä naimaosan täydennykseksi. Ilmeisesti Leijonmarck ensimmäisessä luonnoksessaan pyrki ottamaan huomioon sen, mistä perintökaaren käsittelyssä oli sovittu: hän käsitti, että kysymyksessä on lahja, ja näin tehtäessä ei naimaosien erilaisuutta maalla ja kaupungissa tietenkään tarvitse ottaa huomioon. Toisaalta Leijonmarckin on todettu panneen erityistä painoa perintömaan kohtalolle, mutta välittäneen vähät hankitun rajoittamisesta. Kaupungissahan edellisen osuus oli suhteellisen mitätön. Leijonmarck ei sitä paitsi näytä pitäneen tärkeänä sitä, pysyikö maa kaupungissa saman suvun hallussa vai ei.¹⁹ Vaikka hän perintökaaren käsittelyssä puolusti pontevasti sitä kantaa, että pojan tulisi maalla saada periä enemmän kuin tytär, hän oli valmis sallimaan perintöosien tasoittamisen kaupungeissa.²⁰

¹⁷ Förarbetena I, s. 232.

¹⁸ Förarbetena I, s. 242—243. Asian voi päätellä siitä, että Lindschöld mm. ehdottaa ensimmäisen luvun aloittamista sanoilla »utfäster man på landet eller i staden morgongåva . . .»

¹⁹ Tämä käy suoraan esille Leijonmarckin puheenvuorosta 11. 9. 1690. Förarbetena I, s. 329.

²⁰ Förarbetena I, s. 146.

Kaupunkeja koskevan erillissäännöstön mukaanottaminen V ehdotukseen aiheutui todennäköisesti siitä, että huomenlahja luonnehdittiin leskiavustukseksi. Osoituksena siitä, että perintömaan merkitys arvioitiin kaupungissa vähäiseksi, on tämän omaisuudenlajin rinnastaminen muihin omaisuusryhmiin; perintömaatakin voitiin antaa täydellä omistusoikeudella. Pykälään sisältyy vanhan lain mukainen määräys, jonka mukaan vain lapseton leskivaimo on lahjaan oikeutettu.²¹ — Seuraavasta ehdotuksesta tämä erillissäännöstö poistetaan. Vuoden 1734 laissa se epäoikeudenmukaisuus, että naimaosa pysytetään erisuurena mutta lakimääräinen huomenlahja samansuuruisena maalla ja kaupungissa, on yritetty tasoittaa palaamalla jälleen määräykseen, että ainoastaan lapseton leski on lahjaan oikeutettu.²²

6. Huomenlahjan menettäminen

Kysymys huomenlahjan menettämisestä kytkeytyi aviollisen uskottomuuden siviilioikeudellisiin seuraamuksiin. Huomenlahjan menettämistä ei siis käsitetty omaksi erilliseksi ongelmakseen kuten aikaisemmin. Uskoton vaimo menetti maanlain mukaan huomenlahjansa ja kaiken muun omaisuuden, jonka hän avioliiton myötä olisi saanut, mutta kaupunkilaisoikeuden mukaan vain huomenlahjansa. Samaan rikkomukseen syyllistynyt mies ei maalaisoikeuden mukaan menettänyt mitään (mitään seuraamuksia ei ole laissa säädetty); kaupunginlaissa sen sijaan aviorikos tuotti hänelle etuosan menetyksen. Itse asiassa huoruus oli maanlain mukaan rikos vain naisen tekemänä, kaupunginlain mukaan taas aina, tekipä sen kumpi sukupuoli hyvänsä ja seuraamus oli tarkoitettu molemmille yhtä suureksi (mieheltä etuosa, vaimolta huomenlahja).¹

Kaarle IX:n lakiehdotuksessa NK 11 sanotaan aluksi, että jos mies tai nainen syyllistyy rikokseen kuudetta käskyä vastaan, ran-

²¹ Liite n:o 7, s. 304.

²² 1734 NK. 9:3.

¹ MEML NK:11; KrML NK:11; MEKL NK:10.

gaistaan siitä niin kuin Jumala itse on sanonut. Siviilioikeudelliset seuraamukset ovat maanlaista poikkeavat: nainen menettää kaiken omaisuuden, mihin avioliitto olisi hänet oikeuttanut, mies naimosansa naisen omaisuuteen.² Seuraamukset ovat siis tasoittuneet.

Luvun kriminaalinen osa on kaikkiaan varsin pitkä ja yksityiskohtainen. Ilmeisesti alkava puhdasoppisuus on omalta osaltaan vaikuttamassa tämän ongelman keskeiseksi tulemiseen.

Rosengrenin lakiehdotuksessa (Nk 12) selostetaan aluksi naista koskevat seuraamukset kuten maanlaissa. Sen jälkeen sanotaan, että jos mies on jollakin tavoin antanut naisen menettelylle aihetta ajamalla hänet ilman syytä pois, pahoinpitelemällä, kieltämällä häneltä luvon ja avaimien hallinnan tai muulla tavoin, saa mies saman rangaistuksen kuin vaimo. Jos taas vaimo syyllistyy uskottomuuteen ilman mitään tällaista aihetta, on miehellä sama oikeus häneen ja 'heihin molempiin' kuin naisella samanlaisessa tapauksessa on mieheen 'sekä rahoihin että henkeen nähden'.³ Lienee katsottava, että ehdotuksessa tunnustettiin periaate 'sama rikos, sama rangaistus'.

Vielä selvempänä on tämä periaate Stiernhöökin lakiehdotuksessa vuodelta 1672. Uskottomuus tuottaa molemmille puolisoille naimosan menettämisen, mutta — kuten ehdotuksen selityksistä ilmenee — vain silloin, jos syytön osapuoli ei anna uskottomuutta anteeksi. Ratkaisuaan Stiernhöök perustelee vetoamalla käytäntöön ja siihen, että rikosoikeudelliset seuraamukset ovat kaikkialla yhtäläiset miehille ja naisille.⁴ E.X:ssä on taas ainoastaan naiselle säädetty naimo-oikeuden menetys.⁵

Jo M.A:ssa Leijonmarck puuttuu arvostelevasti tähän maan- ja kaupunginlain väliseen eroavuuteen. Hän kysyy, 'eikö rangaistuksen tässä tapauksessa tule olla samansuuruinen, koska kaupunginlain aukot tulee täyttää maanlaista, joka on sen (kaupunginlain) äiti'.⁶ Hän siis asettuu kannattamaan yleistä maanlain mukaista säännöstä.

² Handlingar rörande Sveriges historia, Andra serien I, s. 126—127.

³ Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien I, s. 311—313

⁴ Förarbetena 1666—1686, s. 141—144.

⁵ Liite n:o 4, s. 290.

⁶ Liite n:o 1, s. 271.

Perustelu on vielä tässä vaiheessa varsin yleisluonteinen: maanlain auktoriteetti. Kokous pitikin oikeudenmukaisena, että seurattaisiin maanlakia: naisen tuli menettää naimaosansa. Mahdollisesti katsottiin, että naisen tulisi menettää myös huomenlahja. Sen sijaan kokous ei kannattanut seuraamusten jättämistä erilaisiksi. Puheenjohtaja selitti, että kysymyksestä oli kirkkolakia valmisteltaessa pitkään keskusteltu ja päädytty lopulta siihen, että rangaistuksissa ei tullut olla mitään eroa. Kokouksen kanta oli tässä valossa siis se, että uskottomuudesta tuli molemmille puolisoille määrätä naimaosan menetys.⁷

Ensimmäisessä säilyneessä ehdotuksessa ei ole huomenlahjan menettämistä käsittelevää lukua. Vain aatelisen lesken käyttöoikeus kiinteään lahjaan on asetettu riippuvaksi hänen kunniallisuudestaan, mikä vuoden 1644 asetuksen (samoin E. X:ään⁸) verrattuna on uusi säännös.⁹ Se näyttää tulleen mukaan Leijonmarckin ansiosta. Mahdollisesti huomenlahjan menettämistä koskeva luonnos oli alusta alkaen mukana, vaikka ei olekaan säilynyt; ainakin Leijonmarckilla oli kysymyksestä selvä mielipide jo varsin varhain. Puheenjohtaja Lindschöldin otettua keskustelussa 3. 4. 1690 esille vanhan lain miehelle ja naiselle aviollisesta uskottomuudesta säättämien seuraamusten erilaisuuden ja vaadittua sen tasoittamista Leijonmarck esitti muistion, jossa hän puolusti erilaisuutta. Pöytäkirja kertoo Leijonmarckin perustelleen käsitystään sillä, että naisen rikos on 'furtum, crimen falsi, plagium etc. miehelle ja tämän perillisille'.¹⁰ Siteeraus — tosin kovin niukkasanaanainen — antaa ymmärtää Leijonmarckin mielipiteen pohjautuneen varsin tunnevaltaisiin argumentteihin. Kiistatonta kuitenkin on, että hänet memoriaalinsa ja tämän lausunnon perusteella on katsottava maanlain mukaisen, erilaisuutta kannattavan menettelyn innokkaaksi puoltajaksi.

Kokouksessa 10. 4. 1690 pidetty pöytäkirja¹¹ puhuu ensi kerran

⁷ Ptk. 17. 12. 1689. Förarbetena I, s. 125.

⁸ Liite n:o 4, s. 290.

⁹ Liite n:o 7, s. 301.

¹⁰ Förarbetena I, s. 225.

¹¹ Förarbetena I, s. 236—239.

Leijonmarckin tätä asiaa koskevasta luonnoksesta. Luonnos ei ole säilynyt, mutta selostuksesta voidaan saada selko sen pääasiallisesta sisällöstä. Kun otsikoksi on merkitty «Om hustru, som hoor giör», on ilmeistä, että siinä ei kosketeltu lainkaan miehen uskottomuutta, vaan puhuttiin maanlain tapaan ainoastaan naisesta. Luonnos näyttää muissakin suhteissa noudatelleen maanlakia. Pormestari Brunell nimittäin huomautti: 'Kaupunginlaissa on tässä kuitenkin menetelty toisin kuin mitä tähän on otettu naimaoikeuden menettämisestä huoruuden vuoksi'. Ilmeisesti siinä siis ehdotettiin, että nainen menettäisi huomenlahjan ja koko naimaosansa.

Kuten Leijonmarckin valitsemasta otsakkeesta havaitaan, ei huomenlahjan menettäminen ole enää luvussa keskeinen, vaan asiaa tarkastellaan itse rikkomuksen kannalta, käsitellään huoruutta ja siitä aiheutuvia siviilioikeudellisia seuraamuksia. Tältä pohjalta on ymmärrettävää, miksi keskustelu aluksi keskittyi siihen, kuka tähän rikokseen voi syyllistyä ja vasta sen jälkeen rangaistuksiin. Erityisesti Törne ja Hassel (Lindschöld oli tästä kokouksesta poissa) vaativat, että mies olisi asetettava vastuuseen uskottomuudesta samalla tavoin kuin nainenkin ja samojen omaisuuden menetysten uhkaamaksi. 'Syntiin ja avioliittosopimukseen nähden ovat molempien rikokset samanlaiset'. 'Sama oikeus mikä miehellä on naiseen on naisella mieheen Markuksen ilmoittaman Jumalan selvän sanan mukaan' (Törne). 'Niin ei ole kyllä säädetty missään, että miehen huoruus olisi pienempi kuin naisen'. 'Meidän katsomuksessamme on pimeä kohta siinä, että naisen huoruus on suurempi synty (kuin miehen)' (Hassel). Mutta myös toisenlaisia mielipiteitä esitettiin. 'Heidän välillään on kuitenkin suuri ero niin Jumalan kuin luonnon ja kaiken maallisen lain mukaan'. 'Kaikki siviililaki on sitä (tasoitusta) vastaan' (Lilliemarck). 'Juutalaisten keskuudessa oli miehellä paljon suurempi vapaus kuin naisella' (Lovisin). 'Kaikkeen mikä lakia muuttaa, tulee olla hyvät perusteet'. 'Eroon nähden on täysin samoin (avioeroperusteeksi uskottomuus kelpaa yhtä hyvin miehellä kuin vaimolla), mutta naimaoikeuteen nähden toisin' (Sneckenberg). Tasoitusta kannattavien toimesta luettiin Markuksen sanat¹²

¹² Tarkoitettaneen Markus 10:2—12.

sekä ensimmäisen korinttolaiskirjeen 7 luku (mistä Sneckenbergin viimeksi mainittu puheenvuoro aiheutui). Lopuksi Lovisin totesi yhteenvetona keskustelusta, että *suurin osa jäsenistä* oli tasoittamisen kannalla.¹³

Keskustelusta havaitaan, että yhdenmukaisuutta vaativat lähtivät siitä, minkä ymmärsivät oikeudenmukaiseksi, ja vetosivat kantansa tueksi 'Jumalan sanaan' (Uuteen Testamenttiin). Vastapuoli lähti ilmeisesti kyllä samasta premissistä, oikeudenmukaisuuden käsityksestään, mutta se tukeutui 'Jumalan lakiin' (Vanhaan Testamenttiin), luonnonoikeuteen ja 'kaikkeen maalliseen lakiin', jus gentiumiin. Voidaan myös havaita, että jälkimmäisen käsityskannan edustajat eivät muodosta mielipidettään itse rikoksen vaan sen mukaan, kenen oikeutta on loukattu. Tästä todistavat *ex contrario* Törnen sanat 'sama oikeus kuin mikä miehellä on naiseen, on naisella mieheen', jotka oli ilmeisesti tarkoitetut kumoamaan vastapuolen argumentteja.

Lovisinin vaatimuksesta rinnastettiin omavaltainen hylkääminen aviorikokseen siviilioikeudellisten seuraamusten puolesta. Hän ehdotti myös rangaistukseksi puolen naimaosan menettämistä; nainen menettäisi lisäksi huomenlahjansa. Jos syytön osapuoli antaisi anteeksi, ei seuraamuksia syntyisi. Hänen ehdotuksensa mukaan piti menetetyn osuuden langeta syyttömälle puolisolle. Tähän Leijonmarck kuitenkin huomautti, että siinä tapauksessa kärsimään joutuisivat lapset. Huomautus aiheutti sen, että sovittiin lasten saavan menetetyn osuuden, jos syytön puoliso menee uusiin naimisiin.¹⁴

Pöytäkirja mainitsee vielä: «Än blef wijdare tillagdt: der den oskyldige will sin maka tillgifwa, niuter hon tå sin fulla rätt».¹⁵ Kaikki eivät kuitenkaan näytä hyväksyneen päätöstä varauksitta. Hassel epäili anteeksiantamisen oikeutusta, koska hänen mielestään oli kysymyksessä «*crimen publicum*».¹⁶

¹³ Förarbetena I, s. 236—237.

¹⁴ Förarbetena I, s. 238.

¹⁵ V:n 1686 kirkkolaissa (16:6 ja 7) oli omaksuttu vastaava kanta.

¹⁶ Förarbetena I, s. 238—239.

Päätettiin myös, että laki olisi sama silloin, jos naisen havaitaan vihkimisen jälkeen syyllistyneen salavuoteuteen, olkoon se tapahtunut ennen kihlausta tai sen jälkeen. Miehen osalta laki olisi sama vain, jos teko oli tehty kihlauksen jälkeen.¹⁷ Kuitenkin pormestarien Törnen ja Camëenin sekä raatimies Brunellin vaatimuksesta päätöstä pian korjattiin. He selittivät, että jos nainen on maattu ennen kihlausta, merkitsee se avioliiton tuleamista mitättömäksi ja sen myötä naimaoikeuden kumoutumista, joten naimaosaa ei voitu menettää. Vasta kihlauksen aikana tapahtunut salavuoteus olisi rinnastettavissa huoruuteen, ja siinä tapauksessa voitaisiin naimosa määrätä menetetyksi. Aikaisempaa päätöstä korjattiinkin sikäli, että salavuoteuteen ennen kihlausta syyllistynyt nainen määrättiin menettäneeksi saamansa ja antamansa lahjat miehelle sekä velvolliseksi korvaamaan kihlaus- ja hääkustannukset.¹⁸

Istunnon pohjalta Leijonmarck laati uuden luonnoksen.¹⁹ Avio-rikokseen tai puolisonsa omavaltaiseen hylkäämiseen syyllistynyt puoliso menettää sen mukaan puolet naimaosastaan ja nainen lisäksi huomenlahjansa. Jos syytön solmii uuden avioliiton, menetetty osuus lankeaa lapsille. Sama laki on kihlauksen aikana tehdystä salavuoteudesta, joka paljastuu vihkimisen jälkeen ja aiheuttaa eron. Jos naisen havaitaan syyllistyneen salavuoteuteen ennen kihlausta, menettää hän antamansa ja saamansa lahjat miehelle ja on velvollinen korvaamaan kihlaus- ja hääkulut. Tällä kohtaa on ehdotukseen merkitty vielä sellainen seuraamus, että nainen menettää neljänneksen pesään tuomastaan omaisuudesta. Kokouksessa olikin tehty tällainen päätös.²⁰ Kaikissa suhteissa ei kokouksen tahtoa ole kuitenkaan noudatettu. Leijonmarck on laiminlyönyt erään päätöksen toteuttamisen: luvussa ei ole säädetty seuraamusten raukeamista siinä tapauksessa, että syytön osapuoli antaa rikoksen anteeksi. Vasta siihen ehdotukseen, joka on laadittu tarkastuslausuntojen jälkeen,

¹⁷ Päätös kirkkolain mukainen 16:7.

¹⁸ Förarbetena I, s. 239—240.

¹⁹ Förarbetena IV, s. 32—33.

²⁰ Förarbetena I, s. 240.

on tämä lisäys tehty. (Götan hovioikeus oli sitä lausunnossaan ehdottanut²¹). Tässä ehdotuksessa ei myöskään määrätä naista menettämään neljännestä omaisuudestaan.

Mitään merkittäviä muutoksia ei avioliiton siviilioikeudellisiin seuraamuksiin enää tämän jälkeen tehdä. Vuoden 1734 laissa on sen sijaan hylkääminen erotettu omaksi rikoksekseen myös seuraamustensa puolesta. Hylänneen puolison osuus jää syyttömän nautintaan hänen leskeysajakseen.²²

Verrattaessa lukua vanhaan lakiin havaitaan huomenlahjan jäävän täysin toisarvoiseen asemaan. Hallitsevana on kannanotto itse tekoon, miehen ja naisen yhtäläiseen rankaisemiseen ja seuraamuksen lieventämiseen siitä, mikä se oli ollut maanlaissa. Täysin tasavertaisiksi mies ja nainen eivät kuitenkaan tässä suhteessa tulleet. Naisen ja miehen yhdenvertaisuus aviollisen uskottomuuden seuraamusten suhteen näyttää alunperin toteutuneen siinä, että uskottomuus tunnustettiin yhtäläiseksi avioeroperusteeksi molemmille puolisoille. Voittavan katsomuksen mukaan naisen neitsyys oli jopa avioliiton ehdoton edellytys ja sen puuttuminen aiheutti liiton mitätöitymisen. Todettakoon vielä, että yhtäläinen rankaiseminen toteutuu ensin kriminaalisten seuraamusten osalta ja vasta sen jälkeen siviilioikeudellisessa omaisuuden menetyksissä. Tasavertaisuusperiaatteen voitollepääsyssä on Uuteen Testamenttiin tukeutuvalla näkemyksellä ratkaiseva osuus.

Leijonmarck esiintyy tällä loholla innokkaana maanlain mukaisen menettelyn puoltajana. Aviollinen uskottomuus on hänestä rikos vain naisen tekemänä. Kannastaan Leijonmarck pitää kiinni poikkeuksellisen lujasti: hän toimi jopa päätöstä vastaan, joten kysymys ei ole vain hetken mielihohteesta. Hän katsoi sitä paitsi kyseisen rikoksen niin raskaaksi, että se uhkasi yhteistä etua, eikä mielellään nähnyt seuraamusten lankeamista asetettavan riippuvaiseksi syyttömän osapuolen anteeksiannosta.

²¹ Förarbetena VII, s. 70—71.

²² 1734 vuoden laki NK. 13:1—2, 4.

7. Huomenlahjan komissiokäsittelyn yleispiirteet

Ensimmäisessä huomenlahjaa koskevassa käsittelyssä voitti näkökanta, jonka mukaan huomenlahja oli lahjan luonteinen ja sen luppaaminen sitovuudeltaan velanmaksun velvoittavuuden veroinen. Käsitys ei alunperinkään saanut kaikkien jäsenten hyväksymistä ja se hylättiin pian. Muutamaa kokousta myöhemmin asenne vaihtui velkojaa suosivaksi, ja yleisellä määräyksellä velan maksun tuli edeltää huomenlahjan erottamista osituksessa. Menettely perustui katsomukseen, jonka mukaan vaimo muuten — kuten tuoreissa velkavastuuta muuttaneissa asetuksissa — jäisi ansiottomasti miestä vahvempaan asemaan. Käytäntöä eniten askarruttanut ongelma sai siten ratkaisun, joka merkitsi vaimon oikeuden heikkenemistä ja kolmannen suojan vahvistumista.

Komission keskeisten jäsenten ajatuksena lienee alunperin ollut käyttöoikeusperiaatteen laajentaminen, vaikka tämä pyrkimys tuli näkyviin vasta huhtikuun alkupuolen kokouksissa 1690. Kaavailtiin jopa käyttöoikeuden täydellistä toteuttamista, joka olisi tietänyt miehen omaisuuteen kohdistuvien pysyväisluonteisten omaisuuden vähennysten estymistä kokonaan. Kokemus oli osoittanut, ettei huomenlahjan statussymbolin luonnetta voitu heikentää ja lahjan tämän funktion aiheuttamaa lahjan määrällistä kasvua estää absoluuttisin enimmäismäärin, vaan turvautumalla suhteelliseen maksimiin. Huomenlahjan statussymbolin luonteen talouspoliittisesti haitallisina pidetyt vaikutukset voitiin ehkäistä vain riistämällä vaimolta omistusoikeus lahjaan ja toteuttamalla käyttöoikeusperiaate.

Käyttöoikeusperiaatteen toteuttamista ei estänyt arkuus supistaa miehen määräysvaltaa omaisuuteensa, vaikka tätä näkökohtaa alkuvaiheessa kunnioitettiin, vaan yksinkertaisesti se, että periaatteen soveltaminen oli käytännössä teknisesti mahdotonta. Se pakotti myönnytyksiin täyden omistusoikeuden hyväksi siinä omaisuus-kategoriassa, jota ei voitu «käyttää» kuluttamatta samalla lahjaa ja vähentämättä lahjan määrää. Myönnytysten tekoa irtaimen osalta helpotti yleiseksi saatettu määrärajasysteemi, jota myöhemmin edelleen tiukennettiin. Aikaisemmin miehen vapaaseen määräysvaltaan

jätetyt huomenlahjainstituution alueet korvautuivat nyt miltei kokonaan rajoituksilla ja säännöksillä, jotka kavensivat oikeustoimen vaikutuksia ja merkitsivät julkisen intressin voimakasta kasvua.

Näillä tehokkailla rajoituksilla saavutettiin aiottu tarkoitus. Huomenlahjan avulla ei enää voitu mainittavassa määrin siirtää omaisuutta. Lahjan oikeudellinen merkitys väheni. Rajoitusten supistaessa huomenlahjan merkitystä oli lopuksi otettava kantaa kysymykseen, oliko säännöstöä ylipäätään tarpeen sisällyttää lakiin eli mikä olisi huomenlahjan hyväksyttävä tarkoitus ja tehtävä. Huomenlahjan ikivanhaa pääfunktioita, sen ymmärtämistä *naimaosan täydennykseksi ja leskeysavustukseksi* ei voitu hylätä, jäihän naimaosien tasoituskin saavuttamatta. Kirkollinen «pakkoavio»-systeemi oli omalta osaltaan vahvistanut huomenlahjan naimaosan täydennyksen luonnetta. Kun tähän oli päädytty, oli johdonmukaista pakollistaa huomenlahja, säätää lakimääräinen omaisuusosuus, joka lankeaisi, milloin lahjan lupaaminen oli laiminlyöty. Lahjan käsittäminen leskeyden turvaavaksi naimaosan täydennykseksi aiheutti maalla ja kaupungeissa annettavia huomenlahjoja koskevat erilaiset määräykset.

Keskeisimmäksi pyrkimykseksi muodostui siis miehen omaisuuden suojaaminen eli tilakoon ennallaan pysymisen varmistaminen, ts. valtion veropoliittisten pyrintöjen noudattaminen.¹ Tämän vuoksi aatelin erillissäännöstö yleistettiin, miehen määräysvaltaa kavennettiin ja vaimon asemaa heikennettiin. Pyrkimys tehdä lahjasta leskiavun luonteinen ei ole näin ollen primäärinen eikä ensisijainen.²

¹ Vrt. Kaarle Herttuan ehdotus aatelisprivilegioiksi 1595 (s. 186); kunink. resoluutio rahvaan valitukseen 10. 6. 1684 »Placat huru alle skattehemman skola beboes och brukas, så att the genom ägornes skiftning i alt för många delar icke måge fördärfwas». *Stiernman* II, s. 1835; *Schmedeman* s. 864—865; *Almqvist*, *Srödda bidrag till familjerättens historia*, s. 81. Vrt. myös *Förarbetena* III, s. 314—315; VIII, s. 11.

² Käyttöoikeuden lisäämisen tarkoituksena ei voinut ensisijassa olla vaimon leskeyden turvaaminen, koska aikaisempi käytäntö, perinnöllinen omistus, olisi turvannut sen vähintään yhtä hyvin. Lahjan leskiavun luonteen toissijaisuus ja vailinaisuus näkyvät siitakin, että mitään vähimmäismäärää ei lahjalle koskaan ehdotettu. Se voitiin näin ollen antaa miten pienenä hyvänsä, kunhan se vain annettiin.

Vaimon leskeysturvaa pyrittiin huomenlahjan avulla *lisäämään* vain, mikäli siten ei vaarannettu tärkeämpää näkökohtaa, valtion etua.

Kehitys on siten yhdensuuntainen lukuun ottamatta ensimmäistä kannanottoa, joka muodostaa selvän poikkeuksen. Tuntuu kovin ristiriitaiselta, että esim. Lindschöld 27. 3. 1690 voimakkaasti tähdentää vaimon huomenlahjaoikeuden paremmuutta suhteessa myöhemmin syntyneeseen velkaan ja naimaosaan, mutta muutamaa päivää myöhemmin, 11. 4. 1690, pyrkii miltei yhtä suurella päättävällisyydellä käyttöoikeuden poikkeuksettomaan soveltamiseen. Edellisessä tapauksessa hän siis tahtoo vahvistaa ja suojata vaimon asemaa, jälkimmäisessä taas tämä näkökohta on toissijainen ja hän on valmis tinkimään siitä. Voi tuskin uskoa arvovaltaisen juristin kääntävän kelkkaansa näin lyhyessä ajassa, vieläpä ilman todettavaa ulkoista painostusta tai yllykettä. Luultavasti kannanmuutos todellisuudessa olikin varsin vähäinen,³ eikä koskettanut Lindschöldin peruskatsomuksia tässä asiassa.

Se käsitys, että huomenlahjalla olisi aina 1734-vuoden lakiin saakka ollut eräänlaisen siveuspalkinnon, *pretium virginitatis*, luonne, ei saa paljoakaan tukea edellä esitetystä aineistosta. Vuoden 1734 laissa oleva määräys, jonka mukaan lahja oli annettava myös leskinaiselle, ei voinut tarkoittaa siihen asti vallinneen *tavan*⁴ muuttamista; kysymyksessä oli pikemminkin erityisesti Mooseksen lain rehabilitoinnista alkaen voimakkaasti vallalle tulleen teorian leviä-

³ Koska Lindschöld huhtikuussa esiintyy käyttöoikeuden pontevana puolustajana, voisi otaksua hänen jo ensimmäisessä huomenlahjaa käsittelevässä istunnossa ajatelleen samoin, vaikka hänen ei tarvinnut kantaansa silloin ilmaista, koska puheena oli vain lahjan erottamisjärjestys osituksessa, eikä lainkaan se, oliko lahja annettu omaksi tai käyttöön. Nähtävästi Lindschöld alun perin ajatteli käyttöoikeuden toteuttamista, mutta pyrki samalla vahvistamaan vaimon oikeutta tähän käyttöoikeuteen. Viimeksi mainittu pyrkimys lisäsi miehen omaisuuden suojaajaa, mutta ei silti heikentänyt velkojan asemaa muutoin kuin viivästyttämällä suoritusta. Huomautettakoon kuitenkin, että näinkin tulkittuna Lindschöldin tuolloinen kanta on vaimon kannalta edullisempi kuin se katsomus, joka komissiossa lopulta voitti.

⁴ Vrt. Lindschöldin lausunto s. 209.

misen⁵ estämisestä. Huomenlahjan tehtävänä oli palvella status-symbolina ja naimaosaa täydentävänä leskeysavustuksena; lakikomisio vain vaihtoi sen tehtävien tärkeysjärjestyksen, mikä itse asiassa pudotti edellisen tehtävän lopulta kokonaan pois. Huomenlahja kelpasi tästä lähin statussymboliksi lähes yhtä huonosti kuin naimaosa. Kun voimakkainta instituutiota ylläpitänyttä tekijää oli näin ratkaisevasti heikennetty, rappeutui koko instituutio suhteellisen lyhyessä ajassa.

* * *

Pöytäkirjan valossa ovat Leijonmarckin kannanotot huomenlahjan käsittelyn eri vaiheissa perin harvalukuiset. Hän ei myöskään ryhdy niitä sen enempää perustelevaan ja puolustelemaan. Poikkeuksena on vain hänen mielipiteensä uskottomuuden seuraamuksista; se on selkeä, ja hän puolusti sitä pontevasti. Leijonmarckin osuus huomenlahjasäännösten muokkauksessa ei ole kuitenkaan niin vähäinen kuin tämän perusteella saattaisi otaksua.

Aivan samoin kuin avioehdon kohdalla tulee Leijonmarckin osuus näkyviin tarkkailtaessa sitä, miten hän toteutti kokousten päätökset, miten hän suhtautui yksityisten jäsenten, usein keskenään ristiriitaisiin vaatimuksiin ja mitä luonnoksissa muuttui ilman, että kokous antoi siihen aihetta. Näin saadaan esille Leijonmarckin henkilökohtaiset kannanotot, jotka ovat todistusvoimaltaan vahvimmita heikompiin lueteltuina seuraavat: Leijonmarck pyrkii korvaamaan kaupunginlain erillissäännökset maanlakiin pohjautuvilla yleisillä määräyksillä, aikoo luoda aatelien varten erillissäännösten, jonka runkona olisi v:n 1644 asetus ja jota täydennettäisiin maanlaista lainatuin määräyksin, pyrkii asettamaan tehokkaat rajoitukset

⁵ Vrt. s. 191, 213, nootti 11. — On sitäpaitsi epäiltävää, ymmärsivätkö Mooseksen lakiin tukutuvat oppineet neidonloukkauksesta annettavaa huomenlahjaa niinkään paljon korvauksen luonteiseksi; kysymyksessä saattoi olla vuodeyhteydestä, joka pätevästi myös laillisen avioliiton, alkavaksi katsottavan elatusvelvollisuuden täytäntöönpano. Vrt. Svean HO:n tuomio 12. 5. 1685. UUB. B 240 f. 23; *Arnell* 1730, s. 292.

perityn omaisuuden (myös perityn irtaimen) luovuttamiselle, mutta vähentää niitä hankitun omaisuuden osalta, haluaa pysyttää lahjan lupaamisajankohdan liiton solmimisen jälkeisenä, ei tahdo huomenlahjan pakollistamista ja haluaa velan osituksessa huomenlahjaa vahvempaan asemaan.

Näille kannanotoille ei ole osoitettavissa muita yhtä selkeästi erotettavia yhteisiä piirteitä kuin se, että ne tukeutuvat läheisesti vanhaan lakiin, eivät käytäntöön eivätkä oikeusoppineiden mieltipiteisiin, vaan lain säännöksiin ja — voi sanoa — lain henkeen. Luonnehdinta ei kuitenkaan ole tällaisenaakaan aivan riittävä. Vanhoja yleisiä lakeja oli kaksi: maan- ja kaupunginlaki. Huomaa helposti, miten Leijonmarck ratkaisi tämän vaikeuden, siten, että hän pyrki sovittamaan ne yhdeksi, ei kuitenkaan kompromisseihin turvautuen, vaan valitsemalla *maanlain* mukaisen tai sen henkeä tavoittelevan vaihtoehdon. Hän oli tällä linjallaan jopa niin johdonmukainen, että aikoi syrjäyttää lainvalmistelun tällä loholla kaupunginlain kokonaan.

VII HALLITSEVAT PYRKIMYKSET KOMISSION JA LEIJONMARCKIN LAINLAADINTATYÖSSÄ

1. Komission toiminta

Ennen kuin komission toimintaa hallinneita katsomuksia ja periaatteita voidaan ryhtyä kiteyttämään ja analysoimaan, on ratkaistava kysymys, miten komissio ymmärsi tehtävänsä. On selvitettävä, oliko tarkoituksena pelkästään oikeuden kodifointi vai tähdättiinkö kokonaan uuden oikeuden aikaansaamiseen. — Jos lähtökohdaksi otetaan säätyjen anomus vuodelta 1686, on todettava, että ainakaan aukkojen täyttämistä laajempaan varsinaiseen uudistussäädäntöön se ei näytä antavan valtuutta. Sen sijaan kuninkaan ohjeissa komissiolle on lain uudistaminen tuotu korostetusti esille. Niissä kehoitetaan sen jälkeen, kun komission tehtävä on ilmaistu säätyjen anomuksen mukaisesti, puheenjohtajaa jakamaan kaaret jäsenille ja jättämään heille jokaiselle tällöin vapauden alamaisuudessa huomauttaa, mitä he yhdessä tai toisessa asiassa havaitsevat tarpeelliseksi lain täydellisyyden ja parannuksen kannalta.¹

¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Ankomna skrivelser 6. 12. 1686, ff. 1—2. Sanat kuuluvat »... och lembna dem samptelige der hoos här medh fritt i underdånigheet att påminna hwadh dhe finna nödigt till lagens fullkomblighet och förbättring i ett och annat måhl» ja teksti jatkuu »williandes wij oss sedan i Näder dher öfwer förklara och heela dheras arbete under wår nådige skiärskådan och wijdare godfinnande komma lätha dhet wederbörande hafwa

Ratkaisevaa on, toimiko komissio kodifiointia vai lain uudistusta silmämääränään pitäen. Myöhempi historiallinen tutkimus näyttää vastaavan kysymykseen edellisen vaihtoehdon hyväksi; valmistelukunnan työn tuloksen, 1734-vuoden lain, katsotaan vain vahvistaneen 1600-luvulla tapahtuneen oikeudellisen kehityksen.²

Tässä tutkimuksessa ei ole saatu komission toiminnasta sellaista kuvaa, joka tukisi tätä käsitystä. Pelkkä kodifiointi oli jo teoriassa mahdollon sen vuoksi, että itse yleiset lait samoin kuin asetukset ja erityisesti oikeustapaukset kävivät tuoreimpia myöten monessa kohdin pahasti ristiin, joten pakostakin oli ainakin valittava eri vaihtoehtojen kesken. Komission jäsenet näkivät kuitenkin tehtävänsä laajemmaksi, kuin mitä tuon valinnan suorittaminen merkitsi. Vanhoista laeista vain vastavalmistuneeseen kirkkolakiin katsottiin työn alkuvaiheessa voitavan vedota ilman, että samoista asioista olisi laadittu säännökset ehdotuksiin; muuten ei missään vaiheessa ilmaistu käsitystä, että komission valtuudet olisivat sitomassa valmistelijoiden kädet voimassa olevaa oikeutta, prejudikaatteja tai tapaa muuttavilta ratkaisuilta. Vallitsevan käytäntöön ja oikeustapaan kyllä monesti nojaututtiin, mutta ei velvollisuudesta vaan siksi, että prejudikaatit tai vallalla olevat tavat useasti vastasivat jäsenten käsitystä siitä, miten säännöskohdan *tulisi* olla, 'lain ja oikeuden mukaan', siis oikeustajun mukaan.³ Varsin valaiseva on Lovisinin puheenvuoro 14. 2. 1690: 'Kun testamenttijärjestys laadittiin, oli Hänen Kunink. Maj:nsa kaikkeinarmollisin tahto

sigh försambligen att effterrätta». — Säädystä ei siis ole katsottu tarpeelliseksi mainita mitään.

Posse on perusteellisissa tutkimuksissaan todennut myös, että komissio sai oikeuden laatia uusia säännöksiä. Tämä on saattanut hänet ymmälle. Hän arvelee tämän oikeuden annetun komissiolle siksi, että 'kodifiointi oli alkanut liian aikaisin', ennenkuin oli ehditty toteuttaa välttämättömiä lainparannuksia asetusteitse. (*Posse* 1850, s. 358—359). Selitystä siihen, miksi asetustie tässä vaiheessa hylättiin ja lähdettiin kokonaisuudistuksen linjalle, hän ei anna.

² Vrt. esim. *Hemmer* II 1954, s. 54, 103; *Hellner* 1934, s. 53—54 C. A. *Reuter-skiöld*, *Sveriges rikes lag 1734 ur rättsystematisk synpunkt* (Minnesskrift ägnad 1734 års lag, Stockholm 1934), s. 404; *Jägerskiöld* 1963, s. 214. *Posse*, nootti 1 edellä.

³ Vrt. s. 130. Lindshöldin puheenvuoro.

ainoastaan selittää lakia, eikä tehdä mitään uutta lakia, vaan julistaa pysyväksi se, minkä HM:nsa havaitsi likinnä vastaavan lain tarkoitusta; sen vuoksi siitä hankittiin Hovioikeuksien mietinnöt, mutta nyt on tarkoitus, että mikä arvellaan oikeimmaksi, tulee sen mukaan säätää'.⁴ Lausunto ei jätä epäselvyyttä siitä, miten komission jäsenet ymmärsivät tehtävänsä. Komissio piti joko tarkoituksen tai oikeudenmukaisuusnäkökohtaa tärkeimpänä ohjeenaan. Mieli pidettä perusteltiin vetoamalla omaantuntoon tai kohtuuteen. Tarkastusviranomaisten kannanotoissa selvästi ilmenevä vanhoillisuus osoittaa komission monissa kohdin poikenneen sekä laista, käytännöstä että tavasta.

Komission uudistukset näyttävät tietysti vähäisiltä, jos niitä verrataan jonakin pitkänä ajanjaksona tapahtuneisiin lainsäädännön muutoksiin. Tutkimukseen juurtunut käsitys komission työskentelystä aiheutunee osaksi 1600-luvun oikeuskäytännön tuntemattomuudesta — sitähan ei ole vielä perusteellisemmin tutkittu — sekä osaksi siitä, että lainlaadintatyön myöhemmässä vaiheessa vanhoillisuus ilmeisesti vahvistui⁵. Tarkoitus komissiota perustettaessa ja sen työn alkuvaiheessa oli joka tapauksessa uudistaa lainsäädäntö kokonaisuudessaan.

Lakikomission pyrkimys uudistaa laki perin pohjin näyttää saaneen osakseen aikaisten kritiikkiä. Jo tarkastuselinten virallisissa lausunnoissa selvästi ilmenevä pyrkimys palauttaa ehdotuskohdat lähemmäksi vallitsevaa oikeutta saattaa sisältää hiljaisen mielenosoituksen siitä, että valmistelukunta on ylittänyt valtuutensa. Ulkopuolisethan tunsivat komission ohjeet vain sellaisina kuin ne tulevat näkyviin säätöjen anomuksessa ja kuninkaan siihen antamassa resoluutiossa. Komissiolle lähetetyissä ja sitä tietä hallituksen tietoon tulevissa lausunnoissa ei luonnollisesti uskallettu esittää tällaisia syytöksiä, vaikka halua siihen olisi ollutkin. Aikaisten todellinen käsitys tulee esille vain niissä kannanotoissa, jotka on tarkoitettu muiden kuin komission tai hallituksen kuultaviksi. Täl-

⁴ Förarbetena I, s. 137. Vrt. Förarbetena I, s. 274.

⁵ Vrt. s. 266.

laisia lausuntoja onkin säilynyt, nimittäin Götan hovioikeuden virallisen lausunnon valmisteluun liittyviä muistioita. Eräissä näissä tuodaan peittelemättä esille se käsitys, että valmistelukunta hylätessään kodifiointiperiaatteen ja ryhtyessään uudistamaan lakia kokonaisuudessaan on selvästi ylittänyt valtuutensa.⁶

Eräät uuden lain laadinnassa hallitsevasti vaikuttaneet tendenssit ovat esitetyn aineiston pohjalta selvästi nähtävissä. Selvimmin erottuu pyrkimys lisätä julkisoikeudellisuonteisia, ehdottomia säännöksiä yksityisen toimintavapautta suosivien säännösten, sääntelemättömyyden ja tapojen kustannuksella. Tämä piirre näyttäytyy erityisesti avioehdon ja huomenlahjan kohdalla ja myös naittamisinstituutioon se painoi leimansa.

⁶ Magnus Becchiuksen allekirjoittamassa, 27. 12. 1686 päivätyssä kirjeessä pyydetään 'Herra Professoria' (kysymys saattaa olla Samuel Pufendorfista, joka vasta 1688 virallisesti erosi hovihistorioitsijan virastaan Ruotsissa) avustamaan lainvalmistelukuria ja viitataan tämän 'kuuluisaan teokseen' sekä luvataan, että Lindschöld tai kuningas asiasta pian lähemmin kirjoittaisi. (SRA. Lagkommissionen 1686—1736, Strödda handlingar). Samassa osastossa on sitten 14. 10. 1698 (pitää ilmeisesti olla 1688 tai aikaisemmin) päivätyt ja Lindschöldin pyynnöstä laadituksi merkitty memoriaali, jossa mm. huomautetaan, että vanhaa lakia ei tule muuttaa, mutta missä se on tarpeen, voidaan marginaaliin lisätä selvityksiä kuten *Loccenius* teoksessaan. — Varsinainen vastalause komission menettelyä kohtaan tavataan eräessä Götan hovioikeuden piirissä syntyneestä tarkastuslausunnosta (UUB. Allmän handskriftsamling B 101 q, f. 37; *Edling* 1957, s. 255—257), jossa viitataan säätyjen anomukseen ja kuninkaan siitä antamaan resoluutioon ja sanotaan mm.: '... minä en vilpittömästi ole voinut havaita Hänen Kuninkaallisen Majestettinsa armollisimman tahdon olevan, että jokin uusi lakikirja tulee tehdä, vaan että lakikirja ainoastaan tarkastetaan ja 1) nyt käytetylle ruotsinkielelle käännetään, 2) jätetään pois se, mikä erilaisten asetusten kautta tulee laista sulkea pois sekä 3) lisätään ja selkeästi mukaan otetaan se, mikä nykyisen asiointilan mukaan sen ansaitsee ja mikä tarvitaan.' Lisäperusteluina mainitaan, että suurin osa kansasta on lukutaidotonta eikä ymmärrä lain oikeaa tarkoitusta, vaikka lukea osaisikin. Kun rahvas lisäksi on pitkän ajan kuluessa omaksunut osan lakia ja siitä perimätiedon kautta kuullut, syntyisi suuria hankaluuksia, jos nyt tehtäisiin kokonaan uusi lakikirja. Kirkkolaki oli varoittavana esimerkkinä. Vielä lopussa korostetaan, ettei kuninkaan tarkoitus ole laadittua kokonaan uutta lakia. — Samanlainen ajatus tulee vas-

Voisi sanoa julkisluonteisen säännösten suosimisen olevan selkein avio-oikeuden varallisuuskysymyksissä ja seurausta kolmannen, velkojan, edun turvaamispyrkimyksestä. Pyrkimys esiintyy ehkä kaikkein selvimpänä puolisoiden velkavastuuta säännellessä. Ensimmäisessä säilyneessä ehdotelmassa on vaimon asemaa olennaisesti *beikennetty* edellisten vuosien asetusten antamaan suojaan katsoen: vain vaimon maaomaisuus oli siinä jätetty vapaaksi miehen velan — jopa *ennen* vihkimistä tehdyn — suorittamisesta. THYRÉN, joka on tarkastellut pelkästään velkasäännösten kehitystä paneutumatta kunkinhetkiseen taustatilanteeseen, pitää menettelyä niin ’yllättävänä’, että epäilee vakavasti toimitusvirhettä. Lopulta hän päätyy siihen käsitykseen, että komissio on halunnut yksinkertaistaa säännöstöä ja palannut sen vuoksi vanhaan maalainaikaiseen käytäntöön.⁷ Todellisuudessa oli tuskin kysymys toimitusvirheestä sen paremmin kuin yksinkertaistamishalusta; säilyneet asiaa valaisevat pöytäkirjan kohdat osoittavat, että komissio tarkoituksellisesti heikensi vaimon asemaa puolisoiden velkavastuun suhteen.⁸ — Kolmannen suojaa vahvistavien ratkaisujen joukkoon voidaan liittää vielä se, että ensimmäisessä muokkausvaiheessa myötäjäisten kohdalla toteutettiin käyttöperiaate kiinteän osalta velkojan edun turvaamiseksi.⁹

taan Götan hovioikeudessa 17. 3. 1691 esitetystä lausunnosta (UUB Allmän handskriftsamling B 101 ö:13; B 101 p, f. 90—90 v; *Edling* s. 257—248), jossa mm. huomautetaan, että komission jäsenillä ei ole oikeutta muuttaa tai jättää pois hiljakkoin annettuja ja täydessä käytössä olevia asetuksia, plakaatteja tai lain oikeasta tarkoituksesta annettuja julistuksia ilman kuninkaan nimenomaista lupaa, vaan ainoastaan sijoittaa ne oikeisiin kohtiin ’selvin ja harvoin sanoin’. Hovioikeus ei kuitenkaan uskaltanut sisällyttää tämällyypisiä lausuntoja lopulliseen mietintöönsä. Se vain huomautti, että komission olisi ehkä aihetta ottaa tarkemmin huomioon mitä kirkkolaissa on säädetty ja viitata siihen, jotta ’ei kukaan otaksu sen olevan joltakin osin kumottu, sen vuoksi, että sitä kaikkea ei ole otettu tähän lakiin.’ Esimerkkinä mainitaan vuoden 1669 toimeenpanosäännös, jossa on viitattu useihin nimeltä mainittuihin lainkaariin ja asetuksiin. (Förrarbetena VII, s. 65).

⁷ *Thyren* 1893, s. 113—114.

⁸ Vrt. ptk. 27. 3. 1690, Förrarbetena I, s. 212—214 ja Förrarbetena IV, s. 49.

⁹ *Kock* 1926, s. 208—209; Förrarbetena I, s. 241.

Entä mikä sitten aiheutti moisen asenteen? Eräänä varsin varteenotettavana selitysmahdollisuutena on pidettävä sitä, että itse kuninkaan tahto ja ohjailu olisivat olleet taustavoimana. Hallitsijan persoonahan erottui jo varsinaisen komission perustamisaloitteen takana ja epäilemättä hänellä oli myös vahva osuutensa siihen, miksi lainuudistamiseen eikä vain kodifioimiseen ryhdyttiin. Miksi sitäpaitsi uudella lailla oli niin tavaton kiire ja miksi kuningas kiirehti toistuvasti juuri naimis- ja perintökaaren eikä suinkaan lain ensimmäisen kaaren, kuninkaankaaren, valmistumista?¹⁰ Lähellä on ajatus, että näiden kaarien muokkaus oli tarpeen reduktion aiheuttamien prosessien jouduttamiseksi ja yhdenmukaistamiseksi sekä kenties reduktiosta odotettavan tuoton vähenemisen estämiseksi. Tosin oli annettu useita perheoikeuden varallisuuspuolta säänteleviä asetuksia ja tiukoin kirjein kehotettu tuomioistuimia pitäytymään lakiin,¹¹ mutta se ei ollut riittänyt, vaan oikeus oli edelleen aukollinen ja käytäntö ristiriitainen. Tuomareiden oli helppo vedota siihen,

¹⁰ Kuninkaankaari oli alunperin tullut Lindschöldille, mutta tämä ei saanut sitä koskaan valmiiksi. *Hasselberg*, s. 58. Komission pöytäkirja päivämäärältä 3. 3. 1696 kertoo puheenjohtajan selostaneen, että 'Hänen Maj:nsa on myös tullut armollisiin ajatuksiin sallia täällä tulevan esille ja luettavan sen, mikä on lain alussa, nim. Kuninkaankaaren, osoittaakseen täten alamaisilleen armollisen aiheensa antaa (heidän) nähdä ja tietää sen, mikä Hänen Maj:nsa oikeutta voi koskea ja kuinka se tänä aikana voidaan kirjoittaa, ja on todella entisen lain Kuninkaankaaren otettu paljon, millä tässä näyttää voivan olla toinen arvo . . .' *Förfarbetena II*, s. 56.

¹¹ K. M:n kirje Svean HO:lle 15. 4. 1684. UUB, Allmän handskriftsamling, vol B 107, f. 17; B 240 f. 11 v; K. M:n kirje Götan HO:lle 5. 10. 1683 (*Schmedeman*, s. 856—857). Kirjeessä kiellettiin myös käyttämästä vierasta kieltä ja lakia, koska Ruotsin laki oli 'hyvin riittävä' tuomitsemiseen. Vrt. myös *Jägerskiöld*, 1965, s. 267—268, 280—281; 1963 s. 106—107. *Jägerskiöld* otaksuu (1963) lähinnä historiallis-romanttisen kansallistunnon nousun selittävän sen, että valtaosa juristeista kääntyi jyrkästi roomalaisoikeutta vastaan vaatien kotimaisen lain kirjaimellista noudattamista. Hän ei siis ota lainkaan huomioon sitä seikkaa — mikä tämän tutkimuksen perusteella näyttää ilmeiseltä —, että kruunun konkreettinen intressi oli reduktion ansiosta pelissä. Tämä seikkahan selittää myös sen, että valtiovallan asenne tiukkeni juuri 1680-luvun alkuvuosina.

että laki puuttui.¹² Monet peruutustuomioiden kohteeksi joutuneet onnistuivat pelastamaan osan omaisuudestaan tuomioistuimen vahvistaessa avioehtoja ja huomenlahjakirjeitä. Siviilijuttujen lukumäärän äkillinen paisuminen ja vanhan lain aukollisuus aiheuttivat prosessien pitkittymisen ja ratkaisujen viivästyminen. Kuningas näyttää uskoneen aluksi lain valmistuvan vuodessa ja tuovan pikaisen korjauksen oloihin. Korjausta lienee pidetty heti mahdollisena, sillä tuolloin ei vielä yleisesti kiistetty uuden lain takautuvaa vaikutusta ja sitä paitsi valmistunutta ehdotusta voitiin helposti käyttää kuninkaan tuomioiden moraalisen perusteluna. Näillä tuomioilla oli taas vahva käytäntöä muovaava vaikutus.

Kuten sanottu komission työn taustalla *saattoi* piillä kuninkaan ohjailu — ainakin siihen saakka, kunnes hallitsija pettymyksekseen huomasi, etteivät ehdotukset ottaneetkaan valmistuakseen käden käänteessä. Tällöinhän hänen mielenkiintonsa lakikomission toimintaa kohtaan selvästi laimentui. Lopullisesti ei tätä tulkintaa voida käytetyn aineiston perusteella todistaa, vaikkakin sen oikeaanosuus on enemmän kuin mahdollinen. Eittämätöntä on joka tapauksessa se, että kuninkaalle oli uuden lain (ei välttämättä tietynlaisen lain) aikaansaaminen tärkeää, jotta *ristiriitaisuudet* oikeuskäytännöstä poistuisivat ja jotta riitajutut voitaisiin selvän ja yksityiskohtaisen lain nojalla käsitellä *nopeammin*.

Näin on aihetta todeta ensiksikin sen nojalla, että komissio myöhemmin luopui monista kolmannen suojaa tehostavista määräyksistä, ja toiseksi sen vuoksi, että valmistelukunta alunperin otti eräässä kysymyksessä, ratkaistessaan huomenlahjan suhdetta miehen velkaan kruunun edun vastaisen asenteen. Sitä paitsi pöytäkirjasta ei saa sellaista kuvaa, että jäsenistö olisi tuntenut kuninkaan holhouk-

¹² Esim. v:n 1689 vaiheilla kirjoittamassaan lausunnossa Becchius valittaa, että ei ole selvää ratkaisua olemassa huomenlahjan kohtalosta varsinkaan niissä nyt esiintyvissä tapauksissa, joissa miehen omaisuus ulosmitataan velkojen suorituksiksi. Becchius huomauttaa: 'Kysymystä, voiko vaimo saada huomenlahjansa, kun mies elää, ja kun pesäero tapahtuu miehen velan vuoksi, lienee tuskin aikaisemmin kuin vasta hiljattain kunink. Hovioikeudessa harkittu ja tuomittu.' SRA. Becchius-Palmcrantzin kok. 17, f. 444.

sen rajoittavan vapauttaan muulloin kuin täydennettäessä komission mieslukua. Tämä seikka sisältääkin viittauksen luotettavimpaan ja eri piirteitä parhaiten selittävään tulkintaan. Valintaseula tuotti valmistelukuntaan miehiä, joista valtaosa oli tavalla taikka toisella ansioitunut Kaarle XI:n palveluksessa. He olivat jollakin tavoin edesauttaneet reduktiopäätösten syntymisessä tai toteuttamisessa ja itsevaltiuden luomisessa. Reduktiota, johon itsevaltiuden synty läheisesti kytkeytyy, perusteltiin vetoamalla yhteiseen hyvään, ja toisaalta itsevaltiuden ajalle oli tyypillistä «jus publicumin» korostaminen.¹³ Pääosa jäsenistöstä oli taipuvaisia — tottuneita ja totuttuja — tarkastelemaan asioita yhteisen edun, so. kruunun edun näkökulmasta, siis samaan tapaan kuin Kaarle XI. Komission jäsenen poliittinen homogeenisuus ei siten voinut olla lyömättä leimaansa myös säännösten sisältöön. Yksityisen toimivaltaa, joka roomalaiseen oikeuteen nojautuen oli 1600-luvun keskivaiheilla tulkittu ja ymmärretty varsin laajaksi, rajoitettiin, milloin valtion etu sitä vaati.

Jäsenistön poliittinen homogeenisuus selittää osaltaan valmistelutyön erään piirteen, jota voi pitää tyypillisenä reagoititapana esille tulevin ongelmin. Hyvin monilla valmistelutyön lohkoilla on nimittäin havaittavissa samantapainen kaavio: suurimmat muutokset tehdään joko aivan ensimmäisessä käsittelyssä tai ainakin heti alkuvaiheessa, mutta sen jälkeen näitä muutoksia «vesitetään» ja kavennetaan tai ne poistetaan kokonaan. Tällainen kehitys on eriateisena havaittavissa niin naittamisinstituution, aatelisavioiden kuin huomenlahjankin käsittelyssä. Menettely voidaan ehkä tulkita asian luonteesta aiheutuvaksi tai tälle tilanteelle ominaiseksi sosiaalipsykologiseksi käyttäytymiseksi, mutta osuutensa on varmasti tilanteen historiallisella taustalla. Jäsenistön poliittisten katsomusten voi otaksua jo ennen komissiovaihetta kiteyttäneen suhtautumistapoja, jotka saivat toiset lainkohdat näyttämään vääriltä, toiset oikeilta. Kun asiat sitten tulivat käsiteltäviksi, lataumat pääsivät purkautumaan, jolloin tuloksena oli varsin drastisia muutoksia. Muutosten tasoittamiseen vaikutti taas ilmeisesti eniten se seikka, että oli helpompi

¹³ *Jägerskiöld* 1963, s. 210.

ja usein milteipä pakko modifioida ja lieventää yhtä säännöstä kuin muuttaa useita muita tämän yhden kanssa sopusointuun — lainhan piti joka tapauksessa olla mahdollisimman riidaton. Joutuminen todellisuudessa kasvatusten juridiikan pitkän perinteen luoman moninaisuuden ja samalla harmoonisuuden kanssa katkaisi kärjen sellaiselta uudistusinnolta, joka kohdistui yksityiskohtiin eikä ulottunut tai nivoutunut laajempiin yhteyksiin.

Muitakin tendenssejä, tosin edellistä hajanaisempia on todettavissa. Tällainen on aatelin erioikeuksien supistaminen. Ajattelutapa näyttää perustuvan kiinteästi ajan poliittisiin oloihin. Itsevaltius ja reduktio heikensivät aatelin aikaisempaa mahtiasemaa, vaikka säädyn varsinaisia erioikeuksia ei sanottavasti kumottukaan. Useat lausunnot osoittavat myös komission jäsenten tehneen kehityksestä tämänsuuntaiset johtopäätökset. Kuninkaan tärkeimmät luottamusmieskaaderit muodostuivat näin omilla kyvyillään tiensä raivaneista ja aateloinnilla palkituista miehistä. Tämän tiesivät useat komission jäsenet omasta kokemuksestaan. Ei ole näin ollen kummastuttavaa, että he hylkäsivät pelkkään syntyperään perustuvan arviointiperusteen ja nostivat sijaan toisen, yksilön ansiot ja teot. Säädyn sulkeutuminen erillissäännösten muodostamaan linnoitukseen ulkopuolisten sisään pääsyn estämiseksi ei tästä näkökulmasta näyttänyt oikealta eikä yhteisölle hyödylliseltäkään. Katsomus palautuu viime kädessä samaan moraaliseen perusteeseen, jonka nojalla reduktio tehtiin oikeutetuksi: aatelin erilaatuiset etuisuudet olivat kohtuuttoman suuria tai *ansiotta* saatuja.

Kolmas tendenssi, naisen ja miehen oikeusaseman yhdenvertaistaminen, on pohdittavana useilla lohkoilla, mutta kaikkialla ei suinkaan ole tuloksena tasoittuminen. Eräissä kysymyksissä eroavuutta pyritään jopa lisäämään. Yhdenvertaistamispyrkimystä on salpaamassa vahva vastavoima, josta seuraavassa luvussa enemmän. Tasoitukseen tähtäävä paine näyttää olleen pienin niissä kysymyksissä, joissa nainen esiintyi oikeustoimia tekevänä subjektina (naittaminen, avioehdon teko, testamentti). Keskusteluissa näyttäytyy kaksi kanavaa, joita myöten kiista kulkeutui komissiokäsittelyn piiriin. Toinen näistä oli kirkkolain valmistelu, jossa eräät jäsenistä olivat olleet mukana ja jossa Uuteen Testamenttiin vedoten oli

tunnustettu yhtäläisen rankaisun periaate aviorikoksesta ja muista siveysrikkomuksista; puhdasoppisuus ei sietänyt miehelle erioikeuksia tässä suhteessa. Toinen kanava oli oikeuskäytäntö: naiset olivat yleisesti alkaneet esiintyä sopimuspuolina ja asianomistajina. Tällainen käytäntö oli jo testamenttiasetusta valmisteltaessa katsottu lainvastaiseksi, ja sen muuttamiseksi oli lähetetty useita kuninkaallisia kiertokirjeitä. Komissiossa ongelma esiintyy ensi kerran käsiteltäessä säätyjen välistä aviokieltoa. Tasoitusvaatimusta käytetään tällöin yhtenä perusteena rälssimaasta nauttivien piirin laajentamiseksi.

2. Leijonmarckin toiminta

Leijonmarckia ei voitane pitää komission määrääviin jäseniin kuuluvana. Hän ei yleensä käytä kovinkaan runsaasti puheenvuoroja ja ainoastaan muutamissa tapauksissa hän ryhtyy pontevasti puolustamaan mielipiteitään. Leijonmarckin toiminta ei ole kuitenkaan niin passiivista, ettei hänen juridisen ajattelunsa maailmaan lainkaan pääsisi käsiksi. Hän esittää harvaksen kannanottoja useilla valmistelun lohkoilla, ja eräissä kysymyksissä varsin runsaastikin. Sitä paitsi kaikkia ongelmia ei ratkaistu kokouspäätöksellä. Usein, varsinkin ensimmäisten luonnosten valmistelussa Leijonmarckin oli nojaututtava muihin kriteereihin kuin jäsenten puheenvuoroihin ja toisinaan hänen oli tehtävä valinta erisuuntaisten kannanottojen välillä. Leijonmarckin mielipiteet tulevat siten useimmiten välillisesti esille. Aineiston pohjalta on mahdollista seuloa esiin kannanottojen yhteisiä tekijöitä ja hahmotella hänen ajatteluaan määränneitä peruskatsomuksia. Analysoinnissa on järkevintä tarkastella Leijonmarckin kannanottoja komission hallitsevien katsomusten taustaa vasten. Mikä oli Leijonmarckin suhde niihin?

Julkisen intressin korostamispyrkimys oli yleisenä tendenssinä selvästi nähtävissä. Leijonmarckin ajatteluun sen ei voi havaita vaikuttaneen. Sen sijaan päinvastaisia tai ainakin yleisestä tendenssistä poikkeavia kannanottoja on esiteltävissä runsaasti: harkintavallan ja tuomioistuimen automaattisen valvonnan vastustaminen,

penseä suhtautuminen julkisten rangaistusten ulottamiseen naittamisinstituution alueelle ym. Julkisoikeudellisten säännösten suosimisesta todistavia kannanottoja esiintyy niukasti. Selkein niistä on se, että Leijonmarck kannatti rajoituksia hankittuun omaisuuteen kohdistuvaan testamenttaamisvapauteen. Leijonmarck ei kuitenkaan pyri yksityisen toimintavapauden supistamiseen julkisen intressin lisäämiseksi. Hänen tarkoituksenaan on vähentää yksityistä vapautta yhtäällä sen turvaamiseksi toisaalla. Leijonmarck nimittäin pelkäsi mainitunlaisen testamenttausvapauden tekevän mahdolliseksi aiheettoman perinnönriiston joltakin lapsista.¹ Kun Leijonmarck, niin kuin edellä otaksuttiin, katsoi velan tulevan osituksessa ennen huomenlahjaa, hän ei ajatellut kruunun reduktiojuttujen voitokasta loppuunsaattamista, vaan maanlain noudattamista. Näin hänen yleistä mielipidettä myötäilevät tai perheoikeuden aikaisemman vapauden kaventamiseen tähtäävät mielipiteensä lähtevät muista näkökohdista kuin toisten katsomukset. Missään tapauksessa ei Leijonmarckia voida pitää samassa mitassa julkisluonteisia säännöksiä suosivana kuin komission määrääviä jäseniä.

Myös suhteessa aatelin erioikeuksiin Leijonmarckin ajattelu kulkee yleisestä linjasta poikkeavia latuja. Hän ei näytä tehneen ainuttakaan aloitetta, joka tähtäisi aatelisten vanhojen oikeuksien vähentämiseen tai muuttamiseen, mutta päinvastaisia, vapaasäädyn asemaa turvaavia sen sijaan esiintyy. Leijonmarckin aatelistenmielisyyttä ei pidä kuitenkaan yliarvioida, sillä hän ei esim. aseta luonnoksiinsa automaattisesti rajoituksia vapaasäädyn hankitusta ja irtaimesta annetuille huomenlahjoille, vaikka tällainen prejudikaattien nojalla ja perinteellisen katsomuksen mukaan olisi ollut sekä perusteltua

¹ Ptk. 17. 2. 1690. Förarbetena I, s. 144—146. Leijonmarck selitti tuolloin, ettei ole kyse hyvistä ja oikeinajattelevista vanhemmista vaan mahdollisista 'pahoista' vanhemmista, joiden varalta rajoitukset hankitunkin omaisuuden testamenttaamisvapauteen voisivat olla paikallaan. Kritisoiden roomalaisoikeudellisia perinnöttömäksitekoperusteita hän selitti, ettei isä aina ollut niin selvillä poikansa laadusta, jotta voitaisiin sallia perinnöttömäksiteko pelkän tottelemattomuuden perusteella. Hän huomautti vielä, että jos isä saa tehdä hankitun omaisuutensa kanssa mitä haluaa, saattaa siitä seurata tyttärien syrjiminen, koska pojat ovat isälle enimmäkseen tyttäriä läheisempiä.

että säädyn etujen mukaista. Hän ei puoltanut vain aatelia, vaan — mikä on yllättävää — vielä paljon voimakkaammin talonpoikais-säätyä. Perustellessaan pojan perimysoikeuden pysyttämistä suurempana kuin tyttären hän vetosi ponnekkaasti siihen, kuinka tärkeää talonpojan kannalta on tilan pysyminen perintötalona ja saman suvun hallussa.² Yleensäkin hän käsitti perintömaan luonteeltaan hankitusta jyrkästi poikkeavaksi. Tältä pohjalta tarkastellen saa sen kuvan, että Leijonmarck näki aatelin säätynä, jonka erityinen tehtävä on kuninkaan palveleminen, ja kaikki säädyt, koko säätyjakaisen yhteiskunnan luonnollisena ja tuettavana järjestelmänä. Kullakin oli omat tehtävänsä ja omat oikeutensa — perintömaan omistus kuului talonpojan oikeuksiin

Joskin Leijonmarck suhteessa aatelin erioikeuksien kaventamiseen on vastahankainen, on hänen asenteensa naisen ja miehen oikeus-asemien yhdenvertaistamiseen pelkästään kielteinen. Tyhjentävää vastausta vaille jää vain kysymys, mihin saakka hänen kielteisyytensä ulottui. Vanha laki esiintyi joka tapauksessa varsin vahvana argumenttina, mutta lisäksi Leijonmarck näyttää erityisesti korostaneen miehen oikeuksien laajemmuutta tiettyjen sosiaalisten yhteisöjen (avioliitto, isäntä-palvelija-suhde) piirissä. Tosin hän hyllä vetoaa periaatteeseen «potior sexus, potior jure» ja mainitsee naisen olemukseltaan ailahtelevaksi, mutta näillä perusteilla ei ole hänellä niin hallitsevaa asemaa kuin sellaisilla, joiden ytimenä on ajatus, että naisen on kiinteässä sosiaalisessa yhteistyössä toteltava miestä.

² Förarbetena I, s. 133, 146, 152. Leijonmarck näyttää omaksuneen tuolloin aktuaaliin kiistakysymykseen, onko verontalonpojalla perintömaansa täydellinen omistusoikeus, myönteisen kannan. Vrt. ptk. 3. 12. 1689: 'Kuninkaat eivät voineet siihen aikaan panna suurempaa veroa tilalle, jonka edestä varustettiin, koska se oli verotila ja talonpojan oma' (Förarbetena I, s. 100—101). Ajan oikeusoppineista Rålamb oli tällä kannalla, kun taas esim. Locceniuksen mukaan talonpojalla oli vain käyttöoikeus (*Jan Eric Almquist*, Clas Rålamb som rättsvetenskaplig författare. Svensk juristtidning, 28 årg. 1943, s. 665—666). Leijonmarck jakoi Rålambin käsityksen siinäkin, että hän tunnusti verojen laiminlyönnin ainoaksi perusteeksi, jonka maanherra sai riistää talonpojalta omistusoikeuden (Ptk. 18. 2. 1692, Förarbetena I, s. 410). Vrt. myös Förarbetena I, s. 478.

On todettava, että Leijonmarckin kannanotot eivät edes myötällien seuraile hallitseviksi luonnehdittuja tendenssejä. Hänen ajatteluaan ei voida selvittää niiden pohjalta. Se käy omia latujaan. Päästäksemme käsiksi Leijonmarckin juridisen ajattelun ydinkatso-
muksiin on pyrittävä luonnehtimaan hänen kannanottojaan hallitsevat yhdenmukaisuudet, jos sitten sellaisia on löydettävissä.

Yhdistäviä, yksityisiä kannanottoja selittäviä näkökohtia on jo edellä esitelty. Kaikkein hallitsevin niistä on tiivis pitäytyminen vanhaan lakiin. Se on siinä määrin vahva piirre Leijonmarckin toiminnassa, että sen voi sanoa olevan taustalla milteipä aina.

Voi syystä sanoa, että Leijonmarck on vanhoillinen. Aikaisemmin jo todettiin, että hän on keskusteluissa yleensä passiivinen. Vaiteliaisuus ja vanhoillisuus näyttäisivät selittyvän luontevasti siltä pohjalta, että Leijonmarckilta puuttui kokemusta istuvana tuomarina. Koska hän oli perehtymätön käytännön esiin nostamiin ongelmiin, hän kykeni ottamaan kantaa pohdittaviin kysymyksiin vain teoreettisen laintuntemuksensa pohjalta. Kun keskustelu kuitenkin käytiin ennen kaikkea käytännön muovaamien rintamalinjain pohjalta, jäi Leijonmarckin sanottava pakostakin vähäiseksi.

Mutta tämä selitys ei riitä pitkällekkään, eikä Leijonmarckin perusajatuksista saada tällä pohjalla riidatonta kuvaa. Etenkin huomenlahjan käsittelyä tarkasteltaessa kävi ilmi, että Leijonmarck oli voimassa oleviin lakeihin nähden varsin valikoiva. Maanlaki oli hänestä verrattomasti tärkeämpi kuin kaupunginlaki, ja uutta kirkkolakia Leijonmarck näyttää arvostaneen varsin vähän: hän turvautui suoraan raamattuun. Hän vetosi sitä paitsi mielellään maakuntalakeihin, vieläpä vanhoihin 'barbaarilakeihin', aina vanhinta saksalaista kansanoikeutta *Lex Salicæ* myöten.³ Praejudikaatteihin Leijonmarck ei nojaudu lainkaan, vaikka huolimatta tuomarikokemuksen puuttumisesta hänen on täytynyt niitä ainakin jonkin verran tuntea. Leskinaisen asettaminen sanktioiden uhalla naittajan valtaan oli Leijonmarckista aivan mahdotonta, koska hän ei löytänyt 'koko maailmasta lakia', jossa näin olisi tehty.⁴ Sitä paitsi vanhoillisuus sen

³ Förarbetena I, s. 152, 154, 155, 156; liite n:o 3, s. 278—279.

⁴ Liite n:o 3, s. 284.

paremmin kuin asiantuntemuksen puutekaan eivät riitä selittämään sitä, miksi Leijonmarck toisissa kysymyksissä esiintyy erittäin jyrkästi mielipiteidensä puolesta, mutta toisissa, missä niin ikään poiketaan vanhasta laista, Leijonmarck pysyttelee vaiti. Miksi hän ei menettele samoin aina vanhasta poikettaessa?

Leijonmarckin valikoivassa suhtautumisessa vanhaan oikeuteen havaitaan yhdenmukaisuutta sikäli, että vanhin säännöstö on hänelle tärkein. Eräät hänen lausuntonsa osoittavat tämän selvästi. Hän huomautti 17. 2. 1690, että 'vanhaa kauan käytettyä lakia ei tule muuttaa ilman sen tärkeimpiä syitä.' Pojan perimyoikeuden suuruutta tyttären perintöosuuteen nähden hän puolusti 25. 2. 1690 seuraavasti: 'On kuitenkin [niin] vanha laki ja tapa, että poika perii enemmän kuin tytär, josta kaikki meidän lakimme sekä muiden kansain, Gallien, Anglien, Langobardien jne. ovat yhtä mieltä, joten siis on melko arveluttavaa säätää uutta.'⁵ Lausunnot viittaavat siihen, että Leijonmarck pani painoa ennen kaikkea säännöksen iälle, sen käytön kestolle, ei sisällölle tai muille näkökohdille. Tältä pohjalta saattaisi selittyä se, miksi maanlaki oli kaupunginlakia ja raamattu kirkkolakia parempi: molemmissa tapauksissa nuorempi on syrjittynä. Tällainen selitys edellyttäisi, että Leijonmarck oli selvillä maan- ja kaupunginlain ikäsuhteesta, seikasta, jota ei tuolloin yleisesti tunnettu. Leijonmarck näyttääkin olleen perillä näiden valtakunnanlakien ikäjärjestyksestä, sillä istunnossa 17. 2. 1690 Leijonmarck todisteli maanlain vanhemmuutta jäsenistölle, joka väittelyn jälkeen uskoikin esitetyt argumentit. Tosin ajoitukset muuten jäivät paik-kansapitämättömiksi, sillä maanlaki todettiin laaditun 'Kuningas Ingen aikana'.⁶ Leijonmarckin asenne maanlakiin tulee selkeästi esille hänen eräästä memoriaalikohdastaan, jossa hän suosittelee tietyn maanlain ratkaisun yleistämistä myös kaupunkeja koskevaksi sillä perusteella, että 'aukko kaupunginlaissa lienee täytettävä maanlailla, joka on sen äiti.'⁷

⁵ Förarbetena I, s. 152.

⁶ Förarbetena I, s. 142.

⁷ Liite n:o 1, s. 271.

Mitä pitkäkäyttöisempi säännös oli, sitä velvoittavampi ohje Leijonmarckin mielestä se oli lainsäätäjälle. Hänellä oli siis juuri vastakkainen käsitys, mihin hänen nykyajan näkökulmasta arvioiden olisi luullut päätyvän, sillä tuore, hiljattain laadittu säännöshän on yleensä tärkein ohjenuora. Myös 1600-luvun oikeuskäytännössä tunnettiin periaate, että vanhan ja uuden lain ollessa ristiriidassa tuomarin tuli noudattaa nuorempaa.⁸

Leijonmarckilla täytyi olla tietyt perusteet menettelylleen. Näistä saadaan vihiä tarkasteltatessa lähemmin niitä katsomuksia, jotka ohjasivat Leijonmarckin lainlaatimistyötä. Memoriaalissaan 17. 12. 1689 hän ehdottaa sen, mitä maanlaeissa on säädetty häistä, ristiäisistä ja hautajaisista, jätettäväksi pois, 'koska leges sumptuariaa tuskin voidaan laatia niin, etteivät ajat niitä muuttaisi.'⁹ Lausunto heijastelee käsitystä, jonka mukaan tulisi ja olisi mahdollista tehdä muututtomia säännöksiä. Sama ajatus kohdataan pojan avioliittoa käsittelevässä Leijonmarckin memoriaalissa, jossa mm. huomauteetaan, että roomalainen oikeus sen paremmin kuin muidenkaan siviilisäännökset eivät kelpaa tässä tapauksessa ohjeeksi, 'koska vieraat siviilisäännökset voivat kyllä antaa jotakin harkitsemisen aihetta, mutta ne ovat sekä itsessään muuttuvia että niiltä puuttuu täydellinen vis arguendi meillä.'¹⁰ Eräässä keskustelupuheenvuorossa Leijonmarck selittää kirkollisen oikeuden ja siviililain eroa huomauttamalla, että vaikka perusteet ovat molemmissa täysin samat, ovat itse ratkaisut erilaiset ja vaikka 'materia' on sama, on kuitenkin muoto (formale) erilainen.¹¹

Leijonmarck siis pyrki lainlaadinnassa mahdollisimman *muuttumattomiin säännöksiin*, mikä selittää vanhojen säädösten kunnioittamisen. Jonkin säännöksen pitkä käyttöaika todisti, että kysymyksessä ehkä oli muuttumaton tai ainakin sellaista lähellä oleva määräys.

⁸ Vrt. esim. Votum incerti, Becchius-Palmcrantzzin kok. 17. f. 9—14. SRA.

⁹ Liite n:o 1, s. 273.

¹⁰ Liite n:o 3, s. 279.

¹¹ Förarbetena I, s. 222.

VIII LEIJONMARCKIN LAINLAADINTA- TYÖN AATTEELLINEN TAUSTA

1. Aatteelliset vaikutteet

Seuraavaksi on vastattava siihen, miksi Leijonmarck etsi muuttumattomia säännöksiä. Useissa keskusteluissa ja puhuessaan M. C:ssä lakien vaihtelevuudesta Leijonmarck vetoaa johonkin muuttumattomaan, nim. luontoon, luonnon lakiin ja Jumalan lakiin. Hän sanoo mm. näin: '... siviililaki ja säädökset ... ovat niin moninaiset kuin lainsäätäjän tahto ja maiden tavat tapaavat siinä tapauksessa (kyse patria potestas — vallasta) vaihdella, mutta luonnon lain, sikäli kuin se terveellä järjellä määritetään, täytyy olla meille ohje-
nuorana.'¹ Tässä lauseessaan Leijonmarck siis tunnustautuu luonnonoikeuden nimellä tunnetun oikeusfilosofisen oppisuunnan kannattajaksi. On syytä selvittää, miten laajasti Leijonmarck todella seurasi luonnonoikeudellisen oppisuunnan periaatteita lainlaadintatyössään.

Luonnonoikeus on historiallisesti ottaen varsin laaja ja monivivahteinen oppisuunta. Sen juuret johtavat antiikkiin, erityisesti Platonin, Aristoteleen ja Ciceron filosofiaan, ja siihen nojaututtiin myös keskiajalla (Augustinus ja Tuomas Akvinolainen). Uuden ajan alussa se sai oman variaationsa toisaalta espanjalaisten filosofien, ennen muita Fernando Vasquetzin, ja toisaalta protestanttisen teo-

¹ Liite n:o 3, s. 282.

logian piirissä.² Eri aikojen ja eri koulukuntain luonnonoikeusopeissa on tietysti runsaasti eroavuuksia, mutta yhteistä niille on käsitys absoluuttisen ja muuttumattoman, valtasuhteista riippumattoman luonnollisen tai luonnon mukaisen oikeuden olemassaolosta.

Vaikka luonnonoikeus itse asiassa on ikivanha, se tavallisesti katsotaan varsin nuoreksi ilmiöksi, oppisuunnaksi, joka palautuu hollantilaisen oppineen Hugo Grotiuksen tuotantoon, ennen kaikkea hänen v. 1625 ilmestyneeseen teokseensa «De jure belli ac pacis». Grotiuksen oppien yhtenä kuuluisimpana kehittelijänä pidetään toista 1600-luvun oikeusoppinutta Samuel Pufendorfia.³ Nämä miehet — erityisesti Grotius — pyrkivät luomaan täydellisen teologiasta erotetun luonnonoikeudellisen oppirakennelman, jonka kulmakivenä on ihmisen yhteisöllisyys, yhteisöntarve. Grotius korostaa luonnonoikeuden ratkaisevaa merkitystä kaikessa ihmisten välisessä kanssakäymisessä, ja hän laskee kaikkialla samanlaisena vaikuttavaan luonnonoikeuteen nojautuen perustan kansojen väliselle oikeudelle. Kriteeriksi, jonka avulla ihminen voi todeta ja päästä selville tuosta absoluuttisesta oikeudesta, julistetaan järki, joka likimain samastetaan oikeustajuun, omaantuntoon.

Molemmat uuden ajan luonnonoikeusopin uranuurtajat mainitaan pojan avioliittoa käsittelevässä Leijonmarckin memoriaalissa, ja kuten helposti voi todeta, juuri heidän käsityksiinsä Leijonmarck samassa muistiossa varsin pitkälle yhtyy. Seikka oikeuttaa pitämään varsin merkitsevänä lausumaa, jossa Leijonmarck tunnustaa luonnonoikeusopin ylimmäksi ohjenuorakseen. Kuitenkaan ei voi pitää tyhjentävästi todistettuna sitä, että Leijonmarck olisi kuulunut juuri Grotiuksen ja Pufendorfin kehittämän luonnonoikeuden kannattajiin.

² *Joban Sauter*, Die philosophischen Grundlagen des Naturrechts. Untersuchungen zur Geschichte der Rechts- und Staatslehre (Wien 1932), erit. johdanto, s. 3—5; *Erik Wolf*, Grosse Rechtsdenker der deutschen Geistesgeschichte (3 p. Thübingen 1951), erit. s. 252—256 ja eri kohdin; *Almqvist* 1946, s. 8—12.

³ *Stig Jägerskiöld*, Utländsk juridisk litteratur i svenska jurisbibliotek från tiden före år 1734 (Lund 1965), s. 25—26. *Sauterin* (1932, s. 114) mukaan Pufendorf on luonnonoikeudellisen oppisuunnan eittämättä suurin nimi.

Kysymystä valaisee Leijonmarckin Turussa 1673 puolustama väitöskirja, jonka nimenä on «De jure naturae, gentium et civili».⁴ Teosta ei voi pitää Leijonmarckin täysin itsenäisenä työnä, vaikka olettaisi, että hän on sen kirjoittanut⁵, mutta silti on nähdäkseen sen pääpiirteittäinen esittely paikallaan, koska se paljastaa, *millaisia luonnonoikeudellisia* katsomuksia Leijonmarckin lähimmässä opiskeluympäristössä liikkui. Toisaalta Leijonmarck joka tapauksessa oli teoksen vastaväittäjänä ja on siten joutunut siihen perusteellisesti syventymään.

Dissertaatio käsittää 80 tekstisivua. Runsaasti yli puolet teoksesta on omistettu luonnonoikeuden selvittelylle, ja myös toinen jakso, kansojen oikeus, käsittelee itse asiassa samaa teemaa, sillä se ymmärretään vain luonnonoikeudellisten periaatteiden yksityiskohtaiseksi sovellutukseksi. Kirjan lopussa selvitetään yksityisoikeuden ja julkisoikeuden käsitteitä ja olemusta. Kutakin ongelmaryhmää tarkastellaan skolastisella metodilla tutkimalla mm. kyseisen oikeudenlajin 'syytä', 'kohdetta', 'aineksia', 'metodia', 'vaikutusta' ja 'rajoituksia'. Teoksessa viitataan ylivoimaisesti eniten raamattuun, paljon myös roomalaiseen ja justiniolaiseen oikeuteen sekä antiikin filosofien teoksiin, kun taas ruotsalaiset lait ja nuoremmat auktorit esiintyvät vain harvoin. Viimeksi mainituista ovat tärkeimmät ja jokseenkin ainoat Mikael Gyldenstolpe ja Hugo Grotius.

Teoksen pääjaksossa siis käsitellään luonnonoikeutta. Selvittelyn ulkopuolelle jätetään fysikaaliset luonnonlait, jotka kyllä kuten koko maailman järjestys ovat luonnonoikeutta, samoinkuin itsesäilytys- ja lajinsäilytysvietit, jotka luonto on opettanut kaikille elollisille.⁶ Teoksessa keskitytään oikeamielisellä järjellä käsitettävään oikeuteen,

⁴ *Samuel Gyldenstolpe*, De jure naturae, gentium et civili. De jure publico. Problema II, Resp. *Sven Agricola* (Aboae 1673).

⁵ Teosta ei voitane katsoa Leijonmarckin itsenäiseksi työksi, ei välttämättä edes hänen kirjoittamukseenkaan, sillä se kuuluu keskimmäisenä kolmen teksoen numeroituun sarjaan ja käsittää sivut 69—149. Sarjan nimenä on »De jure publico», johon puheena oleva teos liittyy merkinnällä »Problema II». Koko sarja saattaa olla Samuel Gyldenstolpen itsensä kirjoittama (vrt. teoksen siv. 72).

⁶ Vrt. *Grotius* I:II:I:1. Kts. seur. nootti.

jonka nojalla yksityinen teko on sen mukaan, onko se sopusoinnussa «järjellisen luonnon» kanssa vai ei, moraalisesti hyvä tai paha ja sen vuoksi Jumalan kieltämä tai käskemä.⁷ Luonnonoikeudesta ilmoitetaan käytettävään useita nimityksiä. Jotkut kutsuvat sitä jumalliseksi oikeudeksi, koska se on Jumalasta lähtöisin ja Jumalan kirjoittama ihmisten sydämiin, jotkut kansojen oikeudeksi (*jus gentium*) koska yhteisen luonnon perusteella on olemassa sellaista, jonka kaikki myöntävät joko oikeaksi tai vääräksi saamatta vaikutteita toisiltaan. Sitä kutsutaan myös joskus järjen oikeudeksi, sillä luonto ei ole muuta kuin jumalaista järkeä, jonka ihminen voi hänelle annetun järjen avulla käsittää. Hyvä ja kunnon mies on asioiden oikeudellisuuden mittaja; minkä viisas mies arvioi ja päättää olevan oikeudenmukaista, hyveellistä ja hyödyllistä, on epäilemättä sellaista.⁸ Luonnonoikeutta kutsutaan myös kohtuullisuuden tai hyveellisyyden normiksi, koska se on annettu ensisijaisesti kohtuullisuutta ja toissijaisesti hyödyllisyyttä varten. Kaikki se mikä on hyveellistä, olkoon se sitten lain tai vain omatunnon käskemää, on luonnonoikeutta.⁹

Luonnonoikeuden alku on Jumalassa, joka loi ihmisen yhteisölliseen elämään tarkoitetuksi¹⁰ ja antoi hänelle lain, jotta kaikki olisi hyvin ja täydellistä. Näin päätellään ensiksi «järkeä», sitten «todisteita» eli raamattua tukena käyttäen. Tämä oikeus on annettu kaikille kansoille, ei vain hebrealaisille, ja se on ikuista ja muuttumattomaa ja tulee aina jäämään sellaiseksi. Itse Jumalakaan ei voi sitä enää muuttaa. Se on myös maailman vanhinta oikeutta, koska se on syntynyt silloin kuin ihmisetkin. Yhtä vanha on ihmisen kyky

⁷ Suora lainaus Grotiukselta. *Hugo Grotius, De Iure Belli ac Pacis libri tres, in quibus ius naturae et gentium, item iuris publici praecipua explicantur* (Amsterdam 1632). Ohessa on käytetty *J. H. von Kirchmannin* 1869 toimittamaa teoksen saksannosta »Drei Bücher über das Recht des Krieges und Friedens, in Welchen das Natur- und Völkerrecht und das Wichtigste aus dem öffentlichen Recht erklärt werden (Berlin 1869), I:I:X:1 (= I kirja, I luku, X kappale, 1 pykälä).

⁸ Vrt. *Grotius*, johdanto § 9, 10.

⁹ Vrt. *Grotius*, johdanto § 20; II: XII: XXVI; *Wolf* 1951, s. 254—255.

¹⁰ Vrt. *Grotius*, johdanto § 6, 16; *Wolf* 1951, s. 258.

tajuta sitä järjen ja omantunnon (nämä käsitetään jokseenkin rinnasteisiksi¹¹) avulla.¹²

Tämän oikeuden nojalla on ihmisellä valtaa itseensä, villeihin eläimiin ja toiseen ihmiseen nähden. Ensiksi mainittu merkitsee itsehillintää hyveellisyyden saavuttamiseksi; viimeksi mainittua on kahta laatua: ekonomista ja poliittista. Raamatun mukaan on aviovaimo miehensä alainen ja kuninkaiden valta Jumalalta.¹³

Luonnonoikeuden yleisiä ihmistä koskevia säädöksiä ovat käskyt rakastaa Jumalaa ja lähimmäistä sekä ihmisten keskiä suhteita käsittelevät seuraavat kolme käskyä, joille esityksessä pannaan ratkaiseva paino: 'on eletävä hyveellisesti', mihin sisältyy kohtuus ja vihan hillitseminen, 'ei saa loukata ketään', kenenkään oikeutta¹⁴ sekä 'kullekin on annettava omansa', mihin sisältyy omistamisen halun hillitseminen ja omistamisen varmuus.¹⁵ Kun asioita tarkastetaan erityisesti yhteisön kannalta,¹⁶ asetetaan ylempien kunnioittamisen periaate¹⁷ tärkeälle sijalle, sillä sellaisen katsotaan viime kä-

¹¹ 'Järki' merkitsee Grotiukselle muutakin kuin luonnon loogista ymmärtämistä. Vrt. *Wolf* 1951, s. 258.

¹² Vrt. *Grotius*, johdanto § 11; I: I:X:5—6.

¹³ *Grotius* edustaa lähinnä käsitystä (I:III:VIII:2, I:III:X:4—5), jossa hallitsijan valta johdetaan kansasta mutta hallitsija on vallastaan vastuussa Jumalalle. Kansalaisen on toteltava myös väärämielistä esivaltaa (I:III:VIII:1, I:III:XX:2), mitä käsitystä myös Leijonmarckin puolustamassa väitöskirjassa (s. 145) edustetaan. *Wolfin* mukaan (1951, s. 257, 268) Grotiuksen ei ole katsottava suosineen absolutismia. Gr. tunnustaakin säätykokoukselle vallan valvoa hallintoa ja säätää lakeja, joihin myös ruhtinaan on alistuttava (mutta korostaa toisaalla hallitsijan suverenisuuden tärkeyttä (I:III:VIII:14—XV:2).

¹⁴ Tämän perussäännön on Grotius hahmotellut jo teoksessaan *De mare liberum* (*Wolf* 1951, s. 268), joka Leijonmarckin puolustamassa väitöskirjassa mainitaan (s. 137).

¹⁵ Vrt. *Grotius*, johdanto § 15 ja I:I:III:1, II:II:II:1. Tämän tyyppinen asiajako esiintyy Grotiuksella ensikerran 1609 julkaistussa teoksessa »*De mare liberum*» *Wolf* 1951, s. 226.

¹⁶ Myös *Grotius* selittää (II:V:XXIV:2), että on ensisijassa pidettävä silmällä sitä, mikä hyödyttää koko yhteisöä, eikä sitä, mikä on eduksi sen yksityiselle jäsenelle.

¹⁷ *Grotius* asettaa ainoastaan vanhemman nuoremman edelle mainitsematta muita esiteltävässä dissertaatiossa esitettyjä argumentteja (II:V:XXI).

dessä edistävän yhteisön säilymistä ja lujittumista, mikä taas lisää yksilön turvaa. Yhteisöä ei ymmärretä yhdenvertaisten vaan eriarvoisten liittymäksi, jossa syntyisi väärää kilpailua, jollei ylempiä kohtaan tunnettaisi kunnioitusta ja joka sitä kautta joutuisi turmioon. Jonkun on yhteisössä oltava muita ylempi, olkoon sitten kysymys avioliitosta (mies on vaimoaan sielun ja ruumiin suhteen parempi), perheestä (isä) tai työyhteisöstä (isäntä). Kuten monipäinen ihmisruumis on epäsikiö (monstrum), niin yhteisö, jossa monella on valtaa, tulee sekasortoiseksi ja joutuu perikatoon. Monen herruus ei ole hyvä, olkoon yksi herra, yksi kuningas.¹⁸ — Kuitenkaan tämä yhteisön päämiehen valta ei ole rajoittamaton; luonnonoikeuden mukaan ylin määräysvalta kuuluu yksin Jumalalle eikä kenellekään kuolevaiselle, ei edes ruhtinaalle, koska luonnon laki sitoo myös häntä.¹⁹

Kansojen oikeus ymmärretään, kuten edellä jo oli puhe, luonnon oikeuden yleisten periaatteiden sovellutukseksi, ja sen sanotaan eroavan siitä samoin kuin loogisen väittämän seuraosa eroaa premissistään. Jus gentiumin tekee pyhäksi ja loukkaamattomaksi tietyn säännöksen käyttö ja aika: mitä kauan laiminlyödään, on tapana pitää hylättynä, kun taas käyttöajan pituus lujittaa ja vahvistaa lakia. Tämän oikeuden piiriin luetaan käytännössä erityisesti ne asiat, jotka kansojen kesken voivat synnyttää riitaa. Jus gentiumin voimaantuloa edellyttää sopimista. Tämän oikeudenlajin tarkoituksena on turvata rauha ihmisten kesken ja omistuksen varmuus.

¹⁸ Ajan juridisessa kirjallisuudessa paljon käytetty monstrum-vertaus esiintyy mm. legisti Bartholuksella (*Wolf* s. 328). Se esiintyy myös Pufendorfilla hänen 1667 ilmestyneessä teoksessaan *De statu Imperii Germanici* (*Über die Verfassung des deutschen Reiches. Verdeutschet und eingeleitet von H. Breslau, Berlin 1922, 6:9, 7:8*). Vertauksella ruumiin jäseniin Pufendorf havainnollistaa käsitystään, jonka mukaan Saksan heikkous on keisarin vallan heikkouden syytä.

¹⁹ Vrt. *Grotius* I:III:VIII:14—16. Mainittakoon, että kirjoittaja uhraa monia sivuja käsitelläkseen kysymystä, onko luonnonoikeuden nojalla luvallista uhrata henkensä valtion puolesta.

Siviilioikeutta käsitellään jaon yksityisoikeus — julkisoikeus pohjalta. Yksityisoikeuden tarkoituksena todetaan olevan yksityisen hyödyn, josta seuraa valtion hyöty, koska valtiota hyödyttää se, että kukaan ei hoida omaisuuttaan huonosti.²⁰ Yksityisoikeuden veloitukset ovat *sopimuksen*²¹ tai sen kaltaisen toimen (hiljainen hyväksyminen) välityksellä syntyneitä.

Julkisoikeudelle uhrataan edellistä enemmän huomiota. Sen 'vaikuttavana syynä' on viisas *esivalta* (magistratus), joka säättää lait, eivät yksityiset. Ruhtinaalle yksin kuuluu ylin *laintulkinta*. Julkisoikeuden päämääränä on valtion onni, alamaisten turvallisuus sisäisiltä ja ulkoisilta vihollisilta. Siksi on valtakuntaa hallittava viisaasti ja laillisesti, ja oikeutta on pidettävä voimassa rehellisin ja hyveellisin keinoin. Tältä pohjalta päädytään ihailemaan Kustaa II Aadolfin hallitustapaa, jossa valtaneuvostolle annettiin tärkeä merkitys. Julkisoikeus on kirjoittajan mielestä erittäin tärkeä ja hän katsoo, että olisi yleensäkin aihetta ottaa tarkka selko siitä, mikä hyödyttää koko valtiota, ja saatettava se julkiseksi. Kirjoittaja katsoo, että historia osoittaa, millaiset olot muinoin vallitsivat jokaisessa valtiossa, mitä on hävinnyt ja mitä vastikään on saatu selville.²²

* * *

Kuten selostuksesta ja sen yhteydessä tehdyistä viittauksista nähdään, lepää teoksen teoreettinen perusta Grotiuksen opeissa. Lähinnä Grotiukselta on peräisin sekä luonnonoikeuden määrittely että ongelmoin tarkastelukulma. Kuitenkaan ei ole kysymys pelkästään suuren esikuvan oppien referoimisesta. Esitykseen nivoutuu myös muualta periytyviä vaikutteita: esim. tiukka pitäytyminen kymmenen käskyn pohjalta muokattuun moraali- ja sosiaalijärjestelmään liittyvä lutherilaisen teologian piirissä kehitellyn 'luonnonoikeuden' kautta

²⁰ Vrt. *Grotius* I:II:I:5.

²¹ *Grotius* panee erityistä painoa sopimuksille, vrt. johdanto, erityisesti § 15. Siitä lähteestä hän katsoo siviilioikeuden syntyneen ja hän jaottelee sopimukset samoin kuin väitöskirjassa.

²² Vrt. *Grotius*, johdanto, § 46; I:I:XII.

Tuomas Akvinolaiseen.²³ Tiukat viittaukset Aristoteleen ja Ciceron kirjoituksiin syöttävät mukaan antiikin luonnonoikeudellista näkemystä.

Verrattaessa Leijonmarckin elokuussa 1690 laatiman memoriaalin paljastamaa luonnonoikeudellista katsomusta siihen, mikä ilmenee tässä väitöskirjassa, havaitaan epäämätöntä eroavuutta. Tämä eroavuuden voi tuskin katsoa aiheutuvan kirjoitusten erilaisesta luonteesta. Memoriaalissa nojaututaan ennen kaikkea uuden ajan auktoriteetteihin, sekä protestanttisiin että katolisiin, mutta vanhemmat teoreetikot sivuutetaan. Myös raamattu jää varsin toisarvoiseen asemaan päätelmien tukena ja lähtökohtana, aivan toisin kuin väitöskirjassa. Memoriaalissa lakeihin kiinnitetään runsasta huomiota, mikä kuitenkin saattaa aiheutua kirjoituksen luonteesta. Yhteistä on se, että Grotius on saanut keskeisen sijan. Kummassakin pitäydään lähinnä Grotiukseen palautuvaan luonnonoikeuteen: memoriaalissa sen taustana on laaja doktriinin tuntemus, väitöskirjassa taas nojaututaan samalla antiikin ja keskiajan luonnonoikeuteen.

Grotiuksen nimen ohella vilahtelee väitöskirjassa toinenkin nimi, Mikael Wexonius-Gyldenstolpe, joka oli Samuel Gyldenstolpen isä. Erinäiset katsomukset teoksessa ovatkin epäilemättä kirjattavissa Mikael Wexoniuksen jättämän perinteen tilille. Wexonius on tullut tunnetuksi erityisesti ylhäisaatelille suopeista mielipiteistään ja opistaan «eriarvoisista» kansalaisista. Hän piti parhaana hallintojärjestelmänä «sekahallitusmuotoa», monarkiaa, jossa vallitsisi tietty perustuslaillisuus, valtaneuvosaristokratia ja rajoitettu kuninkuus. Wexoniuksen katsomukset hallitsivat täysin Turun akatemian juridista ajattelua ja tutkimuksia 1640- ja 1650-luvulla.²⁴ Ei ole varmas-

²³ Vrt. *Ernst Landsberg*, *Geschichte der Deutschen Rechtswissenschaft. Dritte Abtheilung. Erster Halbband*, (Tert. München und Leipzig 1898), s. 1—2, *H. Bornkamm*, *Luther und das Alte Testamente* (Tübingen 1948), s. 107—108; *Almquist* 1946, s. 8—10; *Wolf* 1951, s. 143—144, 169.

²⁴ *Nils Runeby*, *Monarchia mixta. Maktfördelningsdebatt i Sverige under den tidigare stormaktstiden* (Stockholm 1962), s. 391—399; *Erlend Hjärne*, *Från Vasatiden till Frihetstiden* (Uppsala 1920), s. 209, 215—216, *Axel Liljestrand*, *Juridikens studium vid Åbo Universitetet*, med blick på den akademiska jurisdiktionen och ekonomi. *Åbo Universitets lärdomshistoria 2. Juridiken* (Helsingfors 1890), s. 31; *Ivar A. Heikel*, *Helsingin Yliopisto 1640—1940* (Helsinki 1940), s. 91.

tikaan sattuma, että teoksessa «De jure naturae, gentium et civili» puhutaan 'esivallasta' (magistratus) käsiteltäessä lainsäätämistä ja kuninkaalle myönnetään vain lain ylin *tulkintavalta*. Toisaalta tuntuu luonteelta sijoittaa väitöskirjassa vaikuttava 'ylempien kunioittamisen' -periaate Wexoniuksen kehittämän eriarvoisuusopin yhteyteen ja käsittää se aatelin etuoikeuksien ja aseman puolustukseksi ja perusteluiksi. — Wexonius näyttää nauttineen myös Leijonmarckin arvostusta. Hänet muistetaan mainita pojan avioitumista käsittelevässä memoriaalissa koti- ja ulkomaisten oppineitten valikoidussa seurassa huolimatta siitä, että Wexonius ei ollut tätä ongelmaa koskaan käsitellyt ja että oli mahdollista viitata vain hänen kysymystä *sivuvaan* mielipiteeseensä.²⁵

2. Komissiokannanottojen aatteelliset yhteydet

Aatteelliset ja opilliset näkemykset Leijonmarckin opiskeluajan akateemisessa ympäristössä koostuivat siis lähinnä luonnonoikeudesta ja Wexonius-Gyldenstolpen koulukunnan poliittisista ja yhteiskunnallisista katsomuksista. Edellisen osuus oli epäilemättä hallitsevampi. Luonnonoikeudellisen perehtyneisyytensä täydentämiseen Leijonmarckilla olisi ollut erinomainen tilaisuus Upsalassa, mikäli sitten aikaa siihen riitti ja halu ja harrastus myötenantoivat. Tuolla oppisuunnalla oli Upsalassa vahvat ja vanhat perinteet ja 1670-luvun puolimaissa aiheesta luennoivat mm. professorit Lundius, Åkerman ja erityisesti vuoteen 1678 aineen varsinaisena professorina toiminut Schefferus, joka laati yhteenvedonkin Grotiuksen teoksesta (painettiin 1718). Luonnonoikeuden esittely ja selvittely rakentui Upsalassakin keskeisesti Grotiuksen ja Pufendorfin varaan.¹

Leijonmarckin valmistelukunnassa esittämiä kannanottoja ei voida kuitenkaan ilman muuta johtaa hänen opiskeluajanaan saamistaan

²⁵ Liite n:o 3, s. 277.

¹ *Claes Annerstedt*, Upsala Universitets historia. Första delen 1477—1654 (Upsala 1877), s. 400; Andra delen 1655—1718. Senare Afhandlingar (Uppsala 1909), s. 108, 199—201, 205.

aatteellisista vaikutteista. Jos näin tehtäisiin, edellytettäisiin Leijonmarckilta epäitsenäisyyttä, henkistä muuttumattomuutta varsin pitkänä ajanjaksona ja melkoista immuniteettia uusien vaikutteiden paineelle. Metodisesti perustellumpaa lienee ensiksi eritellä komission kauden mielipiteet ja niiden pohjalta hahmotella yleisemmät katsomukset ja *vasta sitten* tarkastella, minkä verran niille on löydettävissä taustaa Leijonmarckin saamista aatteellisista vaikutteista.

* * *

On varsin valaisevaa tarkastella Leijonmarckin mielipiteitä luonnonoikeuden antamaa taustaa vasten. Naisen oikeusasemaa pohtiesaan luonnonoikeudelliset auktorit korostavat erityisesti aviomiehen isäntävaltaa,² naisen yleiseen oikeustoimikelpouuteen ei niinkään puututa. Miehen määräysvaltaa perustelevat niin Grotius kuin Pufendorffkin vetoamalla Leijonmarckinkin mainitsemaan yksinkertaiseen periaatteeseen «*potior sexus, potior jure*». Grotius viittaa samalla eläinten väliin suhteisiin. Myös raamatun määräykset otetaan tueksi, samoin yhteisön turvallisuus, joka edellytti määräysvallan keskittämistä yhdelle hajottavan riitelyn välttämiseksi. Avioliitto ymmärretään sopimukseksi, jossa mies takaa turvallisuuden ja vaimo vastavuoroisesti sitoutuu kuuliaisuuteen ja uskollisuuteen miestä kohtaan.³ Grotius ei puhu mitään miehen velvollisuudesta uskollisuuteen.⁴

² *Wieacker* 1952, s. 173.

³ *Grotius* 1632, VI:V:VIII; *Samuel Pufendorf*, *De jure naturae et gentium libri octo*. Amsterdam 1688. (A. Photographic Reproduction of the Edition of 1688. *The Classics of International Law*, Edited by James Brown Scott. Washington 1933, VI:1:7:10—14. Luonnonoikeudellisesti orientoitunut Nehrman selittää (1729, s. 215—216) oppisuunnan katsantokantaa kysymyksestä seuraavasti: 'Monet arvelevat, että mies ei menetä mitään oikeudestaan: koska (1) laki ei mainitse sellaisesta mitään. (2) Koska vain miehellä olisi *Jus Thori*, eikä suinkaan vaimolla, sen tähden hän (mies) ei menetä mitään; koska hän sen mielipiteen mukaan ei ole loukannut mitään hänelle (naiselle) kuuluvaa oikeutta.' Lakikomissiossa oli kuitenkin jo tuolloin toteutettu yhtäläiset seuraamukset ja Nehrmanin katsoi parhaaksi pitäytyä sille linjalle. Ruotsin vanhojen lakien avulla hän onnistui osoittamaan, että naisellakin on *Jus Thori* ja molempien rikkomukset näin ollen samanarvoiset.

⁴ *Grotius*, II:V:VIII:2. Vrt. *Kirchmannin* kommentti s. 291, nootti n:o 40.

Tältä pohjalta näyttää ymmärrettävältä, miksi Leijonmarck vetoaa miehen ruumiilliseen vahvempuuteen, pitää vaimon uskottomuutta suurempana rikoksena kuin miehen, katsoo, että vaimon on toteltava miestään, ja suhtautuu erittäin torjuvasti pojan avioitumisvapauden rajoittamiseen. Viimeksi mainittuun kysymykseen molemmat auktoriteetit olivat paneutuneet varsin perusteellisesti⁶ kuten Leijonmarckin memoriaalistakin käy ilmi. Katsomus perustui uuteen näkemykseen lasten ja vanhempien suhteesta. Grotiuksen käsityksen mukaan vanhemmille kuului ei vain lasten kurittaminen, niin kuin kirkollinen perinne korosti, vaan myös lapsista huolehtiminen siihen asti, kunnes he kykenevät elättämään itsensä. Jälkeläisistä huolehtiminen oli luonnon lain mukaista ja ominaista kaikille elollisille.⁶

Katsomus tuo osaltaan valoa siihen, miksi Leijonmarckin tarkastelukulma oli selvästi naitettavan puolella ja miksi hän piti taloudellista riippumattomuutta tärkeänä täysi-ikäisyyden kriteerinä. Se selittää ainakin osittain, miksi Leijonmarck pyrki pysyttämään perintömaan, jota hän kutsui nimellä «legitimum» ja 'luonnollinen perintö',⁷ samalla suvulla.

1600-luvun luonnonoikeudelle oli ominaista eräänlainen korporatiivinen ajattelu, joka lähti 'luonnollisista' yhteisöistä, perheistä ja suvusta ja päättyi valtioon. Tämä katsomus ei esiinny vain Grotiuksella ja Pufendorfilla vaan myös esim. Althusiuksella,⁸ Mikael Wexoniuksen aatteellisella oppi-isällä. Kukin yhteisö perustui (Grotiuksella ja Pufendorfilla) viime kädessä ihmisen sosiaaliseen tarpeeseen (appetitus societatis) ja oli olemassa jäsentensä turvaamiseksi. Nimenomaan Pufendorf päättyi, osaksi Hobbesin vaikutuksesta,

⁶ *Grotius*, II:V:X:102; *Pufendorf* 1688 VI:2:13—14.

⁶ Vrt. *Grotius*, II:VII:IV. Leijonmarck ei itse suoranaisesti vetoa tähän perusteeseen, mutta esim. käsiteltäessä vanhempien testamenttaamisvapautta ja Leijonmarckin halutessa siihen lasta suosivia rajoituksia, toiset katsoivat Leijonmarckin tukeutuvan kannanotossaan luonnonoikeuteen. Lovisin huomautti Leijonmarckille: 'Tässä puhutaan siviililain laatimisesta. Luonnon lain mukaan tulee jokaisen elättää lapsensa, mutta ei kerätä rikkauksia, ja jos hän niitä voi koota, tulee hänellä olla vapaus ne lahjoittaa kuten haluaa.'

⁷ Vrt. s. 206, nootti 14, liite n:o 3, s. 283.

⁸ *Wolf* 1951, s. 187—188, 207, 270, 282.

samalla yhteisön päämiehen suvereenisuuden korostamiseen⁹ (kun taas Grotiuksella tämä puoli jää hämäräksi¹⁰). Pufendorfin käsitykseen ilmeisesti pohjautuu Leijonmarckin isännän naittamisoikeudesta esittämä näkemys, jota Leijonmarck itse perustelee luonnonoikeudella. Pufendorfin katsomuksen mukaan palvelija oli isäntänsä kuriituksen alainen 'ei vain huolimattomuuden vuoksi, vaan myös sovittaakseen tapansa talolle kunniaksi ja hyödyksi.'¹¹ Pufendorfinkaan mielestä ei kyseessä ole pelkkä työsuhde vaan samalla eräänlainen «työyhteisö», jossa vallitsi molemmin puolin tietyt velvollisuudet: isännän piti huolehtia alaisestaan, vastata hänestä ja suojella häntä; palvelijan tuli osoittaa kunnioitusta ja kuuliaisuutta isännälleen, jottei yhteisöä koossapitävä harmonia olisi rikkoutunut. — Mainittakoon, että 1700-luvun alun vakaumuksellinen luonnonoikeuden kannattaja, ruotsalainen David Nehrman-Ehrenstråle oli jälleen sitä mieltä, että isännälle tulisi ainakin rajoitetusti myöntää naittamisvalta naispalvelijoihinsa nähden.¹²

Leijonmarckin passiivisuus ja vaiteliaisuus avioehto- ja huomenlahjasäännösten lohkoilla tulee niin ikään ymmärrettäväksi, kun ottaa huomioon, että myös Grotius ja Pufendorf jättävät avioliiton varallisuuspuolen varsin vähälle huomiolle. Grotius ei kosketele sitä juuri lainkaan,¹³ ja Pufendorfillakin on siitä vain ylimalkaisia mainintoja. Pufendorf tyytyy korostamaan, että puolisoitten tekemä sopimus ratkaisee, millainen oikeus miehellä on vaimon omaisuuden, huomenlahjaan jms. ja että tämä sopimus saa olla sellainen kuin puoliset haluavat.¹⁴

* * *

⁹ Pufendorf 1688 VI:1:11—12; Twenne Böcker om Menniskians Lefnads och Samlefnads Plicht. Förswenskade . . . utaf Anders Wilde (Stockholm MDCCXLVI), Alkuperäinen teos v:lta 1673, VIII:4.

¹⁰ Vrt. Wolf 1951, 257; Grotius 1632, I:III:VIII—IX.

¹¹ Pufendorf, Twenne Böcker IV:3.

¹² Nehrman 1747, s. 8.

¹³ Vrt. Kirchmannin kommentti Grotiuksen teokseen. Grotius II, s. 307, nootti 52.

¹⁴ Pufendorf 1688, VI:1:11.

Palataksemme tämän jälkeen niihin yleisiin tendensseihin, jotka leimasivat Leijonmarckin työtä, on ensiksi todettava, että pyrkimys muuttumattomiin säännöksiin saa täysin tyhjentävän selityksen luonnonoikeudellisen ajattelutavan pohjalta. Tämä pyrkimyshän oli oppisuunnan varsinainen lähtökohta. Käsitettävä tausta saadaan myös siihen, miksi Leijonmarck pyrki lain yksityiskohtaiseen riittävyteen ja vastusti kaikkinaista harkintavaltaa. Niin kuin kaikkia fysikaalisia luonnontapahtumia määräsi muuttumaton ja ikuinen laki, oli myös kaikkiin ihmisten välisiin suhteisiin ja kanssakäymiseen olemassa säännöt, jotka — jos ne vain löydetäisiin — olisivat yhtä pysyviä.¹⁵ Jumala oli antanut ihmisille lain, ei harkintavaltaa tuomareille, vanhemmille tai muille, ja tuon lain piti olla takaamassa kunkin oikeudet ja edut, niin että kenelläkään ei olisi mahdollisuutta sortaa toista.¹⁶

Asettaessaan tavoitteekseen muuttumattomien, «lopullisten» säännösten löytämisen luonnonoikeus teki kaikesta ja kaiken ikäisestä positiivisesta oikeudesta yhdenvertaisen lähteen lainlaatijalle. Tarkkaan ottaen vanhimmat säännökset tulivat suosituimmuusasemaan, koska lähdettiin siitä, että Jumala oli aikojen alussa antanut oikeuden ihmisille ja kirjoittanut sen heidän sydämiinsä. Oli lähellä ajatus, että vanhimmat säännökset olisivat vähiten muuttuneet. Vanhat ja vielä

¹⁵ *Grotiuksen* mukaan ilmiössä havaittava muuttuvuus on sikäli näennäistä, että luonnonoikeuden kohde, ei itse oikeus, muuttuu (1632, I:I:X:6). Jos velkoja luopuu vaateistaan, ei velallisen tarvitse maksaa, mutta ei siksi, että luonnonoikeus on lakannut, vaan siksi, että velka on lakannut olemasta. Vrt. *Leijonmarckin* lausunto s. 244.

¹⁶ *Wolf* kommentoi Grotiuksen katsomuksia mm. seuraavasti (s. 260): 'Sen vuoksi voi oppi oikeudesta tulla hänelle *sosiaalisen elämän perustiedoksi*. Oikeuden olemassaolossa hän löysi ihmisen todellisen järjen, jota ilman ei olisi ihmisyyttä. Ihminen kadottaisi »humaanisuutensa», jos ja milloin hän ei kunnioittaisi oikeutta. Sen tähden Grotius ei voinut hyväksyä minkäänlaista epäjärjestyttä, mieli- tai väkivaltaa.' Westmannin julkaisemassa, lakikomission syntyyyn liittyvässä memoriaalissa, joka on selvästi luonnonoikeudellisen katsomuksen sävyttämä (vrt. memoriaali kohta 3; *Posse* 1850, s. 358—359), sanotaan mm. että lain on käsitettävä kaiken sen, mikä tavallisesti esiintyy, jotta mitään ei jätettäisi tuomarin tai osapuolten mielivaltaan. *Westman* 1912, s. 60—61.

käytössä olevat säännökset saivat tietysti erityistä painoa paitsi sen vuoksi, että ne näyttivät viittovan kohden hämärää alkua, myös siksi, että ne pysyneisyydellään todistivat vahvasti muuttumattomuudesta.

Luonnonoikeudellisen oppisuunnan premisseihin kuului «järjen» käyttö ja kyky nähdä järkeä (= asiallisia perusteita) säännöksissä, jotka vastasivat luontoa. Leijonmarckin asennetta hänen omaksunsa oppisuunnan tähän puoleen valaisee esim. se, että hän yritti löytää pätevän selityksen sille, miksi pojan ja tyttären perimysoikeus maalla ja kaupungeissa oli erilainen. Hän päätyi lopulta varsin keino- tekoiseen argumentointiin: kaupungeissa perimyksen tuli olla yhtäläinen vieraitten kauppiamiesten houkuttelemiseksi maahan.

* * *

Leijonmarckin kannanottojen vertailu luonnonoikeudellisiin teeseihin paljastaa suorastaan hämmästyttävän yhdenmukaisuuden. Tällaisessa vertailussa on kuitenkin aina liiallisen kaavoittumisen vaara, varsinkin jos kaikille kannanotoille vähäisimpiä myöten yritetään löytää laaja katsomuksellinen tausta. Tausta on tietysti olemassa: vaikeutena on vain sen kiistaton osoittaminen. Mutta vaikka tämä varaus otetaan huomioon, pohjautuu silti siksi moni Leijonmarckin katsomuksista riidattomasti luonnonoikeudellisiin periaatteisiin, ettei voida mitenkään asettaa kyseenalaiseksi päätelmää, jonka mukaan Leijonmarckia on ensisijassa pidettävä vakaumus- sellisena ja johdonmukaisena (Grotiukseen pohjautuvan) luonnonoikeudellisen doktriinin kannattajana. Aikaisemmin Leijonmarckia on pidetty erityisesti roomalaisen oikeuden tuntijana ja kannattajana. Roomalaisen oikeuden tuntija hän epäilemättä olikin, mutta sen kannattajaksi häntä ei voida sanoa. Roomalaisen oikeuden Leijonmarck hyväksyi vain silloin (käytännössä varsin usein roomalaisen oikeuden kehittyneisyyden vuoksi), kun se hänen mielestään vastasi luonnonoikeutta.

* * *

Kuitenkaan yleinen Grotiukseen palautuva luonnonoikeudellinen dotriini ei anna lähintä käytettävissä olevaa selitystä kaikille Leijonmarckin lakikomissiossa esittämille kannanotoille. Myös Mikael Wexoniuksen näkemykset näyttävät jossakin määrin ulottaneen vaikutustaan myös Leijonmarckin juridiseen ajatteluun. Wexoniusta pidetään erityisesti roomalaisen oikeuden tuntijana ja suosijana,¹⁷ vaikka kieltämättä hän oli hyvin perillä ajan muistakin eurooppalaisista dotriineista, myös luonnonoikeudesta. Wexoniuksen käsitykset pohjautuvat monessa tapauksessa saksalaiseen 1500 ja 1600 -lukujen vaihteen oikeusoppineen, Johannes Althusiuksen — hänkin eräs luonnonoikeusopin kehittäjä ja Grotiuksen esikuva — näkemyksiin. Althusiuksen vedoten Wexonius tuomitsi mm. ranskalaisen Jean Bodinin puolustaman ruhtinasabsolutismin opin.¹⁸ Edellä jo (s. 252) viitattiin erääseen memoriaalinkohtaan, joka osoittaa Leijonmarckin arvostaneen Wexoniuksen varsin korkealle vielä lakikomissiossa ollessaan. Todettakoon myös ohimennen, että kun komissio ilmeisesti Leijonmarckin opastuksella ajoitti maanlain synnyn 'kuningas Ingen' aikoihin (vrt. s. 243), lienee dateerauksesta kiittäminen Wexoniusta, joka kuningasluettelossaan, sen 97. kohdassa esittelee kuningas «Ingo III:n», lakia ja oikeutta vaaliseen hallitsijan.¹⁹ Varsinaisena paralleeli-ilmionä Leijonmarckin ja Wexoniuksen käsityksissä voi pitää asennetta aatelisiin. Viittaaminen Wexoniukseen on tällä kohdin epäilemättä perustellumpaa kuin

¹⁷ *Heikel* 1940, s. 91; *Yrjö Blomstedt*, Oikeustieteen tohtoreista ja tohtorinväitöskirjoista 1600-luvun Turussa (Lakimies 1964). Ks. myös *Michael Wexonius*, *Studium juris civilis Suecoromani cum collatione utrisq. secundum tria objecta* (Aboae 1650), eritt. s. 1.

¹⁸ *Runeby* 1962, s. 392—393. Ks. myös dissertaatioita »De formis imperiorum et monarchae seu regis constitutione» (Resp. *Johannes L. Klingius*, Aboae 1644); »De regiis adjunctis, virtutibus et juribus majestatis» (*Johannes Ketarmannius*, Aboae 1645); »De constitutione politiae» (*Andreas Ulstadius*, Aboae 1646). — *Otto Brusiin* toteaa (Prosessiteoriaa 1600-luvun Turussa. Lakimies 1964) käsittelemänsä Johannes Gartziuksen väitöskirjan (1650) osoittavan tekijän omanneen hyvän tuntuman ajan eurooppalaiseen teoriaan.

¹⁹ *Mikael Wexonius*, *Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenniciae et subjectorum provinciarum*. Aboae 1650.

vetoaminen luonnonoikeuteen. Eikä vain suhtautumisessa aatelisiin vaan myös talonpoikiin Wexonius on läheisempi vaikutteen antaja kuin Grotius tai Pufendorf. Wexoniuksen aatelissympatiat eivät nimittäin suinkaan estäneet häntä yksilöimästä ja korostamasta myös talonpojan oikeuksia.²⁰ Nähtävästi Wexoniuksen ajatukset kuvastelevat puhtaaksiviljeltyä säätyperusteista katsomustapaa, joka näkee yhteiskunnan koostuvan erisäätyisistä ja siten eriarvoisista kansalaisista, joille on erilaiset edut ja erilaiset velvollisuudet. Ilmeisesti Leijonmarckin ajattelu seuraili paljossa samaa kaavaa. Pelkistäen voidaan todeta, että Leijonmarckin ajattelua hallitsivat Grotius ja Pufendorf ja heidän luonnonoikeudellinen oppinsa, mutta missä näiden ohjeet loppuivat, siinä auttoi Wexonius. Vasta näiden vaikutelähteiden jälkeen on aihetta puhua muista, saksalais-roomalaisesta dotriinista ja käytännön kokemuksen opetuksista. Asiaa ei ole kuitenkaan ymmärrettävä niin, että Leijonmarck olisi ujuttanut luonnonoikeuteen joitakin sille vieraita aineksia tai että hän olisi itse käsittänyt näkemystensä koostuvan kahdesta periaatteesta erilaisesta elementistä. Luultavaa on, että hän näki Wexoniuksen käsitykset ja niistä johdettavat mielipiteet niin ikään luonnonoikeuden mukaisina eikä siitä poikkeavina.

3. Leijonmarckin toiminta luonnonoikeudellista taustaa vasten

Ihmisen toimintaa ei useastakaan syystä voitane monestikaan selittää edes likimain tyhjentävästi vain yhden aatesuunnan näkökulmasta. Kuitenkaan ei toisaalta voida kieltää jonkin aatesuunnan merkitystä ihmisen yhteiskunnallisen toiminnan eräänä tärkeänä tulkintaperusteena. Koska luonnonoikeudellinen katsomustapa, joka antoi kriteerin oikean ja väärän ratkaisemiseksi, kosketti syvästi yleisen elämänasenteen perusteita ja koska Leijonmarckin on todettu tämän aatteen juridiikan alueella omaksuneen, voisi

²⁰ *Wexonius*, *Epitome descriptionis*; *Runeby* 1962, s. 399.

olettaa samantapaisesta asennoitumisesta löytyvän merkkejä myös hänen muussa toiminnassaan.

Leijonmarckin historian harrastuksen ja laajamittaisen lähteiden keruun voi luontevasti ymmärtää siltä pohjalta, että puheena olevan doktriinin mukaan historia tarjosi varsin käyttökelpoisen keinon, jonka avulla oli mahdollista saada selkoa luonnonoikeudesta. Historiallista otetta tarvittiin luonnollisten säännösten seulomiseksi positiivisten säännösten kirjavasta paljoudesta ja muuttuneiden ja säilyneiden oikeudellisten periaatteiden erottamiseksi hamasta muinaisuudesta nykyaikaan. Molemmat suuret auktoriteetit olivat samalla historian tutkijoita ja kirjoittajia.¹ Kuten muistetaan, Leijonmarckin puolustamassa väitöskirjassa asetetaan historia edellä luonnehdittuun asemaan.

Lähellä on myös ajatus, että Leijonmarckin poliittinen asennoituminen liittyy tämän aatesuunnan vaikutuspiiriin, koska eräät hänen poliittisen toimintansa piirteet, esim. innokkuus oikaista niin aatelin kuin reduktion toimeenpanijain väärinkäytöksiä ja toisaalta luottamus kuninkaan ehdottomaan oikeamielisyyteen, edellyttävät uskoa johonkin absoluuttisesti oikeaan eikä esim. vahvemman oikeuteen. — Sen sijaan siitä varsin tärkeästä ongelmasta, mikä oli Leijonmarckin suhde itsevaltiuteen ei kertyneen aineiston perusteella voi sanoa mitään varmaa. Vaaka näyttää kallistuvan pikemmin itsevaltiuden tappioksi kuin sen eduksi, sillä eräät indisiot puhuvat lähinnä tietyn perustuslaillisen näkemyksen puolesta. Ensinnäkin on vaikea olla samalla kertaa sekä kuninkaan itsevaltiuden että aatelin etujen puolustaja, ja koska Leijonmarck nyt joka tapauksessa on ainakin jossakin määrin luettava jälkimmäisiin, ei hän voine kuulua edellisten — ainakaan innokkaimpien ja radikaalimpien — riveihin. Hänen vanhalle laille antamansa merkitys ja pyrkimyksensä lain täydellisyyteen mielivallan välttämiseksi puoltavat samaa tulkintaa, jos kohta on otettava huomioon, että luonnonoikeus sinänsä ei ratkaise kysymystä, koska sen nojalla voitiin miltei yhtä hyvin perustella itse-

¹ Grotius toimi pitkät ajat Hollannin »valtion historioitsijana» ja Pufendorf puolestaan Ruotsin ja Brandenburgin hovihistorioitsijana. *Wolf* 1951, s. 264, 319, 355, 361.

valtiutta kuin aristokraattista tai jotakin muutakin hallintojärjestelmää.² Leijonmarckin tiedetään laatineen kuninkaankaaresta v. 1687 muistion, jonka hän kuitenkin nouti pois käsittelystä ilmoittaen tarkoittaneensa sen vain omaan käyttöönsä eikä esitettäväksi.³ Luulisi, että silloisissa oloissa poliittisesti korrektiin memoriaalin käsitte-lystä ei olisi ollut mitään vahinkoa tai haittaa eikä niin muodoin syytä pohdinnan keskeyttämiseen. Asianlaita oli tietysti toinen, jos muistiolta puuttui juuri tämä edellytys. Ratsupalvelun Leijonmarck selitti perustuneen kuninkaan ja alamaisten kaksipuoliseen sopimukseen. Mikään mainituista seikoista ei ole riittävä todistus perustuslaillisuutta tapailevasta ajattelutavasta ja jokainen erikseen voitaisiin epäilemättä selittää toisinkin, mutta yhdessä ne kieltämättä viittaavat lähinnä perustuslailliseen näkemykseen ja soveltuvat huonosti itsevaltiutta kannattavan ajattelutavan aineksiksi.

Onko sitten Leijonmarckia luonnonoikeudellisen doktriinin kannattajana pidettävä vanhoillisuuden edustajana vai radikaalina uudistusmiehenä? Uudistusmieheksi hänet voisi luonnehtia siitä syystä, että luonnonoikeus merkitsi eräänlaista uskonpuhdistusta juridiikan alueella, irtautumista roomalaisen oikeuden kritiikittömästä ihailusta. Se kyllä paljossa myötäili roomalaista oikeutta, sillä jo Grotius tähdensi «kehittyneimpien kansojen» oikeuden merkitystä etsittäessä luonnonmukaista ratkaisua,⁴ mutta toisaalta se joutui jyrkkään konfliktiin roomalaisen oikeuden kanssa. Kriteerinähän oli inhimillinen järki eli likimain oikeustaju, mikä suosi kotimaista lakiperinnettä. Kotimaisen oikeuden arvostus lisääntyi oppisuunnassa ajan mukana ja jo Leijonmarckin ajattelussa on tästä merkkejä: muiden maiden siviililait voivat antaa vain harkitsemisen aiheetta, ei enempää. Ratkaisevaa Leijonmarckin merkityksen arvioinnin kannalta on kuitenkin se, mikä asema luonnonoikeudella tuolloin ja myöhemmin oli Ruotsi-Suomessa.

² *Runeby* 1962, s. 15.

³ *Förrarbetena* II, s. 87—88.

⁴ *Grotius* 1632, johdanto § 46, samoin Leijonmarckin puolustamassa väitöskirjassa 1673, s. 135. Koska roomalainen oikeus oli tuolloin epäilemättä kehittyneintä oikeutta, sai se pakostakin erityistä painoa.

Luonnonoikeudellinen doktriini levisi Ruotsi-Suomeen suhteellisen nopeasti, mihin osaltaan vaikutti se seikka, että oppisuunnan pääauktoriteetit, Grotius ja Pufendorf, olivat valtakunnan palveluksessa pitemmän aikaa.⁵ Jo vuosisadan puolimaissa se sai sijaa yliopisto-opetuksessa,⁶ ja ajan huomattavimmat kotimaiset oikeusoppineet, Loccenius, Stiernhöök ja Rålamb olivat siihen perehtyneitä, joskaan heitä ei kaikissa suhteissa voida sanoa sen kannattajiksi. Näyttää siltä, että lähinnä Grotiukseen ja sittemmin Pufendorfiin kytkeytyvä luonnonoikeus ei leviä yleiseen tietoisuuteen ja oikeuselämää hallitsevaksi katsomukseksi niinkään spontaanisti, kuten varsin suurella määrällä oli laita roomalaisen oikeuden. Pikemminkin se yleistyi hallituksen toimenpiteiden ansiosta. Jo ns. karoliinisissa yliopistostatuuteissa v:lta 1655 kehoitetaan opiskelijoita perehtymään paitsi roomalaiseen myös luonnonoikeuteen,⁷ ja vähäistä myöhemmin juridiikan professorinviran hoitamista varten annettujen nimityskirjeiden formula muuttuu luonnonoikeudelle suopeaksi. Valtuutettaessa Olof Wexonius Turun Akatemian juridiikan professorin virkaan 17. 5. 1658 teroitetaan yksinomaan roomalaisen oikeuden opettamisen tärkeyttä kotimaisen ohella mainitsematta sanaakaan luonnonoikeudesta,⁸ kun taas luonnonoikeuden suosijana tunnetun

⁵ Grotius toimi Ruotsin Pariisin lähettiläänä 1634—1644. Pufendorfista tuli luonnon ja kansanoikeuden professori Lundin Yliopistoon 1670 ja Ruotsin hovin hovihistorioitsija 1677. Vasta 1688 Pufendorf virallisesti jätti maan siirtyen Brandenburgin hoviin. Der Grosse Brockhaus V (Wiesbaden 1954), IX (Wiesbaden 1956).

⁶ *Georg von Rauch* mainitsee (Georg von Rauch, Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690—1710, Essen 1943, s. 266—267), että Saksassa esiintyi yliopistoja, joissa luonnonoikeus löi itsensä läpi sangen myöhään. Esim. Tübingenissä luennoitiin Grotiuksesta, Pufendorfista ja Thomasiuksesta vasta 1700-luvun puolella. Ensimmäisessä linjassa marssivat Rauchin mukaan Heidelberg ja Kiel, joista ensiksi mainitussa v:sta 1661 ja jälkimmäisessä sen perustamisesta, v:sta 1665 alkaen luennoitiin luonnonoikeudesta. Rauch kiittää Ruotsin hallituksen edistyksellisyyttä, sillä vuoden 1689 statuueteissa Tarton Yliopistolle annettiin luonnonoikeudelle 'sangen suuri sija'.

⁷ *Blomstedt* 1964 main. kirjoitus. Jo 1650-luvulta lähtien oli Upsalan yliopistossa — eräin keskeytyksin — olemassa luonnon ja kansainoikeuden professorin virka. Ensimmäisenä virkaa hoiti Petrus Gavelius. *Annerstedt* 1909, s. 199.

⁸ Kuninkaalliset ja kanslerin kirjeet 1640—1713 (Helsinki 1940), s. 57—58.

Axel Kempen nimityskirjeessä v:lta 1671 on asianlaita toisin. Siinä kehoitetaan Kempeä antamaan opetusta roomalaisessa ja kotimaisessa oikeudessa edellistä jälkimmäiseen verraten kuitenkin niin, että hän 'erityisesti ja enemmän' osoittaa luonnonoikeuden ja kansojen oikeuden ration kuin ylenmääräisesti kaikenlaisia lakeja, jotka ovat enemmän omiaan erehdyttämään kuin perehdyttämään opiskelijoita juridiikkaan.⁹ Samaa formulaa käytetään Matthias Svederuksen nimityskirjeessä v:lta 1686.¹⁰ Professori Falanderin nimityskirjeessä 15. 4. 1682 korostetaan paitsi luonnonoikeuden myös kotimaisen oikeuden merkitystä roomalaisen oikeuden jäädessä niiden varjoon. Professoria kehoitetaan opettamaan roomalaista ja kotimaista oikeutta 'kuitenkin välttämällä edellisen liian laajaa soveltamista ja vertaamista jälkimmäiseen'; molemmissa tulee selvittää ratio 'erityisesti luonnon ja kansojen oikeudesta, ja sen lisäksi johdattaa lakia opiskelevat itse käytäntöön Ruotsin lain ja asetusten mukaan'.¹¹ Esivallan kiinnostus luonnonoikeuteen aiheutui tuskin ensi sijassa poliittisista syistä, sillä oppisuuntaa alettiin arvostaa jo ennen itsevaltiuden aikaa — myös Kaarle XI:n holhoojahallitus pani sille paljon painoa. Tosin Kaarle XI:n aikana sen asema nopeasti vahvistui. Luultavasti valtaneuvoksilla oli perusteellisimmin ulkomaisia opintoja harjoittaneina parhaat edellytykset uuden doktriinin omaksumiseen.¹²

Vasta 1680-luvulta lähtien luonnonoikeus alkaa vaikuttaa merkittävämmiin tuomiokäytäntöön.¹³ Mitään täysin hallitsevaa asemaa se ei vielä sataluvun lopullakaan saa; sen osana oli ollut pitkään jäädä toisen valtavirtauksen, saksalais-roomalaisen oikeuden varjoon.

⁹ Kuninkaalliset ja kanslerin kirjeet, s. 100.

¹⁰ Kuninkaalliset ja kanslerin kirjeet, s. 195—196.

¹¹ Kuninkaalliset ja kanslerin kirjeet, s. 133—134.

¹² Vrt. edellä s. 60. Tutkiessaan roomalaisen oikeuden omaksumista Ruotsissa *Jägerskiöld* (1963) ei ole ulottanut tutkimustaan valtaneuvostoon vaan vain hovioikeuteen, jonka hän katsoo koostuneen 'kvalifioiduista juristeista', kun taas valtaneuvostolla oli toisenlaatuinen 'rekrytointi' ja olennaisesti toinen tehtävä. (*Jägerskiöld* 1963, s. 4). Edellä selostettu näyttää horjuttavan tuon päätelyn perusteita.

¹³ *Jägerskiöld* 1963, s. 101—127.

Kristiina-kuningattaren valtaneuvostossa v. 1653 antaman lausunnon mukaan roomalainen oikeus kelpasi toissijaiseksi oikeuslähteeksi maassa. Kuitenkin jo samalta vuosikymmeneltä lähtien roomalainen oikeus sai luonnonoikeuteen vihkiytyneitten taholta osakseen varsin kärkevääkin arvostelua,¹⁴ mikä sataluvun loppua kohti edelleen voimistui. Oppisuunnat muodostuivat kilpaileviksi ja joutuivat lopuksi jyrkkäänkin ristiriitaan luonnonoikeuden kannattajain pitäytyessä tiukasti kotimaiseen oikeuteen.

Luonnonoikeus saavutti lopullisen voiton vasta 18. vuosisadalla.¹⁵ Oppisuunnan pääauktoriteettien tuotantoa käännettiin ruotsiksi ja ajan etevimmät kotimaiset oikeusteoreetikot kuuluivat sen vakauksellisiin kannattajiin. David Nerhman-Ehrensträhle ilmoittaa v. 1729 julkaisemansa teoksen otsikossa johtavansa käsiteltävät oikeusperiaatteet luonnon laista ja Ruotsin oikeudesta. Niin Nehrman kuin Abrahamssonkin pitäytyivät läheisesti kotimaiseen perinteeseen, jonka he näkivät parhaiten vastaavan luonnon lakia.

* * *

Myös lakikomissiossa näyttäytyy sama kehitys. Jo muistiossa, jonka on arveltu liittyvän lakikomission syntyyn, mainitaan jäsenistöstä puhuttaessa luonnonoikeuden tuntemuksen tarpeellisuudesta.¹⁶ Valmistelukunnan toiminnassa onkin tuolla doktriinilla sijansa alusta alkaen eikä voi mitenkään väittää, että vain Leijonmarck olisi ollut luonnonoikeuteen perehtynyt. Mm. Hasselin kannanotoissa esiintyy joitakin viitteitä luonnonoikeudellisesta katsannosta, jos kohta roomalaisen oikeuden vaikutus näkyy vielä selvempänä. Lindschöld vetoaa ilman sattumanvaraisuutta luontoon, järkeen ja omaantuntoon. Kaikkein tuntuvin — Leijonmarckia lukuunottamatta — näyttää tämän oppisuunnan vaikutus olleen Gyldenstolpeen. Luultavasti Gyldenstolpen ja Leijonmarckin samanlainen koulu- ja opiskeluympäristö muovasivat heidän ajatteluaan samaan

¹⁴ Esim. Mathias Björncloun lausunto v. 1655. *Annerstedt*, 1909, s. 199.

¹⁵ *Almqvist* 1946, s. 12; *Jägerskiöld* 1963, s. 118—124.

¹⁶ *Posse* 1850, s. 332—333.

suuntaan. Doktriini sai myös selviä ilmauksia säännöksiin, kuten erityisesti naittamisinstituution kohdalla todettiin.

Kuitenkaan tämän oppisuunnan ei vielä vuoden 1690 vaiheilla voi katsoa kuuluvan komissiotyötä hallitseviin tendensseihin, siksi usein siitä poikettiin tai se jätettiin huomioon ottamatta ja siksi syvästi vihkiytyneitä useimmat jäsenistä olivat toisaalta kentällä käyttäjien oikeuskiistojen arsenaaleihin ja toisaalta saksalais-roomalaisen oikeuden oppeihin. Myöhemmin ilmeisesti tapahtui muutosta luonnonoikeuden hyväksi. Luonnonoikeuden yleinen vallallepääsy ei voinut olla vaikuttamatta myös lakikomission toimintaan. Naimiskaaren kohdalla tätä muutosta ei paljonkaan näy, koska kaaren asuun ei suurestikaan puututtu v:n 1692 jälkeen. Sen sijaan muualla asenteen vaihtuminen näyttäytyy, myös suhtautumisessa lainlaadintatyöhön yleensä. Mahdollisimman suuri muuttumattomuus ja pysyvyys, jotka olivat tavoitteena alusta alkaen, saivat yhä tärkeämpää arvovarausta osakseen. Tähän vaikutti poliittisen tarkoituksenmukaisuuden tavoittelu; varsinkin alemmat säädetyt suhtautuivat epäilevästi lainuudistuksiin, joten oli suotavaa vakuuttaa laista tulevan pysyvä. Toisaalta oppimattoman kansan omaksumiskyky oli hidas. On kuitenkin ilmeistä, että myös ideologia on muuttumattomuuspyrkimyksen takana. Vuoden 1734 laista jätettiin taloudellinen ja politicalainsäädäntö pois sillä perusteella, että nämä alueet ovat helposti muuttuvia, ja mukaan otettiin taas kaikki tarpeelliset, 'mitä yksityisen elämiseen hyvinjärjestetyssä valtakunnassa kuuluu'.¹⁷

Kansliapresidentti Arvid Horn toivoi puheessaan vuoden 1734 valtiopäivillä säätyjen vahvistavan lain, jonka hän sanoi olevan 'niin oikeudenmukainen ja selvä laki, ettei se meidän eikä meidän jälkeläistemme aikana kaippa mitään parannusta'.¹⁸ Säädetyt hyväksyi-

¹⁷ Vrt. *Forsman* 1896, s. 427. *Reuterskiöld* 1934, s. 404. Lausunnon laati revisio sihteeri Bernhard Cederholm. *Hemmer* II s. 53. Vrt. myös Gyllenstolpen lausunto s. 81. Leijonmarckin lausunto s. 80. Käsite »hyvin järjestetty valtakunta» on tyypillistä luonnonoikeudellista terminologiaa ja tarkoittaa maata, jossa laki on päitsi luonnon mukaista myös ja ennen kaikkea mahdollisimman aukoton erityisesti yksityisen kansalaisen kannalta, jotta vältettäisiin mielivaltaa.

¹⁸ *Forsman* 1896, s. 422: *Posse* 1850, s. 366. Vrt. myös *Westmanin* (1912, s. 60—61) siteeraaman memoriaalin kohtia 1—3 Hornin lausuntoon.

vät lakiteoksen 'yleiseksi, pysyväksi ja muuttumattomaksi Ruotsin laiksi' omasta ja jälkeentulevien puolesta.¹⁹ Puhuva ja merkitsevä osoitus siitä, miten valmistuneeseen lakiin suhtauduttiin, saadaan valtaneuvos Gustaf Bonden kirjoittamasta 'Kunink.Maj:n ja Valtakunnan Kanslia Kollegion Esipuheesta Lakiin'. Sen alussa sanotaan:

'Kaikkivaltiaan Jumalan ja hänen pyhän tahtonsa luonnollinen tietämys on kirjoitettu kaikkien ihmisten sydämiin niin syvästi, että ei ole tavattu ainuttakaan kansaa, joka olisi voinut tunnustaa olevansa vaille Jumalaa ja Lakia. Pikemminkin ovat kaikki yksimielisesti perustaneet yhteiselämänsä ja viihtymyksensä Jumalanpalveluun ja Lakiin. Vaikka Kansanlaki on sittemmin poikennut Alkusääntäjän oikeasta tarkoituksesta, todistavat kuitenkin heillä tavattavat säännökset (laitokset — inrättningar), että he ovat olleet vakuuttuneita molempien välttämättömyydestä. Edelliseen nähden ihmisillä ei ole mitään vapautta, vaan heidän täytyy välttämättömästi pysyä siinä, minkä Kaikkiviisas alkuunpanija on säätänyt. Mutta säännösten (inrättningen) ihmistenkeskisen yhteisön suojaksi ja parhaaksi hän on jättänyt mainitulla perustalla terveellä järjellä vahvistettavaksi, määrättäväksi ja muutettavaksi. Mitä varovammin (huoellisemmin — försigtigare) tämä on säädetty ja mitä tarkemmin sitä ylläpidetään, sitä onnellisemmaksi se tekee Seuraajansa. Lain kohtuullisuus ja iäkkyys antavat vastaansanomattoman todistuksen sen asukkaiden eduista ennen muita, kunniaissa, oikeuksissa ja ikivanhassa omistuksessa.'²⁰

Pyrkimys mahdollisimman muuttumattomaan ja pysyvään lakiin edisti omalta tärkeältä osaltaan jo 1734 vuoden laissa paikoin näytettyvää yleismäärein operoivan lainlaatimistekniikan käyttöä kasuistisesti, esimerkein etenevän esitystavan ohella ja sen asemesta. Käsitteelliseen esitystapaan ei näy siirrytyn suinkaan huomaamattomasti ja tiedostamattomasti vaan suuressa määrin tietoisesti, tietyistä syistä. Käsitteellinen esitystapa nähtiin *keinona* tärkeinä pidettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Näistä päämääristä oli keskeisin lain

¹⁹ Förarbetena VIII, s. 304.

²⁰ Lausunnona yhdistyvät toisaalta Grotiukseen, toisaalta lutherilaiseen teologiaan palautuvat luonnonoikeudelliset oppisuunnat. Vrt. *Grotius* 1632 I:I:XII—XVI; *Almquist* 1946, s. 8—10, 13; *Runeby* 1962, s. 37.

muuttumattomuus ja pysyvyys. Siihen viitataan jo komission syntyä edeltäneessä merkittävässä memoriaalissa²¹ ja myös valmistelukunnassa alusta alkaen. Yleismääreiden käyttöön pakotti niinkään vaatimus lain 'täydellisyydestä', oikeuden käytössä ilmenneen horjuvuuden estämiseksi. Tarkastusviranomaisille tähdennettiin, että tarkoituksena oli saada laki kaikkia tuomioistuimissa esiintyviä tapauksia varten ja niitä kehoitettiin erityisesti tarkkaamaan, löytyisikö tapauksia, joiden ratkaisuun ehdotus ei tarjoaisi säännöstä.²² Näin aikaisempi käsitys soveliaimmasta lainlaatumistavasta sai väistyä. Sen mukaanhan lain tuli sisältää tietyn esimerkkitapauksen kustakin varioivasta tapausryhmästä. Analogiapäätelmien voitiin siitä johtaa laki erilaista, mutta samansukuista tapausta varten. Lain 'aukottomuus' oli tältä näkökannalta sula mahdollisuus, sillä tapausten variointi joissakin suhteissa oli todellisuudessa miltei loputonta eikä mukaan voitu ottaa esimerkkiä jokaisen poikkeuksen varalta. (Vrt. s. 14). — Leijonmarck näyttää kallistuneen lähinnä kasuistisen esitystavan suuntaan, joskin käsitteellisen tekniikan soveltamismahdollisuudet olivat vielä hämäriä niillekin, jotka sitä periaatteessa suosivat.²³ Pojan avioitumista käsittelevässä memoriaalissa on useita kohtia, joista ilmenee, että käsitteellinen metodi oli Leijonmarckille suhteellisen vieras.²⁴ Toisaalta häntä arvelutti se harkintavalta, mikä tällöin pakostakin oli tuomioistuimelle myönnettävä — ilmeisesti näkemättä samaa vaaraa ainakaan yhtä suurena analogiapäätelmien käytössä.

* * *

Kaiken kaikkiaan Leijonmarckia on pidettävä uuden suunnan esitaistelijana huolimatta siitä, että hänen kannanottonsa yksityisissä kysymyksissä antavat usein kuvan vanhoillisesta, aikaisempaan pi-

²¹ *Posse* 1850, s. 332. Muistiossa mainitaan myös lain yleisluontoisuutta puoltavana seikkana se, että valtakunnan yleisen lakiteoksen on oltava käyttökelpoinen kaikissa provinseissa. Tähän näkökohtaan ei lakikomissiossa viitattu.

²² SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. XV, ff. 1—1 v.

²³ Vrt. s. 70, erityisesti Gyldenstolpen vastausta Leijonmarckille.

²⁴ Vrt. liite n:o 3, s. 280, 283—284.

täytyvästä miehestä. 17. vuosisadan luonnonoikeus jätti kannattajansa monasti vaille käyttökelpoista periaatetta tai valmista mieli-pidettä, vain sivusta seurailijan asemaan. Näin ollen Leijonmarckia on pidettävä jossain määrin yksipuolisena lainlaatijana, eikä hänen panostaan voida kvantitatiivisessa suhteessa rinnastaa eräiden muiden komissiojäsenten työhön. Hän oli teoreetikko, idealisti, jonka vahvana puolena ei ollut käytännön vaan doktriinin tuntemus ja joka mieluiten puuttui lajoihin periaatteellisiin kysymyksiin kuin vähän kantavuutta omaaviin yksityistapauksiin. Kuitenkin monissa varsin tärkeissä lainkohdissa Leijonmarck edusti teoreettisen lähtökohtansa ansiosta uutta, myöhemmin sijaa saavaa katsomusta. Merkittävin tässä suhteessa oli hänen individualisminsa, joka korosti yksilön oikeusturvaa ja vapautta, kuitenkin sellaisena, ettei se tukahduttaisi toisen vastaavia oikeuksia. Aatteellisuutensa ja idealisminsa ansiosta Leijonmarck noudatteli suhteellisen itsenäistä, ajan poliittisista valtatendensseistä riippumatonta katsomustapaa, joka mahdollisti objektiivisemmän asenteen esille tuleviin ongelmiin kuin voi olla niillä, jotka tiiviimmin kuin hän pitäytyivät ajan päivänpoliittisesti aktuaaleihin periaatteisiin.

Liite n:o 1.

M.A.¹

Ödmiukt memorial

Upsatt af secret.

Leijonmarck

1) Om adelige morgongåfwor finnes fuller uthi dr: Christinae Stadga af Ao: 1644 förordnat så widja the gifwas i fast arfwegodz och dess räntor; men om morgongåfwor gifwes i aflinge, löösören eller penningar, står intet förmält, frågas fördenskull huru dher medh förhållas skall?

2) Ibland annat angående morgongåfwor är emellan landz- och stadzlagen dhen difference, att effter landzlag gifwes morgongåfwa sedan dhe hafwa natt sammanlegat; men effter stadzl. skall hon gifwas på bröllopszdagen, och förr än brudgummen går i säng med bruden, [frågas fördenskull (?)] huru wijda sådan difference är nödig att achtas och exprimeras?

3) Uthi dhct 8 Cap. giffmb. Ll. röres om brölloppz, barnesööl, begrafning och uthförzel (?) och omkostnadh; och emedan leges sumptuariae näpligen kunna så beskrijfwas, att icke tijderna dhem förändra; dy förminnes om icke det är bäst att lembna dhen materien heelt uth?

4) Een giff qwinna som gör hoor, har effter landzlagen Cap. 11. förgiort icke allenast morgongåfwa, uthan och alt hwadh hon war gifwen och giff till; men effter stadzlagen Cap. 11. har hon förgiort morgongåfwa allenast, och nämnes intet om dhct öfriga: frågas fördenskull om icke straffet i dhct fallet bör wara lijka? emedan defecten af stadzlagen synes böra af landzlagen såsom modren upfyllas.

5) Såsom en hustro, som gör hoor, har förgiort alt hwadh hon war gifwen och giff till, och landzlagen helt och hållet går förbij hwadh mannen förwärkat, om han gör hoor, men stadzlagen allenast säjjer att mannen förgiordt dhen fördeel som skulle hafwa af oskipto godzen effter hennes död, frågas huru dhermed skall förblifwa?

¹ UUB. Palmschöldska samlingen, vol. 119, ff. 91—95. Memoriaalin laati Leijonmarck ja se esiteltiin lakikomisiossa 17. 12. 1689.

6) Om straffordningen angående lönskeläger och hoor skall införas uthi giftermålbalcken.

7) Om lägersmåhl under trolofning och echtenskapzlofwen synes forda ett serskilt capitel för sig, om icke fördenskull dhet så kan skie?

8) Om thet är af nöden att röra om förbunde gifftermåhl, i anseende till slächt, skyldskap, svågerlag och andra orsaker?

9) Skildnad i trolofning och ächtenskap synes fuller höra till kyrkieordningen, [som doch (?)] remitterar någre sådane måhl till werdzlig rätt, frågas om icke något der om skall röras?

10) Hwem sig å naturens vägnar gifta må eller intet. Item när skildnad skeer i ächtenskap, hwem som bör förese the barn, som bägge föräldrarna kännas wid; och hwad hwar och eens gifftorätt är wid sådant tillfälle, säjjer kyrkieordningen fol. 75. höra till werdzlig rätt; men dherom finnes doch i lagen icke förordnat, frågas om icke öfwer sådane casus bör formeras en wiss lag och förordning?

11) Uthi adelige privilegier af Ao: 1622 art. 4. så wäl som i 1665 stadga om olaglige gifftermåhl finnes fuller förmält, hwadh straff adelige personer böra undergå the försee sig med lönskaläger och olaga gifftermåhl, frågas, om sådant skall föras in i gifftermålbalcken, så att dhet för dem skall blifwa een stadig lag?

12) Om någon aflar barn medh sin fästemo, sedan trolofningen är öfwerstånden, fast än icke wigzlen derpå föllier, hwilken kan studza antingen genom dödsfall, eller mannens mootsträfwigheet att låta wijga sig; frågas om sådane barn icke böra considereras för ächta barn och taga arf effter fadren, i synnerheet om hon effter kyrkieordningen förklaras för hans hustru?

13) Om någon ogiffit man wäldtager een ogiffit qwinna, och hon sedan betänkiandes sig will hafwa dhen samma till ächta man; frågas om han tå skall undergå straff och hurudant dhet wara skall?

Liite n:o 2.

M.B.¹

Memorial på någre questioner angående giff-
termåhla balcken stält effter capitlen.

Cap. I.

1) Thet är wäll klaart at enckia är i gifftermåhlshandel sin egen målsman. Men emedan Ärfd.b. Uppl. förmåler at enckia ma sielf rada giptu sinni, medh faders rada och skyldaste frändä, dy frågas, om det är nödigt at här tillsätta faders och fränders råd.

2) Om en tienstepijga, som är fader och moderslöös och inga slächtemän eller förmyndare hafwer, kan giffta sig utan målsman och om icke dess hussbonde och maatmoder bör af frijaren der om ansökt blifwa?

3) Om icke legitima ålder bör observeras i gifftermåhl, och i lagen införd blifwa, at ingen man böör giffta sig innan han är 18 åhr och ingen qwinns person innan hon är 14 åhr gammal?²

Cap. II.

1) Om en trolofning, som på mannens sijda skeer i dryckesmåhl, skall wara laglig och ständig.

2) Om troloofning som skeer medh en person hwilken är afwita.

3) Om rätter målsman ej är så när tillstädes att han om gifftermåhlet kan befrågat blifwa, om icke då den må wara i faders och målsmans stadh, som hennes bästa wetta will?

4) Om trolofning hwar på följt lägersmåhl, skall praefereras (?) ett senare medh kyrkionens band confirmerat gifftermåhl. Loccen. (?) 67.

¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag. sign, G. B. I:3. Memoriaalin laati todennäköisesti Leijonmark ja se esitettiin lakikomissiolla 20. 12. 1689.

² Pykälä 3 kokonaisuudessa lisätty.

Cap. III.

1) Om sonen är äfwen så pliktig som dottren, at taga föräldrarnes samtycke till sitt giftermåhl och förwercka arfwet der han deremot gör?

2) Om then ena af föräldrarne samtycker och den andra ej, skall dåttren då mista arf effter båda.

3) Om thet är tienligt at inföhra här angående adelsjungfrur, när the begå lönskeläga eller taga man emoot faders och moders wilia, at the tå förutan arfwet hafwa och förwärckat sitt frälse, effter det 22 Cap. Konungabalcken, samt adel. privileg.

4) LL. cap. 3 & 1. gör åthskilnadh emellan möö af laaggifftha säng och frillabarn, om thet icke än bör observeras.

5) Om modrens samtycke är så nödigt, som faders och om någon son till laga åhr kommen theremot tager sig hustru, hwadh straff han skall underkastat warda, och om han mister arfwet effter modern.

De filijs adoptitijs frågas om något skall röras.

Cap. IV.

1) Om icke något bör inföhras om sängiakiöp, i anledning af Helsingelagen Ärfd, f. 9. Upll. Ärfb. f. 9. Jordab. LL. c. 29.

Cap. V.

Om förord som man och qwinna pläga giöra sig emellan när the träda till giftermåhl, synas wara betänckeligt at fatta ett särdeles capitel, emedan thet 1. har anseende^a (?) lijka som en ny och positiv Laag. 2. gifwer mången anledning att gå ifrån rätta lagens förordning och formera sig pacta antenuptialia effter egit tycke, hwarigenom ofta händer 3. at sådant skeer in praeiudicium tertij et fraudem creditorum, deraf sedan 4. yppas många inconvenientier, strijdigheeter och processer; frågas fördenskull om icke det bäst skickas sig at den casus om förord under ett paragrapho införes uti capitlet, angående gifftorätten, doch såsom casuestt., nembl. skulle thet hända at man och qwinna giöra förord etc.

^a Sanat 'synes wara' ylivedetty

Liite n:o 3.

M.C.¹

Enfaldigt och oförgripligt betenckiande öfwer dee quaestioner: om een sohn har macht att förlåfwa och giffta sig uthan föräldrarnes wett och willia, och der thet skeer, hwad straff ther på bör statueras i lagen?

Om thenne quaestionen äre åtskillige meningar hoos the lärda. Sombliga hålla så för att een son sedan han är kommen till laga ålder, har frijheet och macht att giffta sigh, uthan föräldrarnes samptycke; men Azorius (Azzo?), part. 2. Instit. Moral. lib. 2. säger sådant böra förståås, när een son icke tager någon wanrychtat eller abject person, uthan dhen som honom i ståndh och wilkor likj är. Sombliga giöra här widh een åtskildnadh emellan necessitatem et honestatem, tyckiandes fuller wara honestum och höfligit; men icke necessarium och oumgängeligit att sonen tager föräldrarnes samptycke, derföre dhe och sålunda utthya jus civile Roman. nembl. l. 2. ff. de ritu nuptiarum et l. de sponsalib.

Men andra igen säija det wara jure Canonico uphäfwit, efftersom dhe och statuera sådant stråfwa emoot libertatem matrimonii och een rätt echtenskapz frijheet, hwar till hörer Canon Concilij Tridentini sess. 24. Can. 9 in decreto de reformat. matrimo. hwarest sub poena anathematis förbiudes, att ingen på något sätt anten directe eller indirecte må förwägra sine underhafwande eller andra, echtenskapz frijheeten; Jemwäl in decreto de matrimoniis clandestinis straffas anathemate eller medh förbannelse dhe som falskeligen påstå, att echtenskap, som een son uthan föräldrarnes samtycke ingådt, bör hållas för ogiort, och att det står i föräldrarnes macht, sådant att gilla eller uphäfwa.

Bellarminus tracterar och dhenne quaestionen lib. 1. De Matrimonii Sacramento c. 19. der han statuerar att sonens samptycke allena giör tillfyllest att stadfästa echtenskapet, och att sådana gifftermåhl icke kunna af föräldrarna uphäfwas; men han säger doch sönerne icke giöra wähl deruthinnan, om dhe

¹ UUB. Palmschöldska samligen, vol. 119, f. 195—241. Memoriaalin laati Leijonmarck ja se esitetiini komissiolle ensi kerran 26. 8. 1690.

uthan skälig orsaak föräldrarna oåthspordt och emoot theras willia, sig uthi echtenskap begifwa.

Åfwanbemelte Axorius håller och så före, att på dhe orter der en gammal sedwana är, eller *lex patria* det förmår, att sönerne uthan föräldrarnes samptycke icke måge tråda i ächtenskap, så bör sådant hållas och effterlefwas, alldenstundh det wore illa att bryta lagen och uthan föräldrarnes rådth begifwa sigh i otiänlige ächtenskap, som intet anstå deras ståndh, slächt och familie, eller och som kunde föda af sigh kijf, tråtor och oenigheet, haat och abederwillia eller annat ondt.

Pufendorff *De Jure Naturae* anförer denna quaestionen lib. 4. cap. 2. p. 836. giörandes een åthskildnad emellan *officium pietatis* och *obsequium imperio paterno* respondens, så och emellan then rätt fadren äger som een fadrer och then han hafwer som ett *caput familiae*, jämwäl hållandes så för att *patria potestas* naturligen icke strækker sigh vidare än som behöfwes till barnens upfostring och tuchtelse, intill dess dhe sig sielfwa kunna föreesee, hwaruthaf slutet, att föräldrarna icke kunna uphäfwa barnens moot theras willia ingångne gifftermähl, emedan the *praesumeras* sådant hafwa giordt sedan the kommit till fullt förståndh. Men likwäl säger han, *officium pietatis* fordra att barnen taga föräldrarnes rådth och icke theras willia emootsträfwa; doch kunna the icke annullera eller till intet göra, om något emot sådant *officium* wore skedt, ty den obligationen att taga een annans rådth, förtager icke enom den machten att disponera om sitt eget. Omsijder stadnar han deruthi, att heröfwer kan giöras civil lagh, hwilken bör efterlefwas, fast än rättsinte föräldrar en sådan dhem effterlåten potestet pläga medh försichtigheet bruka, och icke wara deruthi för stränga.

Grotius *De Jure Belli et Pacis* rörer och dhenne quaestionen lib. 2. cap. 5. seijandes dhem feela, som tyckia föräldrarnes samptyckie lijka som af naturen fordras till gifftermähl: ty alla dhe argumenter, som dhe framhafwa, proba intet annat, än att dhett anstår sönerne wäll och är *conveniens eorum officio* att taga föräldrarnes samptycke, det Grotius och medgifwer, dock medh sådant förbehåld och temperament, att föräldrarnes willie icke måtte wara obillig. Hwaruthaf dock icke föllier att sonen icke skall hafwa macht att giffa sigh fast föräldrarna intet willia. Men att dhe Romar och någre andra nationer hafwa statuerat gifftermähl wara uthan föräldrarnes samptycke om intet, och stå att uphäfwas, thet, säger han, är icke af naturen, uthan flyter af lagstichtares willia.

Erasmus Sarcenius, hwilken medh stoor flijt har sammansatt ett helt *corpus Juris Matrimonialis*, tracterar denne quaestionen widhöfftigt pag. m. 79 etc., dock deels generaliter, deels angående döttrar in specie, men om sönerne rörer han intet.

Gail l. 2. observat. 95 anförer denne quaestionen, dock icke om sönerne, uthan döttrarna allena, statuerandes att om een dotter uthan fadrens samptycke togo een ährlig och braff man, så bör hon icke allenast hålla det gifftermählet

fast, uthan och dosera henne på kiöpet, men om hon togo een owärdig, så är han intet bebunden att dosera henne, uthan har fast mehra till öfwerflöd effter mångas meening foog att giöra henne arfwelöös; hwar af Gail genast tager tillfälle att explicera hwadh genom een owärdig förståås, nembl. qui turpitudine uitae et infamia laborat, som förer elact lefwerne och är wanrychat men ingalunda förstås dher medh een af ringare herkompst eller af ringare medel, allenast han är af godh frägdh, goda seder, och ährliga föräldrar född.

Muuius (Maevius) Exercitat. 29. §. 23. säger att sonen medan han är in potestate patris, är han jure civili bunden att taga fadrens samtycke elliest uphäfwas gifftermålet; jure naturali fordras fuller fadrens samtycke de honestate, men icke de necessitate: jure canonico kunna troolofningar, men icke fullkombnade giftermåhl i brist af fadrens samtycke uphäfwas.

Ibland I[uris]c[onsul]tos här i Sverige moverar H.Clas Rolamb i sine Obs. Practicis l. 3. Obs. 3. item Locceni så wäl i des Exercit. disp. 4. thes. 21. som i des Synopsi Juris dissert. 3. fol. 57. denne quaestionen först in genere, och sedan in specie, så wijda dottren anbelangar, men om sonen röra dhe intet, eij heller om straffet. D. Mich. Gyldenstolpe uthi sin Collatione Juris Sueconi et Rom. hwilken elliest i sin korthet är nervosus nog, går denne saaken heelt förbij, så som een ting som intet gör till essentielle matrimonii, fast än han förklarar sponsalia föräldrarnes samtycke föruthan kunna uphäfwas.

Carpzov, in Consistoria lib. bland annat till denna materien hörande, tracerar denne quaestionen ex professo, de finit. 52. et 53. remonstrerande, att om döttrarne under dheras 25 år giffta sikh emoot föräldrarnes willia, kunna dhe jure civili exhaeredera; Men om dhe äre äldre, så ställer han saken först i twijkan, och änteligen sluter att döttrarna öfwer 25 år icke böra eller kunna derföre arfwelöse giöras, att the sig moot föräldrarnes willia giffta, beropandes sig och på Lutheri ordh: Ehe ich wolte solchen beürischen muthwillen in vätterlicher macht leiden von solchen groben luntzen, welche von der ehr ihre kinder rahten und sie heissen sich hinter solcher wätter willen verloben. Den wäterliche macht isst den wättern von Gott gegeben, nicht zum muthwillen, noch zum schaden der kinder, sondern dieselbige zu fördern und zu helffen etc. Definit. 54 berättar Carpzov, att i Saxen är föräldrarna effterlåtit i sådant fall exhaeredera döttrarna till helfften af legitima eller och effter omständigheteerne till heela legitimam; men om sönerne rörer han intet.

Flere I[uris]c[onsul]tos synes onödigt här wid att andraga, williandes man allenast höra, hwad för rationes pro et contra häruthinnan pläga moveras.

Rationes, hwilka tyckes binda sonen till att söka och taga föräldrarnes samtycke till dess gifftermåhl äro fuller mångahanda, men i synnerhet föllliande:

1) Gudh hafwer befalt hedra fadher och modher, hwilken heder icke allenast fordrar sonens wyrdnad, uthan och lydnad emoot föräldrarne, så att dhe

ju i så angelägne saaker, som gifftermähl är, böra rådfråga föräldrarna och the-
ras råd höllia. Therfore och Paulus till the Coloss. 3. v. 20 säger: I barn warer
edra föräldrar lydige i all thing; ty thet täckes wäll Herranom.

2) Finnes express lagh i den H. skrift der föräldrarne befalles att see sine
barns echtenskap före. Exod. 34. v. 16. Deut. c. 7. v. 3. Deut. 29. v. 6.

3) I den H. Skrift finnes och exempel huruledes föräldrarne hafwa giffit
theras söner: nembl. Agar tog åth sin son Ismaeli hustru uthur Egypti landh.
Genes. 21. v. 21. Abraham skickade sin tienare Eleazar att taga åth sin son Isac
hustro i sitt fädernesland och af sin slächt, men icke af Cananesdöttrar. Isac
skickade sin son Jacob till Mesopotamien att taga sig ther Labansdotter till
hustro. Gen. 28. v. 2. Judas gaf sin förstfödde son Jer en hustro som heet Tha-
mar. Gen. 38. v. 6. Elliest finnes och exempel att sönerne hafwa begärt giffit-
mähl af theras föräldrar. Om Simson wid. Jud. 14. v. 2.

4) Här widh öfwerensstämmen UpL. Erfb. c. 8 §. 1. Nu gipter bonda son
sin eller dotter sina. Hwaruthi lagen ingen åtskildnat gör emellan son och dotter.

5) Annor folks lag kommer och her medh öfwerens, serdeles den romerska
leg. unic. § 1. de raptu virg. 8. 3. § si emancipat. ff. Then saxiske lagen efwen så.

6) Nya svenske kyrckieordningen cap 15. § 6. statuerar det samma, nembl.
Will een mansperson etc.

7) Exempel gifwes och af hedningar tå Cyrus tog sig Cyaxaris dotter till
hustro effter sine föräldrars råd och samptycke. Således är och geltii mening.
l. 2. Noct. Att. c. 7.

Hoos Euripidem in Andromacha finnes, att när Orestes begärte Hermiones
gifftermähl, fick han till swar, den saken höra till fadrens arbitrium och gott-
finnande.

Rationes in Contrarium

1) Esau tog sig hustru emoot föräldrarnes willia. Genes. 26. v. 34. 35.

2) Jacob tog fuller sig en hustro medh föräldrarnes wett, men dhe öfrige
tweene tog han dhem owitterligen. Gen. 29. et 30.

3) Tobias tog sig och hustro föräldrarna owitterligen. Tob. 7. etc seqq.

4) Isac uphof intet Esaus gifftermähl, fast han honom owitterligen och moot
hans willia tog sig hustru, mycket mindre woro hans barn af sådant gifftermähl
illegitimi.

5) Widh sådane gifftermähl finnes lika wähl det förnämsta essentielle
matrimonii, som är mutuus contrahentum consensus.

6) Trälrar kunna giffta sig emoot theras herrars willie, huru mycket mehra
sönerne emoot föräldrarnes.

7) Lutherus och andra theologi påstå, att fast än barnen hafwa gifft sig
emoot föräldrarnes willia, och der lickwäl är copula carnalis tillkommen, så
kunna sådana gifftermähl intet ryggas eller uphäfwas.

8) Om föräldrarnes samptycke skulle wara aldeles nödwändig till barnens
gifftermähl, så skulle derigenom betagas libertas matrimonii och blifwa af ett

fritt wärck ett twunget. Hwar till kommer thet Quintil. declam. 256 säger: Nusquam libertas tam necessaria, quam in matrimonio et quis enim amare alieno animo potest?

9) Thet är gammalt ordspråk: *Conjugia sunt fatalia*. Gifftermåhl giörs i himmelen.

10) Joseph tog sin hustru i Egypten uthan sine föräldrars weet och samp-tycke. Gen. 6. 4. v. 45.

Flere sådane rationes kunna fuller in utramque partem colligeras och uppsättas, men som thet intet stoort giöra till quaestionens decision, emedan the på bägge sidor kunna så och så tydas och expliceras att föga öfrigit blifwer, hwar på man sig i detta fall fästa kan. Ty hwad den H. Skrift anbelangar, finnes fuller ther generale praeceptum, att hedra föräldrar, men endoch denne specialis casus der under kan dragas, så finnes han lickwäl intet der specialiter namngifwen eller tracterat, ey heller exprimeres der straff på dhem, som moot föräldrars willia sig giffta, mycket mindre att sonen woro i lijka consideration medh dotteren. Den Romerska Lagen är åter alt för skarp och härrörer mehra, som Grotius säger, af lagstichtarens willia, än Naturens Lagh, finnandes man till öfverflödh hoos dhe Romare hafwa warit dhee hårda lagen i bruk ex lege Regia Romuli, att en fader ägde macht icke allenast öfwer barnens egendomb och actioner, uthan och hade potestatem liberam in corpus et vitam, samt jus vitae et necis. Vid. L. in suis, II. ff. de lib. et posthum. l. fin. C. de patr. potest. Item Halicarnass. l. 2. Plus tanti. in Romulo. hwilken lagh dhe Perser och Athenienser jemwäll brukade. Men som sådant i hedendomen passerat, och har nästan större obligation än dhett bruket i gamla tijder uthi Sverige, att man medh våldh tog sig hustrur, till förtygandes att och andra senare ordningar serdeles de jure Canonico sådant i Christendomen ändrat och uphäfwit; dy är icke heller Romerska lagen att rätta sig effter i detta fall, serdeles emedan främmande civile stadgar kunna fuller gifwa något efftertänckiande, men äre både i sig sielf föränderlige och hafwa ingen fullkomblig vim arguendi hoos oss. Hwadh widkommer Sweriges lag, så finnes föruthan kyrkicordningen, icke heller något, som egentligen hörer till denne quaestionens decision, efftersom och dhe orden i UplandsL: Nu gipter bonde son sin, äro allenast relationswijs införde och constituera ingen regulam, att sådant necessario skall skeep, mycket mindre uttrycker poenam öfwer sonen, om han icke tager och föllier fadrens råd.

Dhett måste här böra reflecteras på, är kyrkicordningen, hwilken lickwäl i detta fall tyckes vara mycket general, determinerandes ey heller hwadh straff den son undergå bör, som emoot fadrens willia sig giffter, uthan förwijser saken till werzlig rätt.

Men hwadh the ofwanföre allegende Authores och theras meningar anbelanger, så märcker man wäll hwad skilliachtigheet hoos them finnes, först in genere, men serdeles in specie, att dhe dhenna queastionen om sönerne lijtet eller intet ventilerat, mindre sagt theras tanckar om det straff, som een olydig

son jure civili i dhetta fall skulle kunna skattas böra undergå, så att man fördenkull af them till een rätt och fullkomblig decision heruthinnan icke någon anledning hafwa kan. Hwadföre man wid thetta tillfälle salvo eorum aliorumq. judicio sielf måste see och efftertänckia, hwadh heruthinnan synes stå att sluta.

Nu såsom främst och först är nödigt att distinguera, på dhet man ej må stadna i confusion, uthan deste lättare träffa det föresatte måhlet, så tyckes föllliande distinctioner böra här widh i acht tagas.

1) Giörs åtskildnad emellan sönerne, som äre ännu sub patria potestate sampt i fadrens huus och brödh och emällan them, som ifrån fadren dragne ähro och sig sielf willia och kunna försörja, serdeles på främmande och aflägne orter. The förre äre skyldige att taga föräldrars, serdeles fadrens råd; men the senare icke så, efftersom deels ogörligheeten dhem hindrar som wijses af Josephs och Tobiae exempell, deels ingen nödvändigheet dhem dhet synnerligen påläggger, alldenstundh för dhem synes wara nog, om the allenast skriftteligen att betyga dheras wyrdnadh föräldrarne ther om notificera; warandres och herhoos för dhem een tacitus consensus att praesumera, sedan föräldrarne släpt sönerne widh theras mogne ålder ifrån sikh i upsåth, att the sig sielt förese, föda och nähra måge. Hwilka ofta, som foglar, flya kring i werlden och sökia hwar på sitt wijs att skaffa sikh näste, samt hafwandes pro symbolo fata viam invenient, måste stundom exponera sig i stora fahror och wåga det kiäreste. Men the som ännu äro under föräldrarnas wäldh och i theras huus och brödh, äre igen af tweggehanda consideration, anten minorenes af omogen ålder, eller majorenes till mogen och laga ålder kommen. Om minorennibus praesumeras intent gerna att the thet giöra kunna, ty på den eena sijdan äre the under föräldrarnes, serdeles fadrens aga och heeter, som Syract säger, galenskap är uthi piltens hierte etc., på den andra sijdan taga och Prästerna sin plicht i acht, att the icke så lätt, som unga personer torde willia, föräldrarne oåtsportd dhem troolofwa eller sammanwijga: är fördenskuld sådan casus raro dabilis [debitus (?)]. Om och en Majorennis skulle till gifftermåhl skrijda, så kan thet åter hända på mångahanda sätt, 1) att han fuller sitt upsåth föräldrarna uptäckt och icke kan säijas them oåthsport giordt, men lickwäl sedan the theras miss-hag låtit föstå, har han emoot theras willia och uthan theras samptycke trädt uthi gifftermålet icke så stoort af föracht moot föräldrarne, som mehra af den swagheeten att icke hafwa kunnat regera sine passioner eller dämpa des up-tända kärleek. 2) Kan thet hända, att sonen icke eens säger föräldrarne till för ähn thet är skedt, hafwandes icke heller intenderat der medh förnembli-gast föräldrarnes föracht uthan af fruchtan att blifwa i sitt upsåth hindrat, gripit till det rådet att föräldrarna owitterl. winna amatam. 3) kan thet hända att han af ebrietate, fast än icke ebriositate råkat förgriipa sig, då han mehra föräldrarnes commisereras än straff och hårdheet wärdh. 4) Kan thet hända, att sedan föräldrarne fådt wetta sonens förehafwande och honom afrådt, han lickwäl icke allenast förachtar och förkastar theras råd, uthan och till öfwerföldh möter them anten gäckeri, försmädelige ordh eller annan groff sijdhwyrdnadh.

Hwadh the twenne förre händelser anbelanger, synes wara swårt att förordna wiss straff i lagen, efftersom omständigheterna mycket kunna variera och hielpa till misigation. Men then fierde händelsen är intet mehra att simplex delictum in non consulendis parentibus, utan förökes af then senare påkombne grofwa sijdwördnaden så högt, att thet wähl må skattas wärdt medh exhaeredation af föräldrarna att yfwas och ihogkmmas.

2) Giörs åtskildnad emellan söner, som icke allenast äre skickeligare både att råda och föda föräldrarna än the them. Widh hwilken händelse fuller är honestum och decorum, att sonen giör föräldrarna den ähran, men icke synes det wara så necessarium, att anten echtenskapet i brist der af skall lijda, eller föräldrarna strax böra sådant medh aflösgjörelse yfwa alldenstundh en sådan och så wettig son praesumeras det icke giort af föracht, uthan wettandes föruth att föräldrarna medh hans som skickelig- och förståndigares willia nögde wara, hållit det för adiaphoron och ceremoniale. Till exempel. Een gammal bonde eller gumma, som å nyo äro blefne barn har een son, som är kommen till stoor dignitet i werlden; om han icke just tager deras samtycke till sitt gifftermähl, eller them sine tanckar uppenbarar, så är intet strax att praesumera, att han giort dhem till misshag, efftersom dhe sigh der på kunnat ringa nog förstå warandes nogsampt kunnigt, att sådana föräldrar ofta mehra medh frögde tährar, än medh missnöije förnimma dheras barns goda compostamenter och framsteeg, fast sådant skeer dhem owitterligen.

3) Giörs åtskildnad emellan söner, hwilka hafwa föräldrar af een kättersk eller förkastelig religion, the ther icke gerna see att sönerne sig genom gifftermähl medh andra af rättare religionen beblandas, och emellan them, som äro af den reena och rätta religionen. Hwadh the förre widhkommer, så är sonen i det fallet intet plichtig att lyda föräldrarna, och sträcker sig sonlig lydnad icke widare än uthi ad avos, tagandes sådant ännu större stryckia af religions stadgarne: Men dhe senare, emedan the af rätta religionen äre, så wetta dhe sigh och der effterhålla, lijmächtigt Gudz, Naturens och Werldzig lagh.

4) Giörs och äfwen på föräldrarnes sijda åtskildnadh emellan skickelige och oskickelige att gifwa råd.

5) Äfwen är åtskildnad emellan långt aflägne och närwarande föräldrar.

6) Men i synnerheet giörs åtskildnadh emellan föräldrar, som äre wällwilliande, och emellan them, som af hwariehanda orsaker äre missunnande och illwilliande. Dhe förres samtycke tages billigt, the senares icke lijka säkert, ty ofta hafwa föräldrarna den swagheeten att icke befordra gifftermählet 1) på thet dhe icke måge bringas att gifva uth anten någon medgiffth eller annan serdeles stijfadren tillhörande rättigheet. 2) kunna the wara af elake menniskior, men i synnerheet af andra syskonen till widrigheet öfvertalte, emedan dhet hec- ter, frände frände wärst; fratrum quoq. gratia rara. Hwaruthaf föllier:

7) Att emedan orsakerne kunna wara mångehanda, så måste ju giöras änteligen åtskildnadh emellan föräldrarna, hwilcka hafwa sonticas causas och

fulla skähl till mootwillien, och emellan them, som af een eller annan swagheet, uthan rättmätig orsaak, sig emoot skäligen sökte gifftermähl sättia.

8) Menteras och att distingueras emellan patriam potestatem, härörande af Naturens lagh och emellan then som civil lagh och stadgar sig grundar. Hwad den förra wedkommer, så består hon in officio pietatis att styra och råda barnen, emedan the sig sielfwa i feel af fult förståndh icke råda eller föresece kunna, men then senare går offta der öfwer, som tillförenne om Romerske lagen för-mält är, warandes så åtskillig, som lagstichtarens willia och ländernes seder i det fallet variera pläga, hwilken nebl. andra folck civil lagh oss intet obliogerar, men then Naturliga Lagen, så wijda hon af sundt förnufft dicteres, måste tiäna oss till rättesnöre.

9) Här widh wore och wärdt att giöra åthskildnadht emellan fadrens och modrens wälde. Fadren såsom af mognare förståndh äger then rättigheeten, som lagen honom tillägnar de potestate patria: men modren icke så, i synnerheet sedan hon trädht uthi annat giffte, då hon snart kan föllia sin då hafwande mans råd, hwilken warandes styffader icke altijdh will barnens bästa, och heeter då, att den som får styffader den får och styfmoder och vice versa. Skulle nu någon son emoot een sådan moders willia giffa sikh; hwem kunde wäll sustinera honom böra derföre blifwa sitt arfsrätt förslustig.

När man nu sådane distinctione rätteligen intager och till saaken applicerar, så föda the af sig i ställe för den generale offanföre framstälte quaestionen een heelt limiterat fråga. Nembl.

Om en son, hwilcken ännu är sub patria potestate och i fadrens huus och brödh, hafwandes föräldrar, som honom icke allenast wäl råda kunna uthan och willia, lickwäl af blott föracht och sijdhwördnad moot them, tager sikh een wanrychtat person till hustru, föräldrarna till sorg och dheras familie till skam och neesa, om säger jagh, een sådan af föräldrarne icke kan giöras arflöös? Hwartill svaras aldeles affirmative, som widh den första distinctionen här framanföre förmäles. Och woro äntå icke förmycket att han dessuthan underginge annat straff olydige barn till warnagell.

Men den frågan will der hoos och wara moverat, om det är rådeligit, att införa denne casum uthi lagen, serdeles i gifftermähla balken?

Pro affirmativa äre fölliande rationes.

1) Delictum i sådant fall är stoort och som det icke bör lembnas ostraffat, så bör och lagen exprimera, hwar uthi straffet skall bestå.

2) Casus är klaar och tör offta förefalla.

3) När sådant i lagen införes, så kan mängen taga der af underwijsning och warnagell, samt rätta sitt lefwerne der effter.

4) Det ländet till lagens fullkompligheet, när casus införes, men när den uthslutes, är tecken till ofullkompligheet, emedan domaren tå intet har i det fallet att döma effter.

Rationes pro negativa:

1) Denne casus existerar sällan, wettandes man neppeligen exempel här i Sverige derpå, kunnandes man ej heller gerna praesumera, att sonen en så grof wanwyrdnadh emoot föräldrarne skulle föröfwa; och om skiönt ett eller annat sådant exempel woro passerat, så hecter doch una hirundo non facit ver. Helst efftersom.

2) Den casus är aldrig tillförenne infördh i någon Swensk lagh, och lærer icke uthan stoorä skähl wara uthsluten och förbigången.

3) Man finner och neppeligen i någre fremmande nationers lagar förmält om straff derpå. Ty den Romerske håller wäl medh att giftermålet kan uphåfwas, men icke att sonen derföre skall exhaerederas. Dhe andra fremmande lagar röra intet der om, undantagandes dhe Beyerske gamble förordningar, hwilka förmå, att om een son under sina 30 åhr eller een dotter under sina 25 åhr giffter sig moot fadhers och moders willia, så äre föräldrarne, så länge the lefwa, icke skyldige att gifwa them någon medgifft, heiratgut eller så kallat haimstöre; när och föräldrarne döö, så kunna dhe andra af syskonen och swågerlager det samma i acht taga och låta alt i arfzkapet till jempning komma, oachtat hwadh the andra kunnat i föräldrarnes lijftijdh, fram för thesse af slijke gåfwor prosperera, men så kunna doch föräldrarna icke gjöra sådane barn heelt arfwelöse uthan åthminstone låta dem åthniuta legitimam och det naturlige arfskapet till goda. Vid. And. Perneders Ausszug keijserliche und dess heilige Reichs rechte lib. 1. de patria potest. p. 20. Uthi frijburgiske ordningen af åhr 1545 angående Testamentes, förmåles och att fader och moder icke äro skyldige, att gifwa dheras son eller dotter, som uthan dheras willia i giftermålet trädt, mehra än een fierdedcehl af dhet dem elliest borde tillkomma, det öfriga måga dhe låta komma dhe lydige barnen til goda, eller elliest der om förordna, som the willia. Men om een son eller dotter skulle begifwa sig i ächtenskap medh någon lättfärdig person, såsom gemeent berychtat folck, bödels partije, hoorehyllare eller annat sådant, så skulle dhe kunna aldeles arfwelöse göras. Idem ibid. Flere fremmande lagar angående denne casum kan man i hastigheet icke finna, och lærer föga eller intet deröfwer wara statuerat. Den nya Danska lagen sluter och denne casum aldeles uth; hwarföre och emedan legislatores sådant i lagerne så sällan infördt, tyckes det och kunna nu medh foog uthlembnas.

4) Een sådan casus gifwes neppeligen pure talis, uthan varieras af omständigheeterne, derföre wore bäst att lembna den uth under arbitralt straff.

5) Een deel Theologi som tractera casus conscientiae fordra een frijheet för sönerne, hållandets för, att patria potestas icke aldeles kan hafwa rum här wijdh, i synnerheet Balduinus in Cas. Conscient. l. 4. C. 14. casu 6. j.m. 915. anförer desse orden: non tenentur semper obedire parentibus liberi etc. Skulle nu widh giftermåhlsaaker fordras een frijheet för sönerne, som wisseligen och sådant uthan frijheet föga bestå kan, så torde hända, att när somblige föräldrar willia

hålla sönerne under alt för stoort twång, missbrukandes sin myndigheet i dhet fallet, så kunna och sönerne twert om genom sådan härheet förargas och så lunda föränledas till misshagelige gifftermåhl mehra af föräldrarnes gifne orsaak än egit wällande, så att fördenskulld offta swårt är appligera en sådan lag till casum, hwarföre och i anseende der till det synes wäll kunna uthlembnas.

6) Såsom patria potestas består in pietate och icke in acerbitate så torde lickwäl mången taga af denna casu, om han i lagen infördes, anledning att bruka bitterheet moot sönere, så att wore till befruchta här af födas stoort missbruuck och missförståndh föräldrarna och barnen emellan uthi oträngde måhle.

7) Thet händer offta, att legislator deels för thet the sällan hända, deels för andra orsaker skuldh uthsluter casus, hwilka elliest kunde införas, therföre och leg. 5. ff. de legibus står, ad ea potius debet aptari jus, qua et frequenter et facile, quam que perraro eveniunt, hwar till och detta torde kunna appliceras.

Om enckia finnes wäll några, som statuera, att cendoch hon är stadd extra patriam potestatem, så kan hon dock icke giffta sig uthan fadrens samptycke, medh mindre hon wore öfwer sine 25 åhr, tagandes fuller anledning till den meningen af L. in Conjunctione C. de nuptiis, hwarest stå desse orden: in conjunctione filiarum in sacris positarum, patris exspectetur arbitrium. Sed si sui juris puella sit intra quindum et vigesimum annum constituta, ipsius quoq. assensus exploretur. Si patris auxilio destituta, matris et propinquorum, et ipsius quoq. adulta reqratur judicium. Men så synes lickwäl Sudermannalagen häruthinnan wara skähligare, hwarest desse orden finnes: änckia ma sielf rada giptu sinni, medh faders rada och skyldaste frända. Doch finnes intet om något straff förmält, om enckian der emoot giör: medh hwadh skähl wille man nu i sådant fall påläggia Enckian straff, emedan det här till i heela werlden icke är medh laga straff ihogkommit?

Liite n:o 4.

E X¹

Om Giftermåhl

1. Capitel.

Huru man skall sökia sig hustru och hwilken som skall wara hennes rätta Gifftoman.

Will man få sig hustru, så skall man henne af Gifftoman och näste fränder begiära. & 1. Laga Giftoman äro² fader och moder, eller then som the ther till sit yttersta medh full bewiss förordnat hafwa. I brist theraf så äro then omyn-diges nästa fränder, effter som i Erfdabalcken uhrskillies, ty then böör wara närmast äth förmynderskapet, som närmast är till arfwet om hon är ther till fal-len (?), när ingen annan finns, tå är then som domaren ther till sätter, som wedh-lyftigare är till att sec Cap: om förmyndrar och laga målsmän.

2. Capitel.

Huru the skall fästas och wighas: Thens straff, som icke är rätt målsman och lijkwehl uthgifver een qvinna, jämwahl och thens som fäster een qvinna äth twänne män:³ Om barn, som aflas under warande trolofning, eller i löns-keläge, och om Fästning rijfwes.

Wedh alla trolofningar skall Giftomannen tillås (?)⁴ (man till fästa sig een Qwinna), så mäste städes wara Giftoman, wara derwedh till städes och twänne

¹ SRA. Oordnade kommittéhandlingar. Serien II, vol. 14, nr 36. Ehdo-telmassa on erittäin runsaasti poistoja, korjauksia ja lisäyksiä. Vain tärkeimmät niistä on seuraavassa merkitty viitteisiin.

² Pykälä alunperin muodossa »Laga Giftomän är thee, som förmyndare-ordningen förmähler».

³ Teksti jatkui alunperin »Jämwehl och thens plickt som lägrar sin fäst-möö och». Sanat on sittemmin ylliviivattu.

⁴ Sanaa »tillås» seuranneet sanat »man till fästa sig een qvinna» on alle-viivattu, mikä merkinnee, että ne on aiottu poistaa tai niitä muuttaa. Virke on jäänyt epämielikkääksi.

witnen, et witne på hwardera sijdor man och ey qwinna: och thå är lagligen fäst. § 1. Fäster någon som icke är rätter målsman tå böte dr konungen, målsäganden, och härad: Eller wijse medh fullgadh skiähl, att han haft lof thertill af rätta Giftomannen. & 2. Hwilken man som troolofvar een qwinna medh twänne män böte dr s: mt.⁵ Then som lägger sig i annars gifftermåhl sedan laga trolofning är skedd och söker medh all flijt thet samma att rijfwa, han skall böta dr s:mt konungens ensaak. Then som och een annans fästemoö wetandes begiärer bööte dr s:mt.⁶ Bryter någon man eller qwinna sin troo, och inlåter sig medh twänne i ächtenskapshandler så att han eller hon bägge twå lagligen fäster böte

dr s:mt och stånde uppenbahra skrift, fäst än intet lägersmåhl tå emellan kommer; kommer och lägersmåhl ther till, plikte som i cap. om hoor förmäles. Man eller qwinna som sig medh twenne uthi ächtenskapshandler inlåter så att man medh bägge lagl. fäster bööte . . . dr s:mt. & 3. Sedan fästningen är således lagl. skedd, tå skall Sockneprästen, ther bruden boor, sådant tre söndagar för än brölloppet hålles, af predikestohlen förkunna, och⁷ måå han henne med brudgummen sedan saakelööst till samman wighia. & 4. The barn som man under trolofningen medh sin fästemoö aflas, äro ächta barn; jämwehl och thee barn, hwilka man aflar i lönskaläge, när man sedan tager then förnedrade qwinnan till ächta, ty att tå man bättrade modren, så bättrade man och barnen. & 5. När fästning skillies åth igenom af brudens förhållande, tå skall hon gifwa igen the gåfwor, som hon af brudgummen bekommit, och der tillmedh mista them, som hon hafwer skänckt honom. Är brudgummen orsaak till sådan skilliesmässä, tå mister och han sin förning, som hon hafwer gifwit. Äro begge wällande ther till, tå gifwe åter thet the på både sijdor, af hwarannan undfått hafwa.

3 Capitel.

Om möö tager man mooth faders eller moders willia.

Blifwer någon dotter som möö är, sijne föräldrar olydig och tager sig man emoth theras willia,⁸ chwadh hon tager honom till ächta eller till lönskaläge, hon hafwer förgiört fäderne och moderne, men intet annat arf; will fader och moder förlåta henne thes brått, tå tager hon full arfwelått, så frampt hon sådan tillgift lagl. bewijssa kan.

& 1. Gifter sig och någon möö, emoth rätta måhlsmans samtycke, är han hennes nästa frände, så att hon måtte blifwa hans arfwinge, tå hafwer hon i

⁵ Seuraava tekstikohta »Then som . . . ensaak» lisätty.

⁶ Seuraava tekstikohta »Bryter . . . förmäles» lisätty.

⁷ Sanat »måå han henne och brudgummen» lisätty.

⁸ Luku alkoi alunperin sanoilla »Mö som tager sig man emoth faders eller moders willia, chwadh . . .»

lika måtto förbrutit then deelen, hwilken hon ägde af thes qwarlåtenskap ärwa, så frampt hon icke niuter ther på förskohning. Men är han oskyld (?) böte hon tå . . . dr s:mt till treeskiptes, konungen, målsägande, härade eller staden, och hafvi förwårckat 2 åhrs ränta af all rörligit och orörligit godz under konungen.⁹ & 2. Theremoth skall hwarcken fader eller moder eller Målsman missbruka theras myndigheet och thensamma förwandla (?) i hårdhet, så att thee twinga theras barn och omyndige att taga then the icke hafwa willia, eller uthan all skiählig orsaak, af een blott wederwillia läggia sig up emoth theras giftermähl, thet samma för egen nytta skull, hindra oppå lång bäncken (?) draga, then thet gör, är hon fader eller moder bööte konungens ensaak . . . dr smt, är thet annan målsman böte och han . . . dr s:mt konungen, målsägande, härade eller staden, och upprätte then omyndiga all then skada och afsaknat som igenom sådant oskiähligt drögsmähl kan wara tijmat.¹⁰ Lagliga orsaaker, för hwilka förmyndare icke skall wara plichtig att gifwa theras sambytcke till thet äcktenskap hwarefter the omyndige wackla, äro att then henne söker, lefwer oskickeligh. och förer en odygdig wandel, att hon för någon grof missgiärning, ther på ährelööst feel, är blifwen saakfelt, eller i oppenbahrt rykte kommen. Att han intet är lärdt, thermedh han sig och thee sine rätteligh. nära och föda mää, uthan framgent i lättia och yppigheet lefwat. Om the i stånd och wilkor, förmycket olijke äro, så att theraf ett ofelbart föracht och en wiss undergång föllia kan. För fattigdomb, när man ellicst har sin wärldh ährligh. igenomgått, mää ingen nekas.

4. Capitel.

Medh hwad ordh och rätt Gifftoman skall bruden, efter landslag uthgifwa. Och om någon röwer annans fäste Qwinna.

Sedan trolofningen är öfwerstånden, och brudgummen begiärer bröllop, tå mää thet honom ey förfallelööst sönia, uthan tå skall Gifftoman honom bruden medh thesse ordh i händer sättia och säga. Jag gifter tig min dotter syster etc. till heder och hustro, och till halfwa säng, till låås och nycklar, och till hvar triddie pänning, som i ägen och äga fåår i löössoron, I nampn faders och Sons och thens H. Andes. & 1. Efter landslag giftes intet mannen uthi sin hustrus arfwegodz, eller huus eller wattenwärcka then hon medh arfe fångit hafwer, ey heller hon i hans, uthan i alle löössoron, så wähl som i then jordh, som the bägge i warande hionelaget afladh och förwårfwadh hafwa. & 2. Then som röfwer annans mans fästeqwinna, hwilken honon lagl. war trolofwat, han hafwer brutit Edzöre.

⁹ Alunperin »till the fattiga».

¹⁰ Seuraava tekstikohta »Lagliga . . . nekas» lisätty.

5. Capitel.

Medh hwadh ordh och till hwad rätt Giftoman böör bruden uthgifwa, efter stadzlagh.

Medh these ordhen skall Giftoman bruden åth brudgummen öfergifwa och i händer lefwerera. Jag gifver tig min dotter, syster, fräneka etc, till heders och hustru, halfwa sängh, låås och nycklar, och till alt halft, wunnit och owunnit i penningar och löösören: och hwad på landet är i godz eller löösöron eller i Boskap thet skiptes efter landzlag: I namn Faders och Sons Och then H. Andes.

Post caput 5tum

Om Förord, som man och kvinna giöra emellan sig när dhe träda tillsammans.¹¹

The föredagtingningar, som brudgumm och brudh upprätta om then rättighet, som dhe i hvarsannans egendomb skohle få till att äga och huru begges theras boo, emellan them och theras barn samt arfwingar wedh dödzfäll¹² skiptas skall, böör, som all annor förordh, bryta lag; allenast¹³ at the wedachktas thet the skeer skriffteligit medh näste fränders råd i twänne gode mäns närwaro, på thet the måge ännu för Giftermålet wedh rätternes blifwa oplästes och i handlingarne inteknadt och allt theruthi.¹⁴ Gör någon sådane förordh uthom landz och kommer sedan hijt, så skall han i the måtto låta dem för Rätterne opläsas och uthi Protocollerne inskrifwas, om the här¹⁵ något giälla skole. Othi these afskeden måste man, till at undwika all osämia och missförståndh emellan ächta folck, laga så, att all stoor och förmycken olijkheet uthi betingningarne afböijes och förhindres, hwar thet icke skeer, så är lagens embete att komma then till hielp som lijder, och jämka them emellan, såm då bäst skeer, när sådane oskählige afhandlingar blifwa uphäfne, och lagsens förordning i stället igen infördh.

6. Capitel.

Om bruden eller brudgummen döör för än the hafwa natt sammanlegat.

Händer thet sig att bruden döör för än hon kommit i sängh medh sin brudgumme, tå skall hennes lijke åth fader eller hennes erfvingar antwardas, och alt

¹¹ Otsikko alunperin muodossa »Om the föredagtingningar, som brudh och brudgummen giöra emellan sig när the träda i giftermål»

¹² Sanat »wedh dödzfäll» lisätty.

¹³ Seuraavat sanat »at the . . . fränders råd» lisätty.

¹⁴ Sanat »på thet the . . . allt theruthi» yliviivattu, mikä merkinnee, että kohta on aiottu kirjoittaa toiseen muotoon.

¹⁵ Edeltäneet sanat »elliest will, att the» ylipyhytty.

thet, som henne af fader eller fränderne skänckt och gifwit, återlefwereas. Hwar emoth brudgummen (?) tager igen sin förning, som han henne fört hade. Döör brudgumme, tå böör och sammaledes skee medh honom, allenast att bruden niuter och behåller gåfworne.¹⁶

7. Capitel.

Tå the hafwa natt sammanlegat, tå åligger thet honom att gifwa henne mårgongåfwan.

Når man och hustru gifte äro, och the hafwa natt sammanlegat, tå är han hennes rätta målsman, och böör sökia och svara för henne: Tå skall han och så henne gifwa morgongåfwa.

8. Capitel.

Om Ridderskapetz och Adelsens mårgongåfwor.

Ingen Riddare eller Adelsman hafwer macht att gifwa nogon morgongåfwo af arwegodhz och Iordh till ewerdeliga tijder; uthan ther nogon Riddare och Adelsman will gifwa sin brudh morgongåfwo, af sin Iordh och arwegodhz, ta måå han gifwa sit bästa eller ringare säthe, såsom begge parterne bäst sämias åth, tillijka medh landzbooråntan så widt godzen tillräckia, intill sex pundh löster korn, eller förbenämbe korn swarande andra smör, fiske eller järnråntor, äger brudgummen mindre, tå gifwe mindre, kommer bägge delarne om mindre sämbias, fast än han så mycket hafwer, thet stände till bägge parternes aftahl, men eger han mehr, tå hafwer ey wåld mehr att gifwa. Thenne morgongofwo föllier mannen så länge han lefwer, hwadh heller hustrun döör för än mannen eller sedan. Men döör mannen förr, tå behåller hustrun thet uthlåfwade Sätet och Morgongåfwan medh landboråntan och Inventario i husgeråd, Boskap och alt annat thertill deputeradt efter begge theras förmågo och aftahl, emedan hon Enckia sitter; men ther hon går å annat gifte, tå aftrede morgongåfwan, så säte son landbogod, så och halfwa Inventarium alt uthi husgeråd, boskap och booreda, såsom hon thet undfångit hafwer, åth mansens barn eller andra arfwingar, och den andre halfwe deelen behålle hon sielf, eller ther hon förnötter är, kortas på hennes part. Blifwer hon och sittande i sit Enckieståndh, tå behåller hon Morgongofwan oqwaldh till sin död, och sedan gonge morgongofwon till mansens Erfwingar tillbakas, medh halfwa deelen of inventariumet, så och nytta skogen till byggning och wedebrandh, samt andre ägor, som hon kan medh skiåhl bäst; men icke låta uthuggia eller förderfwa skogar-

¹⁶ Luku on jokseenkin lause lauseelta korjailtu jäljestäpäin. Alkuperäisestä tekstistä ei voi saada täyttä selvyyttä. Sen verran kuitenkin on varmaa, että alkuperäisessä tekstissä käsiteltiin vain morsiamen kuolemaa ennen häyötä ja siitä aiheutuvia seuraamuksia.

ne eller husen förfalla för taaklöösa skull; eller elliest låta förderfwa och ruina ägorne; uthan alt skiähligen hålla wedh macht. Och thetta skall altså hållas, hwadh heller the hafwa barn samman eller ey. Ingen Morgongåfwa i Arfwegodz skall här efter räknas barnen för möderne, uthan för fäderne; och wari till Morgongåfwan så then eena kullen arftagen som then andra, och sone twå delar och dottern tridding.

9. Capitel.

Om ofrälses Mäns Morgongåfwor på landet.

Then som å landet gifwer någon morgongåfwo, han måå henne gifwa i Iordh eller i löössöron, hwilket thera honom kan wara beqwähmligast, medh sådan förordh: att afla the barn samman, tå räknas morgongofwan barnen för möderne och ey för fäderne. Komma ey barn emellan, tå behåller then morgongåfwon, som längst lefwer, och then dödes Erfwingar hafwi ingen macht therpå något wijdare klander att giöra.

10. Capitel.

Om Borgerkapetz Morgongofwor i Städerna.

Morgongåfwa må desslikast (?) i städerna som på landet gifwas både i Iordh, Gårdh och reda pänningar eller hwaruthi man hälst will, däch medh these wilkor, att om Mannen döör och hustrun lefwer efter barnlöss, tå tager hon morgongåfwan, then henne är uthfäst, men döör hustron, för än Mannen, uthan barn eller och öferlefwer mannen och hafwer barn, som the i warande hionelaget medh hwarannan aflat, tå är morgongåfwon dööd, hwaruppå hustron eller thes Erfwingar intet wijdare anspråk göra måge.

11. Capitel.¹⁷

Om förbättringar på morgongåfwor.

Alla förbättringar på morgongåfwor under hwad skeen the och gifwes, skole aldeles wara förbunde och afskaffade emedan the löpa emoth lag, och utharma then som redligare är till sinnes, men theremooth rickta (?) then som snickare är, och then sin fördeel uthi annans swaghet söker (?).

12. Capitel.

Hur kona förbryter sin morgongåfwa, och alt thet hon war gift till.

Warder hustron lagl. öfwerlygat (?) att hon hafwer warit sin man otrogen och giort hoor, tå hafwer hon förgiort sin Morgongåfwo medh all then rättighet som hon i Mansens boo ägte, hwilken fördenskull heel och hållen till mannen allena hemfaller.

¹⁷ Luku lisätty kokonaisuudessaan marginaaliin.

Liite n:o 5.

Muutokset naittamisinstituutiota koskevissa luonnoksissa

NI I¹

[Cap. 1]

Om gifftoman, dess rätt och wäld att möö giffa.

[§ 1] Rätter gifftoman för möö eller pijga² är fader eller den han och moder för sin död henne till förmyndare satt och begiärt: är igen sådan, ware tå närmaste släcteman som profwes willia och kunna sig och andre wäl råda och förestå som är, om så finnes, först sambroder; så halfbroder å fädernet, halfbroder å möderne, faderfader och moderfader; faderbroder och moderbroder; så hwar man effter annan som näst är att ärfwa, först på fäderne, så på möderne, och ändtelig den i swågerskapet der till skickelig profwes. Är ingen af them, ware tå then som konungen dess råd hoff- och öfre rätter för adelige barn: landt- eller stadzrätter för andra der till förordnar. Ware doch altijd moder om råd och samtycke till sine barns gifftermål sökt och tiltald, jämwäl den af qwinnoslächten på fäderne eller möderne, hoos hwilken möö, som till ächta begiäres i huus och boo wistas, der ingen annan rätt förmyndare och släctman är.

[§ 2] Hafwer möö och pijga eij fader, moder, släctemän eller förmyndare, ware then i hwilkens huus, wäld och tienst hon wistas om dess gifftermåhl sökt och tiltald; råde doch en sådan sielf bäst hon kan sig förese.

[§ 3] Twijstas om rätt till att möö giffa emällan moder, bröder som till laga åhr komne äre, och förmyndare en eller flere råde the mäst sammanhålla, man för qwinna, fäderne för möderne, eller then som möö willigt utan twång bijfaller; ty att eij må någon fader eller förmyndare gifftomåhl sluta för then han hafwer att råda och förese, utan dess tydelige ja och samtyckie.

¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1636. Förslag sign. G. B. 2. Laadittu toden-näköisesti varhaisintaan 7. 3. 1690, esillä viimeksi 1. 4. 1690.

² Marginaalissa jatketaan »är then henne i sitt wäld hafwer och att utgiffa råda bör som.

[§ 4] Kan den man, som en qwinnas jaord och samtycke till echtenskap begiärt och wunnit, finna dess giffroman af illwillia och oskiähl deras upsåth hindra och wägra; söke han tå den domare qwinnan tillyder, och ware i slijke måhl han med excutoren i gifftomans stad och ställe, med samme rätt att möö fästa och utgifwa, som giffroman sielfwer, ty som gifftermåhl med lag må och bör lösas och ingen gifftorätt hafwa; så må echtenskap med lag och skiälh sin rätt och fortgång winna och niuta.

[§ 5] Ingår någon möö eller pijga echtenskap annorledes, och man tager mot faders, eller moders willia der fader död är, och rätta förmyndare henne eij medhålla, hafwe förgiort fäderne och möderne utan hon wijsa kan det sig af fader eller moder förlåtit, och den, som möö till sådant echtenskap lockar böte . . . Hafwe och i det fall, så och der fader och moder döde äro faderfader och moderfader samma rätt som fader; fadermoder och modermoder, samma macht som moder, arf effter sig att unna dem, som med giffter- och lägersmåhl det förwärckat. Men then emot annan gifftomans wett och willia, möö till echtenskap eller fästning lockar, böte . . .

[Cap. 3]

Om föräldrars rätt uti söners och änckias gifftermål.

[§ 1] Son, som i faders och moders huus och wåld är, och annan näring ellerienst eij hafwer, och sig mot dess willia giffter, ware sin rätt till faders och moders arf förlustig; jämwäl den som uhr faders wåld medienst och egen näring trådd är; så och änckia som maka tager sin faders huus till märckelig last och nesa; gör och änckia eller möö lönskaläger, ware samma lag: kan den brottslige med bref eller wittne wijsa fader och moder för theras dödzdag des³ brott förlåtit, så tage han sin arfwedeel, effter then som honom tillgifwit hafwer. Elliest råde then man som myndig och uhr faders wåld gången är, så och änckia, sielf om sitt gifftermåhl.

[§ 2] Tager adelsman eller möö annan än adel eller dess wederlijke sig till maka utan konungens, faders, förmyndares, eller gifftomans tillåtelse, ware dess barn och afkomma utan adelig stånd, och fasta godz till näste slächt och konungen halfft förwärckat; utan fader eller förmyndare dem tillgifwer, och nåd hos konungen finner. Konungen äger rätt och wåld slijke gifftermåhl laglige giöra och gilla.

³ Sanan 'des' tilalla alunperin »honom sitt».

Nl. II⁴

Cap. 1.

Hwilken rätta giffroman är, när man will sig hustru begära.

Rätta giffroman är fader, doch att modrens råd hores, och effter fadrens dödh moder, doch medh näste skyldomäns råd; men äre fader och moder döde, tå är then som fader, eller medh näste skyldomäns råde modren, widh fult förstånd medh witnen ther till förordnat hafwa. Eliest är then omyndiges näste skyldoman, nembl hennes farfader; dernäst moorfader; dernäst⁵ sambroder, dernäst halfbroder å fädernet; der näst halfbroder å mödernet; dernäst faderbroder; dernäst moderbroder; är eij han till, tå är then, som skyldaster är å fäderne eller möderne. Äre både iämskyld tå är then, som å fäderne är och eij af möderne, man och eij qwinna; doch så, at en af fädernes och en af mödernes näste och widh handen warande skyldomäns råd deriempte inhempas. Skulle och medh skääl pröfwat, at rätta giffroman eij är wällwiliande eller eliest icke beqwem, eller och om strijdh emellan kommer, stände hoos domaren therutinna at förordna, som han bäst och skähligast finner och hon sielf willigt och utan twång bijfaller. Finnes ingen sådan giffroman, som äfwanberört är, tå är then som, rätten ther till förordnar.

§ 1. Hafwer möö eij fader, moder, slächtemän eller förmyndare, bör then, i hwilkens huus och tienst hon vistas, om thess gifftermähl sökias och tilltalas.

Cap. [3].

Om möö tager man emot faders eller moders willia.

Giffter sig möö emot faders eller moders willia, eller låter lägga sig, tå hafwer hon förgjordt fäderne och möderne, men intet annat arff. Will fader och moder förlåta henne thess brått och hon sådant lagligen bewijsa kan, tå tager hon full arffzlåt. Nu är allenast enthera fader eller moder dödh och hon tager sig man emot thens willia, som ännu lefwer, tå hafwer hon eij mehra förbrutit, än then deel henne borde ärfwa effter then i lijfwet är, som hon haar försedt sig emot, när then döör.

§ 1. Giffter sig och möö, effter faders och moders dödh utan rätta giffromans skählige samtycke, böte tijondedeelen af sin då hafwande egendom till dhe fattiga, är hon och effter samma giffroman arfftagande, så hafwer hon äfwenwäll förbrutit arfwet effter honom, så framt han henne hennes brått icke til-

⁴ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag. sign. G B I. Laadittu varhaisintaan 3. 4. 1690.

⁵ Alunperin 'dernäst hennes'.

gifwer. Är hon af adel eller frälse, hafwe förutan åfwanbem(äl)te böter förjordt sin frälserättigheet.

§ 2. Hindrar någon giffroman oskäligen af hårdheet eller för någon sin nytto skull et lagligen sökt gifftermåhl, så förhålles ther medh, som i Kyrckieordningen förmåles och ther saken för werzlig dom kommer, så uprätte all af hidret timande skadan och böte . . .

§ 3. Understår sig någon emot rätta gifftomans weet och willia möö at förleda till hemlig förlåfning, böte . . .⁶

Nl III⁷

Cap. 1.

Hwilken . . . begiära.

Hwilken . . . moder med näste skyldemäns råd. Äre fader . . . som fader wid fult förstånd med wittnen sielf . . . hafwer eller moder medh nästa skyldomäns råd, som förbemält är.⁸ Then omyndigast näste giffroman äre nembl. . . . skyldemäns råd. Skulle och . . . beqwäm, eller och någon twist dhem emellan, stånde . . . finner. Äre ej thesse förbenämde till så äger then i hwilkens huus eller tienst hon som till giffte bedes, wistas, om thess gifftermåhl sökias och tilltalas.⁹

Cap. 4.

Om . . . willia.

§ 1. Giffter sig dotter och möö . . . hafwer hon förwärckat tijonededeelen af sin då hafwande egendom till dhe fattiga, och dessutan stående hoos föräldrarna henne arfwlös at giöra, som i Erfdabalken förmåles.

§ 2. Giffter sig och . . . böte iämwäll tijonededelen . . . så hafwer han thesslijes macht at giöra henne afrwelöös effter sig der han det will.

§ 3. Är det någon af Adelståndet så förhålles ther medh effter privilegierne.¹⁰

§ 4. Hindrar . . . skada och omkostnadh.

⁶ Alunperin tämä pykälä muodossa: »Läckar man möö till hemlig trolofning böte . . .; men rymer han och ther till bårt medh henne, böte . . .»

⁷ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. III. Pykäläjako on lisätty jäljestäpäin ja sitä on kahdesti muutettu. Pohjateksti vastaa edellistä. 1. luku lopullisessa asussaan varhaisintaan 4. 7. 1690, 3. luku 19. 8. 1690.

⁸ Sanat »eller moder . . . förbemältär» lisätty, ja aikaisempi muoto ylivedetty.

⁹ Viimeinen virke lisätty ja alkuperäinen yliviivattu.

¹⁰ Tätä pykälää on useaan otteeseen korjailtu. Aluksi se on saatettu muotoon »Men förbryter sig någon af adelståndet häremot hafwe dessutom förgiort sin frälserätt och förmån». Marginaaliin on merkitty »Detta måste närmare

Nl IV¹¹

Cap. 1.

Hwilken . . . begära.

§ 1. Rätta . . . moder med näst skyldemas råd . . . som fader sielf wid fult . . . wittnen eller moder med näste skyldemäns råde ther till förordnad hafwer.

§ 2. Äro ej the till tå är then omyndigast . . . nembl. hennes sambroder; dernäst halfbroder å fädernet; dernäst halfbroder å mödernet; dernäst farfader; dernäst morfader; dernäst faderbroder . . . tå är then å fäderne närmast, man och ej qwinna; dock . . . näste skyldemäns råd; Men skulle någon annan än rätta gifftoman vara förordnat till förmyndrare tå bör ock hans råd . . . gifftoman.

§ 3. Skulle gifftoman ej vara wälwillande . . . twist emellan dessa förbenämde kommer, så hemställas dommaren at pröfwa och förordna, som han häruthinnan bäst och skiärligast finner, doch så att hennes frija willia och behag wäll och noga ansees.

Nl. V¹²

Cap. 1.

Hwilken . . . begära, och om laga ålder till gifftermåhl.

§ 1. Rätta . . . och behaag jämwell tillbörligen ansees.

§ 2. Ingen tråde i ächtenskap, som icke är kommen till mogen ålder, man till sitt tiugunde och qwinna till sitt fämtonde åhr.

Cap. 3.

Om . . . willia

§ 1. Giffter sig . . . dhjet will.

§ 3. Same lag ware och, om någon mö af adelstånd giffter sig emot faders, moders eller förmyndrares willie: men skulle man eller qwinna der till med

iemkas effter 1622 åhrs privileg» ja »Tyckes böra sättias: så förhålles der medh efter privilegiorne.» Nämä on sittemmin viivattu yli, ja sijaan kirjoitettu tekstissä ilmoitettu muoto. Oheen on samalla merkitty: »Ratio tages af Kyrckioord. Cap. 15. § 16, som nämpner privilegierna.»

¹¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag G.B. IV. Laadittu varhaisintaan 10. 7. 1690.

¹² SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag G.B. V. 1. luku varhaisintaan 2. 9. 1690, 3. luku varhaisintaan 9. 9. 1690.

utan Kl. M:tz samtycke träda i ofrälse giffte, så hafwe och förwärckat sin frälserätt och förmån.¹³

§ 4. Hindrar . . . hindret tagne skada och omkostnadt.

NI VI¹⁴

Cap. I

Om rätta giffroman och laga ålder til gifftermåhl.

§ 1. Rätta . . . eij qwinna, dock med een af mödernes näste skyldemäns råde . . . förbemälte kommer om rättigheet möö att giffitt, så böör . . . fembtonde åhr.

Cap. 4.

Om . . . willia

§ 1. Giffter . . . förmäles.

§ 2. Samma lag ware om een sohn eller änkia, hwilka ännu äro i föräldrarnes huus och brödh gifta sig emoot teras willia, them till förtreet och sijdwyrnad. Men ähre dhe uthom föräldrarnas bo (bröd), så vare äntå plichtige att sökia i sådant måhl theras råd; försummas det utan laga förfall, böte till dhe fattige . . . dahler.

§ 3. Giffter . . . iämbwähl tiugunde dehlen . . . kostnadt.

NI VII¹⁵

Cap. 1.

Om laga giftermåhl, och rätta giffroman.

§ 1. Will någon begära en möö till ächta, han skall thes laga giffroman där om behörigen tilltaha, och henne eij med wäld taga, eller hemligen uthuruset låcka: gör någon annorlunda, så förhåles ther med som Kyrchioordningen innehåller och her i lagen framdeles förmäles.

¹³ Pykälä on ensiksi ylivedetty ja kirjoitettu sitten kahdesti uudessa muodossa marginaaliin. Nämä korjaukset on myöhemmin huolellisesti ylipyyhitty ja sijaan kirjoitettu tekstissä ilmoitettu muoto.

¹⁴ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag sign. G.B. VI: 1—3. UUB. Allmän handskriftsamling B 101 m, B 101 p. Förarbetena IV s. 43—45. Muokattu 12. 9.—18. 11. 1690.

¹⁵ Förarbetena IV, s. 54—55, 57—58, Muokattu 1692.

§ 2. Rätta gifftoman . . . halfbroder å mödernet, doch med faderfaders eller moderfaders råde, sedan faderfader, om ingen af bemälte sam- eller halfbroder lefwer; sedan moderfader, och ther näst faderbroder . . . eij the till . . . han häruthinnan lag likmätigt, bäst och skiärligast . . . hennes frivilliga ja och samtycke . . . ansees.

§ 5. Ingen må lätteligen tillåtit wara att träda i chtenskap som icke är kommen till mogen ålder, man till sitt adertonde och qwinna till sitt fiortonde år.

Cap. 4.

Om någon giffter sig emot faders och moders eller rätte gifftomans willia, och om hinder som gifftoman wijd gifftermål förorsakar.

§ 1. Giffter . . . lägga sig, tå är i föräldrarnes macht henne arflöös giöra som i Erfdabalken wijdare förmåles. Skulle och then som möö lägrat hafwer henne echta willia, så må han doch emot hennes föräldrars samtycke thet intet giöra, med mindre särdeles store skiähl och omständigheter ther till råda.

§ 2. Samma lag ware . . . sijdwördnad, särdeles med beryctade personer . . . theras råd som Kyrkiolagen förmåler.

§ 3. Giffter sig . . . samtycke, och är hon effter honom arfftagande, så hafwe han macht att giöra henne arfwelös effter sig uti sin aflinge och lösoren; är hon intet arfftagande effter honom, tå böte hon en tiugondedeel af sitt uti löst och aflinge hafwande egendom till dhe fattige.

§ 4. Hindrar . . . böte tå gifftomannen 50 daler sölfwermynt . . . kostnad. Men af föräldrarne måge barn i sådant måhl inga böter eller skadestånd sökia.

NI VIII¹⁶

Cap. 1.

Om . . . gifftoman.

§ 1. Om laga . . . år.

Cap. IV

Om någon . . . förorsakar.

Om någon giffter . . . skadestånd sökia.

¹⁶ Förarbetena IV, s. 67, 70. Muokattu 1694.

*Muutokset avioehtoa koskevissa luomoksissa*A I¹

Förord, som brudhgunnen och brudh sin emellan uprätta om then rättigheet the i hwars annans egendom skola få äga och huru begges theras boo emellan them och theras barn samt arfwingar wijdh dödzfall skiptas skall² blifwa i sitt³ wärde, när the strax⁴ skrifteligen i twenne gode mäns närwaro fattas⁵ och wijd behöriga domstoolen ther the boo och theras egendom hafwa⁶ inteknas.

A II⁷

Om förord, som man och qwinna giöra emellan sig när the träda i ächtenskap.

Förord . . . emellan giöra om . . . när the skee utan någons förfång och⁸ strax . . . närwaro författas, samth medh uprättat inventario af hwars annans egendom⁹ widh behöriga domstoolen lagligen inteknas. Giörs sådana förord

¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G.B. I:7. Laadittu ennen 5. 4. 1690.

² Sanat »wijdh . . . skall» lisätty.

³ Sanat »i sitt» lisätty ja niitä edeltäneet sanat »hällas . . . uthi theras yliviiwattu.

⁴ Sanat »när the strax» lisätty ja niitä edeltäneet sanat »men the skola fattas» yliviiwattu.

⁵ Sanat »i twenne . . . fattas» lisätty.

⁶ Sanat »ther the . . . hafwa» lisätty.

⁷ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G.B. I:8. Pohjateksti ennen 5. 4. 1690; lopullinen varhaisintaan 5. 4. 1690.

⁸ Sanat »skee utan någons förfång och» lisätty.

⁹ Sanat »medh uprättat . . . egendom» lisätty.

uthom landz emellan man och hustru, som sedan komma in i landet, så skola the i lika mätto widh wederbörande¹⁰ domstolar upläsas och i protocollen inskrifwas.

A III¹¹
(katkelma)

med . . . inventario och specification¹² af hwars . . . the boo eller egendomen som under deras afhandling begripes belägen är,¹³ inteknas. Giörs . . . skola the så snart the i landet komma lijka sätt inteknas. Hwar annorlunda skeer, hafwer sådane aftaal ingen kraft.¹⁴

A IV¹⁵

Cap. 7

Om . . . giort emällan sig förr än the trädde . . .

§ 1. Förord, som man med sin tillkommande hustru . . . skifftas skall, hålles i kraft och värde, när the äro utan någons förfrång, som den tijden till egendomen någon rättigheet hafwa kan och strax . . . författade, samth medn uprättat . . . specification inteknas, wid behörige . . . belägen är.

§ 2. Giörs sådane förord . . . kraft.

A V¹⁶

Cap. (8)

Om förord . . . man och hustru giöra¹⁷ emellan . . . träda¹⁸ i ächtenskap.

§ 1. Förord, som man och qwinna eller hennes målsman, om han jungfru är, giöra¹⁹ . . . inventario och upsattz . . . krafft.

¹⁰ Sanat »widh wederbörande» lisätty sanan »för» sijaan.

¹¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. GB II:1. Pohjateksti ennen 8. 4. 1690; lopullinen teksti varhaisintaan 8. 4. 1690.

¹² Sanat 'och specification' lisätty.

¹³ Sanat 'som under . . . belägen är' lisätty.

¹⁴ Sanat 'så snart . . . kraft' lisätty.

¹⁵ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. GB III:4 v. Pykälämerkit lisätty. Varhaisintaan 11. 4. 1690.

¹⁶ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. GB V:4—4 v. Varhaisintaan 9. 9. 1690.

¹⁷ Alunperin 'giorde'.

¹⁸ Alunperin 'trädde'.

¹⁹ Alunperin samoin kuin edellä, sitten korjattu tekstiin otetuilla sanoilla 'och qwinna . . . jungfru är'.

A VI²⁰

Cap. 6.

Om förord . . . krafft.

A VII²¹

Cap. 6.

Om . . . echtenskap.

§ 1. Förord . . . och strax förr än wigslen skier, skriffteligen . . . uppsattz öfwer then egendomen the tå hafwa, eller äro berättigade till, inteknas wijd . . . belägen är; doch stånde i wederbörandes behag ehwad han eller hon bemälte inventarium öpet eller förseglat wijd rättens handlingar will liggia låta, när allenast alle bemälte förordz articlar och omständigheter i sielwa förordz skriff-ten införde blifwa.

§ 2. Giöres . . . hustru, som willia, att the här i rijket giälla skola, tå böre the för wigslen wara med laga bewijs stadfästa, och strax inom två monader effter förordz dagen på behörig ort inför rätten som förbemält är, här i rijket angifne och intecknade.

§ 3. Giörs elliest sådane . . . så skola the inom sex weckor sedan the i landet . . . krafft.

A VIII²²

Cap. 6.

Om . . . krafft.

²⁰ Förarbetena IV, s. 46. Ennen 18. 11. 1690, jälkeen 9. 9. 1690

²¹ Förarbetena IV, s. 58—59, Muokattu 1692.

²² Förarbetena IV, s. 71—72. Muokattu 1694.

Liite n:o 7.

Muutokset huomenlabjaa koskevissa luonnoksissa

Hl I¹

Cap. (6)

Om mannens målsmansrätt² öfver hustrun och om mårgongåfwor.

När man och hustru gifte äre, tå är han hennes målsman och bör sökia tala³ och svara för henne; tå⁴ skall han och gifwa henne mårgongåfwa, doch icke högre än en — deel af sin då hafwande egendom, och skola alla förbättringar på mårgongåfwor, under hwadh skien the och gifwas, wara aldeles förbudne.

Cap. (7)

Om Ridderskapetz och frälsesmäns⁵ mårgongåfwor.

Ingen frälsesman hafwer nacht at gifwa af sin arfwejord mehr i mårgongåfwa än en tridiung, och om mannen döör, behålle enkia mårgongåfwan medh inventario af boskap och boreeda,⁶ så länge hon är ogiftt och sig ährligen och wäll i sitt enkiestånd förhåller; men döör hon eller träder i annat giffte, skall mårgongåfwa hemfalla barnen för fäderne och ware till mårgongåfwa

¹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. GB I:6, 9 v. (Todenäköisesti) varhaisintaan 5. 4. 1690.

² Alunperin »rättigheet».

³ Sana »tala» lisätty.

⁴ Alunperin »samt» tå.

⁵ Sanan »frälsesmäns» tilalla alunperin »adelens».

⁶ Sanat »medh . . . boreeda» lisätty marginaaliin.

så then ena kullen arftagen, som then andra och sonen två deelar och dottren tridiung, ther inga barn äro, faller mårgongåfwa mansens arfwingar till.⁷

§ 1. Så länge enkian blifwer i sitt enkiestånd niuter hon wäll mårgongåfwa i godz och jord till thess bruuk och ränta, men ware⁸ ther hoos plichtig at hålla godzet widh macht och thet icke låta förwärra antingen genom skogarnes ut-huggande, huusens förfallande eller eliest genom ägornes och tillhörigheeters förderfwande. Gifwer en adelsman mårgongåfwa i penningar eller löösöron, så må thet skee till . . . men icke ther öfwer.

HI II°

Cap. 6

Om mannens . . .

. . . hustru wijgde äro . . . och hafwandes rätt att sökia . . . henne, samma dag för wijslen bör han . . . högre än 1/6 deel af dess behåldne egendom, wijd dödzfall och skole . . . förbudne.¹⁰

(Elliest må en landtman icke gifwa af sin . . .) Men wille landtman (frålsesman) gifwa mårgongåfwa af sin arfwejord så skall thet icke skee till ewärdelig egendom utan allenast till nyttan och bruket en tredjung¹¹ och om mannen döör . . . för fäderne. Ther inga . . . förderfwande.

⁷ Sanat »och ware . . . till» lisätty. Kohta alunperin muodossa: »såsom slächt» (aluksi), »till närmaste slächten» (sitten), »wederbörande mansens arfwingar» (viimeiseksi).

⁸ Sanaa ware edeltäneet sanat »hawfe intet macht godzet att» yliviiwattu.

⁹ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G. B. II 1—1 v. Pohjateksti varhaisintaan 5. 4. 1690, lopullinen teksti varhaisintaan 8. 4. 1690. Muutokset on siis tehty korjauksina tekstiin, joka täysin vastaa edellistä.

¹⁰ Muutokset kirjoitettu korjauksina tekstiin, joka täysin vastaa edellistä.

¹¹ Tarkoitus lienee ensin ollut korjata kohta muotoon »Elliest . . .» sillä se on kirjoitettu yliviiwatun rivin yläpuolelle. Sen jälkeen lienee kuitenkin tämä teksti hylätty, koska marginaaliin on kirjoitettu »Men wille . . .», vaikka edellinen korjaus »Elliest» on jostakin syystä jäänyt yliviiwaamatta. Kuten havaitaan ovat jälkimmäisessä korjauksessa sanat »en tredjung» jääneet nivellyttämättä tekstiin; koska niitä ei ole myöskään yliviiwattu, lienee aikomus ollut tarkistaa kohtaa vielä myöhemmin.

HI III¹²

Cap. 8

Om mannens . . . mårngongåfwor.

[§ 1] När man . . . för henne

[§ 2] Samma dag . . . wijd hans¹³ dödzfall . . . förbudne.

[§ 3] Gifwer en landtman mårngongåfwä af sin arfwejord, så skall thet icke skie högre än till en triding, och ej till ewärdelig . . . bruket.

[§ 4] Döör mannen så behålle . . . förholler, men ware ther hoos . . . eller husens ägornes¹⁴ . . . förderfwande.

[§ 5] Döör hon eller träder i annat giffte skall mårngongåfwä hemfalla barnen för fäderne och ther inga barn äro, mannens arfwingar.

HI IV¹⁵

Cap. 9

Om mannens . . .
aldeles förbudne.

§ 3 Gifwer någon . . . arfwingar.

HI V¹⁶

Cap. 7

Om mannens målzmansrätt för hustrun och
om morgongåfwä.

§ 1 När . . . hennes rätta målsman sampt må och böör tahla . . . henne.

§ 2 Samma dag och för än wigsclen skier bör han utfästa henne . . . egenomb i aflinge och löösöhron.

§ 3 Mårngongåfwä som mannen på landet gifwer sin hustru räcknas barnomen för möderne och ej för fäderne, äro ej barn dem emellan och hustrun

¹² SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G.B. III 5—5 v. Varhaisintaan 11. 4. 1690.

¹³ Sana »hans» lisätty, samoin kaikki pykälänumerot.

¹⁴ Edeltäneet sanat »förfallande eller elliest genom» ylivivattu.

¹⁵ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G.B. V. Käsitelty 2.—9. 9. 1690.

¹⁶ SRA. Lagkommissionen 1686—1736. Förslag, sign. G.B. VI:2. Käsitelty 12.—18. 9. 1690.

dör, för än mannen, tå hafwe ingen deras arfwingar berättigare, så till morgongåfwan som annan dess effterlätne egendomb.

§ 4 Gifwes morgongåfwa i staden, uti jord huus eller löösöhron, och hustrun med mannen effter hans dödh inge barn hafwer, så tager hoon sin morgongåfwa, men äga the barn tillsammans, så uphörer morgongåfwan, dör och hustrun barnlöös för än mannen så hafwer hennes arfwingar till mormongåfwan ingen rätt.

§ 5. Gifwes morgongåfwan i arfwejord, på landet skall det icke skiee högre . . . besitte då änkan sådan medh inventario . . . förhåller. Då ware deras plicht att hålla . . . förderfwande. Men träder hoon i annat giffte tå skall samma mårgongåfwa med halfwa inventario hembfalla barnen för fäderne och, der inga barn ähro mansens arfwingar till dhen andra halfwa dehlen af inventario behåller hon sielf, eller dher han för nötter ähr, kortas på hennes andehl, döör änkan, eller och i sitt änkie ståndh sig oärligen före håller, så faller mårgongåfwan med heela inventario till barnen, som fäderne eller, der barn dem emellan intet ähro med halfwa inventario mannens närmeste slächt til, den andra halfwa dehlen af inventario tillägnas hustrun eller effter hennes dödh hennes arfwingar om dhe till ähro.

§ 6. Samma lag ware om arfwejord och huus i staden, som på slickt wilkohr gifwes.

§ 7. Dör mannen och ingen wiss morgongåfwa finnes wara uthfäst, tå skall een tolfte part af mannens behållne andehl i boet blifwa hustrun för morgongåfwa beräcknat.

HI VI¹⁷

Cap. 7

Om . . .

§ 1. . . . för henne.

§ 2. Förr än wigslen skier skall han utfästa henne morgongåhwa.

§. Gifwes gåfwan i fast egendom, ware sig arf eller aflinge, skall det icke skiee högre än till en trediedeel af mannens wijd hans dödzfall behållne egendom och andeel i boet, och ehwad gåfwa tå i städerne eller å landet af frälse eller ofrälse personer utfästes, skall then allenast till nyttan och bruket förblifwa så länge hon lefwer eller ogifft är, och sig i sitt enkiestånd ährligen förhåller, och ware hon förplichtad den tijd hon samma morgongåfwa besitter, att hålla then wijd macht, och icke låta then igenom sitt förwållande förwärras: men döör hon eller träder i annat giffte eller sig oärligen förhåller, hemfalle tå samma morgongåfwa med thes inventario af boskap eller boreda, sådant som thet emottagit till mansens barn och arfwingar.

¹⁷ Förarbetena IV, s. 59—60. Muokattu 1692.

§ 4. Utfästes morgongåfwan i lösören, gifwe eij meer än en tijonde deel, och förblifwe tå samma gåfwa gustruns fullkomplige egendom.

§ 5. Stånde i mansens willia att gifna morgongåfwa både i löst och fast eller ettdera, doch icke högre af hwartera än förbemält är, men wäl mindre.

§ 6. Döör . . . utfäst, tå skall hustrun icke dess mindre uti morgongåfwa niuta hälfften af det mannen, som förbemält är högst gifwa kunde.

HI VII¹⁸

Cap. 7.

Om . . .

kunde.

¹⁸ Förarbetena IV, s. 72—73. Muokattu 1694.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I. Asiakirjalähteet

1. Svenska riksarkivet (SRA)

Avskriftsamlingen

— Furstliga personers Heyratzkontrakt, förläningar mm.

— Becchius-Palmcrantz' juridiska samlingar, vol. 17, 18

Biographica, 12. L (Leijonmarek)

Justitierevisionens concept 1689—1696, vol. 1.

Justitie—Lagstiftning. Lagkommissionen 1686—1736

— Ankomna skrivelser, vol. 31.

— Förslag. Giftermålsbalk, vol. 9, 12

— Skrivelser till Kungl. May:tt, vol. 37.

— Strödda handlingar, vol. 32

Kungliga koncept. A. Kungl. brev i koncept, original eller avskrift:
alla lags ärenden, vol. 343.

Lagberedningens arkiv. Handlingar rörande förslag till revisionen av
giftermålsbalken 1913—1918, vol. 4, 5

Oordnade kommittéhandlingar

— Förslag till Giftermålsbalk. Serien II, vol. 14, nr 36

— Kommission angående morgongåva under tiden 1660—1662. Serien
I, vol. 4, nr 49

Riksregistratur 1689, 1690, 1691

Svea hovrätts arkiv

— Codex rationum 1684, 1685, 1686, 1687, 1689

— Libri causarum 1661, 1665

— Testamenten, äktenskapsförord, morgongåvobrev 1628—1774

2. Uppsala Universitetsbibliotek (UUB)

Allmän handskriftsamling, vol. B 101 g 2, B 101 m, B 101 p, B 101 q,
B 101 ö, B 107, B 115 a, B 240.

Nordinska samlingen, vol. 343, 1220, 1392

Palmschöldska samlingen, vol. 119, 122

II. Painetut lähteet

1. Lähteet ja lähdejulkaisut (Tekstissä sitcerattu nimi kursivoitu).
 - Alla Riksdagars och Möstens Besluth samt . . . allmena Resolutioner . . . utgifne af *And. Antoz Stiernman*. Andra delen. Stockholm 1729.
 - Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien I—II, IV. Stockholm 1864, 1899.
 - Förarbetena till Sveriges rikets lag 1666—1686. Med bidrag av statsmedel utgivna av Jan Eric Almquist. Uppsala Universitets årskrift 1933. Juridik 1. Uppsala 1933.
 - Förarbetena till Sveriges rikets lag 1686—1736. Efter offentligt uppdrag utgifna av Wilhelm Sjögren. I. Lagkommissionens protokoll 1686—1693, Uppsala 1900. II. Lagkommissionens protokoll 1694—1711, Uppsala 1900. III. Lagkommissionens protokoll 1712—1735, Uppsala 1901. IV. Lagkommissionens förslag 1686—1697, Uppsala 1902. VI. Lagkommissionens förslag 1698—1718, Uppsala 1903. VII. Utlåtandena öfver lagkommissionens förslag, Uppsala 1908. VIII. Riksdagshandlingar angående lagkommissionens förslag, Uppsala 1909.
 - Justitie Wercket. Kongl. Stadgar, Resolutioner och Förordningar angående Justitien ifrån år 1528 Utg. av *Job. Schmedeman*. Stockholm 1706.
 - Konung Kristoffers landslag (Corpus iuris sue-gotorum antiqui. Volumen XII. Samling af Sveriges gamla lagar . . . utgifven af D. C. J. Schlyter. Lund 1869).
 - Konung Kristoffers stadslag (Corpus iuris sue-gotorum antiqui. Volumen XII. Samling af Sveriges gamla lagar . . . utgifven af D. C. J. Schlyter. Lund 1865).
 - Magnus Eriksons landslag (I nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessén. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien I. Rättshistoriskt bibliotek. Sjätte bandet. Lund 1962).
 - Kuninkaalliset ja kanslerin kirjeet 1640—1713. Helsingin Yliopiston perustamisen 300-vuotispäiväksi. Helsinki 1940.
 - Om tillkomsten av utlåtandena från Göta hovrätt och Östergötaland över lagkommissionens förslag till giftermåls- och ärvdabalk 1690. Ur otröyta källor utgiven av *Nils Edling*. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien II. Rättshistoriska studier. Andra bandet. Lund 1957.
 - Privilegia uthaff Then Stormechtigste . . . Gustaff Adolpf . . . giffne Sveriges Rijkets Råd, Riddekap och Adhel. Ifrån Anno M. D C. XVII in på Åhr M. D C. XXVI. Stockholm 1634.
 - Samling utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar angående Sveriges Rikes commerce, politie och oeconomie uti gemen uppå Hans Kongl.

- Maj:ts Nädigste Befallning gord af Canzlie-Rådet *And. Anton von Stiernman*. V. Stockholm 1766.
- Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessén. I—V. Stockholm 1933—1946.
- Sveriges kyrkolag av år 1686. Utgifven af P. Rydholm. Göteborg 1890.
- Sveriges rikets lag, gillad och antagen på riksdagen åhr 1734. Stockholm 1938.
- Svenska riksdagsakter, under tidehvarfvet 1521—1718 jämte andra handlingar som höra till statsförfattninges historia. Andra delen 1561—1592 (Stockholm 1899); tredje delen 1593—1594 (Stockholm 1894). Första serien (Stockholm 1934).
- Svenska riksrådets protokoll, VII. 1637—1639 (Stockholm 1895), VIII 1640, 1641 (Stockholm 1898), X 1643, 1644 (Stockholm 0000), XV 1651—1653 (Stockholm 1920.)
- Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-protocoll. Med tillhörande handlingar från sjuttonde århundradet II 1633—1636 (Stockholm 1856, III 1636—1644 (Stockholm 1857), X 1668 (Stockholm 1893), XIII) 1680 (Stockholm 1896), XV 1686 (Stockholm 1899).
- Åbo hovrätts universaler 1623—1735. Samlingen gjord af Matth. Calonius. Sarja A I, sarja B (Osaksi käsinkirjoitettu). Helsingin Yliopiston kirjasto.
- Åtgärder för lagförbättring 1633—1665. Urkunder samlade af C. J. Wahlberg. Upsala 1878.

2. Varhaisten kirjoittajien teoksia

- P. Abrahamsson*, Sveriges Rijkens Landz-Lag, som af Rijkens råd blef K. Christopher . . . 1442 stadfäst . . . och efter . . . Carls then Nijondes . . . nädigste befallning, åhr 1608 af Trycket othgången. Nu ånyo andra gången med Anmärkningar uplagt. Stockholm 1726.
- I. Arnell*, Sveriges Stadz-Lag . . . Nu åter å nyo med Anmärkningar oplagd. Stockholm 1730.
- Matthias Calonius*, De pactis antenuptialibus. VIII Cap. GB. Aboae 1781. — Siviilioikeuden luennot. Suomentanut Edwin Linkomies. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja n:o 21. Vammala 1946.
- Cronander*, Oförgripelige Tankar om Giftomanna Rätten och de Brott som deremot begår . . . Stockholm 1761. Helsingin Yliopiston kirjasto. Calonius-Naumannin kokoelma B 75: 34—35.
- Hugo Grotius*, De Iure Belli ac Pacis libri tres, in quibus ius naturae et gentium, item iuris publici praecipua explicantur. Amsterdam 1632. — *J. H. v. Kirchmann*, Des Hugo Grotius drei Bücher über das Recht des Krieges und Friedens, in welchem das Natur- und Völkerrecht und Wichtigste

- aus dem öffentlichen Recht erklärt werden. Aus dem Latainischen des Urtextes übersetzt, mit erläuternden Anmerkungen und einer Lebensbeschreibung des Verfassers versehen I—II. Berlin 1869.
- Samuel Gyldenstolpe*/Sven Agricola, De jure naturae, gentium et civili. De jure publico. Problema II. Aboae 1673.
- En kort tractat om morgongåfwor. Stockholm 1651.
- Job. Loccenius*, Synopsis juris privati ad leges svecanans accommodata. Gothoburg 1673.
- David Nebrman*, Föreläsningar öfver Giftermåls Balken. Stockholm 1747.
- Inledning till Then Svenska Jurisprudentiam Civilem af Naturens Lagh och Sveriges Rikes äldre och nyare Stadgar utdragen och opsatt. Lund 1729.
- Samuel Pufendorf*, De jure naturae et gentium libri octo. Amsterdam 1688 (A Protographic Reproduction of the Edition of 1688. The Classis of International Law. Edited by James Brown Scott. Washington 1933).
- Twenne Böcker om Menniskians Lefnads och Samlefnads Plicht. Förswenskade . . . utaf Anders Wilde. Stockholm MDCCXLVI.
- Über die Verfassung des deutschen Reiches. Verdeutschet und eingeleitet von H. Breslau. Berlin 1922.
- Clas Rålamb*, Observationes juris practicae. Åtskillige Påminnelser othi Rättegångs Saker. Stockholm 1674, toinen painos 1679.
- Job. O. Stiernböök*, De jure sveonum et gothorum vetusto. Holmiae 1672.
- Michael Wexonius*/Johannes L. Klingius, De formis imperiorum et monarchae seu regis constitutione. Aboae 1644.
- /Johannes Ketarmannius, De regis adjuntis, virtutibus et juribus majestatis. Aboae 1645.
- /Andreas Ulstadius, De constitutione politiae. Ejusdemque natura remotiori societate, conjucali, paterna & herili. Aboae 1646.
- Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenniciae et subjectorum provinciarum. Aboae 1650.
- Studium juris civilis Suecoromani cum collatione utrisq. secundum tria objecta. Aboae 1650.

III. Kirjallisuus

1. Painamaton

- C. G. Edelstam*, Förtäckning öfver Becchius-Palmcrantz' samlingar (Koneella kirjoitettu esipuhe Becchius-Palmcrantz'in kokoelman sisällysluetteloon. SRA, 3:e sekt III:A).
- C. Ebreusvärd*, Fragment och utkast till Giftermåls Balken (Lyijykynällä laadittu kirjoitelma. SRA Lagkommissionen 1686—1736. Strödda handlingar).

Ulla Kettunen, Sven Leijonmarck. Lakimies, poliitikko ja historioitsija. Pro gradu-tutkielma 1959. Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellinen laitos.

2. Painettu

- Jan Eric Almquist*, Clas Rålamb som rättsvetenskaplig författare. Svensk juristtidning. 28 årg. 1943.
- Domareregler från den yngre landslagens tid. Uppsala 1951.
- Kompendium över den svenska familjerättens historia. Stockholm 1940.
- Strödda bidrag till civilrättens historia. Stockholm 1953.
- Svensk jurisk litteraturhistoria. Stockholm 1946.
- Svensk rätthistoria II. Efter föreläsningar. Stockholm 1958, toinen painos 1962.
- A. Anjou*, Kongl. Svea hofrätts presidenter samt embets- och tjänstemän 1614—1898. Eksjö 1899.
- Claes Annerstedt*, Upsala Universitets historia. Första delen 1477—1645 (Upsala 1877). Andra delen 1655—1718. Senare Afhandlingen (Uppsala 1909).
- Severin Bergh*, Elias Palmiskiöld och hans samlingar. Nordisk Tidskrift för bok- och biblioteksväsen. Årg. II. 1915.
- Svenska riksarkivet 1618—1834. Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. Serien II.
- Yrjö Blomstedt*, Oikeustieteen tohtoreista ja tohtorinväitöskirjoista 1600-luvun Turussa. Lakimies 1964.
- H. Bornkamm*, Luther und das Alte Testamente. Tübingen 1948.
- Otto Brusiin*, Prosessiteoriaa 1600-luvun Turussa. Lakimies 1964.
- Friedrich Georg von Bunge*, Das liv- und esthländische Privatrecht I. Reval 1847.
- F. F. Carlsson*, Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset III. Stockholm 1875.
- Lizzie Carlsson*, »Jag giver dig min dotter». Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia I. Lund 1965.
- Jacob Wilhelm Chydenius*, Lärobok I i finsk äktenskapsrätt. Helsingfors 1922.
- Herman Conrad*, Deutsche Rechtsgeschichte. Band I. Frühzeit und Mittelalter. Karlsruhe 1954.
- Gustaf Elgenstierna*, Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Med tilläg och rättelser I—VIII. Stockholm 1928—1934.
- Walfrid Enblom*, Privilegiestriderna vid frihetstidens början 1719—1723. Ett bidrag till ständsutjämnings historia. Uppsala 1925.
- E. Estlander*, Studier i äldre svensk förmynderskapsrätt I—III. Tidskrift till Juridiskt Fakultet i Finland 1897, 1903.

- Jaakko Forsman*, Suomen lainsäädännön historia. Sen pääpiirteet. Edellinen osa. Helsinki 1896.
- And. Fryxell*, Berättelser ur svenska historian 17. Stockholm 1852.
- Rudolf Färaeus*, Karl XI:s envælde 1680—1697. Sveriges historia till våra dagar. Åttonde delen. Stockholm 1921.
- A. W. Gadolin*, Lisiä vertailuun 1734 lain holhoussäännösten ja sen lähimpien lähteiden välillä. Juhlajulkaisu 1734 vuoden lain muistoksi. Minneskrift ägnad 1734 års lag. Helsinki 1934.
- Sven Grauers*, Den svenska riksdagen under den karolinska tiden. Sveriges riksdag. Förra avdelningen. Band IV.
- Gösta Hasselberg*, De karolinska konungabalksförslagen och konungens makt över beskattningen. Karolinska förbundets årsbok 1943.
- Eli F. Heckscher*, Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. Första delen före frihetstiden. Andra boken. Stockholm 1936.
- Ivar A. Heikel*, Helsingin Yliopisto 1640—1940. Helsinki 1940.
- Johan Hellner*, Gift kvinnas rättsliga ställning enligt 1734 års lag II. Minneskrift ägnad 1734 års lag II. Stockholm 1934.
- Johannes Hellner*, Hustrus förmåga af rättshandlingar efter svenska förmögenhetträtt. Lund. 1895.
- Ragnar Hemmer*, Suomen oikeushistorian oppikirja II. Perheoikeuden, perintöoikeuden ja testamenttioikeuden historia. Hyvinkää 1954.
- Emil Hildebrand*, Svenska statsförfattningens historiske utveckling. Stockholm 1986.
- Erland Hjärke*, Från Vasatiden till Frihetstiden. Några drag ur den svenska konstitutionalismens historia. Uppsala 1929.
- Åke Holmbäck*, Giftermåls- och ärvdabalksförslagen 1689—1694. Ett bidrag till kännedomen av 1734 års lag. Festskrift tillägnad Wilhelm Lundstedt. Uppsala Universitets årsskrift 1947.
- Lagkommissionen under Gyldenstolpe. Uppsala Universitets årsskrift 1953.
- Om 1686 års testamentsstadga. Föreläsningar vid Uppsala Universitet. Stockholm 1916.
- Enoch Ingers*, Erik Lindschöld. Biografisk studie I. Lund 1908.
- Stig Jägerskiöld*, Adelsprivilegier i Sverige och Danmark. Historisk tidskrift 54. Stockholm 1934.
- Förvärv och förlust av frälse. Bidrag till det svenska jordnaturens och ståndväsendets historia. Statsvetenskaplig tidskrift för politik — statistik — ekonomi. Lund 1945.
- Hovrätten under den karolinska tiden och till 1734 års lag (1654—1734). Svea Hovrätts historia. Stockholm 1965.
- Studier rörande receptionen av främmande rätt i Sverige under den yngre landslagens tid. Lund 1963.

- Utländsk juridisk litteratur i svenska juristbibliotek från tiden före år 1734. Lund 1965.
- Sven Kjällerström*, Kyrkolagsproblemet i Sverige 1571—1682 Samlingar och studier till Svenska kyrkans historia 11. Stockholm 1944.
- Ebbe Kock*, Om hemföljd (förtida arv) i svensk rätt t.o.m. 1734 års lag. Lund 1926.
- Rudolf Köstler*, Die wäterliche Ehebewilligung. Eine kirchenrechtliche Untersuchung auf rechtsvergleichender Grundlage. Kirchenrechtliche Abhandlungen. 51. Heft. Stuttgart 1908.
- W. G. Lagus*, Åbo Hofrätts historia intill den 12. Nov. 1823, då Hofrätten firade sin andra Secular fest. Första Delen. Helsingfors 1834.
- Ernst Landsberg*, Geschichte der Deutschen Rechtswissenschaft. Dritte Abtheilung. Erster Halbband, Tert. München und Leipzig 1898.
- Karl Lehmann*, Verlobung und Hochzeit nach den nordgermanischen Rechten des früheren Mittelalters. München 1882.
- E. K:son Leijonhuvud*, Utredning angående den 1686 tillsatta lagkommissionens i riksarkivet förvarade lagförslag och övriga handlingar I. Meddelanden från Svenska Riks-Archiv. V. 1897—1900. Stockholm 1901.
- Axel Liljestrand*, Juridikens studium vid Åbo Universitet med en blick på den akademiska jurisdiktionen och ekonomi. Åbo Universitets lärdomshistoria 2. Juridiken. Helsingfors 1890.
- Ola Lindqvist*, Jacob Gyllenborg och reduktionen. Köpte-, pante- och restitutionsgodsens i råfstepolitiken 1680—1692. Lund 1956.
- Friedrich Karl Neubecker*, Der Ehe- und Erbvertrag im internationalen Verkehr. Eine rechtsvergleichende Studie im Gebiet des deutschen und ausländischen materiellen und internationalen Privatrechts. Leipzig 1914.
- J. J. Nordström*, Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia efter de äldre lagarna till sednare hälften af sjuttonde seklet II. Helsingfors 1840.
- S. R. D. K. Olivecrona*, Om makars giftorätt i bo och om boets förvaltning. Femte öfversedda upplagan. Upsala 1882.
- Johan Philip Palmén*, Rättshistoriska bidrag till tolkningen af 1734 års lag. Stockholm 1852.
- Johan August Posse*, Bidrag till svenska lagstiftningens historia från slutet af sextonde århundradet till stadfästelsen af 1734 års lag. Stockholm 1850.
- Jully Ramsay*, Var Mikael Agricola ätten Leijonmarcks stamfader. Personhistorisk tidskrift VII, 1905.
- Georg von Rauch*, Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690—1710. Essen 1943.
- Paul Rebme*, Deutsche Rechtsgeschichte mit Einfluss des deutschen Privatrechts. Das gesamte Deutsche Recht. Band I. Berlin 1931.

- Pentti Renvall*, Ruotsin vallan aika. Suomen kansanedustuslaitoksen historia I. Helsinki 1962.
- Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa. Turun Yliopiston julkaisuja B:33. Turku 1949.
- C. A. Reuterskiöld*, Sveriges rikes lag 1734 och 1934 ur rättssystematisk synpunkt. Minneskrift ägnad 1734 års lag I. Stockholm 1934.
- John E. R(oo)s*, Leijonmarck, Sven. Kansallinen elämäkerrasto III. Porvoo 1934.
- Jerker Rosén*, Svensk historia I. Tiden före 1718. Stockholm 1962.
- Nils Runeby*, Monarchia mixta. Maktfördelningsdebatt i Sverige under den tidigare stormaktstiden. Stockholm 1962.
- Göran Rystad*, Johan Gyllenstierna, rådet och konungamakten. Studier i Sveriges inre politik 1660—1680. Lund 1955.
- Johan Sauter*, Die philosophischen Grundlagen des Naturrechts. Untersuchungen zur Geshichte der Rechts und Staatslehre. Wien 1932.
- Gustaf Klemens Schmelzeisen*, Polizeiordnungen und Privatrecht. Forschungen zur neueren Privatrechtsgeschichte 3. Köln 1955.
- Richard Schroeder*, Geschichte des ehelichen Güterrechts in Deutschland II. Stettin, Danzig, Elbing 1874.
- Richard Schröder und Eberhard v. Künsberg*, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte. Siebente Auflage. Berlin und Leipzig 1932.
- Wilhelm Sjögren*, Giftermålsbalken (Förarbetena till Sveriges Rikes lag I). Riksrådets *Joban Skyttes* kommentar till stadslagen. Med inledning och anmärkningar utgifven av Emil Wolff. Göteborg 1905.
- Seth Snellman*, Den stora reduktionen och landslagens bestämmelser om att frälseman, som skattebondes arvinge frälste den ärvda jorden. Historisk tidskrift för Finland. Årg. 4, 1912.
- Otto Stobbe*, Handbuch des deutschen Privatrechts IV—V. Berlin 1884—1885.
- Svenska män och kvinnor. Biografisk upplagsbok 1—6. Stockholm 1942—1955.
- Johan Thyrén*, Makes gäld enligt svensk rättsutveckling. Med huvudskaligt afseende på makes före äktenskapet gjorda gäld. Första afdelningen. Rättsutvecklingen till 1734. Lund 1893.
- A. W. Westerlund*, Åbo hovrätts presidenter, ledamöter och tjänstemän 1623—1693. Biographiska och genealogiska anteckningar I. Åbo 1923.
- K. G. Westman*, De svenska rättskällornas historia. Uppsala 1912.
- Franz Wieacker*, Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung. Göttingen 1952.
- A. Winroth*, Förslagen till giftermålsbalk 1686—1734 enligt handlingar i Riksarkivet. Lund 1890.
- Offentlig rätt. Familjerätt: äktenskapshindren. Lund 1890.
- Svenska civilrätt II. Äktenskaps rättsverkningar. Malmö 1901.

Kaarlo Wirilander, Suomen upseeristo 1700-luvulla. Sosiaalihistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisesta upseeristosta. Historiallisia tutkimuksia XXXIV. Helsinki 1950.

Erik Wolf, Grosse Rechtsdenker der deutschen Geistesgeschichte. 3. Auflage. Thübingen 1951.

Anteckningar enligt professor *R. A. Wredes* föreläsningar öfver giftermålsbalken. Med tillstånd af föreläsaren utgifna af Juridiska Studentfakulteten genom Lars Wasastjerna. Helsingfors 1903.

Heikki Ylikangas, Huomenlahja Ruotsin keskiaikaisten lakien valossa. Historiallinen Aikauskirja 1967.

P. A. Östergren, Till historien om 1734 års lagreform. Lund 1902.

REFERAT

Der Anteil des Finnen Sven Leijonmarck an der Ausarbeitung des Eherechts im allgemeinen Gesetzes vom Jahre 1734

Formulierung der wichtigsten Rechtsinstitute des Abschnitts für Eherecht im Jahren 1689—1694

Die vorgelegte Arbeit behandelt einen Abschnitt der Entstehungsgeschichte des allgemeinen Gesetzes von 1734, die Vorbereitung des Eherechts während der Periode 1689—1694, d.h. eigentlich bis zur endgültigen Formulierung, denn die Vorschläge für Eherecht wurden später nur in ganz unbedeutendem Masse abgeändert; andererseits sind auch die wichtigsten dieser Änderungen in dieser Arbeit berücksichtigt worden. Das Eherecht ist deswegen zum Objekt der Untersuchung gewählt worden, weil zum Mitglied der mit der Ausarbeitung des neuen allgemeinen Gesetzes beauftragten, schon im Jahre 1686 eingesetzten Kommission im Jahre 1689 der finnische Jurist Sven Leijonmarck ausersehen wurde, dem als seine Hauptaufgabe die Formulierung dieses Hauptabschnittes übertragen wurde. In der vorliegenden Untersuchung befassen wir uns nicht mit dem ganzen Eherechtsabschnitt, sondern beschränken uns auf die Ermittlung der Gestaltung der Verlobensinstitute (Giftomannarätt), der Adelsehen, des Ehevertrags und der Morgengabe; einerseits, weil das Quellenmaterial für diese Fragen relativ reichhaltig ist, andererseits, weil gerade diese Phasen der Formulierung des betreffenden Gesetzesabschnittes am wenigsten bekannt sind.

Aus den Dokumenten der Gesetzkommision ist uns eine Anzahl grösstenteils nicht datierter und anonymer Entwürfe erhalten geblieben, ein einigermaßen unvollständiges Protokoll, einige Memorialen und Gutachten der Gerichtsbehörden, neben anderem Material von geringerer Bedeutung. Ein grosser Teil der Originaldokumente ist veröffentlicht in der Arbeit von WILHELM SJÖGREN »Förarbetena till Sveriges rikets lag» I—VIII (Uppsala 1900—1909). Von den in den Entwürfen stattgefundenen Änderungen, sowie von den früher unveröffentlicht gebliebenen Vorschlägen und Promemorien sind die hier infra-

gekommenen Teile in den Anlagen zu meiner Arbeit veröffentlicht (Anlagen Nrn. 1—7).

Die erhaltenen Vorschlagsentwürfe und Memorialien, welche dieser Untersuchung zu Grunde liegen, sind zuerst möglichst gut zeitmässig eingeordnet und identifiziert worden. Diese Arbeit wurde durch Vergleichen der Entwürfe untereinander und mit Hilfe des Protokolls ausgeführt. Der Zweck des Verfahrens war, über diejenigen *Änderungen* Klarheit zu bekommen, welche in den Entwürfen, beginnend mit da herrschender Rechtspraxis bis zu den letzten Entwürfen von Leijonmarck stattfanden. Nach Klarlegung dieser Änderungen ist man bestrebt gewesen, die Motiven festzustellen, d.h. die Gründe, welche diesen Änderungen zugrunde lagen, oder mit welchen diejenigen Mitglieder, welche für die neuen Lösungen eintraten, dieselben motivierten. Ebenso wichtig war es, sich mit denjenigen Argumenten vertraut zu machen, mit welchen die alten Formen verteidigt und die neuen bekämpft wurden. Durch die *Motivierungen*, mit denen die Mitglieder des Ausschusses einen gewissen Punkt der Vorschriften stützten, hat man einen Einblick sowohl in die Natur der infragekommenden Rechtsinstitute erhalten wie auch diejenigen allgemeinen Grundsätze, auf die sich die Arbeit des vorbereitenden Ausschusses basierte. Zuletzt sind Leijonmarcks Standpunkten betrachtet worden, sein Anteil ist eingeschätzt, die Doktrinen und Ideenverbindungen, welche seinen Stellungnahmen zugrunde lagen, sind erläutert worden.

* * *

Schon in den meisten alten schwedischen Gesetzen waren diejenigen welche das Recht hatten, als Verlober aufzutreten, ganz genau aufgeteilt, und die Placierung eines jeden in diesem Reihenfolge wurde durch die Nähe des Verwandtschaftsgrades bestimmt. Diese *Rangordnung der Verlober* machte der Kommission in gewissen Punkten Schwierigkeiten. Das Recht des Vaters, der Verlober zu sein, stand unbestritten, während die Stellung der Mutter schon schwieriger zu bestimmen war. Magnus Erikssons Stadtsrecht und das neue Kirchengesetz (1686) stellten Mutter und Vater beim Verloben einander gleich, doch das allgemeine Landgesetz erkannte die Mutter als Verloberin überhaupt nicht an: es erlaubt der Mutter nur, anderen Verlobern ausser dem Vater Ratschläge zu geben. Die Kommission verwarf gleich von Anbeginn den Standpunkt beider zuerst erwähneter Gesetze, erkannte den Vater als ersten Verlober an, und gab später der Mutter nur das Recht, dem Vater Rat zu geben. Nach dem Tode des Vaters wurde die Mutter als Verloberin anerkannt, sie wurde aber verpflichtet, zuerst bei den Verwandten Rat einzuholen. — Als Motivierung dafür, dass der Mutter hier geringeres Recht zugestanden wurde als dem Vater, wird erwähnt, dass die Mutter zu diesem Geschäft kein ebenso grosse-

Recht wie der Vater hat, dass sich die Mutter, wie auch das weibliche Geschlecht überhaupt, leicht beeinflussen lies, und daher für diese Aufgabe nicht gut geeignet sei, und im Besonderen, dass die Mutter ihrem Wesen nach nicht das sei, was dieser öffentliche und feierliche Akt voraussetzt. Den geringsten Anteil haben die Motivierungen, die Mutter sei intellektuell schwächer als der Vater, und ferner, dass zur Vermeidung von Zwistigkeiten das Entscheidungsrecht einem Elternteil (und einem Verlover überhaupt) zugebilligt bleiben muss.

Ein ernstes Problem bildete auch die Frage, ob dem Bruder oder dem Grossvater der Jungfer das Vorrecht beim Verloben zuerkannt werden sollte. Zuerst gab Leijonmarck, dem alten Brauch folgend, dem Bruder den Vorrang vor dem Grossvater, aber auf Antrag der Versammlung wurde dann das Gegenteil beschlossen. Diese Änderung wurde so motiviert, dass der Bruder, in der Hoffnung ein Erbe zu erhalten, den Interessen der Jungfer entgegen handeln würde, und dass andererseits der Grossvater mehr Autorität und Erfahrung hat, sodass er die Lage besser beurteilen kann. Letzten Endes entschloss sich aber die Kommission dazu, vor allem auf Antrag des Wortführenden, Nils Gyldenstolpe, die Ordnung nochmals zu ändern, d.h. diesem Absatz seinen ursprünglichen Inhalt zurückzugeben. Gyldenstolpe war der Ansicht, dass kein Grund vorlag, vom alten Grundsatz abzuweichen, nach welchem dem *nächsten* lebenden Verwandten an erster Stelle das *Recht* zukam, Verlover zu sein. Gyldenstolpe wies also das keimende Bestreben zurück, das Verloben aus einem Vorrecht in eine Pflicht umzugestalten, es blieb also als ein solches Rechtsinstitut erhalten, in welchem nicht so sehr der Vorteil der Verlobten als derjenige des Verlobers im Auge behalten wurde.

Es konnten Fälle vorkommen, wo die nächsten Verwandten eines Minderjährigen gestorben oder selbst minderjährig waren, und auch im Testament des einen Elternteils keine Verlover eingesetzt waren. Die Kommission war der Ansicht, dass es dann Sache des Gerichts war, den Verlover einzusetzen. Bald jedoch bemerkte man, dass das Gericht in einem solchen Fall nicht einen Verlover, sondern erst einen Vormund bestellen würde, und wenn dann der Vormund schon vorhanden war, würde das Gericht nicht mehr eine andere Person als Verlover einsetzen. Die Kommission, welche die Aufgaben des Vormunds anders auffasste, als diejenigen des Verlobers, war aber nicht sofort bereit, dem Vormund auch die Vollmachten eines Verlobers zu geben, sondern gab einschränkende Vorschriften. Auf Grund derselben erhielt der Vormund das Recht, dem Verwandten, der die Aufgabe des Verlobers übernommen hatte, Rat zu geben (Zu Anfang forderte man auch die Einwilligung des Vormunds, doch davon wurde später Abstand genommen) und erst in dem Fall, dass nahe Verwandte, oder ein durch das Testament der Eltern eingesetzter Verlover nicht vorhanden waren, durfte der Vormund selbst als Verlover auftreten. Offenbar waren die Aufgaben eines Vormunds und die eines Verlobers im Begriff zu verschmelzen, wengleich sie in diesem Stadium noch als Aufgaben verschiedener Natur aufgefasst wurden, dergestalt, dass man die Auf-

gaben des Vormunds als eine *schwere Pflicht* und Belatsung auffasste, diejenige des Verlobers wiederum als ein *Vorrecht*.

Auf Forderung von Leijonmarck beabsichtigte man zuerst, den Arbeitsgeber der Dienstmädchen, den Hausvater, zum Verlobter der Dienstmädchen einzusetzen. Leijonmarck stützte seinen Standpunkt sich auf das Gesetz Mose und auf naturrechtliche Argumente. Zuletzt aber schloss die Kommission diesen Paragraph aus, denn man war der Ansicht, dass es sich eher um ein moralisches als obligatorisches Verlobterrecht handelte.

Das verhänglichste Problem bei der Behandlung der Vorschriften für die Verlobter war ohne Zweifel die Heiratsfreiheit des Sohns und der verwitweten Tochter. Dieses Problem wurde zum Gegenstand langwieriger Verhandlungen, im Laufe derer mehrere verschiedene Gesichtspunkte geltend gemacht wurden. Ein Teil der Mitglieder der Kommission war, gestützt auf das kirchliche und deutsch-römische Recht der Ansicht, dass *alle* Kinder der Verlobtergewalt ihrer Eltern unterlagen. Ein Teil aber sprach das selbständige Heiratsrecht nur denjenigen Kindern ab, die im Hause ihrer Eltern lebten; hatten sie dies Haus verlassen, so waren sie in dieser Angelegenheit im Prinzip selbstständig, doch aus Pietätsgründen und moralisch verpflichtet, über ihre Heiratsabsichten ihren Eltern mitzuteilen. Nach einer dritten Auffassung (vertreten von Leijonmarck allein) war das Verlobterrecht der Eltern in Bezug auf sowohl ihren Sohn als auch ihre verwitwete Tochter ein rein moralisches Recht, und aus diesem Grunde brauchte man hier keine Gesetzesvorschriften. (In den vom Reichsrat gegebenen Urteilen hatte man sich hauptsächlich an die letztgenannte Linie gehalten, deren theoretische Begründung in der sich geltend machenden naturrechtlichen Doktrin lag.) Erst siegte in der Kommission am ehesten die zuerst beschriebene Ansicht: ob die Kinder zu Hause lebten oder ihr Heim verlassen hatten, ob Söhne oder Töchter, ob früher verheiratet gewesen oder nicht, drohte ihnen Strafe. — Später wurden die Bestimmungen gleichmässig zu Gunsten der Kinder gemildert: die Stellung der Eltern wurde geschwächt.

Von Beginn an war die Kommission geneigt, die *Sanktionen* gegen eigenmächtig Heiratende zu verschärfen, wemgleich die Ehe derjenigen, die ohne Einwilligung des Verlobers geheiratet hatten, als gesetzlich betrachtet wurde. Die Verschärfung der Sanktionen wurde hervorgerufen durch die aus dem deutsch-römischen Recht übernommen ausgedehnten Vollmachten zur Enterbung, die die Ehen der Adligen betreffenden, die Befugnisse des Verlobers unterstreichenden Vorschriften der Gesetzesverordnungen und die herrschende kirchliche, die Gehorsamkeitspflicht der Kinder stark betonende Anschauung. Allen Verlobtern, deren Erbe das Mündel war, wurde das Recht bewilligt, Widerspenstige zu enterben. Erst wurde in einem solchen Fall, dass der Verlobter jemand anders war, als einer der Eltern, vorgeschrieben, das eigenwillige Mündel solle einen Teil seines Vermögens an die »Armen« verlieren. Später wurde diese Konfiskationsbestimmung so erweitert, dass sie allen drohte, auch solchen, die unter der Verlobtergewalt der Eltern standen. Absolute, allgemeine Bestim-

mungen über Verlust eines gewissen Besitzsteils bedeuten das Vordringen des öffentlichen Interesses auf das Gebiet des Verlobensinstituts. U. a. Leijonmarck widersetzte sich diesem, weil er die Androhung des Erbeverlusts für besser hielt. Nachdem die Gerichtsbehörden ihre Gutachten abgegeben hatten, schlug aber die Tendenz endgültig in die entgegengesetzte Richtung um: die Sanktionen wurden gemildert. Im besonderen nahm die Bedeutung der Konfiskationen ab, der Verlust des Erbrechts wurde zur herrschenden Strafmassnahme. Die Folgen wurden also wieder abhängig vom Willen des Verlobers, und wurden nicht sonst gefällt. Es war also der alte Grundsatz der zuletzt siegte, obgleich die Sanktionen auch zuletzt schärfer ausfielen, als was sie nach dem alten Gesetz für die Nicht-Adligen gewesen waren.

Besonders wichtig ist es festzustellen, wie *die Aufgabe des Verlobers* denn eigentlich aufgefasst wurde. Es wurden allerdings Auffassungen laut, die Machtbefugnis des Verlobers sei von Gott gestiftet, oder dass sie die Pflicht bedeute, einen unreifen Menschen beim Fassen eines Beschlusses der zu seinem eigenen Wohl gereicht, anzuleiten. Einigen Absätzen der Gesetzesvorschriften haben diese Auffassungen allerdings ihren Stempel aufgedrückt, sie wurden aber nicht dominierend, und sind nicht aufschliessend für die Natur dieses Rechtsinstituts. Zu bemerken ist, dass die Gewalt des Verlobers in erster Linie negativ war, d.h. dass er seine Einwilligung zu einer geplanten Ehe verweigern konnte, und ferner dass die Aufgabe des Verlobers als ein Privilegium aufgefasst wurde, etwa derselben Art, wie das Erbrecht. Gerade deswegen dass es sich hier um ein Vorrecht handelte, schuf man für die Verlobter eine genaue Rangordnung. Wenn es der Kommission schwer fiel, über das gegenseitige Vorrecht zweier etwa gleichberechtigter Personen zu entscheiden, wandte sie sich an »Berater«. Demjenigen, welchem der tiefere Platz in der Rangordnung gegeben wurde, wurde gleichsam zu Trost das Recht gegeben, die im Verzeichnis nächsthöhere Person zu beraten, wenn diese der Verlobter geworden war. Da diese Befassung als ein *Privilegium*, nicht als eine Pflicht aufgefasst wurde, so musste sie auch irgendwelchen Nutzen bringen. Von einem direkten ökonomischen Nutzen konnte nicht die Rede sein, denn in den Vorschriften wurde es dem Verlobter verboten, einen solchen Nutzen anzustreben, und die jungen Leute, die die Ehe einzugehen beabsichtigten, könnten in solchen Fällen um Rechtshilfe bitten. Der Verlobter durfte seine Einwilligung auch nicht deswegen verweigern, weil er seinem Mündel oder ihrem Auserwählten »übelgesinnt« war. Bemerken muss man ferner, dass die Armut des zukünftigen Gatten kein hinreichender Grund zur Verweigerung der Einwilligung war. Indessen war es dem Verlobter nicht nur erlaubt, nein, es wurde als seine Pflicht betrachtet, sich der Ehe zu widersetzen, wenn es sich um eine Person mit *schlechtem Leumund* handelte. Es war beinahe gleichgültig, ob sich dieser schlechte Ruf auf die Handlungen des Betreffenden selbst gründete, oder ob er mit der Familie, dem Geschlecht, oder einer anderen geschlossenen Gemeinschaft zusammenhing, in deren Kreis der Ehe kandidat gehörte. Vor allem handelte es

sich um den äusserlich unbefleckten Ruf des zum Ehepartner Ausersesehenen, nicht um seine persönlichen geistigen Eigenschaften. So hatte der Verlober die Möglichkeit, den Ruf des eigenen, von ihm vertretenen Geschlechts oder einer ihm sonst nahestehenden Gemeinschaft zu schützen, indem er einer Person mit schlechtem Leumund den Zutritt zu ihr verbot. Man war der Ansicht, dass eine solche Person mit ihrem schlechten Ruf die Mitglieder der Gemeinschaft, der sie sich anschloss, gewissermassen *ansteckte*, ganz besonders die Mitglieder desselben Haushalts, doch auch andere Verwandte. Ganz besonders lag es dem Verlober ob, der Verschlechterung des Rufs einer Familie vorzubeugen, doch selbstverständlich war es nicht verboten, das Ansehen der eigenen und nächsten Gemeinschaft zu erhöhen indem man versuchte, die Tochter mit ihrer Einwilligung mit einem Mann in möglichst hoher Stellung zu vermählen. Indem er auf diese Weise die eigenen Interessen wahrnahm, handelte der Verlober *gleichzeitig* im Interesse seines Mündels — dies war die allgemeine Auffassung.

* * *

Im siebzehnten Jahrhundert war der Adel mit Hilfe von Verordnungsvorschriften und der Privilegiumgesetzgebung bestrebt gewesen, Ehen zwischen Adligen und den Angehörigen anderer Stände wirksam zu verhindern. Obgleich die Vorbilder einzelner Forderungen oft aus dem Auslande entliehen wurden, handelte es sich in dieser Angelegenheit zu Anfang um eine ganz konkrete Sache, den Besitz von Freiakern; man strebte danach zu verhindern, dass sie Angehörigen der niederen Stände zufielen. Später gewann der Standpunkt an Bedeutung, laut welchem der Adel, um seine Stellung und Autorität zu bewahren, von jeglichem alltäglichen und nahen Verkehr mit Angehörigen anderer Stände, einem Verkehr den ihn auf dasselbe Niveau mit ihnen stellen würde, Abstand nehmen sollte. Es gelang dem Adelstande auch, die gewünschte Sondergesetzgebung durchzuführen. Die Sanktionen gegen Adlige, welche unter ihrem Stand heirateten, waren ausserordentlich streng.

Als die Kommission zusammentrat, hatte sich die politische Lage jedoch von Grund aus verändert. Selbstherrschaft und Reduktion hatten Macht und Bedeutung des Adels verringert; der König hatte den höheren Beamtenstand ausgiebig geadelt und viele Bürgerliche hatten die höchsten Staatsämter inne. Unter diesen Umständen war es schon beträchtlich schwerer das Verbot gegen gemischte Ehen aufrechtzuerhalten. In der Kommission, wo die Adelsbriefe der adligen Mitglieder noch sehr neu waren, wurden die früheren Sonderverordnungen scharf kritisiert; ganz besonders seitens des ersten Wortführenden des vorbereitenden Ausschusses, Erik Lindschöld. Obgleich es sich hier um eine Privilegiumgesetzgebung handelte, beschloss man auf Forderung von Lindschöld, dieselbe in dem allgemeinen Gesetz zu behandeln. Lindschöld war der Meinung, dass besonders die »dem Adel Vergleichbaren« womit er offenbar die höhere bürgerliche Beamtschaft meinte, dem Adel völlig gleichgestellt, und

von allen Folgen befreit werden müsse. Auch was die Anderen betrifft, müsste man die Sanktionen mildern. Lindschöld berief sich auf »Gott«, »die Natur«, »die Vernunft« und »das Gewissen« und verteidigte sogar allgemeine Ehefreiheit unter der Behauptung, es sei eines jeden gutes Recht, jeden beliebigen rechtschaffenen Mann oder Frau zu ehelichen ohne Strafmassnahmen zu befürchten. Die Kommission beseitigte denn auch zu Anfang alle Massnahmen, die die Natur einer Strafe hatten für die dem Adel Gleichgestellten (und man hat wohl an eine allgemeine Aufhebung aller Verbote betreffend gemischte Ehen gedacht). Diese Entscheidung der Frage bedeutete, dass die Privilegien der Adligen durch die Ehe automatisch auf die Nichtadligen übergingen, sogar ohne Mitwirkung des Königs. Die Berücksichtigung dieser Konsequenz von grosser Tragweite (und eventuell von aussen her ausgeübter Druck) brachte die Mitglieder der Kommission ins Schwanken und verursachte zuletzt ihren Verzicht auf die ursprüngliche Stellungnahme. Besonders zauderten die Mitglieder der Kommission vor einer Einschränkung der Rechte des Königs, welches die Verwirklichung der ursprünglichen Absicht bedeutet hätte. Der Absatz wurde umgearbeitet. Es wurde beschlossen, dass ein Adliger, der unter seinem Stande geheiratet hatte, »seine Steuerfreiheit und seine Privilegien« (»frälserättighet och förmån«) verlieren würde. Mit »frälserätt« meinte Lindschöld nur die Steuerfreiheit, nicht aber den Verlust den ganzen Guts, wohingegen der folgende Vorsitzende der Kommission, Nils Gyldenstolpe, auf eine nähere Definierung beider Ausdrücke im Gesetz verzichten wollte. In diesem Stadium der Verhandlungen versuchte Leijonmarck, der sich als ein Verteidiger der alten Vorrechte des Adels erwies, in die Vorschriften die Bestimmung aufzunehmen, dass man was die Ehen der Adligen betrifft, die Privilegien (vom Jahre 1622) zu befolgen hätte. Dieser Versuch wurde abgewiesen, und zuletzt kam man zu einer Lösung, bei der die Dispensbefugnis des Königs kräftig unterstrichen wurde. Früher hatte der Stand versucht die Rolle des Antragsberechtigten zu spielen, und hatte hervorgehoben, dass die Sanktionen automatisch in Wirkung treten sollten, falls der Verlobter seine Einwilligung versagt. Nach der neuen Formulierung würde ein Adliger, der ohne Erlaubnis des Königs unter seinem Stand heiratete, seine Steuerfreiheit und seine Vorrechte verlieren. Diejenigen, welche nach eigenem Willen und ohne Erlaubnis des Verlobers heirateten, erlitten dieselben Strafen wie alle andere. Der Verlobter war folglich nicht mehr in der Lage, über das Schicksal des steuerfreien Boden zu bestimmen.

Dieser Punkt des Gesetzesentwurfs blieb aber auch der letzte, in dem über nicht standesgemässe Ehen der Adligen Vorschriften gegeben wurden. Neben dem Paragraph erscheint die Bemerkung »Denne § uteslutes« (dieser § wird ausgeschlossen) und im Weiteren kommt er nicht mehr vor. Die Ausschliessung war schon früher vorgeschlagen und dadurch begründet worden, dass weil das allgemeine Gesetz möglichst unabänderlich bleiben sollte und die privilegierten Angelegenheiten wiederum als vom Willen des Königs abhängig leicht

geändert werden konnten, es klüger war, sie ausserhalb des Gesetzes zu lassen. Wenn sie durch Verordnungen geregelt werden würden; könnte ein jeder Regent sie dann leichter im Bedarfsfall nach seinem eigenen Willen ändern. Die Kommission hat aber wohl doch die Absicht gehabt, ausserhalb der eigentlichen Gesetzesbereitung einen Vorschlag der neuen Adelsprivilegien in Bezug auf die Mischehen und auf eigenwillig geschlossene Ehen auszuarbeiten, aber offenbar konnte diese Absicht nicht verwirklicht werden.

Im Zusammenhang mit der Behandlung tritt die Auffassung des neuen, kürzlich geadelten *Beamtenadels* über die Natur des Adels deutlich hervor. Diese Leute fassten die Privilegien nicht als vom König einem *Stand* geschenkte Vorrechte auf, welche dieser Stand alsdann das Recht hatte, zu bewachen, sondern als gewisse soziale Belohnungen, die nicht allein von Königs Gnaden den Betreffenden zufließen, sondern welche allen jenen *Privatpersonen verliehen werden mussten*, welche im Dienst des Staats hinreichend verdienstvoll gearbeitet hatten, sich mit eigenem Geistesgaben und eigener Arbeit den Weg hinauf bahnend.

* * *

Die Institution des *Ehevertrags* kannte das frühere schwedische Recht nicht. Die ersten Entwürfe welche dieses Rechtsgeschäft betreffen und welche in der Kommission behandelt worden sind, sind mit geringen Abweichungen aus einem grösseren Vorschlagsentwurf entliehen, welcher wahrscheinlich von Åke Rålamb oder von Leijonmarck aufgestellt worden war, und dessen erster Teil in Beilage Nummer 4 veröffentlicht worden ist. In den ersten Entwürfen sind, offenbar die allgemeine Rechtspraxis befolgend, Mann und Frau als Vertragsschliessende Parteien aufgenommen worden. Es sieht also so aus, dass die Frau als selbständiger Kontrahent gutgeheissen worden ist. Auch in den gemeinsamen Sitzungen der Kommission, ist die Vertragsfähigkeit der Frau zu Anfang nicht bestritten worden. Auf Forderung des im römischen Recht sehr bewanderten Assessor Jonas Hassel blieb man später darauf stehen, dass der Vertrag nicht mehr *nachdem* die Ehe geschlossen worden war, widerrufen oder geändert werden könnte, da die Frau auf Grund der ehemännlichen Vormundschaft des Mannes dann nicht mehr in dieser Beziehung vertragsbefähigt sein würde. Die Lösung hatte zur Folge, dass streng vorgeschrieben wurde, den Ehevertrag vor Eingehen der Ehe abzuschliessen. Zuletzt wurde die Vertragsfähigkeit der Frau auch *vor* der Ehe bestritten und vorgeschrieben, dass wenn es sich nicht um eine Witwe handelte, der Verlobter den Vertrag im Namen der Jungfer abschliessen sollte. Diese Lösung war nicht so sehr dadurch hervorgerufen, dass man der Ansicht gewesen wäre, eine unverheiratete Frau sei nicht vertragsfähig, sondern weil man wünschte, die die Rechte des Verlobers (ursprünglich die Munthabers) zu bewahren, und den alten Grundsatz beizubehalten, nach welchem eine Witwe das Recht hatte, selbst über ihre Ehe zu beschliessen.

Als Hauptzweck des Ehevertrags wurde das Schützen des Vermögens der Frau vor den Gläubigern des Mannes betrachtet. Es scheint dass die Kommission zuerst, gestützt auf den allgemeinen Brauch gedacht hat, dass das Abfassen der auch in Deutschland gewöhnlichen Erbverträge im Zusammenhang mit den Eheverträgen erlaubt sei. Ferner war man der Ansicht, dass die Frau das Verwaltungsrecht auf dasjenige Eigentum während der Ehe behalten könnte, welches laut dem Vertrag gesondert und in ihrem Besitz blieb. Im Prinzip war man der Ansicht, dass der Vertrag das ganze erworbene und bewegliche Vermögen der Ehegatten betreffen konnte. Das Objekt des Vertrags war also zu Beginn offenbar unter einwirkung der Praxis sehr umfassend, die Vertragsfreiheit gross. Später wurde das Objekt des Vertrags eingeschränkt. Es wurde nicht erlaubt, Bestimmungen von der Art der Erbverträge in den Ehevertrag aufzunehmen. Auch das Verwaltungsrecht des Vermögens konnte nicht mehr auf die Frau während der Ehe übertragen werden. Ein Widerrufen oder Ändern des Vertrags nach der Eheschliessung wurde als verboten betrachtet. Die eigentliche Behandlung in der Kommission wurde zu Anfang von dem sehr starken Streben gekennzeichnet, die Rechte Dritter zu schützen. Diese Stellungnahme wurde vom ganzen adligen Flügel der Kommission vertreten, vor allem von Lindschöld. Es wurde sogar verlangt, der Richter von Amts wegen, indem man den Vertrag dem Gericht vorlegt, darauf zu achten habe, dass das Recht dritter nicht verletzt werde. Lindschöld behauptete auch, dass die Eheverträge nicht den Erbteil der aus früheren Ehen der Ehegatten stammenden Kinder schmälern dürften. Der Rechtsschutz Dritter wurde schroff erhöht. Der Vertrag durfte nur dann als gesetzlich anerkannt werden, wenn er »utan någons förfång« (ohne jemandem zu schaden) abgeschlossen wurde. Eine Folge hiervon wurde auch die Verschärfung der Formvorschriften, u.a. musste ein Inventarverzeichnis obligatorisch vorgelegt werden, und gewisse mit der Angelegenheit im Zusammenhang stehende Termine wurden genauer festgelegt. So war die Stellung Dritter so stark gemacht worden, dass der Ehevertrag drohte juridisch völlig belanglos zu werden. In der Kommission begann sich denn auch die Auffassung geltend zu machen, laut welcher die Anklagegewalt Dritter irgendwie einzuschränken und zu definieren war. Auf diesen Standpunkt stellte sich ganz besonders Assessor Hassel. Zuletzt wurde dann der Rechtsschutz Dritter so geschmälert, dass der Augenblick in dem der Ehevertrag geschlossen wurde, zu der Basis genommen wurde, von welcher das Recht Dritter gezählt wurde. So zum Beispiel konnte ein solcher Gläubiger, dessen Forderung später entstanden war, als der Vertrag abgeschlossen worden war, nicht Forderungen auf Annullierung des Vertrags stellen. Man verzichtete auch auf die obligatorische Veröffentlichung des Inventarverzeichnisses; die Vertragsschliessenden Parteien erhielten das Recht, dasselbe dem Gericht auch geschlossen vorzulegen, wenn sie den Ehevertrag zur Aufnahme ins Protokoll dem Gericht übergaben. Man stellte sich auf den Standpunkt, dass eine öffentliche Bekanntgabe des Eigentumsverzeichnisses, für die Vertragsschliessenden nachteilige

Tatsachen zur Kenntnis des Gerichtspublikums bringen könnte, welche für ihren Ruf oder ihre Gewerbeausübung schädlich sein könnten. Die Präzisierung des rechtlichen Anklagegewalt Dritter, oder eigentlich seine Einschränkung setzte auch im allgemeinen Gesetz des Jahres 1734 insofern fort, als laut dem Gesetz der Ehevertrag aus gesetzlichen Gründen nur von denjenigen umgestossen werden könne, welche ein *besseres* Recht auf das Eigentum der vertragschliessenden Parteien haben, als diese selbst. Über ein Inventarverzeichnis oder über die schriftliche Formulierung des Vertrags wird im Gesetz nichts gesagt, sodass es offenbar den Beteiligten überlassen bleibt zu beschliessen, ob diese aufgestellt werden oder nicht. Es scheint, dass man die Absicht gehabt hat, auch mündlich gemachte Eheverträge zu akzeptieren, wenn sie nur innerhalb der vorgeschriebenen Frist in Gegenwart der Vertragsschliessenden in das Gerichtsprotokoll aufgenommen werden.

Das Material gibt auch in gewissem Masse Aufschluss über den früheren Entwicklungsgang des Ehevertrags in Schwedischem Rechtsleben. Eheverträge oder richtiger »pactum antenuptiale« oder »Heyratz contract« benannte Rechtsgeschäfte beginnen unter den Adligen seit der 1. Hälfte des 17. Jahrh. aufzutreten — bei Ehen der Fürsten waren sie schon im vorhergehenden Jahrhundert vorgekommen. Dieses Rechtsgeschäft wurde alsdann wegen der Immigration ausländischer Adliger und der auch sonst zunehmenden Kulturwechselwirkung immer gewöhnlicher, denn meist waren dann entweder beide oder wenigstens der eine der Vertragsschliessenden Ausländer, für gewöhnlich deutscher, zuweilen holländischer Abstammung. (Aus diesem Grunde ist der Paragraph betreffend die Ehen der Ausländer oder im Ausland abgeschlossene Ehen von Anfang an in den Ehevertragsentwürfen aufgenommen). Die schwedischen Gerichte begründen die Zulässigkeit der Eheverträge mit 9. Kapitel des Abschnitts über Eigentum- und Grundstücksrecht im Landrecht, indem sie sich auf das Prinzip der umfassenden Vertragsfreiheit, welche sich mit dem deutsch-römische Recht geltend machte, berufen. Noch in der 2. Hälfte des Jahrhunderts haben die schwedischen Juristen eine sehr unklare Auffassung über Kennzeichen und Charakteristika des Ehevertrags. Man rechnet ihn nicht zu einem völlig selbstständigen Rechtsgeschäft, sondern betrachtet ihn als zu denjenigen Rechtsgeschäften gehörend, von denen man die Benennung »dispositio« oder »förordning« (Verordnung) verwendet, und die sich in erster Linie auf das 9. Kapitel des obenerwähnten Abschnitts über Eigentum- und Grundstücksrecht im Landrecht stützen. Zu anderen, zur derselben Gruppe gehörenden Rechtsgeschäften rechnet man oft u.a. das Testament und das gegenseitige Testament, den sog. pactum reciprocum-Vertrag, Fideikommiss und zuweilen sogar die Morgengabe. Aus diesem Grunde wurde der Ehevertrag oft gerade mit dem gegenseitigen Testament verwechselt, und zuweilen sogar der Morgengabe gleichgestellt, indem man den Ehevertrag »föredagstingning« (»Vortagsdispositio«) bezeichnet (die andere Bezeichnung der Morgengabe war »hinderdagsfä« d.h. »Hintertagsgabe; der Tag bedeutet den Hochzeitstag). Die Charakteristika des

Ehevertrags treten hervor im besonderen dank der Reduktion. Diejenigen, welche zu den grössten Entschädigungszahlungen an die Krone verurteilt worden waren und ihre nächsten Verwandten, versuchten wenigstens einen Teil ihres Besitzes zu retten, indem sie sich auf Eheverträge beriefen. Aus diesem Grunde wurden in den achtziger Jahren des 17. Jahrh. mehrere langwierige Prozesse über die Gesetzlichkeit der Eheverträge geführt. Die Aufstellung in diesen Prozessen war insofern paradoxal, als bei diesen Eheverträgen, welche nicht selten im Ausland geschlossen worden waren, und deren eine vertragschliessende Partei oft ein Ausländer war, die den Vertrag verteidigende Partei sich auf das 9. Kapitel des *schwedischen* Eigentum- und Grundstücksrechts stützte, während wiederum die Vertreter der Krone, welche keine Möglichkeit hatten, die Gültigkeit des Vertrags unter Berufung auf das heimische Recht zu bestreiten, sich auf dem *deutschen* Recht entlehene Formvorschriften beriefen. Als die Kommission zusammentrat, hatte sich noch keine allgemein übliche Praxis gebildet, obgleich die Ansprüche der Krone das Svea Hofgericht insofern beeinflussten, als den vorgeschriebenen Formen immer mehr und mehr Bedeutung beigemessen wurde. Andererseits bildete sich das Gericht seine Auffassung gestützt auf die Testamentvorschriften (man berief sich sogar auf die Testamentverordnung vom Jahre 1686), gelegentlich war man strenger in Bezug auf die vorgeschriebenen Formen und auf den Rechtsschutz Dritter. Demzufolge widersprachen sich die Präjudikate in mehreren Punkten. Die Kommissionsmitglieder stellten sich hauptsächlich auf die Seite derjenigen Stellungnahme, welche die Vertreter der Krone in ihren Prozessen eingenommen hatten. Aus diesem Grunde, und obgleich die Forderungen in Bezug auf vorgeschriebene Formen später einigermassen gemildert wurden, waren sie auch im endgültigen Gesetz noch sehr streng, und der Dritten gewährte Rechtsschutz war stark. Andererseits scheint man allerdings bis zu Ende vorausgesetzt zu haben, dass das ganze erworbene und bewegliche Eigentum der Gatten Gegenstand des Ehevertrags sein könne.

Gerade durch Leijonmarcks Verdienst wurde die Forderung ausgeschlossen, der Richter müsse sich im Augenblick in dem der Ehevertrag vor dem Gericht aufgestellt wird, von Amts wegen davon überzeugen, dass die Rechte Dritter nicht verletzt werden, und man akzeptierte im Gesetz den Grundsatz, dass eine ausreichende Veröffentlichung des Ehevertrags denjenigen welche es wünschten, hinreichende Gelegenheit gab, gegen den Ehevertrag Einspruch zu erheben.

* * *

Was das Rechtsinstitut der *Morgengabe* betraf, entstanden im 17. Jahrhundert einige Veränderungen. Aus Deutschland verbreitete sich die sich auf das Gesetz Mose stützende Theorie, laut welcher die Morgengabe zu Beginn als eine gewisse Entschädigung und Belohnung (*pretium virginitatis*) aufgefasst wurde. Das Wichtigste war, dass eine Funktion der Morgengabe, welche sie seit alters her gehabt hatte, ihre Verwendung als Statussymbol, weiterhin erstarkte, in erster

Linie bei den Adligen, doch mit wachsendem Wohlstand auch bei den anderen Ständen. Die Adligen benutzten die Grösse der Morgengabe um ihre Macht und ihre Stellung dadurch zum Ausdruck zu bringen. Das Versprechen der Morgengabe entwickelte sich zum ritualen Höhepunkt der Adleshochzeiten. Die Bedeutung der Morgengabe als einer Ergänzung des Anteils der Ehefrau am Gesamtbesitz der Ehegatten und als eines Wittum blieb besonders in den höchsten Kreisen des Adelsstandes mehr und mehr im Hintergrund.

Das schnelle Anschwellen der Grösse der Morgengabe gefährdete bald in so hohem Masse die wirtschaftliche Tragkraft der Familien, dass der Adelsstand energisch bestrebt war, eine Sondergesetzgebung durchzuführen um dieser Entwicklung ein Ende zu bereiten. Diese Massnahmen führten auch zum gewünschten Ziel. Auf dem Wege von Verordnungen wurde der Grundsatz verwirklicht, dass die aus dem ererbten und erworbenen Grundbesitz der Adligen gegebenen Morgengaben der Ehefrau nur für ihre Lebenszeit zufielen, doch das Eigentumrecht auf dieselben blieb dem Geber erhalten. So fielen sie als Erbe dem Geschlecht des Mannes zu, und ihr Übergang an die Erben der Frau wurde verhindert. Das Anschwellen der Grösse der Morgengabe suchte man zu verhindern, indem durch Verordnungen die Höchstbeträge festgesetzt wurden, welche die Gabe nicht überschreiten durfte. Diese Bemühungen blieben aber fruchtlos.

Was die niederen Stände betrifft, entstand keine Verordnungsgesetzgebung. Die Praxis in den Gerichtsständen wurde aber in vielen Hinsichten widersprechend. Besonders grosse Schwierigkeiten brachte die Entscheidung, wem bei der Repartition das Vorrecht gehören sollte: der Morgengabe oder einer Schuld des Mannes.

Die Kommission verlegte den Zeitpunkt des Versprechens der Gabe vor die Trauung. Der Brauch hatte sich auch in dieser Hinsicht geändert, und es war allgemein gebräuchlich, die Gabe am Hochzeitstag zu geben. Der Beschluss war nicht ganz einstimmig, denn es fanden sich auch Verteidiger der alten Anschauung. Zu Anfang hatte man die Absicht, für Adlige ein besonders Kapitel aufzustellen, doch bald nahm man Abstand davon, und die Vorrechte, die sich bisher nur auf den ersten Stand erstreckt hatten, wurden nun erweitert, sodass alle Einwohner auf dem Lande ihrer teilhaftig wurden. Diese Lösung wurde verteidigt mit dem Grundsatz: je weniger Differenzen zwischen den verschiedenen Ständen, umso besser. Die wirtschaftspolitischen Bestrebungen des Staats waren ebenfalls ein wichtiges Motiv; die Zersplitterung der Landgüter hielt man für nicht erwünscht. Der Morgengabe wurde eine relative, nach der Grösse des Vermögens des Donators auszurechnende obere Grenze bestimmt, welche zu Beginn aus dem im Augenblick, in dem die Gabe versprochen wurde, in Besitz des Donators befindlichen Eigentum, später aber — um die Interessen des Gläubiger wahrzunehmen — aus dem in seiner Sterbestunde ihm eigenen Besitz errechnet wurde. Was ererbtes Land betraf, so kam das Nutzungsrechtsprinzip gleich von Anfang an zur Anwendung, später wurde

es auch auf erworbenes Eigentum angewandt. Zu Anfang strebte man sogar danach, dass Gaben aller Art, einerlei in welcher Vermögensklasse sie gehören, der Frau nur zur Nutzung, nicht als ihr Eigentum überlassen wurden. In der Praxis war dies nicht möglich — z.B. was Geschenke aus beweglichem Vermögen betraf. Die Kommission löste dieses Problem so, dass den Geschenken, welche die Frau zu eigen erhalten konnte, eine gewisse, sehr niedrige oberste Grenze gezogen wurde. Von dem Standpunkt, nach welchem der Mann das freie Bestimmungsrecht über erworbenes und bewegliches Eigentum hatte — ein Standpunkt, den die Kommission zuerst verfocht — nahm man nach und nach Abstand, und das Rechtsgeschäft wurde mit immer zahlreicheren Bestimmungen eingeschränkt.

Die Kommission war bewusst bestrebt, die Rechtsbedeutung der Morgengabe einzuschränken und tat dies zur Wahrnehmung der Staatsinteressen. Die Sorge für das Auskommen der Witwe stand erst auf der zweiten Rangstufe. Die Stellung der Frau wurde im Vergleich zu dem, was sie früher gewesen war, erheblich geschwächt. Eine Mindestgrenze für die Morgengabe wurde nie festgesetzt. Dahingegen wurde in die Entwürfe die Bestimmung aufgenommen, dass falls eine Gabe überhaupt nicht versprochen worden war, der Ehegattin bei der Verteilungsrechnung $\frac{1}{12}$ vom Eigentum des Mannes als Morgengabe berechnet wurde. Diese Vorschrift gründete sich insofern auf die Praxis, als laut dem Kirchengesetz einer Frau, der der Mann während des Verlöbnisses beigewohnt hatte, und die laut Gerichtsbeschluss als Ehefrau erklärt worden war, bei der Verteilungsrechnung der gesetzliche Anteil am Eigentum des Mannes berechnet wurde, und eine schätzungsweise aus dem Eigentum des Mannes errechnete Morgengabe zugesprochen wurde. Diese gesetzlich vorgeschriebene Morgengabe bewirkte, dass die Kommission die alte Differenz zwischen Land- und Stadtrecht beibehielt, um die Grösse des Anteils der Ehegattin am Gesamtgut hier auszugleichen. Die Städte betreffenden Spezialbestimmungen (nur eine kinderlose Witwe hatte Recht zu dieser Gabe) beabsichtigte man zu Anfang auf Initiative von Leijonmarck abzuschaffen.

Bei der Behandlung des Verlusts der Morgengabe und des Anteils der Ehefrau am Gesamtgut des Mannes gab die Kommission den alten Grundsatz auf, laut welchem nur die Untreue der Frau strafbar gewesen wäre. Für beide Geschlechter wurden dieselben Straffolgen bestimmt, und man begründete dies Verfahren besonders durch Berufung auf das Neue Testament. Es fanden sich jedoch auch Verteidiger des alten Systems, im besonderen Leijonmarck, welcher sich auf naturrechtliche Argumente berief.

Alles in allem schwächte die Kommission die rechtliche Bedeutung der Morgengabe, änderte auch beträchtlich die Natur dieses Rechtsinstituts. Zum Statussymbol eignete sich die Morgengabe nicht ebenso gut wie früher, hiermit verlor die wichtigste Motiv dieses Rechtsinstituts seine Bedeutung, und mit ihm auch das gesamte Rechtsinstitut relativ schnell.

Man ist allgemein der Ansicht gewesen, dass das Gesetz des Jahres 1734 nur die Kodifizierung des Rechts, die Bestätigung der im 17. Jahrh. üblich gewordenen Praxis bedeutet. Diese Auffassung ist völlig unrichtig. Genau genommen war eine Kodifizierung nicht möglich, denn die ständige Rechtsprechung war mancherorts widerspruchsvoll; ohne eine bestimmte Auswahl zu treffen, war ihre Kodifizierung nicht möglich. Die Kommission hatte ausserdem den Auftrag, das Recht zu *erneuern*, was schon im Antrag der Stände vom Jahr 1686 zum Ausdruck kommt, und auch — stärker betont — in den Anweisungen des Königs an die Kommission. Aussprüche zahlreicher Mitglieder der Kommission bestätigten, dass auch die Mitglieder selbst ihre Aufgabe so auffassten. In gewissen Punkten folgte allerdings die Kommission dem Brauch und der Rechtspraxis, doch nur wenn die von dieser Praxis diktierten Lösungen der Kommission richtiger und brauchbarer erschienen. In den meisten Fällen verwarf man aber die Praxis, und fand völlig neue Lösungen. — In der Arbeit der Kommission machten sich auch einige ganz deutliche Richtlinien bemerkbar. Vielleicht am deutlichsten tritt das Streben hervor, absolute Vorschriften öffentlichrechtlicher Natur zu begünstigen, auf Kosten solcher Bestimmungen, die dem Individuum die Handlungsfreiheit lassen, auf Kosten der Freiheit von Bestimmungen und auf Kosten herrschender Praxis. Am deutlichsten tritt dies Bestreben im Wohlstandsabschnitt des Eherechts hervor, und bedeutet dort fast immer die Stärkung des Rechtes Dritter.

Nun steht allerdings nicht fest, dass man bestrebt war, die Rechte Dritter, meist der Gläubiger, nur zwecks Stärkung des allgemeinen Rechtsschutzes wahrzunehmen. Es verhielt sich ja so, dass sich der Staat damals direkt in der Lage eines Gläubigers befand, und zwar infolge der Reduktion. Die zur Zahlung von Entschädigungen Verurteilten hatten begonnen, sich auf allerhand familienrechtliche Urkunden im Gericht zu berufen, und zwar mit gutem Erfolg. Da andererseits bekannt ist, dass die Initiative der Gründung der Gesetzeskommission entweder vom Herrscher selbst oder vom inneren Kreis der ihm nahestehenden Personen ausging, und dass der König ganz besonders die Fertigstellung des Eherecht- und Erbrechtgesetzes beeilte, und glaubte, dass der Vorschlag zu einem neuen Gesetz oder wenigstens diesen zwei Gesetzesabschnitten innerhalb eines Jahres fertig werden würde, so liegt der Gedanke nahe, dass ein wichtiger Beweggrund für das Gründen der Kommission der Wunsch war, eine Verminderung des Einkommens zu verhindern, welches die Reduktion laut Berechnung einbringen würde, und dass dieser Faktor die Arbeit der Kommission beeinflusst hätte. Damals war ja die retrospektive Wirkung des neuen Gesetzes noch nicht allgemein verboten worden, und es war immer möglich, fertige Vorschläge als moralische Begründung der Urteile des Reichsrats zu verwenden. Das Material reicht jedoch nicht völlig aus, diese Deutungsmöglichkeit als die richtige zu bestätigen. Recht sicher ist dahingegen, dass die Reduktion auf andere Weise auf die Gründung der Kommission einwirkte. Infolge der Entschädigungsurteile war die Anzahl der zivilrechtlichen

Streitsachen gewaltig angewachsen, und da die Gesetzgebung lückenhaft war, widersprachen sich die Urtheilssprüche, die Prozesse wurden hinausgezogen. Die Notwendigkeit eines neuen, alle Einzelheiten beachtenden Gesetzes war aus diesem Grunde ganz brennend geworden. Auch die Tatsache, dass sich die Kommission ganz besonders um die Rechte Dritter kümmerte, braucht nicht unbedingt auf den Einfluss der Regierung sondern auf die politische Homogenität der Mitglieder zurückzuführen sein. Karl XI sorgte gut dafür, dass die Mitglieder der vorbereitenden Kommission Männer nach seinem Sinne waren. Die meisten hatten grosse politische Verdienste, welche sie sich durch das Durchführen und Verwirklichen von Reichstagsbeschlüssen, welche die Reduktion und die Selbstherrschaft förderten, geschaffen hatten. Diese Männer waren entweder geneigt oder gewöhnt die Dinge vom Standpunkt dass allgemeinen Vorteils, d.h. des Vorteils des Fiskus zu betrachten. Die politische Homogenität der Mitglieder erklärt auch, warum der vorbereitende Ausschuss bestrebt war, die Vorrechte des Adels einzuschränken oder seine Natur zu verändern. Wenigstens zum Teil liegt hierin auch die Erklärung dafür, dass die grössten Änderungen, die schroffsten Lösungen in diesen Abschnitten entweder ganz zu Anfang der Behandlung oder jedenfalls in ihrem Anfangsstadium gemacht werden. Viele Fragen waren von Anbeginn an politisch, fertige Meinungsfronten waren schon vorhanden. Nachdem sich die Frage aufgeworfen hatte, suchte man die im voraus gefasste Auffassung als solche zu verwirklichen. Meist aber ging hervor, dass die Lösung entweder in der Praxis unbrauchbar war, oder aber in zu scharfem Widerspruch mit der Uniformität des Gesetzes stand, sodass es notwendig wurde, die Stellungnahme nach und nach zu mildern, und von den ursprünglichen Zielsetzungen Abstand zu nehmen. — Wenn auch diese Charakterzüge in der Arbeit der Kommission sich recht gut durch die bestehenden politischen Verhältnisse erklären lassen, so ist es lange nicht ebenso leicht, die Stellungnahme der Kommission zur Unterschiedlichkeit der Rechtsstellung von Mann und Weib zu erklären. Man sieht, dass die Kommission zielbewusst bestrebt ist, die Rechtsstellung beider Geschlechter dann auszugleichen, wenn Mann und Weib die unmittelbaren Objekte der Bestimmungen der Gesetze sind (Erbrecht, Bestrafung des Ehebruchs), doch die Stellungnahme war eine andere, den Mann bevorzugende, wenn es sich um Vollziehung von Rechtsgeschäften handelte (das Verloben, das Aufstellen von Eheverträgen). In ihrem Bestreben, die Stellung der Frau zu bessern, bezog sich die Kommission meist auf das Neue Testament, auf die christlichen Grundsätze; bei der Stärkung der Stellung des Mannes auf Kosten der Frau bezog man sich auf das Naturrecht und auf die vom römischen Recht zur Verfügung gestellten Argumente.

* * *

Die *Ansichten von Leijonmark*, der im allgemeinen sehr selten das Wort ergriff, unterschieden sich oftmals von der Stellungnahme der Mehrheit oder der einflussreichsten Mitglieder der Kommission. In seiner Arbeit waren die

massgebenden Bestrebungen andere, als was sie in der Kommission im allgemeinen waren. Wir sehen, dass Leijonmarck in zahlreichen Abschnitten des Gesetzes Zusätze zu den Vorschriften macht, dass er bestrebt ist das positive Recht möglichst vollständig zu machen. Er tat dies um, wenn irgend möglich, zu verhindern, dass irgend ein Problem dem *Ermessen* irgendwelcher aussenstehenden Autorität, des Richters, des Vaters, des Verlobers überlassen blieb. Dies befürchtet er weil er annimmt, es würde sich dann mehr oder weniger um das Gutdünken dieser Personen handeln. An der Abschaffung der Adelsvorrechte nahm Leijonmarck nicht teil; im Gegenteil, er verteidigt die alten Vorrechte des Adels und schlägt sie in das Gesetz aufzunehmen vor, damit sie bleibende Geltung bekommen. Er kümmert sich in mehreren Fällen um die Stellung der Kinder und um die Regelung ihres Auskommens. Zur Erweiterung der Rechte der Frau stellte sich Leijonmarck verhältnismässig abweisend, ja in gewissen Fällen begünstigt er offensichtlich und hartnäckig das männliche Geschlecht. Er bezieht sich sogar auf das Prinzip »potior sexus, potior jure«. Der auffallendste Zug in Leijonmarcks Stellungnahme ist der feste Anschluss an das alte Gesetz, man möchte sagen, das älteste Gesetz, denn er hält die Lösungen, die das Landrecht bietet für besser als diejenigen die im Stadtrecht zu sind, weil das Landrecht älter ist. Das neue Kirchengesetz (1686) hielt er auch nicht in Ehren, lieber bezog er sich direkt auf die Bibel. Leijonmarck schöpfte seine Begründungen auch aus »den alten Barbarengesetzen» sogar bis zum ältesten deutschen Volksrecht, dem Lex Salica. Aus seinen Aussprüchen lässt sich auch ermitteln, warum er sich so konsequent an alte Gesetze hält: er glaubt nämlich, es gäbe unabänderliche, ewige Rechtsnormen. Diese unabänderlichen Grundsätze sucht er in den alten Gesetzen.

Hinter beinahe seinen allen Stellungnahmen ist ein und dieselbe Doktrin, die Lehre von dem Naturrecht, welche bei Leijonmarck in erster Linie auf zwei Autoritäten, Hugo Grotius und Samuel Pufendorf zurückzuführen sind. Leijonmarck hatte sich schon während seiner Studienzeit in der Åbo Akademie mit dieser, damals zur Herrschaft gelangenden Theorie vertraut gemacht. Dort verteidigte er im Jahre 1673 die Doktorabhandlung »De jure naturae, gentium et civili«. Während Leijonmarck an der Universität in Uppsala immatrikuliert war, hielten dort zahlreiche berühmte Professoren über das Naturrecht Vorlesungen. Ausser dem Einfluss von Grotius und Pufendorf, namentlich des erstgenannten, spiegeln sich in den Ansichten Leijonmarcks auch die Anschauungen des Professors der Juridik an der Universität in Åbo, Mikael Wexonius-Gyldenstolpe wieder. Leijonmarck war Schüler des Sohnes von Wexonius, Samuel Gyldenstolpe gewesen. Leijonmarcks Ansichten über Stellung und Rechte der Adligen sind in erster Linie auf Wexonius zurückzuführen. Indessen hatte das Naturrecht die völlig herrschende Stellung in seinem juristischen Denken. Irgendwie sklavisch ist aber Leijonmarck an seine grossen Vorbilder nicht gebunden, sondern er hat auch selbständige Ansichten. Ebenso finden wir in seiner Gedankenwelt die Keime verschiedener, der in Schweden im 18. Jahr-

hundert auftretenden naturrechtlichen Schule typischer Anschauungen. Er kritisiert das römische Recht und hebt die Bedeutung der heimischen Rechtstraditionen hervor.

Leijonmarck war gewiss nicht das einzige Mitglied der Kommission, das von dem Naturrecht Kenntnis hatte. Auch mehrere andere Mitglieder, im besonderen Nils Gyldenstolpe, waren von dieser Schule stark beeinflusst. Die naturrechtliche Anschauungsweise, welche die Staatsmacht zu jenen Zeiten besonders begünstigte, erstreckte ihre Wirkungen auch auf verschiedene Punkte der Vorschriften, und um die Mitte des 18. Jahrh., als sich diese Doktrin zur herrschenden Rechtstheorie des Landes entwickelte, wuchs ihr Einfluss auf die Gesetzgebungsarbeit. Doch um die Wende der achtziger und neunziger Jahre des 17. Jahrh. stützte sich die Mehrzahl der Mitglieder eher auf die Lehrsätze des deutsch-römischen Rechts, als auf das Naturrecht, oder schöpfte ihre Auffassung direkt aus den Rechtsstreiten des praktischen Lebens und den von ihnen ausgearbeiteten Frontlinien und Argumenten. Leijonmarck, der als praktischer Jurist nicht viel Erfahrung hatte, und der nicht als Richter zu Gericht gesessen hatte, hielt sich am geradlinigsten an die naturrechtlichen Anschauungen. Aus diesem Grunde blieb sein Anteil an der gesetzgeberischen Arbeit einigermaßen einseitig, denn das Naturrecht gab nicht soviel Stoff für die Lösung der Probleme spezieller Art, sondern eher für Lösung gewisser grundsätzlicher ideeller Probleme. Doch dieselbe Theorie war auch die Ursache dazu, dass Leijonmarck in gewissen Punkten eine sehr moderne, später sich eingebürgerte Anschauung vertrat. In vielen Fragen kann man in Leijonmarck einen gewissen, wenn auch primitiven und inkonsequenten Vorkämpfer des Individualismus sehen. Andererseits war Leijonmarck dank seinem theoretischen Ausgangspunkt fähig, zu gewissen, auf der Bildfläche erscheinenden Problemen objektiver Stellung zu nehmen als was denjenigen möglich war, welche fester als er an den aus den politischen Verhältnissen der Epoche erwachsenden Grundsätzen festhielten.

